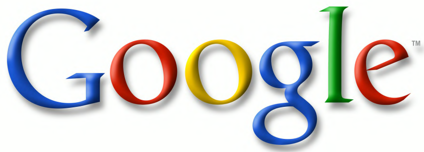
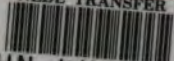

· EX-LIBRIS ·
P. A. PIJNAPPEL ·

VERKLARENDE

GESLACHTLIJST

DER

Nederduitsche naamwoorden,

OP STELLIGE TAALKUNDE GEVESTIGD,

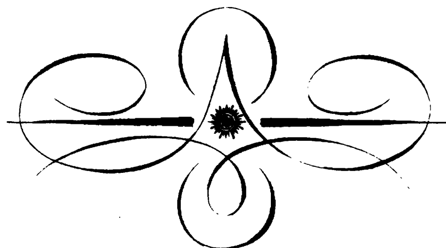
DOOR

MR. WILLEM BILDERDIJK.

Τὰ γὰρ ὀνόματα μιμήματά ἐςι.

ARISTOTELES.

EERSTE DEEL.

Te AMSTERDAM, bij

J. IMMERZEEL, JUNIOR.

MDCCCXXXII.

VOORREDE,

BETREKKELIJK DEZE

NIEUWE UITGAVE.

Dat het werk in deze nieuwe gestalte niet volkomen het zelfde in aart en bedoeling gebleven is als waarin de vorige Uitgaaf het opleverde, betoont reeds de veranderde tytel. Dat de Geslachten der Naamwoorden van hunne vorming afhangen, betoogden wy van den beginne onzer uitgegeven nasporingen over dit onderwerp; en het is tot die vorming, als grond en bewijs, dat wy ze altijd, het zij by aanwijzing der daarvan door ons gevestigde regels in de VERHANDELING *die in* 1818 *verscheen, het zij anders, te rug brachten, hetgeen dan ook wel eens hier en daar eenige woordontwikkeling vorderde. Doch het eigenlijk doel dezer Uitgaaf, welke thands in het licht treedt, is de meer volkomen kennis der woorden in 't innige hunner beteekenis, en bevat overzulks niet alleenlijk veel meer, maar ook zelfs, is dienvolgende hier de Geslachtkennis 't groote doel niet maar veeleer een gevolg; zoo als ik my dan ook voorstelle dat zy ieder oplettende tot eene analytische beoefening strekken mag; niet alleen voor ons Nederduitsch en als toepasfing van mijne Taal- en Dichtkundige Verscheidenheden, thands in acht Deelen besloten; maar in algemeen opzicht tot alle Volksspraak, als die altijd op den zelfden grond van innig gevoel by zintuiglijke opvatting, en dien overéénkomstige aanwending der spraakdeelen, rusten*

 moet.

moet. Noodzaaklijk vereischte dit in de behandeling eene meerder wijdloopigheid, maar het bracht ook tevens een vrij grooter omvang van woorden als voorwerpen met zich, omtrent welke 't by dit oogmerk niet volſtaan kon, naar de regeling van 't Geſlacht te verwijzen, waar tevens de vorming uit blijken kon; maar wier verklaring aan hoogere opklimming in afkomst, of (wil men 't dus liever uitgedrukt,) aan diepere nadelving naar den eerderen wortel, verknocht was. Nadelving, waaruit de aanhoudende ſchakel en volgreeks van zich onderling voortbrengende naam- en werkwoorden kenbaar wordt, en in welke ook niet zelden de ons vreemde talen in eene aanmerking komen, die, het zij als den oorſprong aanwijzende, het zij als door wortel of ſamenſtemming bevestigende, van belang is. — Het is toch eene verregaande dwaasheid, te wanen, dat eene bijzondere taal, ten aanzien harer woorden geheel op zich-zelve zou ſtaan. Inderdaad, gelijk ziel, en zin-, en ſpraaktuigen aan alle menſchen gemeen zijn, zijn het ook de reſultaten van die, en dus de grondwoorden; ſchoon verſchillende beſchouwing van de eigenſchappen der voorwerpen waaraan men ze onderkende en naar benoemde, geheel onderſcheidene namen aan 't zelfde ding geven deed. Benamingen *maken dus 't onderſcheid in het ſtoffelijke der talen, maar* woorden *niet, dan voor zoo veel er verſchil in de ſpraakvermogens is. Doch het groote onderſcheid der talen beſtaat in 't onſtoffelijke; dat is, in de verſtandelijke aanwending der afleidingen uit de wortelklanken gevloeid, tevens met de vervorming en verbinding der woorden; en het is de verſcheidenheid hierin, die eigenlijk de byzondere Taal eener Natie, en hare byzondere Spraakkunst maakt.*

Het is overzulks eene Waarheid, dat alle talen aan één hangen, en de kennis der eene taal die der andere opheldert en volkomener maakt. Ik zeg, de kennis, niet de overneming van de eene uit de andere, die tusſchen Naburen zeer ge-

gemeen is, en met alle overneming en uitwisseling van land- en volksvoortbrengsels, waren, bedrijven en handwerken, kunsten en wetenschappen, zeden, gewoonten, en begrippen, noodwendig gepaard moet gaan, en by ons inzonderheid jammerlijk in de gevolgen was; en dit, evenzeer ook ten aanzien onzer dierbare grond- en moedertaal, als ten opzichte van het eigen Volkskarakter, dat er (vooral sedert rijklijk anderhalve eeuw) meer en meer door verwoest en vernietigd werd.

Het was, als ik elders aanmerkte, de invoering der Latijnsche kerkdienst, (vehikel van het Christendom in het Noordlijk Europa,) die onze taal aan Latijnsche banden lei. En, behalven de woorden en denkvormen daardoor ingedrongen, gaf weldra de beoefening niet slechts dier verstorven spraak, maar ook die der Wetenschappen in 't Latijn vervat en daar gants mee samenhangende, zoo wel als het deelgenootschap met het Duitsche Rijk, ons van vroeg af een voorraad van Latijnsche woorden, veelal in ons Neêrduitsch verbruikt en door uitgangen en uitspraak verbasterd; maar was het tevens ook by aanhoudendheid zoo met het Fransch, op ons Nederland, ten deele als brok of aandeel van dit Gebied, en ten deele door Leen- en andre verbanden, invloeiende. Verbanden, waardoor op gelijke wijze ook dat zelfde Fransch van ouds, en inzonderheid by den bloeistaat van deze landen, eene menigte woorden van ons ontleende en zich eigende. Deze vreemde woorden, voor zoo verre zy in ons gebruik eenige verandering ondergingen, voeren hier te Lande sedert ruim tweehonderd jaren den naam van bastaartwoorden; en, daar onze Schrijvers zich eenmaal op dezen, als waren 't sieraadjen der rede, niet weinig voor lieten staan, vermenigvuldigden zy zich spoedig dermate, dat zy in de spreektaal zoo wel als in Rhetorie (gelijk het genoemd werd) onze Landtaal geweldig misvormden, en 't ware en oprechte Neêrduitsch daarby verschoven werd. Met den val der Rederijkers werd daar weêr een perk aan gesteld. Men besnoeide van toen af de taal, wierp deze

hebryden en inschovelingen allengs van zich, en het werd van toen af, inzonderheid eene Dichterlijke keurigheid of elegance, zich van geene dan Hollandsche woorden te bedienen, schoon de stilus Curiæ en Geleerde Wetenschappen (als 't heette) zich daar niet van zuiveren konden. In den omgang-zelven, zoo wel als in koophandel, krijgsdienst, vele kunsten en handwerken, bleef 't gesprek en de briefstijl al steeds en aanhoudend met Fransche, met Italiaansche en Spaansche, en andere vreemde woorden vervuld, en nooit heeft men (als geene bepaalde Neêrduitsche woorden voor alles in zwang zijnde,) die ten eenenmaal kunnen ontberen of uitbannen. Doch wanneer de herroeping des Edikts van Nantes ons Land met de daardoor verjaagde vluchtelingen, en wat zich daarbij voegde, overstroomde, van wie honderden by ons Fransche scholen oprichtten, of Fransche Taalmeesters, Huisgouverneurs en Gouvernantes werden, kwam er by, en het was hier het gevolg van, dat by 't algemeen worden dier taal, het weldra tot vereischte en blijk van wellevendheid en van goede opvoeding werd, zijne redenen met een vloed van woorden en uitdrukkingen die geheel of ten halve Fransch waren, te ondermengen, en de oude kwaal borst met vernieuwde hevigheid, als een dolheid weêr op, terwijl de geleerde pedanterie ook niet naliet, het Latijn daarby meer en meer in te weven. Poëeten en Redenaren alleen wilden in hun schriften daar vrij van zijn, en het was by eene daartegen overgestelde pronkzucht, die door de algemeene liefhebbery voor het Dichten steeds veld won, dat het wederom tot eene afscheiding der schrijftaal van die mengeling kwam, waarvan hun die ze gebruikten een goed aantal woorden volstrekt onverstaanbaar was. En zoo stond het in mijne jonglingschap.

Maar in 't Fransch of half Fransch reeds gewoon zijnde te denken en zich uit te drukken, deed men onze taal by die zuivering byna niet minder lijden dan zy er by won. Loffelijk inderdaad is zoodanig eene Vaderlandszucht in de taal;

maar

maar indien men haar ook genoegzaam verstond, om dit in een volkomenheid te doen, die aan de uitdrukking geen geweld deed, en, noch de gedachte verwrong of verslapte, noch aan den geest der zegging te kort deed, noch door vreemdheid van vorming of toepassing tegen zich innam; hetgeen ongetwijfeld by de heerschende onkunde van onze waarachtige moederspraak in den rang van de pia desideria *t' huis behoort, wat dan ware 't nog? Sints eeuwen was 't Frankrijk, dat aan onze kleeding, en weldra aan onze tafel en keuken, (en wat niet al verder?) de wet gaf. Ook was het de Fransche taal, die, van onder het Huis van Burgondie af, onze Rechtspraktijk gants met geheel hare terminologie, in benamingen en allerlei uitdrukkingen vervulde. En geene geleerde Wetenschap is er, of hare kunstwoorden zijn even zoo uit het Latijn en verlatijnd Grieksch by ons algemeen aangenomen en uitsluitend gangbaar. Alles, zoo ten deele met de onveranderde eigen Fransche of Latijnsche woorden, als ten deele met afwijkende verbasteringen van die. Voorlang ook reeds hadden de Franschen zich met handleidende en andere schriften (tot onzent als hongrend verslonden) van alle belangrijke Wetenschappen, alle vakken van geleerdheid, het zy oppervlakkig of grondig, meester gemaakt; en de laatste halve eeuw heeft nu boven dien met de Fransche Staatswetenschappen, met hunne Chymie, hunne eindelooze* amuzementen *en weelderigheden, hunne Theorien en Praktijken van allerlei aart, in kunsten zoo wel als Handwerken, de benamingen van hun maaksel, (wel of kwalijk, eigen of oneigen, lijdelijk of onlijdbaar dwaas en ongerijmd toegepast, en in omloop gebracht,) door geheel Europa verspreid, en byzonder in dit ons Vaderland zoo gevestigd, dat er geene mogelijkheid is, om thands zonder de aan hen ontleende vreemde of bastaartwoorden, over iets hoegenaamd, in gesprek of geschrifte te handelen. — Vruchteloos zou men hier Neêrduitsche woorden voor in de plaats stellen. Want, behalven*

de ontelbare ſmaakloos ſaamgeſtelde benamingen waar men 't mede beproefd heeft en die de onderneming belachlijk gemaakt hebben, en ook doorgaands heel iets anders uitdrukken dan 't geen zij naar het oogmerk te kennen moeſten geven, en zelfs, ook altijd niet van gelijke ruimte van beteekenis zijn kunnen; — behalven dat onze Moeder- of Landtaal geene Wetenſchappelijke maar natuurlijke taal is, die (als het met alle talen was,) niet dan door het gebruik in een Wetenſchap de byzondere wijzigingen die deze vordert, verkrijgen kan; — men kan door een nieuw gevormd of als kunstterm aan te nemen woord zoo lang 't door langdurigheid aan de wetenſchap (welke dan ook) niet als eigen wierd, 't zelfde denkbeeld niet inboezemen, 't geen een kunstwoord in Fransch of Latijn eenmaal aanhangt, en er dadelijk by ons uit ontſpringt. En, gelijk in alle Wetenſchappen (want waarom 't verbloemd?) de terminologie, door de bybegrippen die het woord ſomtijds opwekt, ook onzuivere en valſche denkbeelden heeft ingevoerd, die nu eenmaal gevestigd zijn, zoo zouden de nieuwe benoemingen wederom nieuwe valſche opvattingen doen ontſtaan, om dat eigenlijk geenerlei woord van eenige taal in een wetenſchappelijke theorie anders dan in een min of meer oneigen beteekenis gebruikt worden kan, als zijnde zy alle op eene overeenſtemming gegrond tusſchen ziels- en lichaamsgevoel, dat niet volmaakt tot eenzelvigheid is te brengen, en waarvan de wederzijdſche betrekking in 't woord-zelf beſtaat en er niet van af is te ſcheiden.

Ik roer nog niet eens; dat er geen gezag is of zijn kan dat onder verſchillende vertalingen die naar keuze voor 't vreemde woord in de plaats geſteld zouden mogen worden, waar er meer dan één mogelijk zijn, één van die tot een vast onveranderlijk Kunstwoord bepalen kan. Zwarigheid, bij een rijke en buigzame taal als de onze, gewichtig! De Kunstwoorden zijn in het wezen der zaak, als eigen perſoonnamen te rekenen; en dat geen waar meê men ze kan vervangen, zijn,

zoo lang zy niet door 't gebruik even onaffcheidlijk en onvervangbaar geeigend zijn, flechts appellativen. *Pieter of Jan ftelt de perfoon voor;* man *of* apostel, *niet, ten zij men wel weet wie er mede bedoeld wordt; en wanneer de eigennaam-zelf tevens bloot appellatif is, ftaat men bloot aan verwarring. Wanneer de één* definitie *door* bepaling, *de ander door* befchrijving *uitdrukt, verftaat men elkander niet, en ik heb dit, toen de Logica door een Vrouw van aanzien te Amfterdam* (*) *in het Neêrduitsch onderwezen werd, tot verwarrende twisten aanleiding zien geven.*

Nog zwijg ik, dat de woorden der verfchillende talen geen vertalingen *van elkander zijn, of zijn kunnen, maar zoo zij met elkâér in de meer algemeene beduidenis over één komen, niet te min in een meerdere of mindere ruimte van denkbeeld, in meer of minder verfcheidenheid van beftemming of toepasfing, van elkander verfchillen; waardoor, zelfs ook onder de meest-eensbeteekenende, 't eene het andere wel in fommige gevallen vervangen kan, maar niet in allen: Iets dat den opléttenden en naauwkeurig denkenden Zielkenner, die zich met de* innige (*niet bloot uiterlijke*) *Taalkunde bezig houdt, eene bron van ontdekkingen oplevert, recht gefchikt om de eigenlijke kracht onzer Reden en den aart harer veelvuldige afdwalingen, in te zien.*

Maar, alle deze zwarigheden daargelaten; is het dus ten onzent gefteld, kan men met zijn kleêrmaker, zijn kok of keukenmeid, zijn timmerman, zijn kruidenier of tuinman, en wat niet al, zonder vreemde of bastaartwoorden niet fpreken, geen bevel van het Openbaar gezag verftaan, geen Staatsdienaar of amptenaar noemen, zijn geld niet beleggen, niet innen of uitgeven, geen verdragen of overeenkomften aangaan, zijne rechten niet vorderen of afftaan (ik zwijg van over wetenfchap en geleerdheid verftaanbaar zijn), hoe kan men

(*) *De Vrouw van den Predikant* Buurt, *geboren Baronesfe* van Lijnden.

men zich dan in het hoofd zetten, de aangenomen bastaartwoorden van onze taal uit te ſluiten? Wel in tegendeel maken zy er een wezendlijk en aanmerkelijk deel van. Want alles maakt deel van een taal, wat er in noodig is om zijn gedachten aan anderen over te brengen of mede te deelen. Ook is, daar het ſtoffelijke der taal, als wy opmerkten, even zeer tot alle talen behoort, geene taal in dit opzicht geſloten. Alle vloeien zy boyendien op elkander in, en dit is een onſchatbaar voorrecht. Zegge men dus niet, onze taal is in zich-zelve rijk genoeg. Het is zoo, en die dit het meest uitſchreeuwen zijn 't mooglijk, die hare ſchatten minst kennen. Doch zoo onze taal (en ik ben het vooral niet, die dit betwisten zal,) boven alle talen rijk en zelfs overvloedig voorzien is van 't noodige dat tot werktuig van ontwikkeling, mededeeling, en afwisſeling van denkbeelden, noodig en dienſtig is; waar zijn zij die er alle die werktuigen in weten te vinden naarmate zy ter uitdrukking van een gevoel of denkbeeld (of welk eene werking van den geest het zijn mag) benoodigd zijn kunnen; of die, na ſteeds aan Latijnſche, Griekſche, of Franſche gewend te zijn, de Neêrduitſche wel weten te vatten, te handelen, en (des noods) te ſcherpen of te gladden, te buigen of te ſtijven, te ſpitſen of af te ſtompen naar eisch? Toone men my, die dit handig, met kracht, en bevalligheid doen, en wanneer men dit kan en gewoon is, dan zullen (en eer is het geen tijd daarvoor) niet ſlechts de ons noodeloos geworden, zoo vreemde als bastaartwoorden, ontbeerd kunnen worden, maar zy zullen van zelfs even zoo vervallen als vele voor ons nu belachlijke woorden der zestiende eeuw; maar tot zoo lang, 't zij men by gebrek van eigen goed, of van het beheer daarover te kunnen voeren, behoeftig is, ſchame men zich het ontleende niet!

Het is op dezen grond, en als werkelijk tot onze taal behoorende, dat ik ook deze ſoort van woorden in de hier verſchijnende Naam- en Geſlachtlijst heb opgenomen. En in-

der-

derdaad (om van hun beteekenis, afleiding, en vorming, hier niet te ſpreken,) is de kennis der geſlachten van deze niet minder noodig by ons, dan die van de zuiver Neêrduitſche; ja, men begaat daarin even zeer en wellicht nog veelvuldiger misſlagen dan ten aanzien der onze. Ook heeft niemand, mijns wetens, tot nog de beginſels der Geſlachtregeling, die wy ten aanzien van dezen, in onze taal, uit een duiſter gevoel in acht nemen en volgen, bloot gelegd. Deze beginſels zijn inderdaad niet uit de vreemde talen waartoe deze woorden oorſpronklijk behooren, op en over genomen, neen; maar zy zijn in het Neêrduitsch taalgevoel innig berustende, en op gronden gevestigd, van de vreemde taal onafhanklijk, ja ſomtijds daar ten eenenmale verſchillend van, en in tegenſtrijdigheid mee. Het gebruik echter heeft ook hier Recht gemaakt, en het is daarmede als met de zuiver Inlandſche woorden, dat (namelijk) misvatting, eens in gewoonte overgegaan, wet en regel maakt; doch dit zijn dan uitzonderingen, en de gouden grondregel ſtaat in alles: Exceptio in non exceptis regulam confirmat. *Daar nu niet te min deze ſoort van woorden even weinig een deel van het onderwerp mijner uitgegeven Verhandeling tot wie deze naamlijst alomme en regelmatig verwijst, uitgemaakt hadden, als zy dus verre by alle onze Taalkunstſchrijvers in aanmerking genomen waren; zoo had ik hier noodig, in mijn* Overzicht der Geſlachtregeling, *voor dit Boekdeel geplaatst, de vereischte Theorie ook daarvan kortelijk bloot te leggen, hetgeen ik vertrouwe genoegzaam voldoende te zijn, om ook in de woorden, hier niet opgeteekend, (want wie kan er immer voor inſtaan, dat hy niets overſloeg of voorby zag?) niet als in den blinde te dwalen; en ik geloofde dus aan dezen arbeid eene genoegzame volledigheid te geven voor die er gebruik van zal maken.*

Waarſchijnelijk zal ik 't in het licht treden van dit werk in deze zijne uitbreiding niet beleven. Ook bevinde ik by het toenemen mijner hooge jaren, ſteeds minder en minder in

ſtaat te zijn tot het wel verzorgen van een Druk die oplettendheden vordert, van een aart als met geene verzwakking van gezicht, onbekwaamheid tot vestiging van aandacht op kleinigheden, en verſtrooiing by de minſte inſpanning van opmerking ten aanzien van uiterlijkheden, beſtaanbaar is. Ik kan dus niet meer, dan het werk aan de zorg eens Uitgevers, wie hy dan ook zijn mag, bevelen, en dit doe ik met alle die hartelijkheid die het onderwerp my inboezemt. Steeds achtte ik de taal het belangrijkſte voorwerp voor den mensch, als waarin zich het geeſtelijke en lichaamlijke in één ſmelt, en zijnde het uitgaande beeld van den mensch. Dan, genoeg heb ik hiervan in andere ſchriften gezegd, en het is noodeloos, daarop terug te komen.

1825. B.

VOOR-

VOORREDE,

VOOR

DE UITGAVE VAN 1822.

Reeds in de Voorrede voor mijne *Mengelpoëzy* in 1798 uitgekomen, betoonde ik een oogmerk, om eenmaal een Geslachtlijst van Naamwoorden (gelijk men 't thands noemt), op vaste Taalgronden steunende, in het licht te geven, en het zelfde denkbeeld vindt men weêr in het Voorbericht, dertien jaren daarna voor eene tweede en vermeerderde Uitgave mijner Verhandeling over die gronden, bestemd, als de Druk daarvan echter geen voortgang had, maar nog zeven jaren vertraagd werd. Wanneer nu in 1818 deze nieuwe Uitgave verscheen, verzocht men mij dadelijk van velerlei kanten, dat voor twintig jaren reeds aangekondigde, of ten minste te kennen gegeven voornemen ten uitvoer te brengen; doch daar ik nu, met mijne eigen denkbeelden in dat hoofd waar zy in opgekomen waren, de gelegde gronden eenvoudig en klaar genoeg achtte, om voor den verstandige geen byzondere toepassing op ieder zelfstandig naamwoord, of dat daarvoor door mocht gaan, te behoeven, onttrok ik my aan een arbeid, waarvan ik de overtollige moeite (zoo zy my toenmalig voorkwam) ontzag, en waarvan ik my ook weinig voordeel voor de Taal en Taalkennis spelde. Want wat

is

is belangloozer, ja, wat kan verderflijker zijn, dan wanneer men, in plaatſe van altijd het grondbeginſel voor oogen te houden, en dit uit een eigen verſtandelijk inzicht, in elke byzonderheid aan te wenden, een ſoort van kantoorlegger of handboekjen open ſlaat, waar men bloote reſultaten uit opneemt, zonder dat er denken by noodig is? — Op het dagelijksch aanvragen en aanmanen heb ik echter, in weêrwil van myn dus gevestigden tegenzin, voor het algemeen verlangen, waarvan my hoog op werd gegeven, geoordeeld te moeten onderdoen, en zoo heeft dit werkjen dan ook met der daad zijn beſlag gekregen; doch ik heb in mijne uitvoering getracht het van dienst te maken voor hun die, als 't mannen en Christenen past, geene eenſtemmigheid van eene, het zij dan uitdrukkelijke, het zij ſtilzwijgende overeenkomst, toegeving, of onderwerping, maar inzicht van waarheid begeeren, en zelf oordeelende, in napraten en nadoen geen glorie of ſchijn van kundigheid zoeken; maar de taal als het edelst geſchenk der Godheid en boven menſchengezag, in den ſamenhang van haar éénheid erkennen, en oefenen willen. En dit heeft noodwendig dezen arbeid tot iets anders gemaakt dan men (mooglijk!) verwachtte. Inzonderheid heeft dit het werk onder de handen doen uitdijgen, en (daar ik 't in den aanvang by Hoogſtratens Woordenlijst dacht te bepalen,) by ieder letter byna, telkens rijker in artykelen doen worden, en misſchien ook wel in de uitvoerigheid waarmeê zy behandeld zijn. Eene ongelijkheid echter, die wellicht ook buiten dien niet wel te vermijden geweest zou zijn, daar mijn zwakheid van hoofd zich thands moeilijk aan een ſtrenge regelmaat binden kan; doch die aan een werk gelijk dit, weinig deert, als waarin ieder artykel alleen en geheel op zich-zelf ſtaat, en de rijkheid der taal, door welke 't niet mogelijk is alle woorden volſtrekt op te teekenen, gewis eene

zeer

zeer aanmerklijke ruimte toelaat in 't geen men als vereischt of noodig beſchouwen kan.

't Spreekt van zelfs, dat, daar deze Lijst een gevolg (reſultaat) en bloote toepasſing van mijnen Geſlachtleer moest zijn, de Verhandeling waarin deze vervat is, zoo als zy in den Tweeden Druk, by de Uitgevers dezes, beſtaat, overal en alomme ten grond gelegd wordt; en ik heb dienvolgende, by elk woord, tot die §§ van dat werkjen verwezen, waaruit de beſlisſing te halen, of (wil men het dus), te rechtvaardigen is. Eenvoudiger en korter kon het niet; doch het kan daarom ook niet overtuigende, noch van kracht zijn dan voor de genen, die in deze gronden berusten. Gezag van Schrijveren, kwam alleen daar te pas, waar, in zeer enkele gevallen, en buiten of tegen de echte taalgronden, een of twijfelachtig, of wel door het tijdverloop afgewisſeld gebruik te vestigen ſtond; en ſlechts zeldzaam heb ik my daarvan bediend, wanneer 't van belang ſcheen den aart-zelven van 't woord wel te bepalen. — Daar de grond der Geſlachten, voor zoo verr' zy niet in eene bloote toepasſing van eenig van elders ontleend Geſlacht op het woord beſtaan, maar aan 't woord-zelf (uit zijn aart en wijze van zijn) toebehooren, in de vorming des woords berust, moest ik (en ik heb dit met de meestmooglijke kortheid gedaan) den oorſprong des woords dikwijls ophalen, en dus in het Etymologiſche vallen. Men zal er echter noch Etymologien noch Woordverklaringen vinden dan die opehelderingen behelzen, verlichtend, gelijk ik vertrouw, voor 't verſtand, en die inzichten in de menſchelijke begrippen, en de wijze waarop zy gevormd worden, ontſluiten. Want wat is de taal dan de innigſte Redeneerkunst van hart en verſtand vereenigd, en dat gene waarin wij ons-zelven erken-

kennen? — Dat ik niet somwijlen in 't een of het ander gedwaald zou hebben; dat my by mijn toenemend verval van vermogens niet veel ontslipt zij, 't geen my by een vroeger leeftijd, of met sterker hersenen, voor den geest had mogen zijn; dit zal ik my te minder aanmatigen, naar mate 't verzwakken (of misschien noemde ik 't beter eene soort van weêrbarstige weigerachtigheid) van het my eenmaal zoo gewillig ten dienst staande geheugen, my al steeds zwarer treft en, gedurig aan, kwellender wordt. Doch ook met een lekken emmer laat zich nog een hoeveelheid van water overbrengen, waarmeê men, schoon er dorst naar meerder moge overblijven, zich by het gebrek van dat meerder behelpt. Want inderdaad is mijn toestand zoodanig. *Plenus rimarum sum, hac illac perfluo.* En het is my niet te wijten, indien elf mijner beste levensjaren voor 't Vaderland gants verloren geraakt, en mijn sedert ondernomen arbeid, waar altijd de letterroem van ons Nederland meê gemengd was, telkens en by vlagen, zoo al niet geduurzaam, door haat en vervolgzucht weêrstreefd en verbroken wierd, tot ook eindelijk mijne krachten bezweken.

Ik moet echter aanmerken, dat mijne afleidingen zich, dikwijls genoeg om niet weinigen vreemd te doen opzien, van die van anderen, ja, van de gewoonlijke en veelal aangenomene, onderscheiden. En waarlijk, het kan niet anders, daar men meest, ja geduurzaam, uit bloote overeenkomst van somtijds wisselvallige klanken besluit, waardoor even zeer, gants verschillende woorden in beteekenis en afkomst met elkaâr verward zijn, als elders de naauwste verwantschap miskend werd, zonder, het zij *a priori* de innige voortbrenging der woorden in 't menschlijk verstand, het zij *a posteriori* de historische wording, met oplettendheid na te gaan. Elders heb ik my daar-

over

over uitgelaten, en, kan ik ondanks mijne afgewerktheid, het nog daartoe brengen, om eene algemeene oplossing of *Analysis* der taal te volvoeren, het eerste dezer twee punten zal voor oogen die zien willen, klaar zijn; en het laatste moet wel in den droevigen toestand waarin onze Spraakkennis verzonken ligt, voor ieders byzondere nasporing overgelaten worden, waaraan ik het (en meer kan ik niet) ten nadrukkelijkste aanbevele. Ik heb zelf heel mijn leven door, daar niet weinig toe opgezameld; maar, behalven 't onherstelbaar verlies van al wat ik tot mijn veertigste jaar toe bij één brengen mocht, noch genoegzame tijd, noch toegang tot de noodige middelen vergunde my vroeger of later dit tot eene zoodanige uitkomst te brengen, als waarvoor het vatbaar is. Intusschen, daar ik hier de grootste kortheid betrachten moest, heb ik meer stellig dan onderzoekend of betogend moeten spreken; en ook ten dezen opzichte derhalve beoordeele my niemand dan die zich met mijne gevoelens vereenigt. Niet aannemen staat ieder vrij, wien de waarheid niet volkomen blijkt, en is dikwijls plichtelijk; maar een stellig veroordeelen en verwerpen eischt wezendlijke inzichten van een waarheid, die met het voorgedragene strijdig is. In 't algemeen durf ik zeggen, dat genoegzaam geene afleiding in 't byzonder wel beoordeeld kan worden, maar alleenlijk in samenhang met het gantsche systema; en dat dit systema dus by alles voor oogen moet staan, en geheel overzien worden. Niet te min moet men niet altijd om de eene aannemelijke afleiding de andere verwerpen. Uit verschillende wortels en die op verschillende *attributen* der zaak doelen, kan het zelfde woord in de zelfde zaakbeteekenis voort zijn gesproten; en zoo bewonderenswaardig is de taal, zoodanig hare eenheid, dat het geen uit verscheiden eigenschappen kennelijk is, zich dus naar zijne eigenschappen in een zelfde woord uitgedrukt vindt. Doch

dit rust en vloeit voort op en uit een hooger Bovennatuurkundig beginſel, waarin wy hier niet treden kunnen.

Sedert Lambert Ten Kate, wiens vlijt en oplettendheid niemand betwisten zal, (had hy ſlechts even veel oordeel en volkomener kennis en doorzicht gehad!) is het eene ſoort van razerny geworden, ieder Nederduitsch woord uit het Mezogothisch of Angelſaxisch te halen. Het moge zijne opvatting geweest zijn of niet, 't geen ik daar laat, onze taal is geen Gothisch, geen Angelsch, noch daaruit ontſtaan, en deze talen zijn haar wel als bytakken van eene zeer ſchatbare hulpe ter vergelijking, maar zy beſtaat onafhanklijk van die, en toont haren Ooſterſchen oorſprong onmiskenbaar. Woorden, en ook ſomtijds ſpreekwijzen, hebben alle talen van elkander, uit nabuurſchap of andere betrekkingen, overgenomen; maar het Gothisch of Angelſaxisch is ten opzichte onzer Moederſpraak niet oorſpronkelijker, en zy zijn even zeer, ja licht meer, en zekerlijk vroeger nog, door den invloed van het Latijn in haar vorm en houding verbasterd, wanneer door de Romeinen hun Grieksch en Latijn alomme, waar zy eenigen voet kregen, ingevoerd werd. En wat onze taal aangaat; had men onder Karel den Groote, of toen het Christendom hier begon gepredikt te worden, aan 't Latijn geenen algemeenen invloed gegeven, en het niet tot model van de taal als taal aangenomen; aan duizend dwaasheden, die men invoerde, en waar men ſedert eigenſchappen onzer taal van maakte, ware nooit gedacht. En het Oosterſche, dat haar wezen uitmaakt, ware niet miskend, verduiſterd, en verwrongen geworden tot zoo verr', dat het geen zich daarvan ieder oogenblik aan d' oplettende opdoet, en met den waarachtigen oorſprong en afſtamming der Volken zonneklaar ſamenhangt,

by

by de ingebeelde taalwijsheid die er uitgekraamd wordt, wonderspreukig geworden is. Van daar al die fraaie Grammaticale stelsels, welke vreemde Zendelingen, wanneer zy zich by de Noordelijke volken die zy gingen bekeeren, verplicht vonden de Landtaal te leeren om er in te prediken of te onderwijzen, zich-zelven op den Latijnschen voet vormden; waarnaar zy zich regelden, het volk leerden bidden, en 't vroeg en laat voorprevelden; en die zy dus van langsamerhand practikaal invoerden. Van daar even zoo, in later tijd, alle de byzondere taalverwoestende Spraakkunsten, die men by de Rederijkgezelschappen in samenstemming met de ingeslopen en ingedrongen verbasteringen aannam; en van daar die der nog latere zoogenaamde Taalzuiveraars en Taalbouwers, die den grond der taal miskennende, alles (en met de willekeurigste eigendunklijkheid) op de Latijnsche leest schoeiden, en, ieder voor zich, inderdaad onze taal versmoorden, verminkten, verworgden. Ik zwijg van de zulken, die den onuitputbaren schat onzer boven alles schoone en zoo zoetvloeiende, als nadruklijke Moedertaal miskennende, zonder zich des te bekommeren, haar door vreemde niet slechts, maar door eigen gesmede, en geheel naar 't model van 't Latijn mismaakte woorden en uitdrukkingen (waar sommigen zich nog in behagen), zoo het heeten moest, willen verrijken en opsieren. 't Is als of men zijn paard de poten brak op dat hy met des buurmans ezel één tred zou houden. En die dus deden durft men nu nog als verstandige lieden, als opbouwers der taal, of als voorbeelden, en leermeesters aanprijzen. Doch waarlijk het valt aan onnoozele halzen, en die pralen willen, wat hard, *quae pueri aut imberbes didicerint, senes dediscenda fateri*, en na zich zijn leven lang met *Moonensch*, of *Hoofsch*, of het geen nu *Siegenbeeksch* heeten moet, en by de algemeene verwildering en omkeering van hersens en zaken

ſtand greep, vervuld te hebben, eens wederom waarlijk Hollandsch of Nederlandsch te leeren.

Zeker, de grondige, de wezendlijke kennis onzer taal is niet dan uit onze oude Schrijvers van de XIII tot in de eerſte helft der XVI eeuw te putten; en in dezen tusſchentijd-zelv' onderging zy zeer groote veranderingen. Gelukkig, ware men toen by den ſtaat waarin dit tijdvak haar liet, gebleven, en had de waanwijsheid van die na den tijd onzer Bijbelvertalers opſtonden, wier taal ook die van Vondel was, niet allengskens alles bedorven! Intusſchen wy vinden de taal; en, bedorven of niet, het is ons niet geoorloofd haar tot het oude te rug te brengen. Het voorledene heeft geen keer; maar het tegenwoordig werkend, het verder bederf, het bederf, dat wy, ſedert de hoofden voor nu eene halve eeuw begonnen te draaien, en met Franſche en Engelſche domheden ingenomen, het gezond Vaderlandsch verſtand voor den drogleer van valſche filoſofie verruilden, zoo dom en zoo dweepzuchtig in zagen dringen; dit, dit zeg ik, te keer te gaan, en geheel den val en ondergang van een taal, die geheel reden en wijsheid is (de Hemel vergunne 't!) te ſtuiten en voor te komen, dit eischt onze plicht en ons hart, zoo wy Hollanders, zoo wy Nederlanders zijn; dit blijft, zoo er één droppel onvervalscht Hollandsch bloed ergens overig is, elken boezem, dit ieder wien waarheid en Vaderland dierbaar is, heilig; en hiertoe wordt vereischt, deze taal zoo te kennen, als haar wezendlijke aart met zich brengt. En dit wenschte ik ieder Medelandgenoot, ieder die den naam van Nederlander mag voeren, op 't hart te drukken, en allen daartoe de hand te bieden.

Het zal uit dit Woordregiſter, want als zoodanig is 't aan te merken, vrij dikwijls in 't oog loopen, dat in onze taal niet ſlechts woorden uit het Latijn overgenomen zijn, hetgeen by ons even zeer uit het Fransch, Italiaansch, Spaansch, Engelsch, en Hoogduitsch, (ja, uit welke taal niet?) geſchied is; maar ook in het ſtuk der Geſlachten 't Latijn gants niet zelden een invloed gehad heeft die geheel redenloos was. Van zeer oud heeft er een duiſter maar echter in uitwerking zeer vermogend denkbeeld by de menſchen in zwang gegaan, dat de woorden van verſchillende talen juiſte overzettingen (en niet anders) van elkander waren. En waar men het denkbeeld met het woord verwarde, gaf men dan ook zeer licht aan het Hollandſche woord het geſlacht van 't Latijnſche, 't geen er meê vertaald wierd, ſchoon de vorming van 't eene (en zelfs ook de innige beteekenis dikwijls) volſtrekt met die van het andere ſtreed. Zeer veel werd dit nog bevorderd door de Dichterlijke of Rhetoriſche perſoonsverbeeldingen, door Mythologie, Iconologie, Allegorien, en al dergelijke, die zich alle naar 't Latijn of de in 't Latijn overgenomen, en gebruiklijke Griekſche woorden en benamingen inrichtten. 't Lust my niet, hiervan voorbeelden aan te wijzen; ieder kan ze licht, en in menigte, opzamelen. Uit dit zelfde beginſel, dat zoo valsch het in 't algemeen is, even zoo zeer in de herſens verroest ſchijnt, ſchrijven zy, die van 't minſte gebruik van een bastaartwoord een gewetenszaak maken, al dikwijls het ſlechtſte Neêrduitsch. Want in eene vreemde vorm van uitdrukking denkende, gelijk men thands van jongs op gewend wordt, verruilen of vertalen zy ſlechts 't vreemde woord, en de vreemde conſtructie blijft. Ook nemen zy telkens een woord dat een ruimer of bepaalder toepasſing heeft, en alleen in één zekeren zin met een inlandsch woord ſamenſtemt, of omgekeerd, voor een volkomen ſynony-

mum, en begaan dus de onlijdelijkſte verkrachtingen, eene zoo gevoelige en zoo juistuitdrukkende taal als de onze is, aan te doen. Ontelbare voorbeelden doen zich tegenwoordig daarvan op niet alleen by het talrijk ras der Vertalers, die zelden meer ziel ſchijnen te bezitten dan hun inktpot oplevert, maar alomme (*). Zoo is ook dat fraaie *bewonderen* in mijn jongen tijd alreeds ingedrongen, dat zich nu met de *praeſcriptio* 30 *vel* 40 *annorum*, en deze genoegzaam dubbeld, verdedigen mag, en waar niemand, hoe ongerijmd het ook is, thans meer buiten kan. Zoo brengen de kinderen van hunne Scholen tegenwoordig het *voegen* voor *convenieeren* naar huis. *Als 't u* VOEGT, *koom ik u morgen namiddag zien.* — Waarlijk *'t voegt* ons niet als Hollanders, zulke domme wanſpraak aan te hooren, veel min te gebruiken. *Vlijen* zegt hy die Nederduitsch ſpreekt, of *gelegen zijn.* — Zoo heb ik (God beter 't!) in geleerde Maatſchappyen, welgeſtelde Notulen tot het onverſtaanbare toe zien bederven, wanneer Koning Lodewijk zich in 't hoofd had laten brengen, de bastaartwoorden uit de taal te verbannen. Onze Willem de Vierde was wijzer. Men zie hiervan de Aanteekeningen op Van Harens Geuzen.

Zeldzaam, hoewel 't ſomtijds noodig was, ben ik in mijne Woordverklaringen tot de eerſte wortels of Themata opgeklommen; maar ik heb dit doorgaans vermijd, uit vreeze voor

(*) Onze Voorvaders voor vierdhalf honderd jaar, en meer, wisten dit echter volmaakt wel, en ik vinde het duidelijk opgemerkt in de *Coninckz ſomme*, in 1478 te Delft gedrukt: *Mer want men die franchoeyſe woerde niet wel al properlike in duytſche en can ouerſetten* alſoe als *ſi* ſtaen. *Wantet* een ander manier van ſpreken *heuet dan dat duytſche doet.* Waarom zijn wy dan zoo veel dommer, en begrijpen dit niet?

voor onverſtaanbaar zijn. Dit toch kan men inderdaad niet verhoeden, ten aanzien van hun, die geene andere dan de vijf vokalen en negentien medeklinkers erkennen, zoo plat als men die tegenwoordig kan goedvinden uit te ſpreken. Onze, en zoo elke taal, (maar de onze inzonderheid,) heeft eene verſcheidenheid van uitſpraak in ieder van die, welke men thands zekerlijk (in mijn kindsheid was 't anders) nergens meer hoort; doch uit welke alleen de oneindige verſcheidenheid dier wortels begrepen kan worden. Hoe toch zal ik thands den onwetende leeren beſeffen, dat, by voorbeeld, de wortel *ma* kracht uitdrukt in *man* en *macht*; de wortel *ma* breking te kennen geeft in *maaien*, *made*, en *mangelen*; de wortel *ma* de verbinding meêbrengt in *maken*, en *maze*, en *makker*; en nog, de vermenigvuldiging in *menig* en *menichte*, oudtijds *maniche?* en zoo wijders. Hoe, dat die zelfde *m* in *mi*, *mu*, *mo*, nu eens *peinzing*, dan *inſpanning*, dan het *eten*, dan het *spreken*, dan weder het *rieken* uitdrukt en aanduidt. Dit alles is onverſtaanbaar, zoo iemand niet weet op hoevelerlei zeer onderſcheiden wijzen, of met wat en hoedanige nuances die *m* door de ſpraakdeelen gevormd en uitgebracht wordt, en moet worden; en hoe veel onderſcheiden letters of elementen derhalve door die eenige *m*, en zoo door de meeſte letters bevat zijn; hetgeen tot de eerſte beginſels der *Spraakkennis*, zoo wel als der *declamatie* behoort; en te gelijk ook, voor hoe vele zeer kennelijke en alle evenzeer belangrijke nuances de klank die aan elke vokaal eigen is, vatbaar zij. Hoe zal men zonder deze byzondere wijzigingen wel te gevoelen, een denkbeeld hebben van 't naauwe verband dat er is tusſchen woorden, wier beteekenis (oppervlakkig beſchouwd) zoo geheel uit elkander loopt, als, by voorbeeld, *pramen* en *priemen* van *pralen*, *prijken*, *pronken* en deze geheele verwantschap, welker grond-

wortel in de zelfde *pr* bestaat, en de eene en andere beteekenis zoo naauwkeurig, zoo schilderend, zoo innig voor gevoel en verstand uitdrukt? Elk Hollander wist dit in mijn tijd, zoo niet met de uiterste netheid van een fijn en gescherpt verstandelijk inzicht, ten minste met een onbedrieglijk gevoel dat geduurzaam geoefend werd; en dit, van den hoogsten tot den laagsten rang in den Burgerstaat: want elk was toen van de wieg daarby opgevoed, en zijn spraaktuigen naar waarachtig en geen kunsthollandsch gevormd en in den plooi dien dat vordert bevestigd, waren door het eindeloos om- en weêr omspoelen met de Fransche, Engelsche, en Hoogduitsche draf niet verwrongen, verstopt, of verwend. Maar nu, waarlijk, is, wanneer ik als met de vingerspits daarop wijze (en meer laat de aart van dit werk my niet toe), het geen ik te kennen geef, schier voor ieder verloren. — Dan, een' enklen veellicht mag het baten, en aan dien wilde ik niet ontbreken. Mag ik echter eenmaal al ware het slechts een schets van mijne Oplossing der taal geven, de zaak zal aan ieder duidelijk zijn.

Ontallijke malen, om hier deze vergrootende uitdrukking, (gelijk men gewoon is) in eene verminderde beteekenis te gebruiken, zal men by een woord meer dan eenerlei geslacht aangeteekend vinden. Het is zoo: de Geslachten hangen in het gebruik van des Schrijvers beschouwing in dier voege af, dat vele, zeer vele der woorden voor meer dan één geslacht vatbaar zijn; en het is hiervan dat wederom de volkomen kracht eener rede afhangt. Het verschilt veel, zeer veel, of ik my, by voorbeeld, de dood als eene lijdelijke ontlating voorstelle, dan als een geweldigen aangreep. Dit is in de Verhandeling aangemerkt en, vertrouwe ik, aan 't verstand duidelijk gemaakt;

maakt; maar het geen daar van dat enkele woord gezegd is, heeft eene zeer algemeene aanwending. Uit het woord, door zijn vorming vrouwelijk, kan (en niets is gemeener) een werkwoord ontſtaan, en in dit werkwoord verkrijgt dan de wortelſylbe als zoodanig, zelfſtandig gebruikt wordende, naar den aart der taal (hoe zeer 't evenluidend met het primitief zij) noodwendig eene andere kracht en wijziging van meening. Somwijlen is het vrij onverſchillig of een woord op de eene of de andere wijze worde aangemerkt, maar ook dikwijls is het verſchil allergewichtigst. In verre de meeſte woorden kent het niet nadenkend Gebruik dit onderſcheid in 't geheel niet; in ſommige echter is het beſtendig gebleven en niet te veronachtzamen. Dat hieruit gedeeltelijk het eeuwig M. en V. van den onnoozelen Outhof voort is gekomen, waar meê zoo geſpot is, is zeker; maar zijne onkunde, die hem de voorbeelden dikwijls kwalijk deed opvatten, heeft daar nog ruim zoo veel deel in.

Nog een kind zijnde, liep my dit reeds geweldig in 't oog, of liever, het trof mijn gevoel, door het zelfde woord, naar het in lijdelijken of werkenden zin voorkwam, gants verſchillend aangedaan; en mijne geſtadige lezing van Ouden en Nieuweren heeft my dit zelfde gevoel, en die onderſcheiding by de Schrijvers algemeener doen opmerken dan men mooglijk denken zou. Ik ſchikte my naderhand naar Hoogſtraten, den eens aangenomen Wetgever; wat kon ik als aankomende jongeling anders? Doch, wanneer men Vondel en Hooft wel beoefent, zal men vinden, dat hunne zoogenoemde ongelijkheid in ſommige woorden uit deze verſcheidenheid van aanſchouwing ſpruit; en zeer te onrecht wil men hen daarover (of 't ware) te recht ſtellen, of de eene plaats naar de andere, (zoo men 't heet) verbeteren. Die zijn taalſchat in 't hart en niet in 't geheugen draagt, die alleen ſchrijft goed; en

dit deed Vondel. — Onachtzaamheden, niet te min, begaat ieder, maar 't is dikwijls de grootste en scherpste oplettendheid, die by het oordeelend gepeupel voor achtloosheid gaat.

Doch, wat moest ik in dit geval? — Ten minste, wanneer 't tweederlei geslacht in een woord voor onverschillig te houden was, mijnen byzonderen voorkeur omtrent zijn geslacht opteekenen? Dit werd my door sommigen gevergd. — Maar neen, mijne Vrienden, ik heb geenen voorkeur, en zoo ik dien had, zy ware in my en niet in de taal, en de Hemel beware my van dat ik meê napraters en volgelingen die blindelings in mijn begrip of keuze berusten, — meê — aanhang zou maken; ik, die het willekeurige en het aannemen daarvan zoo verfoeie! By ieder die schrijft of die spreekt (spreekt of schrijft hy slechts met het hart) is het zijn gevoel dat hem in dat oogenblik, ook ten aanzien der Geslachten, zoo wel, als ten aanzien der woorden-zelven, bepalen moet: hy denkt en gevoelt ze zich manlijk of vrouwelijk, of geenerlei; en geheel mijn arbeid strekt om dat gevoel op te wekken, verstandelijk voor te lichten, en te leeren bestemmen. 't Mag den plompen, gevoelloozen rammelaar altijd een en het zelfde zijn, of hy *onderwijzen*, *onderwijs*, of *onderwijzing* zegt. Die juist denkt, zegt: *het* ONDERWIJZEN *is ieders zaak niet; het* ONDERWIJS *is een onwaardeerbaar geschenk;* en, *de* ONDERWIJZING *eischt gelijke lust en oplettendheid van wederzijde;* alhoewel hy in duizend andere gevallen geen zwarigheid maakt, de drie woorden door elkander te gebruiken. En even zoo zegt hy niet onverschillig *den lijm* of *het lijm*, *de mensch* of *het mensch*, schoon hy er somtijds geen onderscheid in maakt. En schoon *gloor* altijd *gloor* is, zal hy er somtijds de werkkracht van het *glooren*, in de wortelsylbe van dit verbum besloten,

som-

ſomtijds 't zachte ſchijnſel van de glooring, die in het praeteritum ligt, dat van *gliezen* is, meê uit willen drukken; en het kan hem dus ook even zoo het zelfde zijn, welk van beide, het manlijke of het vrouwelijke, dat is 't eene of het andere woord, als het hem is, *brand* of *gloeiing* te zeggen. Of liever, hy gevoelt noodwendig het eene of het andere, en het koomt er ſlechts op aan, dat hy wete, hoe 't uit te drukken. — Zoo dit mooglijk anderen duiſter ſchijnt, voor den Dichter is 't noodwendig duidelijk, en die dit ook niet is, moet van geene taal willen oordeelen, die in den grond louter Poëzy en uitvloeiſel der ziel is.

Zie daar dan, derhalve, het licht waarin, of beter gezegd, het ſtandpunt waaruit men deze Geſlachtlijst beſchouwen moet. — Zy wordt niemand ten voorſchrift gegeven; maar ieder artykel dient tot opheldering voor den gene die het wóord naar den aart en gronden der Taal een Geſlacht wil toe-eigenen. Die volſtrekt aan den leiband loopen wil, ik gunne het hem (en, begeert hy 't, den rinkelſtoel daarby); maar ik meen er niemand by op te tillen en dan tegen de hakken te ſchoppen, om hem voort te krijgen. Voor hun die gaan konnen, en het zij den weg vragen, het zij hier en daar zich een arm ter onderſteuning toegereikt wenſchen, voor hun trede ik op, en voor hun-alleen. Het *imitatorum servum pecus* veracht ik, en die met hun zoogenaamde Kritiſche of andere zweepſlagen, vrije lieden daartoe verlagen willen, nog meer. Ieder die een rechtſchapen hart heeft, gebruike zijn oordeel; en dan, dan, als het afgrijslijke napraten en Clubiſtiſche partymaken ophoudt, dan en niet eer, zal men tot God en gezond verſtand, tot rust en orde in alles te rug keeren, en tot zoo lang ook hehoude

Hy my, en al wie waarachtig eer bezitten, den onwrikbaren moed, om by de tegenwoordige gisting der tijden al 't ziedend gebruisch van een borrelend en bobbelend ſchuim, dat alom en in alles volſtrekt boven wil drijven, ongeſchokt aan te hooren, en, zonder er meê van bedwelmd te worden, te blijven belachen, tot het eenmaal als droeſem ten bodem zinkt.

Het is onlochenbaar zeker, dat men altijd en in alle vakken van wetenſchap te vroeg ſyſtemata op heeft gericht. De ſtellaadje kon, toen zy opgericht werd, voor 't gebouw taamlijk goed zijn, zoo verr' het toen ſtond of gebracht worden kon; maar men moest zich daar nooit by verbeeld hebben, dat het gebouw toen volkomen of genoegzaam wel ingericht was, veel min, dat het zich naar de ſtellaadje moest voegen. Men heeft eenige der vroeger oprichtingen in later tijd omgeworpen, en meest-al met recht, by wijlen zeer verkeerdelijk; doch by het in de plaats ſtellen van 't nieuwe, verviel men al weder in 't zelfde, en van daar zoo veel misleidends in benamingen, grondregelen, en postulaten. — Dat er, recht uit gezegd, niet eene Grammatica is, waarin het gezond verſtand als in eene Wiskunſtige voorſtelling, berusten kan, is zeer zeker. Ook de mijne is geene zoodanige; want om die te vormen behoorde meer dan van onze menſchelijkheid te verwachten is. Ook kan zelfs het werk niet dan by gedeelten aangevat worden, wier verband alleen den volkomen ſteun geeft, waardoor het van alle waggeling vrij kan zijn, en geen deel kan afzonderlijk beſtaan. 't Dierlijk zenuwſtel eischt dat van den bloedloop, en dit dat der voeding, en dit wederom hangt aan het eerſte. En ook mijne ſtellaadje moet derhalve voor bloote ſtellaadje gaan, die naar mate 't gebouw zich volmaken laat, te veranderen en te ver-

verſtellen is. Ja, zoo eenvoudig ik het ſtuk der Geſlachten ook gemaakt heb door naar het innig beginſel heen te wijzen; nader en dieper overweging en inzicht (ik ben des zeker) zal het tot nog grooter eenvoudigheid kunnen brengen. Maar het is op den weg der waarachtige kennis, als op alle reistochten. Om dat geene zwakke menſchelijke poging ze in eens af kan loopen, zijn rustpunten, plaaſterplaatſen, noodig, waarin men zich eenen tijd lang ophoudt, zich-zelven en de plaats waar men ſtaat, en haar richting ten opzichte van 't doel van de reize, erkent. En dan eerst, als men des wel zeker is, en zich van die ligging en richting wel doordrongen heeft, dan eerst, kan de leidsman uit ons opſtaan, die het pad verder baant, en met die verandering van ſtreek of van richting, die, om de kleiner of grooter afwijkingen die er gemaakt mochten zijn, noodig is, zoo dat het recht toe op de innigſte en hoogſte waarheid, ons doel en onze bevrediging, heenſtreve, en haar ook volkomen bereike. — Altijd echter zal het tweederlei beginſel, dat van 't eigen woordgeſlacht en 't geſlacht van toepasſing, iets weêrſtrevigs, een ſoort van verwarring overlaten, waarop 't willekeurige eenigen invloed behoudt. 't Zal derhalve op nog hooger beginſel aankomen, waardoor beide eigengeſlacht en geſlacht van toepasſing bepaald worden; doch om hier wat diep in te treden, is het (zeker!) tot nog, en zelfs in lang nog, de tijd niet.

Ten gemakke van de genen die 't onderſcheid tusſchen de IJ en het zij de Nederlandſche, het zij de Latijnſche of Griekſche Y geheel afgewend zijn, heb ik in de ſpelling der Naamwoorden van deze Lijst dit onderſcheid, zoo verre nagelaten, dat ik de *y* even als *ij* op de *i* volgen doe. Meer kon ik toch niet om den heerſchenden eigen-

zin,

zin, die het ſchrijven, ſpellen, en uitſpreken onzer taal heeft willen verleeren, te wil te zijn.

Daar ik veelal de kortheid zocht, en dit in den aart van het werk lag, heb ik niet wel kunnen vermijden, op enkele plaatſen tot eenige Byvoegſelen te verwijzen, die ik achter aan voege. Dit lag van den aanvang af in mijn ontwerp; maar het geen er niet in lag, is dat zy tevens nu en dan tot aanvulling moeſten ſtrekken van artykelen, in het werk-zelf op hun plaats overgeſlagen; 't geen mijne zwakheid van hoofd, het zij in het opſtellen-zelf, het zij in het nazien der drukproeven niet geheel heeft kunnen vermijden. [Iets, dat echter in den tegenwoordigen Druk meestal door intrekking waar zy behoorden, herſteld is.]

Voor 't overige, de orde van het Alfabeth is zekerlijk wel de onaangenaamſte die men kiezen kon, en wat my betreft, veel liever had ik de woorden in klasſen verdeeld, die een vatbaren Grammaticalen, ja, (des noods) die een zakelijken ſamenhang, met zich brachten. Verbeelde men zich een kruidtuin, waarin alle planten naar de letters harer aangenomen namen gerangſchikt zijn! Verbeelde men zich eene Verzameling van delfſtoffen op deze wijs ingericht, of een Gallery van beeldhouwery, waar een Egyptiſche Anubis, tusſchen den Antinous en den Apollo van Belvedere ſtaat! Ja, een boekery-zelve naar de aanvangletters der boektytels geſchaard! — Het Alfabeth heeft echter in dezen één voordeel; dat, namelijk, van by eene byzonderende toepasſing der gronden in mijne Verhandeling voorgedragen, tevens tot een practikaal Regiſter daarop te ſtrekken; waarvan inderdaad het gemak vele redenen, voor eeni-

eenige andere en redelijker orde pleitende, op kan wegen. Ik zwijg, dat voor wie zich eenmaal gewende, by ieder woord een Geslachtaanwijzer na te slaan, geene vorm zoo belangrijk en welkom als de Alfabethische wezen kon. En werklijk heb ik in myn jongen tijd Dichters gekend, die by het opstellen van hunne verzen, anderen, die by het in 't net schrijven of drukken, dit altijd gewoon waren. Ook is de aart van het werk inderdaad een *Repertorie* te zijn, waarin geen genot van kennis, maar eenvoudige aanwijzing en herinnering beoogd wordt van 't geen in het eigenlijk werk (*de Verhandeling over de Geslachten*) vervat is.

Het ware te wenschen geweest, dat onder de nagelaten opstellen van Huydecoper de Geslachtlijst, welke die doorbelezen Taalvorscher uit onze oudste Schrijvers (die der vroegere eeuwen, namelijk,) opmaakte, gevonden en gemeen gemaakt ware. Al zeer vroeg heb ik het oogmerk gehad, doch nooit den tijd of den algemeenen en onbepaalden toegang genoegzaam genoten, om het tot stand te brengen. Ook kan men niet lochenen dat het veelvuldig verschil dat daarin blijken zou van het tegenwoordig practikale der taal, van weinig algemeen nut zou zijn, alhoewel het de ware beginsels der zaak heerlijk zou doen uitsteken. Doch het zou in allen geval een onschatbaar gedenkstuk zijn voor de Geschiedenis onzer taal, welke tot nog toe niemand die haar meer dan slechts oppervlakkig verstaat, ondernemen zal op te zetten, ten waar hy daarvoor of een zoogenaamde *historia litteraria*, of een enkel tijdvak der taal, door wil doen gaan. Zeer veel moet er nog voorbereid worden, eer men met de eerste kundigheden verrijkt is, die hiertoe vereischt worden, en het is niet dan eene langdurige analytische studie, en inniger doordringen in de schriften der byzondere tijdperken, dan

tot

tot nog toe heeft kunnen geschieden, dat daartoe den weg banen kan. In het algemeen mag men zeggen dat de ware Taalwetenschap noch een zeer onbebouwd veld is, waarin slechts hier of daar een enkel verstandige een spade ingestoken heeft, maar ook weinig meer; en dat men haar tot dus verre steeds miskende. Wat vordering is er sedert Huydecoper gemaakt? Liggen de oude Handschriften, die het nog onvervalschte Nederlandsch bevatten, niet ongebruikt en, als ontoeganklijk, verholen? Miskent en verwart men ze niet op de allerbelachlijkste wijze; en heeft niet een weldadige Geest uit den hoogen een Nederduitscher van den Bovenrhijn herwaart moeten brengen, om eenige stukken, van meer en minder belang, maar die niemand wist dat bestonden, uit de stof en de duisternis waar zy in verstikten, als op te delven? Is dus niet nu eindelijk, onder anderen, van den eerst zoo onlangs door Clignet bekend gemaakte *Leeckenspiegel* een uitmuntend oud HS uit zijn schuilhoek, en aan den dag gebracht. En heeft men dit werk niet door de beestachtigste domheid, even zoo wel voor een werk van Maerlant gehouden, als Visser en Steenwinkel de *Natuurkunde van het Heelal*, thands aan broeder Gheraert geëigend, aan den zelfden Maerlant toeschreven? Doch hier van elders nader, en opzettelijk! Vruchtloos heeft de arbeidzame Van Wijn in zijne *Avondstonden* de zucht en aandacht tot dit voorwerp van studie trachten aan te wakkeren; en weinig vlei ik my, met mijne opwekkingen beter te slagen. En zeker, zy die tegenwoordig alle oude begrippen willen uitdelgen om Godsdienst en Burgerstaat, recht en ordening, om te keeren, en de jeugd en gemeenen man zoo met hun onderwijs in het geen zy behooren te weten of niet te weten, overhoopen en opladen, dat er alle gevoel voor waarheid onder versmoord wordt, en tijd noch gelegenheid om te denken, of plichten te kunnen vervullen, overig blijft; zy, mogen

gen

gen 't te rug zien op eenvoudiger, wijzer, en beter dagen, tegen welke zy zich zoo lang reeds vereenigd hebben om de niet beter wetende in te nemen, ook wel afsnijden. — Doch het zij daarmede zoo 't wil; by het juk der tegenwoordige Filosofastertyranny; waar en Christendom en Maatschappy, en recht, en verstand, en waarheidsgevoel, en, tevens met ziels- en lichaamsvrijheid, alle kennis en zedelijkheid even zeer onder verdrukt wordt, is 't de plicht des rechtschapenen (al stond hy ook alleen) pal te blijven in alle betrekkingen, zonder zich of den

civium ardor prava jubentium,

of den

vultus instantis tyranni,

eenigzins te bekreunen, en midden in dit woedende Heidendom, waarwe in leven, het versmade, vertrapte, en bespotte Kruis voort te prediken.

Dan, genoeg hiervan! By mijnen ouderdom en kranken toestand geldt inzonderheid het bekende:

Vitae summa brevis spem nos vetat inchoare longam;

doch éénе hoop bemoedigt my by al wat deze tijd ontmoedigends heeft. Het is, dat geen menschen, geen macht, al spant aarde en afgrond te samen, de waarheid te onder kan brengen; en dat, die haar oprechtelijk zoekt, haar ook vinden zal, zoo hy slechts voor verlochening van den hoogmoed des eigenwaans vatbaar is. Inderdaad schijnen er nog vreeslijke te loor stellingen noodig, eer men van den tegenwoordig meer en meer veldwinnenden onzin te rug koomt; doch veellicht — maar neen, zeker! is de tijd van te rug keering tot God, plicht, en waarheid nader by dan zich iemand verbeeldt.

Ik

Ik heb niet onnuttig geacht, voor dit Werkjen een kort overzicht van mijne Voorſtelling over de Geſlachten, als by wege van Inleiding, te laten voorafgaan, waarin die mijne Verhandeling wel gelezen heeft, misſchien geene bloote herinnering, maar ook eenige nadere inlichting zal vinden, en waaruit de minder diepdenkende een ſoort van practikaal behulp nemen mag.

KORT OVERZICHT

DER

GESLACHTREGELING.

Van ouds heeft men de regels ter geſlachtkenning in algemeene en bijzondere verdeeld. Maar wat zijn deze Regels, en hoe aan te merken? — In alles wat is, zoekt men de oorzaak; of men vergenoegt zich met de waarneming. Het eerſte behoort tot het vestigen eener grondige *Theorie;* het laatſte levert bloote *practicale* erkentenis op, waarnaar men zich in zijn handelen richt. De zoogenaamde Spraak- of Letterkunstſchrijvers hebben zich met het laatſte vergenoegd, en zoo 't oogmerk als de aart van hun arbeid bracht niets anders mee. Onze Verhandeling ſpoort de zaak in haar wording en innigheid na, en wijst dus den grond der verſchijnſelen aan, die men in de gewone Spraakkunſten, gelijk men ze noemt, ſlechts by wege van practicale regels voorgeſteld heeft.

De verdeeling, waarvan wy hier ſpreken, is in het geheel niet zonder nuttigheid, en zy zou van een volkomener practicaal gebruik zijn, indien men by het niet zelden voorkomend weêrſtreven, of tegen elkander inloopen, van algemeene regels met byzondere, overal, en met zekerheid zeggen kon, welke boven moet drijven, en wie voor den anderen onder doen. Doch dit is eene onmogelijkheid, dewijl geen algemeene practicale regel by ons menſchen meer dan *gene-*

raal, en niet één waarlijk *univerſeel* is (*). De univerſeele waarheid ligt in het beginſel der zaak, maar de onvolkomenheid is in den aart van den regel, om dat hy, theoretisch of *a priori* opgemaakt, ſlechts toepaſſing van een beginſel, en niet het beginſel-zelf is, en practicaal of *a poſteriori*, ſlechts uitkomst of reſultaat van byzondere waarnemingen. Dit gebrek derhalve is onvermijdbaar. Doch, waar eenige ſtrijdigheid van grondregelen is, als in alles by ons ondervonden wordt, is zekerlijk één van tweën de toevlucht: 't beginſel of 't voorbeeld. Het beginſel verlicht en verplicht; het voorbeeld dekt en geeft eene ſoort van berusting. Wy zien dit in 't zedelijke, wy zien dit in alles.

Maar in de Taal, niet in *abſtracto*, en als ideaal beſchouwd, maar zoodanig als zy werkelijk by een Volk beſtaat, en inderdaad practicaal is, beſtaat een algemeen verband van begrippen waar geheel de maatſchappij en ſamenleving aan hangt. En even weinig als men (gelijk de verdorven ſtaat van zaken ſteeds was, die vooral niet verbetert,) om in een Volk te leven, eene volſtrekt ongekrenkte en volkomen rechtheid in denken en handelen eiſchen, of, wil men met menſchen omgaan, ten ſtrengſte handhaven, ja, elk voor zich-zelven, in alles getrouw en met Engelenreinheid betrachten kan; even weinig kan men in de Volkstaal eene volſtrekte, en in alles volmaakte getrouwheid aan 't hooge beginſel (dat weinigen inzien of voor oogen hebben), en 't geen daaruit voortvloeit, verlangen: en het moet dus niet verwonderen, dat zy, zoo zelfs de meer en minder algemeene regels volmaakt wel afgeleid en uitgedrukt waren, nu en dan door het Gebruik verkracht wierden, en dit Gebruik zich in weêrſtrevigheid tegen de ware ſpraakgronden vestigde. Zekerlijk, daar de taal in gedurige afwiſſeling tusſchen

(*) Men zie dit onderſcheid uitvoerig aangetoond in de Verhandelingen achter mijne *Nieuwe Mengelingen*, I. Deel.

ſchen mensch en menſchen beſtaat, en tot mededeeling van de onderlinge gedachten ſtrekt, moet zy wel door het levend Gebruik gevestigd worden, en dus die veranderingen en die afwijkingen van haar beginſel ondergaan, die uit misverſtand of veronachtzaming van dat beginſel inſluipen. Dat Gebruik overzulks, zoo dra het wezendlijk een GEBRUIK is, dat is, een gewoonte waartegen te handelen hart, verſtand, of gehoor geweld doet, moet (als in alles wat niet volſtrekt tegen reden en onveranderlijk recht ſtrijdt, wet makende,) gekend, en ook in de dus ſtand hebbende *anomalien* gevolgd worden. De kenniſſe van die taal, die er beſtaat, is dus niet bloot Wijsgeerig, zy is ook ten deele hiſtorisch; en van daar moeilijkheden van afwijkingen en byzonderheden, door het levend gebruik van eene klasſike eeuw ſlechts te kennen.

Dat dit niet alleen ten opzichte van de *algemeene*, maar ook van de *min algemeene* of *byzondere* regels (ieder regel toch heeft eene zekere algemeenheid), die van de uitgangen naamlijk, in een taal waarachtig is, leeren ons de uitzonderingen op ieder regel, welke in elke taal menigvuldig zijn. Zoo derhalve deze Lijst in een enkel geval het gebruik in plaatſe van grondregel aanvoert, 't kon niet anders; maar overal en altijd zal dan bevonden worden dat het een verloop is, het geen aan de door ons gelegde gronden niets afneemt, maar ze doorgaands, in het tegendeel, meer bevestigt.

Geheel deze Lijst van aan Naamwoorden toegeeigende Geſlachten, is niet anders dan eene aanhoudende toepasſing van en beroeping op onze bevorens gelegde gronden, en wijst overzulks elke § der Verhandeling waar die gronden gelegd en betoogd zijn, aan, en daarop te rug. Zeer dikwijls verwijst zy bovendien tot ophelderingen, het woord-zelf betreffende. Men diende overzulks tot een volkomen genot en volſtrekte duidelijkheid der zaak, dit werk niet alleen by de hand, maar in 't hoofd te hebben. Daar dit nu van zeer weinigen, indien al van iemand, te verwachten, ja, meest-

al onmogelijk is, geloove ik den genen die zich van dezen Naamlijst bedienen willen, een niet onaannemelijke dienst te doen met hier een kort ſaamgetrokken voorſtelling van mijn geheele ſtelſel, gelijk ik 't bevatte, te laten voorafgaan.

Voor eerst dan, onderſcheide ik tusſchen Eigen geſlachten en Geſlachten door toepasſing. De *Eigen* geſlachten behooren aan 't woord als woord; die *van Toepasſing*, aan het woord in de daaraan toegepaste beteekenis genomen. De eerſte ontſtaan uit de vorming van 't woord-zelf als woord; de laatſte zijn van de vorming onafhanklijk.

Het ſtuk der TOEPASSING is nooit naar eisch behandeld geweest. Ik geloof er in mijn werk een zeker licht over verſpreid te hebben; doch het zal niet onnuttig zijn, daar nog eenige nadere verklaring aan toe te voegen. 't Is uit dit alleen, dat die Algemeene regels van de Geſlachten, uit de voorwerpen genomen, die men by de Grammatici gewoon is, aan de Byzondere die de woorden naar hun uitgang bepalen, vooraf te doen gaan, geput zijn.

Zoo is 't wanneer men zegt: Mannelijk zijn woorden die op mannen, Vrouwelijk die op vrouwen pasſen; of beter: Mannelijk of Vrouwelijk zijn woorden, die een man of vrouw in zekere hem of haar als zoodanig toekomende of geëigende ampten, waardigheden, enz. te kennen geven. — Zoo wanneer men zegt: Woorden als woorden aangemerkt (*materialiter poſita*) zijn Onzijdig. — Welke twee regels in alle talen gelijkelijk doorgaan, het zij dat het Onzijdige zich door een byzonder Lidwoord onderſcheidt, of dat het als in het Fransch, Italiaansch, enz. dit met het mannelijke gemeen heeft. Want *le beau*, *le vrai*, *il bello*, *il vero*, enz. is even zoo Onzijdig als *het ſchoone*, *het ware* by ons.

Inderdaad zijn dit de twee Hoofdſtellingen, welke op 't in-

innigste van ons aanschouwelijk denken berusten. Maar men strekte ze te verr' uit indien men daarom aan elk woord dat op een man of een vrouw slaat, het mannelijke of vrouwelijke als eigen aan dat woord wilde aanmerken. Het woord, en de toepasfing van het woord op een voorwerp, zijn geheel onderscheiden, en de laatste eigent er wel een geslacht aan wanneer het er door het gebruik meê veréénzelvigd wordt, als, by voorbeeld, in *Koning;* maar dit is het eigen, dat is, het wezenlijk geslacht des woords niet, het geen van zijne vorming, en van niets buiten die vorming, afhangt. Het *hoofd* blijft Onzijdig, al zegt men het van een Gezagvoerder; de *wacht*, de *perfoon*, Vrouwlijk, al past men ze toe op een man; en het *wijf* Onzijdig, schoon het altijd een vrouw aanduidt.

Op bezielde en onbezielde zaken strekt zich die Toepasfing uit. — In de dieren is dit in de eerste plaats waar, wanneer men de dieren zich als M. of V. voorstelt. Doch omtrent dezen heeft eene groote verscheidenheid stand gegrepen. Men mag ten aanzien der Geslachtregeling, die er plaats in heeft, driërlei klasfen van dieren stellen. Sommigen hebben, voor 't M. en V. dier, byzondere namen, als *hert* en *hinde*, *bok* en *geit*, *reu* en *teef*, *waard* en *eend*, *gander* en *gans*, *haan* en *hen*. Anderen, doch alleen viervoetige dieren, (waarby men echter uit het gevogelte den *paauw* voegen moet) onderscheiden hun vrouwelijk dier door byvoeging van den uitgang op *in*, als *leeuw*, *beer*, *wolf*. Het geen ook in het menschlijke plaats heeft, en altijd bewijst dat het woord zonder die byvoeging M. is. Anderen wederom hebben niet dan een algemeenen soortnaam. Wanneer de soortnaam de zelfde met die van het mannetjen of wijfjen is, wordt zijn Grammaticaal geslacht door het woord-zelf bepaald, (dit moge dan M. of V. zijn,) voor de eene en de andere kunne gelijkelijk, en zonder eenig onderscheid. Zoo is *canis* in 't Latijn, *πάρδαλις* in het Grieksch, en *zwaan* by ons V.

alhoewel van een mannetjen gesproken wordt. Doch wanneer de soortnaam verschilt van den naam aan de byzondere kunne van 't dier gegeven, zoo is deze soortnaam Onzijdig; als *paard*, *rund*, *konijn*, *hoen*, in overeenstemming met den algemeenen naam van *dier*, die er onder verstaan wordt.

Dat het woord van *dier* zelf Onzijdig is, moge in de vorming liggen, of even als 't met *ding* is, daarin bestaan, dat het als algemeen *substratum* (dus, als eene algemeene stof) aangemerkt wordt, of het mag een collectief denkbeeld van gedierte, gedingte, bevatten; dit doet hier ter zaak niet. Maar waar het hier op aankoomt, is dit:

Daar alle Naamwoorden in den oorsprong hoedanigheden uitdrukken, en dus in den grond adjectiven zijn (*), kunnen alle Naamwoorden byvoeglijk of epithetisch gebruikt worden, en dit doen wy of uitdrukkelijk, of stilzwijgend door eene vereeniging in het denkbeeld. Uitdruklijk, door samenvoeging in 't vormen van een compositum; stilzwijgend, door by het woord een ander als 't onderwerp van het epitheton te denken. In 't eerste geval, als wy, by voorbeeld, *het runddier* zeggen; in 't laatste, als wy het eenvoudig *het rund* noemen. Zoo zijn vele viervoetige dieren Onzijdig door er *dier* onder te verstaan, hun namen bloot epithetisch zijnde, die dit woord (schoon het altijd verzwegen wordt) onderstellen. Zoo zijn de vogelen en visschen Mannelijk, door er *vogel* en *visch* onder te verstaan. Zoo is de *struis*, schoon als woord, Vrouwelijk (het beteekent *vederspreiding* of *vederbosch*, gelijk in 't Hoogduitsch *Straus*, voor ons ruiker), M. als men *struisvogel*, zoo ook de *paling*, (dat is, *poelige* of *poelbewonende*), M. als men *palingvisch* zegt of denkt. Ieder taal is vol van zoodanige Ellipsen, gelijk men het in de Grammatica noemt, die, tot het waarachtig verstand der byzondere woorden niet minder dan tot dat der wijzen van zeg-

(*) Men zie de Verhandeling § 9 en volgg.

zeggen (de phrases), opgemerkt behooren te worden. Men spreekt om zijn gedachten in anderen op te wekken, en daartoe is het epithetische woord genoeg, wanneer het by elk die het hoort het onderwerp des epithetons voor den geest brengt. Of ik *klepper* dan *paard*, *woldrig* dan *schaap* zegge, men verstaat my even zeer, en echter zy zijn bloot epithetische sierwoorden, en in haar oorsprong en wezen niets anders dan een bykomstige hoedanigheid uitdrukkende.

Even zoo zijn door toepassing de namen der *boomen*, behalven hun eigen woordgeslacht M. om dat er *boom* onder gedacht wordt. De namen der *vruchten* daartegen V. om dat er *vrucht* by gedacht wordt. En

Desgelijks de namen der *planten* V. om dat men er *plant* by denkt. — Men vrage niet, waarom denkt men er in plaatse van *plant* geen *kruid* bij, en neemt het Onzijdig? Het andwoord is, om dat het gebruik in de taal het zoo, en niet dus heeft ingevoerd. Het onderscheid tusschen de beteekenis van plant en van kruid, schoon al dikwijls by de toepassing in één vallende, is echter wezendlijk; doch van sommige dier gewassen onderstelt men ook werkelijk 't woord van *kruid* of van *loof*. Dus, by voorbeeld, in *veil*, *klimop* of *eiloof*. Maar wie zou *roozen-* of *tulp-* of *kool-* of *aspergiekruid* zeggen? En dus is de naam van plant voor algemeener omvatting vatbaar. Maar al stonden de beide woorden gelijk, indien ons de spreuk van den Rechtsgeleerden Julianus (*) somtijds wel eens in een byzonderheid tot toevlucht moet dienen; dit neemt het verstandelijk inzicht in den aart der zake niet weg, waar het ons om te doen moet zijn, zoo wy wezendlijk spreken, en niet blootelijk woordklanken uit willen brengen.

Even zoo is het met de benamingen van *rivieren*. Dat de-

(*) *Non omnium quae a majoribus constituta sunt, ratio reddi potest*, l. 20 ff. de leg.

deze regelmatig, en voor zoo verre zy niet van elders overgenomen zijn, V. zijn, als het woord *rivier*, is lang als een algemeene regel erkend, of ſchoon in de Duitſche de vorming zekerlijk veel meer afdoet, en de verwarring van een blind gebruik hierin geweldig veel ongeregeldheid te weeg heeft gebracht.

Van de *bergen* kan men het zelfde als M. zeggen, door het woord-zelf van *berg*, daarby uitgedrukt of onderſteld.

En het is uit gelijke toepasſing, dat men de eigen namen van Landen, ſteden, dorpen, gehuchten, volſtrekt in 't O. gebruikt. Het woord *oord* wordt er onder gedacht, als het algemeenſte en minst beperkte in beteekenis. En deze toepasſing grijpt overal ſtand, ten ware de plaats een bloot appellativen naam droeg, als *de Bosch*, *de Haag*, *de Briel*, *de Vuurst*, *de Vaart*, *de Zwaluwe*, *de Kuindert*, *de Klundert*, *de Lemmer;* in welk geval deze uitzondering echter vervalt, zoo wanneer het woord met een onderſcheidend epithetisch woord is ſaamgeſteld, als *het Vorſtelijk 's Gravenhage*, het *machtig Amſterdam*, het *openliggend Goeree*, het *nieuw opgekomen Rozenburg*, het *welgelegen Glukſtad*, enz. ſchoon *dam* en *burg* M. en *haag*, *reede* of *reê* en *ſtad* V. zijn.

Maar inzonderheid mede heeft deze toepasſing plaats in uitheemſche woorden. Men gebruikt die als epithetisch, 't Hollandſche woord daarby denkende. Doet men dit niet, zoo neemt men ze over in 't geſlacht der taal, waar zy t' huis behooren (als gereedst is), en ſpreekt ten dien opzichte vreemde taal. Maar, gelijk dit de kennis der vreemde taal onderſtelt en vereischt, moet natuurlijker wijze de Nederlander, daar onbekend meê, met die woorden in zijne rede aan te wenden, zijne eigen manier en vorme van ſpreken opvolgen; en van waar zou hy die nemen dan uit zijne Inlandſche taaleigenſchap? Van daar zegt hy: de kracht of eigenſchap *des opiums*, *des mikroſkoops*, 't gezag *des bijbels*, de hoogte *der affuit*, enz. om dat hy die woorden epithetisch en ſoortmakend

kend denkt, en in zijn befef met algemeener woorden te famenvoegt; en dus *den opium-gom*, *den mikrofkoopkijker*, *den bibliaboek* (want *boek* was oudtijds M. als de boom waar het van genoemd is,) en *de affuitftelling* denkt. Die hieromtrent den Geleerde wil uithangen, en tegen het Inlandsch gebruik, zulke woorden naar 't geflacht in den vreemde regelt, miskent den aart onzer moederfpraak.

Men heeft het dus ook zoo belachlijk niet te vinden, wanneer een geboren Hollander, nog in 't geheel door geen vreemde taalkennis ontholländscht, als wy thands (helaas!) niet dan al te veel zijn, door dit epithetisch gebruik van het vreemde woord *porte-brifee-deur* zegt, of het geen ik wel van Geleerden gehoord heb, *de Goenong-api-berg*, en gelijk men dagelijksch fpreekt van *kandyfuiker*, 't geen tot den wezendlijken foortnaam geworden is. In 't Latijn fpreekt men dus van den *agnus caftus*. Men weet niet of denkt er niet aan dat het Franfche woord alreeds *deur*, het Maleitfche reeds *berg* (*), en het Griekfche 't zelfde *caftus*, dat men er achter aan voegt, en zoo ook *kandy* alreeds *fuikering* bevat en uitdrukt. Men gebruikt in het een en ander geval het uitheemfche woord niet als iets beteekenende, maar als eigen foortnaam, op het algemeene ding, dat men in zijn eigen taal noemt, pasfende. En immers zeggen wy-zelven gedu-

(*) *Goenong-api* is niet anders dan *vuurberg*. *Api*, is vuur, en *goenong*, berg. — Dat *agnus* 't Griekfche ἄγνος is, in 't Latijn *caftus*, weet ieder. Het een is dus *vuurberg-berg*, het ander *caftus caftus*. — Van *kandy* zie men in de Geflachtlijst op dit woord, en de Aanteekening *ll* der Verhandeling, bladz. 248 en volgg. Zoo is 't *monte gibello* in Sicilie (gelijk men daar den Etna noemt) *berg-berg*, half Italiaansch en half Arabisch, want جبل is *berg*. — En wat is by ons *de dag van heden* of *huidige dag* toch veel anders, daar dit *heden* niets dan het Latijnfche *hodie* is, by ons overgenomen? *Dies hodiernus* is inderdaad *dies qui hoc die est*, of *dies hujus diei*. Zie onze Aanmerkingen op *kaneel*, op *kandy*, en op *zelfkant*, en andere woorden meer.

durig en dagelijks *polsstok*, *scepterstaf*, *throonzetel*, *draaitol*, en meer zoodanige woorden. — Ik roer hier niet, 't geen ik elders ten aanzien van de geslachteigening van een vreemd woord naar de Nederduitsche denkwijze, uit zijn vorming gezegd hebbe (waarvan op *Horoscoop*). Want wy handelen hier alleen van de Toepasfing; alhoewel ook dit daar eenigzins toe te betrekken zou zijn.

Ik behoef hier naauwlijks aan te merken, dat wanneer men een woord *stoffelijk* of *collectief* neemt, of, wanneer wij een *diminutief* gebruiken, of in 't algemeen, gelijk wy het in de Verhandeling noemden, wanneer men een woord *in concreto* neemt, dit alles mede een soort van Toepasfing is. Het is 't *algemeene* denkbeeld van IETS *bestaande*, afgescheiden van alle andere hoedanigheid dan die men er by die uitdrukking meê verbindt, waarom het geslachtloos (anders gezegd, Onzijdig) is. Dáárby koomt geene vorming van 't woord in aanmerking, maar het ziet op een hoogst algemeen *substratum*, en dit substràtum is: IETS. — En van daar ook tevens, dat wy aan een adjectief, 't welk wy *substantivè* gebruiken, het O. geslacht toekennen. Het is dan het zelfde hoedanigheidlooze en algemeene substratum, dat wy er by onderstellen en denken; terwijl, in het tegendeel, het gebruik der adjectiven in 't vrouwelijke by onze Ouden eene afgetrokken hoedanigheid op zich-zelve, en als in de lucht hangende uitdrukt, even als wanneer er de uitgang *heid*, *te*, of dergelijke (waarvan in de Verhandeling breeder), aan verknocht wordt.

Het stuk der Toepasfing dus beschouwd hebbende, zien wij kortelijk de eigen Geslachten!

Wat de EIGEN GESLACHTEN der Naamwoorden betreft, zy zijn het gevolg of resultaat van de vorming dier woorden, en worden daardoor derhalve bepaald.

Naam-

Naamwoorden zijn als zoodanig, of oorſpronklijke of derivativen van andere naamwoorden. Het geen eene algemeene en eerſte verdeeling maakt.

De *Oorſpronklijke Naamwoorden* zijn van Werkwoorden of van dat beginſel, dat, in de werkwoorden kennelijkst, daar onmiddelijk toe overgaat, en in een bloote poging van uitſtorting des innerlijken gevoels beſtaat. De uitboezeming, naamlijk, van het zij pijnelijke, het zij hartstochtelijke kreten; de nabootſingen van klanken, gedaanten, of werkingen; of de ſpanning van een ſpraaktuig, om zich-zelf aan ons te kennen te geven of te verduidelijken.

Dus is, by voorbeeld het Griekſche αἰάζω, van het kermend *ai*, het Griekſche αἰτέω, van het biddend *ai*; by ons interjectien, als wy *ai my!* en als wy *ei lieve* zeggen. Doch wy willen ons by het Hollandsch bepalen.

Zie hier derhalve losſe voorbeelden, zoo zy my dit oogenblik invallen:

Smeeken is dus van het vleiende, ſmachtende, en met nadruk ſtrokende *ſm*.

Huilen is van het ſchreiende, ſnikkende, en half hikkende *heu*.

Hikken is het werkelijk *hikken*-zelf.

Gillen is het dadelijk gillende *gi* uitgedrukt, en eigenlijk *gi-elen*.

Piepen, *rommelen*, *ratelen*, *ſnorren*, zijn nabootſingen van die geluiden, door geluid.

Open (en *ouvert* in 't Fransch, *apertus* in 't Latijn), is van 't aantoonen der openheid met den mond.

Buis, en *bus* toont werklijk een koker aan, door de vorming die de mond daarby aanneemt.

Slaan en *ſtoten* zijn werkelijke uitdrukkingen in dadelijkheid, van ſlaan en van ſtoten met de tong; en *gorgelen* is inderdaad *gorgelen*.

Tong en *lingua* zijn van 't aantoonen der tong, het een in de daad van uitſteken, het ander in het labberen daarmeê; en

Lip

Lip en *labium* toont even zoo de lip, die er by vooruit gestoken en aan 't oog als aangeboden wordt.

Huich en *keel* eindelijk (want dit weinige zal tot eene Proeve genoeg zijn,) en in 't Hoogduitsch *gaume*, zijn van de spanning van 't achterste, het een van 't verhemelte het ander van de keel.

Van al 't welk het eerste beginsel in het eensylbige en eenletterige *sme*, *hui*, *hi*, *gi*, *pi*, *o*, *bu* of *bui*, *sla*, *slo*, *go*, *to*, *li* of *la*, *hu*, *ke*, *ga* of *gi* berust. Eenletterig zeggen wy ten aanzien van de konzonant, die altijd een vokaal, hoorbaar of niet, insluit en met zich brengt, terwijl de vokaal den klank, het zij hartstochtelijk, het zij nabootsend wijzigt. Gelijk ook de saamgestelde konsonant ten dezen opzichte voor éène letter gehouden wordt, als door elkander tot éène gewijzigd. Doch dit in het voorbygaan, als eigenlijk hier ter plaatse buiten ons onderwerp zijnde, en alleen ter bykomende opheldering.

De eerste klasse van Naamwoorden, dat is, Naamwoorden die in deze Hoofdsoort van woorden oorspronklijk Naamwoorden zijn, zijn dus een van driën: OF de beginsels-zelve, wortels of grondsylben der Werkwoorden, dat is 't ligchaam van het verbum zonder zijn uitgang die het tot een verbum maakt; en zy zijn derhalve in die werkwoorden bestaande; OF WEL, zy zijn voortvloeiende (derivaten) van werkwoorden; OF eindelijk, zy zijn 't verbum-zelf. Zien wy van elk dezer drie soorten!

De *Wortels* of *Grondsylben* der Werkwoorden zijn M. om dat zy het wezen der dadelijkheid zijn; en het is daarom dat zy ook den imperativus uitmaken. Het gebieden is de dadelijkheid hervoort roepen. Zy kunnen dus niet dan in het werkdadig geslacht gedacht worden; en als zoodanig beschouwt men het mannelijke, terwijl men het vrouwelijke als lijdelijk (als werking en dadelijkheid ontfangende, en het onderwerp waarop die geoefend worden) aanmerkt.

't Werk-

't Werkwoord-zelf als werkwoord, is zijn infinitivus. In dezen is niets ſtelligs, maar hy is alleenlijk een bloot *noemen* van het in dadelijke werking zijn. Het Verbum als naamwoord gebruikt, wordt dus niet als een dadelijkheid, en ook even weinig als werking of dadelijkheid ontfangende gedacht. 't Is een woord, niets meer, in den onbepaaldſten zin, en daarom geſlachtloos, dat is O.

De *Derivaten* van 't werkwoord zijn Participiën, of (gelijk men ze noemt) *Verbalia*. Van welke twee Grammaticale kunstbenamingen de kracht bekend is.

De *Participien* deelen met de Werkwoorden in de affectie van tijd. Zy zijn dus, of participia van het præſens, of participia van het voorledene. Want participia futuri kent onze taal niet. (In hoe verre ons zoogenaamd præſens een wezendlijk præſens zij of niet, doet hier niet ter zake en ſtaat in onze Grammatica te onderzoeken. Genoeg, dat zy tweederlei zijn, en by deze benamingen onderſcheiden worden.)

't *Participium præſens*, waarin de werking als in dadelijkheid en voortduur aangemerkt wordt, gaat uit

op *end*, oudtijds *and*,

en op *ing*, uit welken uitgang die op de toonlooze *e*, op *y*, en op *en* ontſtaan is, en welke ook zelf nu en dan tot *m* is overgegaan.

't *Participium præteriti*, dat is (als de Verhandeling aantoont) in daad en oorſprong het præteritum-zelf, is dat gene waarin men de werking als reeds volkomen, als voleind, aanmerkt. Doch thands is het te onderſcheiden in zuivere imperfecta (gelijk men het noemt) als ſubſtantiven gebruikt, en adjectivale met het augment *ge* daarvoor.

Dewijl nu de participien bloote hoedanigheden uitdrukken, en dus in den aart, adjectiven zijn, kunnen zy op zich-zelve niet tot het werkdadig geſlacht behooren, maar zijn als toevoeglijkheden, lijdelijk, dat is V. En dit ſtaat in de eerſte

ſte plaats, op de *participia præſentis*, en ten andere, op die, welke de *imperfecta-zelve* zijn;

Maar de *adjectivale met het augment* ge, zijn als de adjectiven, thands geſlachtloos, dat is O.

Verbalia zijn derivaten, niet uit een verbuiging van 't werkwoord beſtaande, in welke het werkwoord zijn aart en wezen van werkwoord behoudt; maar koppelingen van den wortel des werkwoords met uitgangen; en deze uitgangen beſtaan in de volgende:

1°. De onderſcheidend kenmerkende uitgangen
van (a) werker, te weten: *er*, *aar*, of *ert*, en *aart*,
en (b) werktuig, *el* of *er*;
welke, uit hoofde der dadelijkheid, M. zijn.

2°. De onderſcheidende kenmerkende uitgangen van abſtractie; zijnde

a) *heid* of (vroeger) *hede*, ook ſomtijds *ede* en *de*, en *de*; en welke ook wel in *te*, en zelfs nu en dan in de enkele *e* verholen is.

b) *ſchap*.

c) *nis*, ook *nisſe*, en oudtijds *nesſe*.

d) *ſe*, welke zich dikwijls in de blootе *s* verſchuilt, en waarby het naſleepende
es of *esſe*,
st of *ſt*, en het vrouw-aanduidend
ſter, (en wil men 't) het even zoo vrouw-aanduidende *in* (ſchoon dit eigenlijk uit de Toepasſing ontſtaat,) te voegen is;

welke alle V. zijn.

En voorts

e) *dom*,

f) *em* en *ſem*,

welke M. zijn uit byzonderen hoofde. En

g) *ſel*,

dat O. is.

Zoo

Zoo veel van koppelingen met uitgangen!

Voorkoppelingen, met welke *partes orationis* ook, doen niets tot het geslacht, en komen derhalve hier niet in aanmerking. Alleen is hier waar te nemen, dat de voorkoppeling met *ge* als augment (het geen vooral niet met het voorzetsel *ge*, het *co* en *συν* in 't Latijn en Grieksch te verwarren is) den wortel van 't werkwoord O. maakt, om dat het woord dan het werkende *in concreto* voorstelt. [Dus *geloop*, *gekijf*, *gerommel*.]

De Tweede hoofdklasse, de *derivative Naamwoorden* (Naamwoorden, van andere Naamwoorden afgeleid) zijn adjectiven; die, wanneer men ze voor substantiven aanneemt, als hoedanigheden en dus zonder werkdadigheid, oudtijds tot het V. geslacht gerekend werden; schoon er thands de Toepassing in werkt, die ze tegenwoordig in dit geval, als gezegd is, O. maakt.

Deze adjectiven nemen verschillende uitgangen aan, die in de Verhandeling verklaard zijn, en waarvan de eerste en algemeenste *ig*, (oudtijds *eg*) is. En dus ontstaan er dan, behalven

1°. de uitgangen op *el* en *er*, die oudtijds in de adjectiven zeer gemeen was en er nog in overig is, en waaruit dan ook enkele substantiven van die endiging in het V. geworden zijn;

2°. ook zelfstandige nominalia, voornamelijk op *ig* of *ige* uitgaande; En

3°. eenige verscheidenheid van endigingen of terminatien, welke inderdaad slechts uit een bloot verloop of verbasteren van dit *ig* en *ige* voortkomen; zijnde: *ik* of *ek*, *je* (ook *ie* en *ei* of *y*), en eindelijk *uw* of *uwe*. — Ook heeft soortgelijk verloop in de uitgangen der praeterita of participia plaats gegrepen, in welke *ch* en *cht* somwijlen tot *f* en *ft*, en dit *f* en *ft* wederom tot *p* en *pt* is overgegaan, of ook omgekeerd.

Ge-

Gelijk ons nu de leer der Toepasſing van geſlacht (om naar den geest der gewone Grammatica te ſpreken) *algemeene regels* heeft voortgebracht; dat is, gelijk wy het hiervoor verklaarden, regels, zich naar de beteekende zaken of voorwerpen der woorden richtende; zoo geeft ons thands de doorſchouwde leer der Eigen geſlachten, de in den zelfden geest zoogenoemde *byzondere regels* (regulæ ſpeciales) ten aanzien der uitgangen aan de hand, die wy hier, of zich iemand daarvan mocht willen bedienen, kortlijk zullen doen volgen; waartoe de voorbeelden tot ieder regel lichtelijk en in overvloed uit onze Woord- en Geſlachtlijst te nemen zijn.

Wy onderſtellen hier eerst en boven alles, de onderſcheiding van de *Wortelſylbe eens Werkwoords*, en van het *Præteritum imperfectum*, zoo 't heet, als welke altijd kennelijk zijn, en by welke alle andere conſideratie van de letter of letters waarin zy uitgaan, ten eenenmaal ophoudt. En, onder deze voorbehouding, is, regelmatig, de uitgang in

b, als zijnde altijd of *be* of *bing*, uit hoofde dat deze letter by ons (even als de *w*) te zwak is om er op ſtaan te blijven, en dus zelfs naauwlijks voor een wortel beſtaan kan, V.

ch en *cht*, als adjectief, of participium praeteriti, V.

d, als een participium praeteriti zijnde, V. ten zij 't woord het augment, uitdrukkelijk of onder een ander voorzetſel verborgen, aan 't hoofd heeft; in welk geval, O.

heid of *hede*, als de abſtractie te kennen gevende, V.

nd, als een participium praeſentis, V.

e, als zy uit *ing* ontſtaan is, V. Anders, niets tot het geſlacht doende.

ee, als ſaamgetrokken uit *ede*, V.

f en *ft*, als verloop van *ch* en *cht*, V.

g en *ge*, als adjectivale uitgang *ig* en *ige*, V.

ie,

ie, als verbasterd of dialectverſchil van *ige*, V.
ij of y, als eenzelvig met of verloop van *ige* of *ing*, V.
je en *nje*, als dialectverſchil van *ge* en *nge*, V.
dje, als vervangende *dige*, V.
k, als de adjectivale uitgang in *g* of *ch*, V.
l, als zijnde de werkende uitgang *el*, M.
l, indien adjectief, V.
ſel, als verbale, O.
m, als ſamentrekking uit *ing*, V.
m, als zelfſtandig in uitgang, M. en dus
dom, als zelfſtandig in uitgang, M.
n of *en*, als verloop van *ing*, V.
in, als vervrouwende uitgang, V.
ng, als participiale uitgang, V.
p en *pt*, als verzachte uitgang van *f* en *ft*, V.
ſchap, als abſtractie uitdrukkend, V.
r en *rt*, als werker of werktuig uitdrukkende, M.
r, indien adjectief, V.
ſ, *ſe*, *ſch*, *ſche*, *ſt*, *ſte*, *ſter*, 't zij als adjectief, 't zij als vervrouwend, V.
t of *te*, als praeteritum, V. ten zij er 't augment in voorgaat, uitdrukkelijk of verzwegen; in welk geval, O.
te, als abſtractie uitdrukkende, V.
uwe, als verſcheidenheid van *ige*, V.
ze, even als *ſe*, V.

Ten aanzien van de uitheemſche of bastaartuitgangen voegen wy er nog het volgende by, hetgeen des te nuttiger zijn zal om het veelvuldig op- en overnemen van vreemde of bastaartwoorden in onze gemeene ſpreektaal, en dus in onzen briefſtijl, en ook zelfs, ten aanzien van kunstwoorden, in allerlei vakken, by gebrek van aanneemlijke of verſtaanbare en genoegzaam onderſcheidende Oud- en Echtnederduitſche benoemingen, zoo dikwijls men of opzettelijk of in het voor-

bygaan eenige kunst- of wetenſchap behandelt of aanroert, of zaken van elders met hare namen ontfangt en zich eigen maakt. Wy noemen hier bastaartwoorden, die, uit den vreemde genomen, in den uitgang met eene verandering of afkorting, of met een meer Hollandſche uitſpraak gewijzigd, hierdoor als in 't Nederduitsch ingelijfd zijn.

De Latijnſche, Italiaanſche, of Spaanſche uitgang in *a*, is V. die in *us* of *o*, M.

aadje moet als verhollandscht aangemerkt worden, ſchoon van *agio* of *accio* verbasterd, en is V.

ade of *ata* of *ada*, V.

age van 't Fransch, M.

e (de Fransche zachte, *e feminin*) is V. zoo het woord uit geene andere taal ontſpruit en die volgt.

é (de ſcherpe Franſche,) is M. Doch

té (als 't Ital. *tà*, 't Lat. *tas*), V.

ons *ei* voor 't Franſche *ée*, V.

el en *eel*, als van diminutiven aart, zijn O. anders, M.

et en *eet*, als van diminutiven aart, O.

esſe Fr. V.

este en *ête*, als ons *ſte*, V.

eur (Lat. *or*), M.

eau, O.

teit (het Latijnſche *tas*), V.

i is doorgaands M.

ie, als in Lat. of Ital. *ia*, V.

ier, als ons *aar* en *er*, M.; ten zij wanneer het Fr. *iere* heeft, als in *manier*, dan V.

r, in 't algemeen M. maar wanneer het

re of *ra* in 't Fr. of Ital. is, V.

is, *ies*, of *ijs*, als 't Ital. *izza* of Fr. *ice*, of Latijnſche *ix*, V.

doch, als 't het Lat. *ius* is, Ital. *io*, M.

tie,

tie, met de ſmeltende *t*, V. als zijnde 't Latijnſche *tio*, Ital. *cio*, of *zione*.

tio in 't Lat. Italiaansch *cione* en *zione*, V.

o, Italiaansch of Spaansch, M.

on en *oen*, als augmentativen in 't Italiaansch en dus, even zoo als de diminutiven, een beſchouwing *in concreto* behelzende, O. Anders M.

on in de Griekſche woorden, en

um in 't Latijn, en *ium*, als 't niet afgekort wordt, O Doch afgekort, volgt het het Franſche woord dat uit het Latijn gemaakt is.

uur voor het Franſche en Latijnſche *ure* en *ura*, V.

ons *y*, als het Fr. *i* of *ie*, V.

Inzonderheid is de uitgang *mentum* der Latijnen onveranderlijk O. by ons.

De Latijnſche Verbalia in *us* die eensluidend zijn met de participia præterita of pasſiva, zijn, by ons afgekort wordende, O. het zij die participia in de taal beſtaan of niet, en ſchoon zy ook onmiddelijk uit het Fransch overgenomen zijn. Dus, b. v. het *excès*, het *abcès*, *recès*, *proces*, *adſpect*, *excuus*, *abuis*, *compromis*, *contest*, *contact*, *concurs* van ſchuldeiſchers, *adventuur*, *advent*, *advies* of *advys*, *concordaat*, *conſulaat*, *deni*, *degoût*, *dementi*, *diſpuut*, enz.

Men beſchouwe alzulke woorden, even eens of zy de participiale voorſylbe *ge* voor zich hadden, of deze er onder verſtaan wierd, even als het by ons met de Verbalia is, die met *ver*, *be*, *ont*, *op*, en dergelijke ſaamgeſteld zijn (als *verderf*, *beſlag*, *onthaal*, *opzet*, enz.) waarvan de Verhandeling § 89.

Wat betreft de Latijnſche uitgangen in *ismus* (Fr. *isme*), deze zijn regelmatig O. Dus 't *organismus*, *Hellenismus*, *magnetismus*, *ſyncretismus*, *Arrianismus*, enz. Het zij dan dat het als *ſtelſel* (ſystema), of als *omvang van hoedanigheden* aangemerkt worde en dus in het *concretum* valle of 't

collective, § 44, 49. Doch is dit het geval niet, dan zi zy M. als in het Latijn en Fransch — By voorbeeld: D *rheumatiſmus* is geen gebrek in HET *organiſmus*.

Of, wil men een zeker uiterlijk *criterium?* — Wanne men het zelfde woord in *ist* kan uitbrengen om de perſoo die er aan vast is, te beteekenen, zoo is het O. zoo niet is het M. — M. is het echter altijd, als het van eene by zondere hoedanigheid gezegd wordt: b. v. *die archaïsmus die Hellenismus*, *die Gallicismus*, dien gy daar begaat, *verwerpelijk*. Die verkeerde *organismus is doodlijk*, *of moe met der tijd doodlijke gevolgen hebben. Die Hobbeſianismu of Leibnitſianismus* (van eene enkele losſe ſtelling ſpreken de) *ſtemt niet overeen met den geest*, *waar het boek in ge ſchreven is. De organiſmus van een arm*, *been*, *enz.* lie zich dus ook zeggen, in geval van aanduiding eener byzonderheid.

Alles, onverminderd de Toepasſing waardoor het vreemde woord als epithetisch met het Hollandſche gedacht, en dus, als ware 't een voorwoord in een compoſitum, in 't geſlacht van 't verzwegen Hollandſche gebruikt wordt.

Een groot en belangrijk punt blijft nog overig: naamlijk, wanneer de leer der Toepasſing met dien der Eigengeſlachtregeling tegens één druischt, wie van de twee dan over moet wegen? — Men vindt deze zelfde zwarigheid in alle talen, ten aanzien van de ſtrijdigheid tusſchen de zoogenoemde regulæ generales en regulæ ſpeciales der Grammatici. En het is het Gebruik dat hier alles beſtemt. De volgende waarneming echter zal, vertrouw ik, van groot behulp zijn.

De algemeene regel zij hieromtrent: *Het Eigen geſlacht* gaat voor 't geſlacht dat de Toepasſing meê zou brengen.

gen. Van daar zegt men *'t hoofd* en *het wijf* voor *gebieder* en *vrouw*:

Behalven, 1° in 't ſtoffelijke, 't collective, 't verkleinende, de namen van plaatſen, en in 't algemeen het Onzijdig geſlacht, wanneer dit het woord eigen is, als 't geen dan aan alles trots biedt.

En 2°, in de toepasſing op een man, wanneer de mannelijke benaming, op een vrouw toegepast, den uitgang *in* of *es* aanneemt. Dus is *Koning*, en thands ook *ſlaaf*, M. Daar tegen blijft *wacht*, en *post*, van een man gezegd, by het eigen geſlacht, dat V. is.

Tot duidelijker verſtand zullen wy het voorgedragene in 't beſtek en de vorm eener Tafel aan de oogen voorſtellen.

TAFEL

DER GESLACHTREGELING.

DE GESLACHTEN zijn of Eigen geſlachten of Geſlachten door toepasſing.

EIGEN GESLACHTEN

hangen af van den *aart* en *vorming* der Naamwoorden.

NAAMWOORDEN zijn OF als zoodanig oorſpronklijke, OF derivative.

A. DE OORSPRONKLIJKE zijn van Werkwoorden.

En wel:

a) of, de *wortel* of *grondſylbe* des werkwoords; M.

b) of, het *werkwoord-zelf*, dat is, de infinitivus; O.

c) of, *derivaten* van 't werkwoord. Welke wederom te onderſcheiden zijn in

α *participien*,
1°. van het *præſens*, en wel:
a uitgaande op *end*, oudtijds *and*, of
b op *ing*,
dat ook tot *e*, *y*, en *en* wierd. V.
2°. van 't *voorledene*, te onderſcheiden, in
a ware *imperfecta*, V. en
b *adjectivalen* met het augment *ge*. O.
β *verbalia*, die koppelingen aan uitgangen zijn; te weten:
1°. die van *werker* en *werktuig*, M.
a van *werker*, op *er*, *aar*, *ert* en *aart*.
b van *werktuig*, op *er* of *el*.
2°. van *abſtractie*; te verdeelen in de
a V. van *heid*, *ſchap*, *nis*, *ſe*, *es*, *ſt*, *ſte*, *ſter*, *in*;
b M. van *dom*, *em*, en *ſem*; en de
c O. *ſel*.

B. DE DERIVATIVE NAAMWOORDEN, dat is, van andere naamwoorden afgeleid; die in den grond adjectiven zijnde, tot ſubſtantiven zijn overgegaan, en zich verdeelen in
a *adjectivalia*, die op *el* en *er* uitgaan, en thands weinige zijn;
b ———, die op *ig* of *ige* uitgaan; waartoe ook behooren,
α de uitgangen *ik*, *ek*, *ie*, *ei*, *y*, en *uw*, *uwe*;
β de uitgangen *f* en *ft*, en *p* en *pt*, uit *g* of *ch*, en *gd* en *cht* geſproten.
alle in zich-zelve V.
waarby men nog voegen mag,
c ——— op *lijk*, als *huwelijk*, dat O. is.

TOEPASSING

hangt af van 't *aanſchouwelijke beſef* van het onder 't woord beteekende of aangeduide *Voorwerp.*

A. in zijne *natuurlijke* KUNNE.

Waardoor, by voorbeeld, *Koning* en *ſlave* M. is; 't geen plaats heeft als 't woord, ten aanzien van eene vrouw gebruikt wordende, *in* of *es* aanneemt.

B. in eene *byzondere* WIJZE VAN OPVATTING, die in dezen tweederlei is.

Te weten:

a) Als men ze (of, wil men, haar beteekenis,) *in concreto* neemt, waarby men, het zij op de ſtof des voorwerps ziet, het zij op zijne omvatting van een meerderheid in getal, het zij op de daarby beteekende hoedanigheid-zelve, ten aanzien van welke zij verkleind worden; en waaruit dus drie verſcheidenheden voortvloeien, namelijk:

α de *ſtoffelijke* of *ſtoffelijk gebruikte* woorden;

β de *collective;* en

γ de *diminutiven:*

welk alles de woorden O. maakt.

b) Als men ze *epithetisch* aanmerkt; in welk geval er een algemeen woord by verſtaan en onderſteld wordt, welks geſlacht zy dan volgen.

a) En deze verdeelen zich in eene Toepasſing die zaken, en

b) eene Toepasſing die woorden tot voorwerp heeft.

α *Zaken.* Waartoe behooren de namen

1°. der *viervoetige dieren*, waarby *dier* verſtaan wordt, en die daarom O. zijn;

2°. der *vogelen* en *visſchen*, waaronder deze hun algemeene naam (*vogel* of *visch*) wordt verſtaan, en die daarom M. zijn;

3°. der *boomen*, om dezen hunnen algemeenen naam M.

4°. der *planten*, om dezen haren algemeenen naam V.

 5°. der

5°. der *vruchten*, uit gelijke oorzake, V.
6°. der *bergen*, even zoo M.
7°. der *rivieren*, even zoo V.
8°. der *landen*, *steden*, enz. als waaronder 't O. *oord* wordt verstaan.

β *Woorden*. 't Geen in Uitheemsche woorden plaats heeft, waarby 't Neêrduitsche als grondlage of onderwerp des vreemden epithetons gedacht wordt.

Dat ik dit Werk met den naam van Geslachtlijst *betytele, is ingevolge het tegenwoordig Gebruik, en in de opvatting, thands in onze Letterkunde aan dit woord gehecht. Zekerlijk zou die naam in den eigenaartigen zin, eene reeks van woorden, in en naar hunne afstamming voorgesteld, aan moeten duiden, en dus, eene Lijst van Etymologische verwantschap der woorden. Het is waar, dat ter vastflelling van de Geslachten, de afstamming van een woord en een zijdelingsche herinnering op zijne vermaagschapping nu en dan plaats moest vinden, en wellicht zou ik my hiervan mogen*

die-

dienen om mijnen TYTEL *te wettigen; doch daar deze aanvoering van maagſchap alleen middel, en geenzins doel van dit Werk is, erken ik veel liever de oneigenheid van de benaming, dan een misbruik van woorden te wettigen, dat, na door algemeenheid van gebruik zijne vaste beteekenis aan te nemen, in dit Gebruik een zoodanigen grond heeft, als alom in de talen erkend wordt. En waar eene korter uitdrukking de zaak te verſtaan geeft, is zy tot een opſchrift ontwijfelbaar voor langwijliger omſchrijving verkieslijk.*

GESLACHTLIJST

DER

NAAMWOORDEN.

GESLACHTLIJST

DER

NAAMWOORDEN.

A.

A (de Letter), als alle Letters, VR. door Toepasfing. Zie § 55. Daar wordt *letter* by gedacht.

A (Riviernaam), V. Het is eigenlijk een appellativum. *A*, *aë*, *ahe*, is water, Goth. 𐌰𐍈𐌰 A—S. **ea**, IJslandsch *a* en *aa*, Fr.—D. *aha*, Deensch *aa*, Zweedsch *å*, Perzisch آو (*aw*), en آب (*ab*), door de verwarring der *b* met de *w*; Latijnsch *aqua*, Fransch *eau*, oudtijds *eaue*, dat is eigenlijk *awe* voor *aë* door tusfchenaanneming van de *w*. Ἄα, σύστημα ὕδατος, zegt Hefychius. Zie Aanteek. *ll*. Alle inderdaad het zelfde woord. In het Goth. koomt ook voor 𐌰𐍈𐍉𐍃 en 𐌰𐌷𐍅𐍉𐍃 als ftroomen, of rivieren. A is de allerkennelijkfte uitvloeiing des adems, en beteekent dus eigenaartig vloeiing. Verzacht, is zy *e*; en vertoont deze zelfde vloeiing meer gematigd en effen; de *i* geeft er fpitsheid aan; de *o*, een gevoel van volheid en uitzwelling; en de *u*, een gevoel van nederdrukking.

Men zou dit alles overéénkomftig de ware taalgronden uitgewerkt mogen vinden, in het Latijnfche ETYMOLOGICON van mijnen doorgeleerden Vriend, den Profesfor Ten Broecke Hoekftra, waaraan hy eenmaal yverig arbeidde, doch zonder 't ten einde te kunnen brengen.

A, B, C, ('t Alfabeth,) ONZ. Het zij men het als een collectivum voor *de letters* neme, het zij als de ftoffe waaruit de woorden beftaan. § 49 en 48.

AAK (een vaartuig), V. als oorfpronklijk adjectivum. § 33, 39. Het is faamgetrokken uit *a* (water) en den uitgang *ig*, zoo als verre de meefte op *g* en *k* uitgaande woorden. *A-ig* is *waterig*, wat tot het water behoort.

AAL (palingfoort), MANN. als *visch*. § 57. Waarfchijnlijk, van *a-el* faamgetrokken, als ware 't a-eling, dat is waterling, van *a*, gelijk *paling* van *poel*. Zie *paling*. Van het adj. *aal*, als glibberig, zei men voorheen *aalwaardig* voor dartel. Doch zie men 't woord *heilboth*.

AAL, gegiste drank der Engelfchen, die het *ale* fchrijven en *eal* uitfpreken; oudtijds by heel 't Noorden algemeen, en daar *ohl*, of *ahl* met den hollen mondklank, genaamd, en als nog in het Deensch *öl*, welk woord ook met ons *mol* famenhangt. Zie *mol* als foort van bier. M. als drank dat er onder verftaan wordt, § 57. Indien men het echter van het IJslandfche werkwoord *el* (voeden), in 't præteritum *ohl*, afleidde, zou het naar onze grondflagen V. zijn. § 36, 96.

AALBES of AALBEZIE, V. Zie *bes* en *bezie*.

AALGER, zie *elger*. M.

AALMOES, zie *almoes*.

AALST, zie *elst*. M. en V.

AALST, zie *alfem*. M.

AAM (een maat), door 't Gebruik M. fchoon te onrecht; voor 't vat, of de hoeveelheid vochts collectivè, O. § 84, 85, 57, 49. Zie *last*. Ook de Romeinen hadden watervaten, die zy *hamæ* noemden. — 't Woord is van *a*, en eigenlijk *a-ing* tot eene fylbe faamgetrokken. A-en is wateren, dat is water fcheppen, te water gaan.

AANBEELD, door het Gebruik O. uit misverftand, als ware het uit *beeld* gevormd. Het is M. als zijnde faamgefteld uit

uit *an* of *on* (dat is *op*) en *belt* of *balt*, de wortel van het werkwoord *balten*, ſlaan. § 28. *Anbelt* is letterlijk *opſlag*. Zie § 39. *Belt* wordt ook in dien zin vóór *ſchild* gevonden. Ook voor *beeld*.

AANBRAAK, V. als præteritum van *aanbreken*.

AANDACHT, V. als zijnde een participium præteriti temporis. § 36.

AANDEEL, O. zie *deel*.

AANDRANG, M. zie *drang*.

AANGANG, M. zie *gang*.

AANGEZICHT, O. zie *gezicht*.

AANGREEP, M. als 't enkele *greep*. § 28. Zie *greep*.

AANHANG, M. als 't enkele *hang*, wortelſylbe van 't werkwoord *hangen*. § 39.

AANHANGSEL, O. door den uitgang.

AANHEF, M. als wortelſylbe van 't werkwoord *aanheffen*. § 39.

AANKLEVEN, O. om dat het een infinitivus is. § 43. Doch *aankleef*, alleen nog gebruiklijk in de uitdrukking *met den aankleve van dien*, M. als zijnde de wortelſylbe van 't werkwoord. §. 39.

AANLEG, M. als de wortelſylbe van 't werkwoord *aanleggen*. §. 39. Vergelijk § 89.

AANLEIDING, V. als oud participium præſens, § 34.

AANLOOP, M. als wortelwoord van 't werkwoord *loopen*. § 39.

AANSCHIJN, M. als wortelſylbe eens werkwoords. § 39. Maar O. als afgekapte infinitivus. § 42. Hoedanige afkappingen meer voorkomen, van werkwoorden, die den toon op het voorzetſel hebbende, daarom in den infinitivus onaangenaam klinken.

AANSTOOT, M. als wortelwoord van 't werkwoord *aanſtooten*. § 39.

AANTAL, O. als *tal* voor getal. § 51.

AANVAL, M. als wortel van 't werkwoord. § 39.

AANVANG, M. als wortel van 't werkwoord. § 39.

AANWAS, M. als wortel van 't werkwoord. § 39. Men neemt het echter ook in 't O. als ware 't *aangewas;* het geen eigenlijk 't *aangewasſene* beteekent; *aanwas* daartegen het *aanwasſen*-zelf. § 51.

AANZICHT, O. als ſaamgetrokken uit *aangezicht*, gelaat (*vultus*). Zie *Gezicht*, doch *aan-* en *inzicht* voor het *aan-* en *inzien* zelf zouden V. zijn, als præterita. § 36.

AANZOEK, O. als ſaamgetrokken uit *aangezoek*, § 51, of als afkapping van *aanzoeken* § 43. Maar M. als wortel van 't werkwoord § 39. Vergelijk § 107.

AAP, M. en V. door toepasſing, naar de kunne, § 55. M, als wortel van het werkwoord *apen*, *na-apen*, in welke hoedanigheid het voor 't vrouwelijke *apin* heeft; het geen men als al deze woorden (doch kwalijk) gewoon is te ſchrijven *aapin.* — V. echter als oorſpronklijk adjectivum, doch in dezen zin verouderd. Hoe *abel* en 't Lat. *habilis* hiermeê ſamenhangen, toont zich-zelf.

AAR, zie *air.*

AARD of AARDE, V. om dat het een participium praet. is van *eeren* of *aren*, ploegen. § 36. — Ik ſpreek hiermede den ſamenhang met het Puniſche *ert*, en 't Hebr. ארץ (*erets*) niet tegen, zoo min als het *herthus* der Germanen, gelijk Tacitus dit, met een toegevoegde Latijnſche ſtaart, opgeeft.

AARDBEI, als *bei*, V.

AARS. Men zou dit woord t'onrecht voor vrouwelijk houden om den uitgang. Het is Fransch, en niets anders dan het adject. *arche*, waaronder verſtaan wordt *trou;* 't geen men by 't uiten van het halve woord uit ſchaamte of beleefdheid onderdrukt, even als men zegt: *hy viel op zijn* ..., zonder te voleinden, of, *op zijn* ... *gy weet wel.* *Arche-trou*, aartsgat, wordt gezegd als *arche-evêque*, aarts-

aarts-bisſchop, *arche-coquin*, aarts-ſchelm; en de uitdrukking is in haren oorſprong burlesk. Het woord is M. om dit *trou*, en' dus altijd gebruikt. De *t*, die anders ter uitdrukking van de Franſche *ch*, voor de *s* ingevoegd plach te worden en waardoor men ook *Tſaarles* voor *Charles* zei, heeft er zich geheel in verloren. — Zie hiervan myne T. en D. Verſcheidenheden, II Deel.

AART, M. Men zie over dit woord de Maandelijkſche Bydragen, waarin deszelfs onderſcheid van *aard* of *aarde* beweerd wordt. Het is echter zeker, dat het in den oorſprong het zelfde woord is, waarom men niet alleen onverſchillig zegt *goed in den* AART, *en goed in den* GROND, maar ook oudtijds *een Christengrond* en dergelijke, voor het geen men nu *aart* zou noemen.

Doch hoe het zij, het mannelijk geſlacht is in dit woord door meer dan een eeuwverloop gevestigd, en dit heeft het onderſcheid van ſpelling eens doen aannemen.

Geen van beide echter moet verward worden met den uitgang der verbalia, *veinzaart*, *grijzaart*, *rijkaart*, enz. waarvan aanteek. *q*. en die volſtrekt geene *d* toelaat.

AAS (ſpijs), oudtijds ook *aat* gezegd, van *ik ete*, *ik ate*. Naar de regel V. doch in het gebruik O. het zij door bloot verloop, als meer vrouwlijke woorden; het zij om dat men het als eene ſtoffe, of wel, als een collectivum in jacht en vogelary of visſchery aanmerkte. § 36, 48, 49. Zie hier een voorbeeld van het oude *ate*, juist voor my liggende, by Maerlant in zijne *Heimelijkheid der heimelijkheden*:

Scuwe gulſicheit ende onmate,
Sijt in dranke, *ſijt in* ate,
Sijt in ſlape, *ſijt in ſpele*.

En zoo ook *over-ate*, Ald.

Hine ſal ſijn vleesch niet v'ſwaren
Met overdranke, *met* ouerate.

En elders in 't zelfde werk:

Scuwe ouer-dranc eñ ouer-ate.

AAS (eenheid), van het Latijnſche *as*. O. als vele uitheemſche woorden. § 57. En dus ook, voor een gewicht.

AASSEM of ASEM, het zelfde met ons *adem*, en dus M. § 84. Het onderſcheid van *adem* beſtaat in de uitſpraak der A—S. *th*, als ſmeltend of zacht glippend, en dus ſisſend of drukkend.

AASZAK (bedelzak), d. i. *ſpijszak;* als *zak*, M. Dit is de ZAK, die men meent met de uitdrukking van *iemand* DEN ZAK *geven*, voor *uit zijn dienst ſtoten*, of *wegzenden*. 't Fr. *beſace* is beêzak, bede- of bedelzak.

ABDY of ABTDY, V. § 69.

ABEEL (witte populier, en ook witte berk by onze Schrijvers), M. als *boom*. § 57.

ABERDAAN (gezouten visch) door de Franſchen dus genoemd naar de Schotſche ſtad *Aberdeen*, van waar hy hun toegebracht werd. M. als visch, en als 't Franſche woord. § 57, 100.

ABRACADABRA. (Verwarde of onverſtaanbare woorden.) O. als collectif, § 49. 't Is onderſcheiden van *gallimathias*, daarin dat in deze de verwarring uit den zin of woordſchikking ſpruit, maar in 't *abracadabra* in de woorden-zelve beſtaat. Men weet dat de oorſprong is in de herhaling der letteren van 't woord *abraxas* in een ſoort van tooververkanten.

ABRAXAS (zinnebeeldige Ooſterſche afbeelding van de zon en haar loop en invloeden). V. als *ſchilderij* of *afbeelding*, dat men daaronder verſtaat. Het woord is van אַבְרַךְ (*abrach*), myſtiſche benaming der Zon. Het Grieksch zegt ἀβραξὰς, welk woord 365, het getal der dagen van den jaarloop der zon bevat.

ABRIKOOS. M. als het Franſche *abricot*, § 100. Als *vrucht* echter kon men het V. nemen, § 57. Zie *perzik*. In 't Per-

Perzisch heet deze vrucht شيغتة رنك (*schifteh-renk*), aangenaam van kleur.

ABUIS, O. Zie *progres*.

ACADEMIE. Zie *akademie*.

ACCENT, het Lat. *accentus*, en als dit en het Fr. *accent*, M. Doch voor het *accentteeken* genomen, ook O. volgens § 57.

ACCIJS, als (met de zaak-zelve) van de Franschen overgenomen, die 't vrouwelijk maakten, doch by ons M. door 't Gebruik. Zie Aant. *x*.

ACHILLES, in Amsterdam als spotnaam aan de Aansprekers (elders Bidders,) gegeven; doch een zuiver Oostersch woord. Het is احيلل (*achilik*), d. i. treurend, rouwbedrijvend, van احي (*achi*), rouw, droefheid, bitterheid, van het algemeene Thema *ach!* en verwant met حلامق (*aglimak*), rouwbedrijven. In mijn tijd nog was het de post dezer lieden te Utrecht, by eene begraving luidkeels te schreien, en ook deze gewoonte is Oostersch. M. § 55. — Vroeger zei men niet *achilles*, maar *achilli*, en het schijnt dus wel uit het Fransch, waar men 't uit het Oosten had, tot ons overgekomen te zijn. Ook dagteekent het reeds van den tijd der kruistochten.

ACHT. Als wortel van het werkwoord *achten*, M. Als oorspronklijk woord, om zijn vorm, V. § 28, 36. Men gebruikt het zonder lidwoord, en zegt: *acht geven op iets*, en *iets in acht nemen*. Echter plach men te zeggen UITTER *acht laten* en *in* DER *acht nemen* in het Vrouwlijke, en *in* DEN *acht nemen* in het Mann. Beide zijn goed, doch het eerste draagt den stempel der hoogere oudheid.

ACHT voor ECHT, (ban of verbond,) V. om dat het een partic. præt. is. § 36, en Aant. *ooo*. En in dezen zin, zegt men dan ook de *Rijksacht*, voor *Rijksban*, even als in het Hoogduitsch, V.

ACHTERDOCHT, V. om dat het een partic. præt. is van *denken* of *dunken*. § 36, 37, en Aant. *ooo*. 't Fransche *soupçon* stemt ten aanzien der ware beteekenis met dit N.duitsche niet over één, zijnde eigenlijk *soub-son*, d. i. zachte of flaauwe klank (of inspraak), waarvan de latere spelling, nu standhoudende, de onkunde der Franschen in hunne taal (nevens vele andere blijken) bewijst.

ACHTERSTAL, als het enkele *stal*. M. Doch zie *stal*.

ACHTERUIT, zoo voor *uitgang van achteren*, als voor *verschiet* in de schilderkunst, in welken zin 't nu verouderd is, O. § 57.

ACTIE. V. 't Is het Latijnsche *actio*, in alle toepassing van 't woord. § 100.

ADAMANT. Het Latijnsche *adamas* verïtaliaanscht, en dus de *diamant*; doch onze Ouden gebruikten het woord voor den Magneet. M. als 't Lat. of Gr. en als *steen*. § 57. Zie *magneet*.

ADDER. Het Latijnsche woord *natrix*, en daarom als dit, V. Zie Aant. *x*. Ook in 't IJslandsch is *nadr* en *nadur*, de adder, vipera; welken naam de oude Runen ook even als dien van de slang (*linnr*), aan het lemmer der zwaarden gaven. 't A—S. zegt ook **næðre, næððre** (*næddre*) met de *n*; 't Hoogd. *natter*, 't Ital. *natrice*.

ADEBAAR. M. door vorm, en als vogel. § 28, 57. Doch zie *ooievaar*.

ADEL, M. Het woord is slechts eene andere uitspraak van *edel*; van *aad*, oud, en dus adjectief. Het zou overzulks *adele* geschreven moeten worden, en naar het oude taaleigen V. zijn, maar men verstaat er *dom* onder, en dus is het het zelfde met

ADELDOM, M. § 92. En dit geslacht houdt stand, 't zij het als hoedanigheid, 't zij het als collectief gebruikt worde. Vergelijk Aanteek. *ll.*, en aldaar bladz. 264, 265. In 't Perzisch is *adel* (عدل), braafheid. En zekerlijk, waar hy niet verbasterd is, overal.

ADE-

ADELER of ADELAAR, M. als werker van het frequentativum *adelen*, van *aden*, beteekenende in de eerſte plaats *vloeien*, voorts *drijven*, en *vliegen*. Van *a* of *aë* waarmeê ook 't Lat. *aër* verwant is. § 28.

ADEM, M. om den uitgang, als ſaamgeſteld, volgens § 84. Doch zoo het als verbasterd van *ading* beſchouwd wierd, gelijk 't inderdaad is, (§ 85.) zou het V. zijn. Het Gebruik houdt het mannelijke vast, en daar is geene reden om het, eens zoo gevestigd, tegen te druiſchen. De ſamenhang van het woord met het Griekſche ἄειν is in 't oog loopend. Niet minder 't Indiſche *atmoth* (de geest). Het Perzisch zegt دم (*dam*) voor *adem*.

ADER, voor zoo verre het het zelfde woord met *adder* is, dat by onze Ouden ook *adere* geſchreven, en ook, om 't ſlangsgewijs kronkelen der bloedvaten, op dezen toegepast werd, V. in welk geſlacht het Gebruik het ook heeft gehandhaafd.

Dan, voor zoo verre het van *a-en* of *aden*, vloeien, afgeleid zou moeten worden, is *ader* noodwendig M. gelijk wy 't ook lezen (b. v.) Jeſ. LVIII, 11. Vergel. Aant. *x*. Ten aanzien van *ader* en *adder* merke men op, dat in de oude Handſchriften *ader* ook dikwijls voor *vipera* voorkomt. En in ſommige zelfs altijd.

Ik kan niet voorby, hier op te merken de naauwe verbinding tusſchen *ader* en ons *vader*, als oorſprong zijns geſlachts, uit wie het gevloeid is. In ſchier alle talen is dit thema van *a-en* (vloeien) in het woord van *vader* kennelijk, 't zij met voorblazing of ander voorzetſel, 't zij met een eenige verſcheidendheid in de verbindletter van die *a* met den uitgang. Katharina de IIe, heeft in de Rusſiſche taal doen vervaardigen en uitgeven in 't Jaar 1786 en 1789, een *vergelijkende woordenlijst der talen van geheel de wareld*, gelijk het boek getyteld is. Ontzachlijk is 't getal der woorden waarin dit in 't oog ſtraalt.

Ik merk op, dat het Friefche *Heite* ook niets dan eene eenigzins andere uitfpraak van 't Syrifche *abba*, 't Hebr. *ab*, 't Perzifche *abu* en *baba* is, en de tusfchenletter flechts wat meer labiaal, dentaal, of palatijn. — Ik ken er echter niet meer dan twee uitgegeven deelen van, waarvan het Eerfte 130, het Andere 143 verfchillende woorden, door de verfchillende talen heen geleid, inhoudt, en twijfel aan de voortzetting. Juist niet zeer confequent is de fchikking, het zij van de 273 artikelen, het zij van de ordening der talen, daarin. Maar zoo het is, levert het de Etymologifche befchouwing een ruim veld op, mits men daarby het onderfcheid van onmiddelijk woordverband, van het verband ter zake van fynonymitas, zoo men 't heet, in het oog houdt, die dikwijls, het zelfde voorwerp naar geheel verfchillende hoedanigheden benoemende, in 't geheel geene Etymologifche betrekking toelaat, als b. v. wanneer men *vuur* of *πῦρ* met *ignis* of 't A—S. *tan* zou gelijken. 't Vergaderen van woorden is niet genoeg, het komt aan op 't verftaan der INNIGE kracht van elk woord in zijn eigen taal, waardoor alleen (en niet door eene bloote klankgelijkheid,) de gemeenfchap der talen te erkennen is.

Als afftammeling van *ade*, en in de zelfde beteekenis met dit, zou het wederom V. zijn § 57, even als by voorbeeld, *haver* van *haf*, enz.

ADRÉS of ADDRÉS. In alle beteekenisfen of toepasfingen, O. Zie *progres*.

ADSISTENTIE. 't Lat. *adfistentia*, en als dit, V. § 100.

ADVIES of ADVYS. Oud Fransch woord, maar O. niet flechts als men er *bericht* by denkt, § 57, doch ook op zich-zelfs befchouwt. Zie *progres*.

AFBEELDING, en alle deze uitgangen van verbalia, V. § 34.

AFBEELDSEL, en alle deze uitgangen, O. § 50.

AFBRAAK, V. als part. præt. en dus imperfectum, van *ik breke, ik brake af.* § 36.

AF-

AFBREK, M. als wortel van 't werkwoord *afbreken.* § 28.

AFBREUK, V. als part. præt. van *ik breke, ik brake* of *breuke af.* § 36.

AFDAK (verbastering van het Hoogd. *Obdach*, dat is, *overdek*, het geen er ook door gemeend wordt), als het enkele *dak*, O. § 39. beter echter ware 't M.

AFFRONT, O. Zie *progres.*

AFFUIT dobbert in het gebruik tusſchen het V. en O. Het is van het oude Franſche *fut*, het geen *punt* beteekende, waarvan *futé*, ſpits, geſpitst; *futaille*, opſchietſel, uitſpruitſel; *affuter*, ſcherpen, ſpitſen. Het *affuit* heeft den naam van het *pointeeren* van het Kanon, zoo men 't noemt. Het Hollandſche woord is *ſtel* en *ſtelling*, doch dit vreemde is als kunstwoord van oorlog aangenomen, en gewettigd. Daar het Franſche woord M. is, moet het O. by ons boven drijven. Het V. zou te wettigen zijn door er *ſtelling* onder te verſtaan, als zei men *affuit-ſtelling.* Want dus gebruikte men de vreemde woorden van ouds in onze taal, in ſamenſtelling met de onze, als ware 't by wege van ſoortonderſcheiding. Een *portebriſé-deur*, by voorbeeld, was gezegd voor *zulk een ſoort van deur als* portebriſée *heet.* En *eyerzwijn* voor *zulk een ſoort van zwijn als men ever* (d. i. *aper*) *noemt.*

AFGANG, M. in alle toepasſing van het woord. Zie *gang.*

AFGROND. Als *grond* waarvan 't een ſamenſtelling is, neemt men 't M. § 39. Doch daar dit geſlacht in het woord *grond* een verloop is (men zie dit op het woordzelf,) is er geene reden waarom men dit *afgrond* niet nog Vr. zou gebruiken. Het verloop der woorden doet hunne vroeger compoſita niet veranderen. Zie by voorb. *maaltijd.* Ook heeft het denkbeeld van holle diepte of kolk 't ſynonymum hier eenigen invloed; en vooral, wanneer het voor *Hel*, *zee*, of *kolk* gezegd wordt.

AF-

AFJACHT, V. § 39. Zie van dit woord op *jager*, in de verklaring van *jag*.

AFKEER, M. als 't enkele, de wortel van *keeren*. § 28.

AFKOMST, V. zie *komst*.

AFLAAT, M. om de zelfde reden. § 28. Het werkwoord *laten* heeft velerlei beteekenis. Het is deels *gedogen*, deels uitdruklijk *vergunnen*, en ook *beyelen*. Zoo zegt men iemand zijn misdrijf vergeven door het woord van *aflaat*: doch dit naamwoord heeft ſterker kracht, en is *af*-DOEN, d. i. van hem *weg*-DOEN (*wegnemen*).

AFRIKA, O. en dus alle de zoogenoemde groote Wareld-deelen, als waaronder dit woord verſtaan wordt. § 57.

AFSCHEID, O. door het Gebruik, als afgekapt van den infinitivus. Zie *aanſchijn*. Anders is het noodwendig M. § 28.

AFSTAND, zie *ſtand*.

AFTRONK, zie *ayetronk*.

AFVAL, M. als het enkele, de wortel van *vallen* § 28. — Als collectivum (en dus O.) plach het in Amſterdam gebruiklijk te zijn in den zin van de ingewanden, kop, en andere ſtukken van een geſlacht beest, die men den Armen overliet. § 49. Hooft neemt het ook O. voor hetgeen afvalt.

AGAAT, M. als de ſteen-zelf, door toepasſing, § 57; O. als de ſteenen ſtoffe. § 48.

AGIO, M. Italiaansch. 't Woord beteekent het *gemak* der afſchrijving in plaats van werklijk geld uittellen. Zoodanige woorden op *o* zijn M. en die op *a* uitgaan, V. Het geen eens vooral aangemerkt zij. Men zie *riſico* en *matroos*. Oudtijds zei men *wasdom* voor 't tegenwoordig *agio*.

AGNUS CASTUS, V. als plant. § 57.

AGRÉT, of beter AIGRET. Eigenlijk een ſoort van *reiger*, en van daar gebruikt voor een *reigerpluim*, en voorts voor alle hoofdkapſel-verſierſel. V. als 't Franſche *aigrette*, in de-

deze laatſte beteekening. § 57. In den eigenlijken zou het M. zijn doch is het by ons nooit aangenomen.

AGRIOT, de zwarte kers. Cats noemt ze met de morel en moerbeſie by een, als hem *inkt* gevende. V. als vrucht, en zoo ook in 't Latijn *agriota*.

AGURK. Het Latijnſche *agaricum* of lorkenzwam, waar het meê verward plach te worden. V. als *zwam* of als *plant*. Antonides neemt het woord *agaricus* zelfs. V. § 57.

AHORN, M. als boom. § 57.

AI, (uitroep) ſtoffelijk gebruikt, O. § 48. Het *ai my!* is eigenlijk Fransch, dat oudtijds *ai mi* voor *aide moi* zei in den Normanſchen tongval.

AIR of AAR. Door het gebruik V. als ware 't van het Latijnſche *ariſta* afgeleid. Als *a-er* (dat is *uitſpruiter*) moest het M. zijn. § 28. Vergelijk Aant. *ll*, bladz. 260.

AIR, gezang, O. als dit, ſchoon 't Italiaanſche woord *aria*.

AJUIN, M. als zijnde het Franſche *oignon*, dat van ons *uie*, nu *uien* gemaakt is, en eigenlijk een diminutivum is van *o* (*eu*), dat is *Bol*. § 57.

AKADEMIE, (niet *akademy*, als Hooft ſchrijft,) V. uit het Latijn. Het geen ik hier aanmerke om dat men ſedert ruim vijftig jaren begonnen heeft *het akademie* te zeggen: gants verkeerdelijk. Zie § 57.

AKANTH. Het Grieksch-Latijnſche *acanthus*, by ons *beerenklaauw*, doch met dezen naam van *akanth* in de Bouwkunst bekend, als bladen in 't Romeinsch en Korinthisch Kapiteel. V. als plant, § 57.

AKER (watervat), van *a*, *aë*, *ahe* (water), *Âker* is *waterer*, dat is waterhaalder, en dus M.

AKER (eikel), door zijn vorm M. § 28. Doch als uitdrukkende het onderwerp van *aken*, dat is kraken, kloven, ook V. § 32. — Vergelijk § 105, en zie ook *eikel*. — In 't Goth. zijn 𐌰𐌺𐍂𐌰𐌽 (*akran*) vruchten in 't algemeen.

AKKER, M. Het Latijnſche *ager*.

AK-

AKKOORD, O. om dat men er *verdrag* onder verſtaat. Zie § 57. M. echter als wortel van *akkoorden*, gelijk men oudtijds zei, nu *akkordeeren*.

AKOLEI, V. als bloem of plant. § 57.

AKONIJT, als 't Lat. *aconitum*, of giftmiddel, O. als plant, V.

AKS, ook AAKS of AKST, V. Het is de vrouwelijke uitgang van *ak*, of *aak*, dat is houweel, bijl, verwant met *hakken*. § 73, 75. — Zie Aanteek. *ww*. Men zei oudtijds ook *haecſe* en *haexx*.

Echter is de verwantſchap van het Latijnſche *aſcia* met dit woord niet te ontkennen, 't geen ten aanzien van vele woorden dier taal die zeer oud daarin zijn, waar is, doch niets tegen de meerder oorſpronkelijkheid van ons Duitsch bewijst, waarmeê het *oude* Latijn noodwendig veel gemeen heeft, als uit de oude lingua Oſca ontſtaan die zeker een Duitſche taaltak was, en waarſchijnlijk van een ſtam uit de Hasſen of Hesſen, waaruit ook onze Katten waren. Doch men kan dit woord als gemeen aan alle talen aanmerken, gelijk er vele zijn. Zelfs is de naam *Oſci*, *Hasſen*, en *Katzen*, en *Saxen*, één zelfde woord, en was ook hun wapentuig, *aks*, *axt*, *ſax*, het zelfde ding.

AL, O. als zijnde een werklijk adjectief; het geen nu, zoo het niet van ouds tot ſubſtantivum geworden is, altijd in het O. gebruikt wordt. § 41.

ALARM. Men verſtaat er gerucht of geroep by of onder, en dus is 't O. § 57. Anders, daar het eigenlijk *à l'arme* (d. i. *te wapen*) is, zou het naar § 48 ook O. zijn.

ALBAST, O. als ſtof. § 48. Schoon het woord (in het Fransch *albâtre*,) niet anders dan 't Grieksch ἀλαβάϛρος of ἀλαβάϛρον is, dat niet dan een fles of *kruik zonder oor* of *handvatſel* beteekent, waarin men kostbare zalfoliën plach te bewaren, als Valckenaer in zijne Scholæ over Lucas aanmerkt; hoedanige men uit deze fijne byna doorzichtige ſtof vormde.

ALBEDIL,

ALBESCHIK, en al dergelijke, M. als de wortels der werkwoorden, waarvan zy de beteekenis als eigenschap des onderwerps, van 't welk zy gezegd worden, voorstellen. § 28. doch O. als *beschik*.

ALBINO. Witte Neger, by ons *kakkerlak*. M. doch in toepassing op een vrouw ook V. te gebruiken. § 55.

ALBUM, thands uit het Latijn aangenomen voor een *vriendenrol*. O. § 100.

ALFABETH, O. als collectivum. § 49.

ALFANZERY, dat is pralery, van 't Spaansche *alfanje*, een overgroote ruitersfabel. V. § 69.

ALGEBRA, waarschijnelijk van het Arabische العور (*al gewr*), diepte, verholenheid. V. als wordende daaronder verstaan *rekening*, of *kunst*, of *wetenschap*. § 57. — Anderen leiden het af van جبر (*gebar*) vergadering, *congregatio vel reductio partium*. Voorheen noemde men het de regel *cos*, of beter *coz*, met een Spaansch woord, dat achteruitslaan beteekent, om de terugwerking.

ALIBI, als stoffelijk gebruikt, § 48. O.

ALIKRUIK. Eigenlijk *kruik-aal*, V. als *kruik*, of M. als *aal*, naar dat men den visch (zoo hy is) met de schaal, of blootelijk als visch beschouwt.

ALINEA, als stoffelijk gebruikt, O. § 48. Doch zoo men er de periode of paragraaf-zelve door verstaat, V. § 57.

ALKATIEF, voor tapijtwerk, is het Turksche القطيفة (*al katifeh*), eigenlijk fluweel of zijden weeffel. O. § 57. Doch als uit het Fransch overgenomen, is het ook wel M. gebruikt; kwalijk.

ALKOHOL, voor een wijngeest, M. als dit. Voor een poeier, O. als dit. § 57.

ALKORAN, M. Niet alleen van de Franschen dus overgenomen, maar ook als wordende *boek* daaronder verstaan, M. Zie *boek*. § 57.

AL-

ALKOVE, V. zie *kof.*

ALLAAM of ALLAME, oud woord, nog by de Zuid-Nederlanders in gebruik; en beteekende werk- of ander gereedſchap. Het is uit het Latijnſche *arma* (in de middeleeuwen voor allerlei toeſtel gebruikt zijnde geworden) verbasterd, even als *almaris* uit *armarium*, Fr. *armoire*, voor *kas*, waarvoor de Monniken *armarius* zeiden en het Spaansch *almario* zegt. — Het is ſchandelijk voor Taalgeleerden, dit woord niet te kennen, daar het zelfs by Kiliaan vermeld wordt, uit wien men toch tegenwoordig zijn meeſte Taalwijsheid put. — Het woord is in 't gebruik veelal V. doch beter O.

ALLEÊ, aangenomen voor *laan* of *gang*, uit het Franſche *allée*, en, als dit, V. § 100.

ALLEEN (eigenlijk *al een*, d. i. gants *één*, *omnino ſolus*,) is by ons geen adjectivum, maar adverbium, waarom het ook onbuigbaar is. Men maakt er 't adjectivum *alleenig* van, doch hetwelk eigenlijk het eenvoudige *eenig* is met het voorzetſel *al*, in 't Latijn *omnino*.

ALLEGAÂR, niet dan in 't verkleinend gebruiklijk, doch in alle geval O. § 41 en 45.

ALLEMAN, waarvan Huydec. *Pr.* I. D. bl. 455. M.

ALLIAGE (met de Franſche ſmeltende *g* uitgeſproken). Vermenging of mengſel van metalen, by ons *gehalte*, en in 't geſlacht van dit woord gebruikt. Zie gehalte. V.

ALLODE, 't Latijnſche *allodium* der middelleeuwen, en als dit O. § 100. Doch in zich-zelf als *ode* (bezitting), V. Zie *ode* en *owe*.

ALLOOI, O. gelijk deze uitgang in de uit het Fransch overgenomen woorden altijd is. Het getal dezer woorden is niet groot. Zy beſtaan, zoo ik 't wel hebbe, in *pleidooi*, *octrooi*, *convooi*, het oude *vernooi* voor *verdriet*, en *arrooi*, toeſtel. — *Belfrooi* behoort hier niet toe, maar is een compoſitum, geen terminatie. — De oorſprong de-

zer

zer uitgangen is uit dien van *agium* in 't Latijn der middeneeuwen. Men zei *alliagium*, *conviagium*, *auctoragium*, en dergelijke, en van daar het O. by ons. § 57. En zoo is *pleidooi* ook van het nu onbekend geworden *plaidagium*, van *plaidare* uit *placidare* (eigenlijk *placitare*) faamgetrokken; van *placet*, nog by de Franfchen een fchriftelijk *verzoek*, afgeleid.

Mauricius in zijn Onl.-Ouderd. vertaalt ons *van 't zelfde allooi*, door *van dezelfde muntftof.* Te recht; doch onze taal zegt: *van denzelfden ftempel.*

ALMANACH, of ALMANAK als men nu zegt, (dat is, *berekening*, namelijk van tijd,) M. even als *Alkoran*. Het is een Oofterfch woord, van מנה, tellen, rekenen.

ALMEIDE. 't Zelfde als *ameide* en *hameide*. V.

ALMOES, eigenlijk AALMOES, V. Men leidt het te onrecht af van het Griekfche ἐλεημοσύνη. Het is *aal-moes* (laatst gerecht), en beftond in het overfchot der gerechten, op de fnede roggenbroods, waar men in plaatfe van tafelbord van at. Naderhand voerde men houten bordtjens in, zonder rand, waar men de broodfnede zindelijkheidshalve op lei; en dit duurde tot de aarden tafelborden opkwamen, die eerst in de 18e eeuw algemeen werden; maar in de provenie van fint Joris te Amfterdam werden nooit anders dan houten bordtjens opgezet zoo lang zy beftaan heeft, dat is, tot 1807 of 1808 toe. Het woord *moes*, eigenlijk *mofe*, was oudtijds V.

ALOË, V. als plant. § 57.

ALP (berg, meest in 't Meervoudige gebruikelijk), M. als de bergnamen in 't algemeen, omdat men er het woord *berg* onder verftaat. § 57. Zie *berg*. Het woord beteekent *berg* in het algemeen, als Ifidorus reeds aanmerkte. Het Thema *al* echter is ruimer van omvang, en beteekent *hoogte* (waarvan *altus*), of liever *lengte*, in alle ftrekking. *Alp* is Gallik of Keltisch, en nog in het Bergfchotsch bekend.

kend. Van daar ook in oud Engeland het Koninkrijk *Albanie*, dat is van het *Bergland*. Ook ſchijnt *Calpes* het zelfde woord te zijn. Doch in bepaalder zin ſchijnt dit Alp *ſneeuwberg* aan te duiden, en met *albus*, *a*, *um*, in verband te ſtaan. Vergelijk *alve* en *elfſche* of *alfſche*.

ALPENKRUIS, in de Wapenkunde. Het woord is eenvoudig *pentalf*. Zie dit op de letter P.

ALRUIN, V. als plant, en M. als wortel. 't Is de *mandragora* der Ouden, waarvan zie mijne Aanteekeningen op Perzius.

ALSEM, M. als de uitgang uitwijst, § 84. Behoudens echter het aangemerkte omtrent *adem*. Als plantnaam, ware het Vrouwelijk geſlacht door toepasſing te wettigen, ja beter, daar men voorheen *alſen* zei. § 57.

ALST (anders *alſem*), V. als de uitgang medebrengt. § 75. *Al*, in den zin van ſamentrekkende ſcherpte of bitter, maakt *alſte* (zie *elst*). *Gal* is daar ook van; en 't Fr. *ail* en Lat. *allium* zijn hier mede toe te betrekken. Misſchien ook het oude *ohl* der Noordſche Volken, by de Engelſchen *ale*, voor gistdrank.

ALT. Zie *bas*.

ALTAAR, O. Het is het Latijnſche *altare*, waarvan ook *outer* is, en met het geſlacht overgenomen. § 100. Onze Bijbelvertalers echter gebruiken het veel in het M. als b. v. Exod. XVIII, XXXV, enz.

ALTAN, O. hangend of verheven Orchest, of Balkon. Spaansch woord.

ALUIN, M. als 't Fr. *alun*, waaruit het is, en niet onmiddelijk uit het Lat. *alumen*. Echter O. als ſtof. § 100, 48.

ALVE (anders *witte vrouw*) ſoort van ſpookſel. 't Is het *alba* van 't Latijn, en V. § 100, en 57. — ALVE was oudtijds ook *zwaan*.

AM (voedſter), V. door toepasſing. § 55.

AMAL-

AMALGAME. Vereeniging van metalen met kwik, dat men van 't Gr. ἅμα en γαμεῖν wil afleiden, doch uit de half Arabische Chemie is. In 't Latijn *amalgama* maar uit het Fransch in de laatste pedante tijden op allerlei samenmenging recht belachlijk, schoon in zeer goede ernst, toegepast. O. als in 't Lat. voor mengsel. Voor de vermenging zelve, als in 't Fransch, M. § 100.

AMANDEL, schoon van het Fransche *amande*, en een *vrucht* ja *noot* zijnde, die 't V. zou toelaten, M. om den uitgang. § 23. Doch men zie mijne Aanteek. op den *Muizen- en Vorschenkrijg.*

AMARANT, V. om dat men er *bloem* onder verstaat. Afgetrokken als kleur, O. even als *groen*, *blaauw*, *rood*, om dat men er dan een adjectief van maakt. 't Woord is Gr. en beteekent *niet verdorrend*. In 't Oosten noemt men deze bloem, *Koningin der hoeden*; zekerlijk als *hoofdbekransende* (سلطان بوركي) *sultan boreki*; en in 't Hoogduitsch *duizendschoon* (tausendschön).

AMARIL of EMERIL, als steen, M. § 57. — Het woord is een verbastering uit het Fr. *esmeril*, dat uit het Ital. *smeriglio* is, van 't Gr. en Lat. *smiris*.

AMAZONE (d. i. borstelooze), V. door toepassing, en als in het Gr. Lat. enz. § 55, 100.

AMBACHT, O. door het Gebruik; en ook als collectivum. § 49. Oorspronkelijk echter V. als *acht*, waar het van afstamt, en dat het zelfde als *wacht* is. *Ambacht*, (by de Romeinen, met hunnen uitgang, *ambactus*,) was van *amb* of *omb* (als de oude Duitsche taal sprak, en waarvan by ons ook nog overblijfsels zijn, in 't Fr—D. *umbi*, A—S. ymb en emb, Hoogd. *umb*,) en *acht* of *wacht*, en het beteekende dus *omwacht*, dat is, 's Vorsten lijfwacht by een Veldslag. Van daar is het tot de beteekenis van alle *dienst* (*officium*) overgegaan, en zoo zei men

AMIRAAL (kwalijk *admiraal*), verbasterd uit *Emir Almumenin*, dat is Vorst der Geloovigen. M. § 55.

AMOOM, 't Lat. *amomum*, en als dit O. § 100. Doch, als kruid, aangemerkt, beter V. even zoo als *geranium* en dergelijke. § 57.

AMPT, gelijk men schrijft; doch waarschijnlijk beter O. *amt*. Het zij het van *ambacht*, in den zin van *bediening* is, waarvoor men ook *ambede* vindt, het zij het van 't Latijnsche *ambire*, of van 't Latijnsche *emptum* is. Van *ambte* (rondte, omvang, ring van gerechtsdwang) zou het V. moeten zijn, als alle de woorden op *te*. § 95. Het kon echter verloopen zijn. Doch over het thema *am* in de namen van waardigheden valt meer aan te merken dan hier plaats kan vinden. Ik vergenoeg my te zeggen, dat het Oostersch is. Dat *Amiraal*, en *Amirant* (sedert twee eeuwen zeer verkeerd *admiraal* en *admirant* geschreven) hiertoe behooren, en met het Arabisch *Emir* verwant zijn, verdiende wel een woord opmerkens. — Het woord van het oude *emme* voor *bie* (apis) af te leiden waarvan het Hoogd. *emsich* (by ons *amzig*, bezig); het geen het derhalve tot *bezigheid* maken zou, is niet gants verwerpelijk, en biedt zich natuurlijk aan. Zie *imme*. Niet te min is het in de Noordlijke talen van hoogen ouderdom. Het Goth. heeft ANABAHTS (*anabahts*) en het Angel-sax embiht (*embiht*) en embihtmon (*embihtmon*) voor dienaar, minister. By Cezar en Ennius koomt ook *ambactus* voor, maar voor een hooger rang van dienaars by de Germanen; de lager soort hiet SKALKS (*skalks*). Men zie *schalk*.

AMPULLE, 't Lat. *ampulla* (kan), en als dit, V. § 100. In 't gemeen gebruik knot men 't woord gewoonlijk tot *pul*. Zie *pul*.

AMSTEL, (oudtijds *aamstel*, van *aem*, water,) V. als waarvoor de namen der rivieren in 't Hollandsch, regelmatig en

en met weinig uitzondering, bekend zijn. Dat men *aan den Amſtel* zegt, is door de *n* paragogicon, even als in *den Haag*, en duizend anderen, en verandert het geſlacht niet. Zie Aant. *x*. Het V. is kenbaar gebleven in *Amſtelerdam*, naderhand tot *Amſtelredam* en *Amſterdam* verbasterd.

AMSTERDAM, en alle ſtedenamen, oude en hedendaagſche, zoo wel als landſtreken. O. Offchoon het woord STAD V. is, en elke ſtad of land, tot perſoon gemaakt, als eene Vrouw voorgeſteld wordt, 't geen ſomtijds, ook buiten de proſopopœia, op de posſesſiven invloeit. § 62.

AMULET of AMULEET, O. § 100. Want men houdt het voor Latijn, als *amuletum*, en eigenlijk *amoletum* zijnde van *amolior*. Men ſchijnt echter den oorſprong wel in 't Ooſten te moeten zoeken. Ik ken het woord niet als Ooſtersch, maar in 't Perzisch heeft men بازوبند (*bazubend*), armband: en ook اسما (*asma*) voor ons *pendelot*, of ook خرمهره (*chermuhrh*) d. i. ezelsring (ring die men de ezels om of aan den hals hing), van welke twee (*asm* en *muhrh*) het zou kunnen zijn; want het *cher* (خر) dat in 't laatſte voorgaat, beteekent een *ezel*; en *amulet* zou dus een verkleinend woord kunnen zijn, uit het Fransch overgenomen, door 't welke wy vele Ooſterſche woorden uit den tijd der Kruistochten bekomen hebben.

ANAGRAM, O. zie *epigram*.

ANANAS, V. als vrucht. § 57.

ANCHOVIS (gelijk men het ſchrijft met de Franſche *ch*). Het Franſche woord is *anchois*, de Spaanſche naam, *anchova*. Misſchien is het een Marſiliaansch Grieksch woord van ἄγγος, als ware 't *potvisch*. M. als visch, § 57. De Lat. Griekſche naam is *apua*, van ἄπυος, d. i. zonder bederf.

ANDWOORD ('t geen men veel ſchrijft *antwoord*), dat

 is

is *toewoord*, *wederwoord*. (Zie Aant. *eeee*, bladz. 371.) O. als 't enkele *Woord*. Het wordt echter ook V. gebruikt, om dat *woord* oudtijds V. was. Zie *Woord*. *And* is *tot*, en *tegen*: dus is *andſtandan* in 't Goth. *tegenſtaan*.

ANEKDOTE, V. als uit het Fransch in de Franſche beteekenis aangenomen. § 100. 't Beteekent een *niet uitgegeven* byzonderheid.

ANEMOON, V. als bloem. § 57.

ANGEL, van het Latijnſche *angulus*, M. § 100.

ANGEL, als verbale, en een werkend werktuig aanduidende, van *angen* of *engen*, nijpen, kwetſen; M. § 28. Dus de *bijen-* of *wespenangel*, enz.

ANGELIER, in de gewone uitſpraak *anjelier*. V. als bloem. § 57. Zy is genoemd van *angel* als punt, ſcherpe ſpits, als ware 't ſpitſer, om de puntjens der bloemblaadtjens. Onze Ouden zeiden *genoffelbloem*, dat is nagelbloem, om de reuk die naar die der *nagelen* trekt, en zoo zeggen de Duitſchers er ook *nelcken* tegen. — Om den uitgang mag men 't woord echter (des noods) ook wel M. nemen, gelijk deze terminatie veelal meëbrengt, die de Neêrduitſche *er* is; doch de Toepasſing behoort over te wegen, als in *kamenier* en in *baker*. Doch waarom noemt het Fransch deze bloem *œillet*, dat is *oogjen?* — Uit blote verwarring met de *Lychnis* (by ons Jenettebloem), die ook *oculus Christi* heet, in het oude Fransch *œillet Dieu*.

ANGST, V. als vrouwelijke uitgang van *ang*, of liever, verbale van het præteritum des werkwoords *angen*. § 75. § 36, 77, 78.

ANIJS, V. als *plant*, of als *korn*. § 57.

ANKER. Door misbruik O. doch oudtijds V. van 't Latijnſche *anchora* uit het Grieksch, § 100; ſchoon het woord in zijn oorſprong, als Valckenaer te recht aanmerkt, Fenicisch is. Zie zijne Schol. Tom. II, p. 512. De Ka-

Kamer *In liefde bloeiende*, leidt het van *aankeeren* af. Beter zou men het van *angen* (nijpen) kunnen afleiden; doch in beide gevallen zou het dan mannelijk zijn, en het geslacht toont dus, dat het in onze taal niet oorspronklijk is. Dat echter *anchora*, ἀγκὼν, ἀγχοῦ, enz. met ons *eng* of *ang* als thema vermaagschapt zijn, is klaar genoeg; maar hoe en in welke orde van afstamming, zou de vraag zijn. Zekerlijk toont het zijn verband met *hangen*, dat een frequentativum van during van *haken* is, als saamgetrokken zijnde van *ha-ingen*, terwijl *haken*, *ha-igen* is, het eerste uit het participium activum, het laatste van 't adjectivum uit het thema *ha*, waarvan ook ons *hand*, *houen*, *hebben*, enz. is. Zie Aant. *h* en *yyy*. Dat men *den anker* ook in 't M. zou kunnen toelaten als wortel van 't werkwoord *ankeren*, blijkt uit zichzelf.

ANKER, voor een wijnmaat, of voor een vat van dien inhoud, altijd O. zeker om dat er *vat* onder verstaan wordt. § 57.

ANTHEEM, verbasterd uit het Gr. ἀνθύμνος. Zang van tegenstemmen. M. § 100, 57.

ANTIDOOT, O. schoon 't het Lat. *antidotus* is, om dat er in 't Nederduitsch *tegengift* door verstaan wordt; gelijk het Grieksch ook ἀντίδοτον heeft.

ANTIEK, adjectivum, en als zoodanig, en ook als collectif, O. § 19, 49.

ANTIPATHIE, Gr. woord, beteekenende afkeerigheid van aart. V. § 100. Doch by de Ouden was het ook een mengsel van *krijt*, *loodwit*, en *pik*, waarmeê men het ijzer voor de roest bewaarde. Zie Plinius, 34, 15.

APPANAGE, Fransch, maar 't Latijnsche *appanagium*, en als dit, O. gelijk ook 't Nederlandsche *onderhoud*, 't geen dit woord, als zijnde van *panis* (brood), beteekent, natuurlijk met zich brengt. § 100, 57.

APPEL, M. van *happen* (grijpen). *Happel* is 't geen men grijpt (*greep*, pasfivè). § 28, 30. Men kan derhalve *den appel van het zwaard* zeer wel wettigen, als drukkende de geheele *greep* uit. Doch eigenlijk is de *appel* van 't zwaard de knop (boven op het gevest,) in welke men oudtijds ook het *cachet* fneed, waar men meê zegelde. (Dus deed ook Karel de Groote.) — *Men grepet het fweert tusfchen den cruce ende den* appele. Dus leest men in *Matth. Analecta*, zoo ik 't wel hebbe in of achter het ftuk van Oliv. de la Marche.

APPÉL (beroep op hooger rechter), Onduitsch woord, van 't Latijnfche *appellatio*, O. als vele vreemde woorden, en om dat men het voor het werkwoord *appelleeren* zelf gebruikt. § 43, 57.

APPELAAR (appelboom). Even zoo zegt men in 't Vlaamsch *kriekelaar* voor kriekenboom. M. § 28.

APPELFLAAUWTE verbasterd uit *pappelflauwte* van *popelflauwte*, uit het Gr. Lat. *apoplexia*. — Zie voorts *pappel* en *popel*. — V. § 33, 97.

APPELPENT, V. Zie Aanteek. *i*.

APPETIJT (of, als men 't uitfpreekt, *app'tijt*), voor eetlust, en by uitbreiding van beteekenis, voor allerlei trek tot iets. M. als 't Franfche *appetit*, en *appetitus* in 't Latijn. § 100.

ARABESK. Spaansch of Italiaansch adjectif, als *moresco*, *tudesco*, enz. in het oude Fransch overgenomen. O. niet flechts als adjectif, maar ook om dat er *ornament* of *verfierfel* onder verftaan wordt. § 41, 57.

ARAK, M. door toepasfing van *wijn* of *geest*. Oofterseh woord, عرقي (*æraki*), dat in 't Turksch *brandewijn*, in 't Maleitsch *wijn* beteekent. By ons noemt men dus bepaaldelijk den geftookten *rijstgeest*.

ARARATH. Berg, en als zoodanig, M. § 57.

ARBEID, M. als zijnde de wortel van *arbeiden* (§ 28), het

het geen eigenlijk is *aard-beëiden*. *Eide* is de ploeg; *beëiden*, beploegen.

ARCHIEF, O. als collectif. § 49.

ARCHITRAAF, V. als 't Fransche, oorspronklijk in flecht Latijn *architrabs*. In 't Hollandsch *hoofdbalk*, in opzicht tot de kolommen; of naar 't meer algemeen Gebruik *onderbalk*, in opzicht tot de Trabeatie (Entablement). § 100.

ARDUIN, de steen, M. als *stof*, O. § 57, 48.

AREND, M. door toepasfing. § 57. Men verstaat er *vogel* onder. 't Is het participium præfens van *aren* of *erren*, zweven, zwieren, als zeide men *zwierer*, *zwever* by uitstek. Het Duitsche *arn*, en 't *aren* onzer Ouden is verbastering.

ARGUMENT, O. als in 't Latijn, *argumentum*. § 100.

ARIA, zang of zangwijze; een Italiaansch woord, en M. of V. § 100.

ARK, V. als zijnde het Lat. *arca*. § 100. Zie *bark*, en de afleiding, daar bygebracht. Doch

ARKENAAR, van 't Latijnsche *arcus*, is by onze Schrijvers boogschutter, of zelfs wel *boog*. In beide gevallen M. § 55, 57, en 100.

ARLEKIJN, of HARLEKIJN. Fransche benaming, (in die taal *Arlequin*,) voor den *Arlechino* van het Italiaansche karaktertooneel. § 28.

ARM, M. naar de algemeene regel van den uitgang. § 84. *Arm* is van *arren*, draaien, waarvan ook de *harre* van een deur. Het is dus eigenlijk *arring*, saamgetrokken tot *arm*, en beteekent het geen zich draait of rondzwaait. Men zou dus het woord als V. mogen aanmerken, maar het gebruik is volstandig voor 't M. Vergelijk § 95.

ARMBORST (boog) zou V. zijn, als *borst*, voor *barste*, losbarsting, losspringing, waarvan het ook *springaal*, (*springale* en *espringale*, in 't Latijn en Fransch) genaamd werd; maar, het zij door toevoeging van de *n* paragogicon, het

het zij door toepasſing van 't woord *boog*, vindt men het ook M. Kwalijk leidt men het woord van 't Lat. *arbaleſta* af, dat *arcubaliſta* (boogblijde) is.

ARMOEDE, V. Het is eigenlijk *arme ode* of *arm-ode*, dat is, *arme bezitting*; of anders, eens *zwervenden bezitting*. Het volgt derhalve het geſlacht van *ode*. § 39. Ik betwist echter niet, dat er ook een *arre-moed* (als ſommigen plachten te ſchrijven) beſtaat, hetgeen ſlechten moed, dat is *bozen wil*, en zoo ook toorn en nijd en kwaadaartigheid uitdrukt, en met het woord *armoede* wel eens verward werd, maar dit is M. als *moed*. § 39.

ARMOZIJN, O. als ſtoffe. § 48. Het is eigenlijk *Ormozijn*, van *Ormus*, den naam der Zeehaven, van waar het tot ons kwam.

ARREST, 't zij voor handoplegging (als men 't voorheen by ons noemde) of voor gevangenhouding, 't zij voor vonnis zonder beroep, O. als in 't bastaartlatijn *arrestum*. § 100.

ARSENAAL, O. als adjectivum, of om dat er huis onder verſtaan wordt, en ook om den adjectivalen uitgang *ale*. 't Schijnt uit Konſtantinopels bloeitijd, en van ἀρσὴν (man) in tegenſtelling van γυναικεῖον. Het is dus, dat ſedert Charlemagnes betrekking tot, en nabootſing van het Griekſche Keizerrijk zijnes leeftijds, meer benamingen aangenomen zijn, die aldaar t'huis behooren. Vergelijk *Paadje*.

ARTIKEL, 't Lat. *articulus*, dat is, ledetjen, ledeken, van *artus*, lid, door 't Gebruik O. uit toepasſing van *lid*. § 57.

ARTISCHOK of ARTISJOK (beter zei men *artiskok*), V. als plant. § 57. Het woord is uit het Franſche *artichaut*, 't geen niet anders dan 't Griekſche ἀρτίσκος is, d. i. *broodtjen*. Wy behoorden dus broodplant te zeggen. Oudtijds noemde 't Fransch ze *chardons*, by ons *kardons*, den distelnaam.

ARTS, M. door toepasſing, § 55, het zij men het, als veel-

veelal, door de Fransche uitspraak van *archiater*, uit ons oud *arsater* afleide, het zij van *artiste*, by ons *meester*; welk laatste echter het ware is. De Heelmeesters, lang de eenige Artsen, heeten nog by ons Gemeen, *meesters;* gelijk oudtijds in Italie, waarvan de beschaving uitgegaan is, *maestri*. Zie Boccacio. Ook in 't Engelsch noemde men een Geneesmeester oudtijds *artist*. Men zie ook *arsaat* voor geneesmiddel, en *arzatlist* is in de Duitsche Tristan u. Isolt, geneeskunst.

ARTSENY, V. als de uitgang medebrengt. § 70.

ARTSOEN, verouderd. 't Is het Fr. *arçon* voor zadel. O. als augmentatif. Spaansch *arzon*. Eigenlijk is het de *zadelboog*, van *arco*, Lat. *arcus*.

AS (draaispil), V. om dat er *spille* onder verstaan wordt. § 57. Anders M. als 't Latijnsche *axis*. § 100. In 't Perzisch is *asjia* (آسيا) een molen; als ware 't een draaispil.

ASCH of ASSCHE, V. 't Grieksche ἄζα, stof, vuiligheid. § 100.

ASSCHEN, 't meervoudige, doch voor collectivum, als enkelvoudig gebruikt, als in Vondels tijd, desgelijks V.

ASFALT. Harst, en als zoodanig, V. maar O. als stof, en M. als het Grieksche ἄσφαλτος. § 48, 57, 100.

ASPERGIE, uit het Fransch en van het Lat. *asparagus*, Grieksch ἀσπάραγος, doch V. by ons als plant. § 57. Men noemde 't in de 17° eeuw *koraalkruid;* doch eigenlijk was dit de wilde soort. De naam is van 't Gr. ἀσπαίρω, *beven*. Het is ook eigenlijk een vergif dat in de ingewanden een trilling verwekt, waardoor ze ook by ons de oorzaak van vele miskramen is.

ASPIK (een soort van slang), als in 't Fransch, M. — Doch

ASPIS, als in 't Grieksch en Latijn, V. § 100.

ASSIGNAAT, O. doch

ASSIGNATIE, V. Het eerste als 't Lat. *adsignatum*, het laatste als *adsignatio*. § 100.

AST (tak), V. gelijk de uitgang met zich brengt, schoon het, als zoo vele andere woorden die met *a* of *h* aanvangen, wel M. gebruikt pleegt te worden. Zie Aanteek. *x*.

ASTER, M. schoon uit het Gr. en Lat. om dat het tot ons onmiddelijk uit het Fr. kwam; doch zoo men er *bloem* by voegt, of als bloemnaam, V. § 100, 57.

ATERLING, verbasterd van *adderling*, door toepassing M. Van *adder*, als ware 't uitkruipsel, om dat de adder een *viviparum* is.

ATLAS, 't zij als berg, of als zuilbeeld in de Bouwkunst, of ook als eerste halswervel, of als Kaartboek, M. § 100, 57. — Doch van

ATLAS, als een stof, dus genoemd, zie *fatijn*.

ATTENTIE, 't Lat. *attentio*, en als dit, V. § 100.

ATTEST, O. Vergelijk ons voorwerk bladz. 61.

ATTESTAAT, O. 't Lat. *attestatum*. § 100.

ATTESTATIE, 't Lat. *attestatio*, en dus V. § 100.

ATTIQUE, 't Fransche woord voor een lager Bouworde dan de aart der orde die men gebruikt, medebrengt, het zij boven, het zij tusschen twee volkomen orders geplaatst. M. Men verstaat er *orde* onder; anders V. § 57, 100.

AUCTIE, 't Lat. *auctio*, d. i. vermeerdering, en in dezen zin op een verkoop by *verstijgering* toegepast. V. als 't Latijnsche. § 100. Het Hoogduitsch zegt werklijk *versteigerung*.

AUE, grond. V. door den uitgang. § 33.

AUTAAR, O. als *altaar*, waarvan het, naar de Fransche en Engelsche uitspraak van *al*, verbasterd is. Voorlang werd het ook M. gebruikt, doch uit misverstand, om dat men het van het Fransche *autel* afleide, en het Fransch het Onzijdige onder het Mannelijk lidwoord verbergt. § 100.

AUTHEUR of AUTEUR, Schrijver van een boek; maar ook wel gebruikt voor ons *zegsman*; en zelfs ook wel in de ruimer beteekenis van 't Latijnsche *auctor*, waaruit

het

het in 't Fransch verbasterd is. M. § 55. — Vrouwelijk heeft het niet, en neemt het ook niet aan.

AUTOMAAT, aangenomen Grieksch woord, O. § 100. *Αὐτόματον*.

AVANIE. 't Hedendaagsch Grieksch *ἀβανία*, knevelary, en van daar (of omgekeerd) 't Italiaansche *avania*, waaruit het tot ons en door 't Fransch komt. V. § 100.

AVARY of AVERY, Italiaansch of liever Spaansch woord, *averia*; en, als de uitgang (en daar, en by ons) medebrengt, V. § 100. Eigenlijk is het uit het Lat. *averagium* van de Middeleeuwen, en beteekent niets anders dan bewijs, verzekering, of verklaring, van *adverare*, waaruit het Fransch *averer* heeft, en 't geen aan de opgave der zeeschade geëigend zijnde, nu voor die schade-zelve genomen wordt.

AVEGAAR (eigenlijk *aaf-egger*, dat is, *verkeerde egger*), als 't enkelvoudige *egger*. M. § 39. Zoo het echter het Spaansche *aviador* niet is, aldaar soort van boor, van *aviar*, weg openen; doch dan ook M.

AVER, van *awe*, *ouwe*, grond. M. door den uitgang. § 23. Doch het beteekent bewassen grond, en daarom kreupelbosch, wildernis, struweelen. Hiervan *averbeze*, anders *boschbezie*.

AVETRONK (bastaart), als *tronk*. M. § 39. Eigenlijk *af-tronk*, in het oud Hoogd. *abetrok*, in den zin van *by-tronk*, in tegenstelling van regelmatig *afzetsel*. Zie *tronk*. Dit *abetronk* werd ook in 't Oude Hoogduitsch wel voor *Vondeling* en ook voor *Nixenkind* genomen; 't geen de uitgever van *den H. Georg* op § 3189 verklaart niet te verstaan.

AVOND, M. als men er den afgaanden dag onder verstaat, § 57. Op en in zich-zelve V. § 34. Zie Aanteek. *x*. Het is een participium activum van *aven*, afgaan, afnemen, verminderen. En even zoo is *νύξ* (en dus *nox*) van *νύειν* of *νεύειν*, en ons *nacht* van *naën* als dalen, waarvan ook ge-

genade is. Zie onze Aanteek. *ooo.* Men behoeft echter hierom niet *avend* te fchrijven, als Cramerus wilde. Men fchrijft ook nog *Heiland*, *vijand*, *trawant*, en hoe meer men van de welluidendheid der Ouden over kan houden, hoe beter. By Kero vinden wy *aband* voor *avond*.

AVONDSTOND, als *ftond*, V.

AVONTUUR, O. van het flecht Latijnfche *avonturium*, waarvan de Franfchen hun *avanture* hebben, en de ftad Deventer (oudtijds *D'avonturium*,) haar naam draagt. Oudtijds was het ook V. als wordende de *Fortuin* (fortuna) daaronder verftaan; en overeenkomftig het Franfche woord. § 100. De Kamer *In liefde bloeiende*, of Coornhart, die de bekende Tweefpraak voor haar opftelde, leidde het van *avond* en *uur* af, en wilde, dat de beteekenis van het woord, *avond-uur* ware, (*hora vefpertina*). Hy bedroog zich in zijne fcherpzinnigheid, als gewoonlijk. 't Is van *adventare*, gebeuren. De naam der ftad *Deventer* is, volgens een oud opfchrift in een der poorten, eigenlijk *Davonturium*.

AXT, zie *aks* of *akst*.

AZIA, of (meer Hollandsch) AZIE, O. als Wareldddeel. § 57.

AZIA voor een Oostindisch zuur, uit het Engelsch overgenomen, V. als *vrucht*, het zij dan bamboes of eenig ander. § 57.

AZIJN, M. door toepasfing, om dat men er *drank* of *wijn* onder verftaat § 57. Het is van *acinus*, of 't Ital. *acino*, druivenbezie (fchoon nu voor de druivenkern gebruikt,) waaruit men dezen drank by wege van gisting trok; zoo dat het eigenlijk *aciëndrank* is. En men zegt *azijn*, gelijk men *koffy* en *thee* voor *koffydrank* en *theedrank* gewoon is.

Doch ook de kleine onrijpe druiven werden met den naam van *acini* genoemd, en zoo beteekent ons *azijn* ook het zure fap van dezen, by de Franfchen *verjus*, dat is, *jus verd*, groen of onrijp fap: *groen* is by ons ook onrijp.

Wijn-

Wijnazijn is eene overtolligheid, en *bierazijn* eene tegenſtrijdigheid. Men moet *bier-edik* zeggen met het algemeener woord *edik* of *eek*. Ik mag hier nog byvoegen, dat Huygens voor *ſterk water*, *ſchei-azijn* zegt.

AZIMUTH, in de Stuurmans- of Sterrekunst. 't Beteekent een boog van den horizont tusſchen een vertikalen cirkel in den meridiaan, en is dus als *boog*, M. of V. § 57. Kwalijk derhalve gebruikt men 't O. als of er een punt meê beteekend wierd. Het is het Ooſterſche السمت (*alſemt*), ſtreek, by verbastering *asſemt* uitgeſproken, en waarvan men ook het kunstwoord *zenith* gemaakt heeft.

B.

BAAI (zeeboezem), V. als het Spaanſche woord *bahia* en *baia*, waar het van genomen is. § 100. Eigenlijk beteekent het woord een *bocht* of een *zwaai*, en van daar een *inham*. — Een *baaivanger* is die in 't ſchaatsrijden kunſtig zwaait; en van daar wordt dit woord by ons toegepast op het uitmunten in allerlei vak van lichaamsoefening.

BAAI (wollen ſtof), O. naar de regel § 48. *De baai*, echter voor het gewrocht uit die ſtof, wil het Gebruik M. en met recht. § 28. Het is naamlijk de wortel van het werkwoord *bajen*, weven, dat is, heen en weêr zwirlen. — Vergelijk het woord *beier*. — Natuurlijker wijze heeft men eer *wol* geweven dan *lijnwaad*, dâar de natuur 't een als dekſel aanbiedt, en 't ander vooraf een kunstbewerking eischt. Voor *bei*, *bes*, of *druif*, is het niet *baai*, maar BAI, en V. als vrucht. *De roode bai* zegt men voor *roode druif*, in beteekenis van den *rooden wijn*. Beter is de uitſpraak en ſchrijfwijze *bei*.

BAAK (of *bake*, ook *baken*) M. als wortel van *baken*, vuren, branden, ſtoven, warmen, lichten. § 28. Waarvan ook *bakken* en *bakeren*.

C BAAL,

BAAL, pak, in wol of grove ſtof gewonden en dichtgenaaid; 't Franſche *balle* en Italiaanſche *balla*, en als deze, V. § 100.

Doch kwalijk zegt men *een baal ſchoppen*; 't moet *een bal ſchoppen* zijn, d. i. met den ſchop ('t raket of den malieſchop) werpen; het zelfde als *kaatſen*.

BAAN, V. § 99. Zie van dit woord op *pad* en *poot*. Baan is, zoo men onderſcheid maken wil, eigenlijk een *platgeſlagen* voetpad, van *ba-en* als wortel van *batten*, ſlaan. *Pad*, een *betreden* weg. De ſamenhang van *baan* echter met *βαίνω* en met het Lat. *vadere*, is zichtbaar, en tot het Thema *a-en* (vloeiing) te brengen; waarvan de Nieuwe T. en D. Verſcheidenh., IV. Deel, bl. 191 en 192.

BAAR, V. door toepasſing, om dat er *golf* onder verſtaan wordt. § 57. In zich-zelf zou het mannelijk zijn, als wortel van *baren*, het zij als dragen, het zij als bruiſchen. § 28. Zekerlijk is het eigenlijk *bare*, naar § 67. In 't Arab. is بحر (*bahr*) de Zee.

BAAR, voor ſtaaf gouds of zilvers, is 't Franſche *barre*, en met dit geſlacht, als V. overgenomen. § 100. — 't Woord is eigenlijk niet anders dan 't adjectief *baar* (zuiver), van de zuivering des waters ontleend, 't Arabisch بر of برر Hebr. בר en ברר.

BAAR (draagſtelling) V. door het gebruik, zekerlijk als *bare* voor *baring*. § 67. Het Perzisch zegt even zoo بار voor *last* of *dracht*. — 't Is van het oude werkwoord *boren*, dragen, waarvan wij ook *bord* en *borden* ('t Eng. *burden*) voor pak of last hadden, en als præteritum van dit *boren* is 't dan ook V. § 36.

BAAR in onze oude Wapenkunde is 't Franſche *barre* (dwarsbalk) en, als dat, V. § 100.

BAARD, M. door louter misbruik. Het is van *baren*, uitſpruiten, en zou dus, als imperfectum of participium, *baar-*

baarde en V. of, naar later analogie, O. moeten zijn. § 36, 41.

BAARS, door de vorming V., maar door het Gebruik, by toepasfing, M. om dat men er *visch* onder verstaat. § 73. § 57. Schoon men deze benaming van 't Lat. *perca* door het Fransche *perche* afleidt, houde ik haar echter voor oorspronkelijk Duitsch, en een adjectif; als zijnde *baarsch*, van *baar*, om de waterbaarachtige wemeling van de kleur, die de huid van dezen visch, zelfs gekookt zijnde behoudt. En 't Lat. *perca* schijnt mij uit *barig* te zijn.

BAARSCHAP (dat is, geld), als de woorden in *schap*. § 39 en 72. Zie § 92, 93. Het Gebruik is voor 't Vrouwel.; doch Hooft neemt het met anderen O. veellicht als *collectivum*. § 49.

BAAS, M. § 55. Wortelwoord van de Oostersche woorden van *bassa*, *padischa*, 't Grieksche βασιλεὺς, en al dergelijke die gezagvoering uitdrukken, hier geene nadere verklaring behoevende. Het Vrouwelijke, daaraan beandwoordende, is *bazin* of *baas-in*.

BAAT, V. als zijnde 't adjectivum *bat*, *bet*, waarvan *beter*. § 33. Als wortel van 't werkwoord *baten*, M. § 28. BET en BAAT is hetzelfde woord. Hiervan zegt men, *ergens van* TE BET zijn. 't Is *be-aad* en hangt samen met *ode*, *ood*, waar van *goed* is (d. i. *ge-ood*, verrijkt, genut, gelijk *nut* ook mede van dit *ode* is). *Goed* en *kwaad* zijn by ons van een volstrekte beteekenis, en kennen dus geen graden van meer of minder. Hierom ontleenen zy den comparatief en superlatief van *bet* en *erg*. BETER is *nuttiger*, BEST, *nuttigst*. ERG is van *erren* (afdwalen); *erger* en *ergst*, meer en meest afdwalend.

BAAUW, M. als wortel van *baauwen*; waarvan ook BITE-BAAUW of BIJTEBAAUW. § 28.

BABOCHE. Fransch woord, uit het Italiaansche *babbaccio*,

 aug-

augmentatif, gemaakt van *baba*, fpeekfel, en dus een kwijlbaard of wien de zever den mond ontloopt; en van daar in het Fr. voor een *plompert*, in 't Italiaansch voor een onnoozele of domkop gebruikt. M. § 100. — Of ons BABOK daar gemeenfchap meê heeft, durf ik, daar dit een kinderverfchrikker beteekent, niet volftrekt verzekeren. 't Kan wel van een Satermasker met bokshoornen en baard genomen zijn; ook kon het ons *baauwbak* (baauw-kaak) zijn, en dus met *bijtebaauw* famenhangen. In allen geval is 't woord M. § 39, 57. Hooft gebruikt het voor *ftinkenden bok*, van onze interjectie *ba!* overéén komende met *foei*, en waarmeê men by ons aan de kleine kinderen alle afkeuring te kennen geeft.

BABIJN, zie *bobijn*.

BACCHANT, als eigenlijk adjectivum, M. en V. Men behoeft dus niet *Bacchante* te zeggen om 't V. aan te wijzen. Doch zie *Kamenier*.

BAD, O. Zoo dit woord zijn oorfprong in *baden* had, moest het M. zijn; zoo 't van *bading* was, V. maar het gebruik van alle tijden en in alle verwantfchapte talen toont het O. Daar is dus geen twijfel of het moet geacht worden van *aden* (vloeien) te zijn, en van *be-ad*, dat is, *be-waterd*, door famentrekking tot *bad* geworden, als dikwijls het geval is met de woorden die de *b* voor zich hebben. § 41.

BAG, oudtijds *pak*, in 't Engelsch ook voor *zak* genomen, en waaruit in die taal ook *badge* als een *vracht* gebruiklijk is. M. § 28. Waarvan ook ons oud adjectief *bagel*, fterk en zwaarlijvig.

BAGAADJE van *bag*, 't zelfde als *pak*. V. door den uitgang. § 100. Zie ook *bofchaadje*.

BAGATEL, O. door den diminutiven uitgang. 't Is een Italiaansch woord en adjectif, en deswegens mede, O. § 41, 45. De oorfprong is het verouderde werkwoord

ba-

bagare, betooveren, waarvan *baguette* voor *tooverroede*, en *bague*, dat eigenlijk *tooverring* is, in 't oud Fransch. Zoo was *bagatino* ook een *tooverpenning*, naamlijk, een penning met tooverteekens, en werd allengs voor een oud afgefleten koperen muntſtuk gebruikt.

BAGGE, V. als verbale van *bagen*, *behagen*, waarvan *baag* (roem) de wortel en M. is, *bagge* is *baging*, § 67. gelijk *juweel* van het Franſche *jouer*, en Latijnſche *juvare*. Vergelijk over dit woord, dat van *boot*, hier beneden, en mijne Verhandeling over het Letterſchrift, bladz. 142.

BAGIJN (kleederkruk), van 't verouderd en nog Engelsch *bag*, pak, kwalijk verward met *Begijn*, Geeſtelijke dochter, V. door toepasſing, als *kruk*.

BAI, bes; zie op *baai* en *bes*. Kwalijk verwart men 't met *baai*.

BAIERT, M. 't zij als werkend verbale van *bajen*, weven, door één zweven; of van *beien*, beiden, dat is, verblijf hebben of geven, toeven; of eindelijk, van *bajen* of *baden*, voor badzaal, of *badſtoof*, het geen in geheel Duitschland dat gene plach te zijn, dat thands de *gemeene haard* in een herberg is, en tot openbare byeenkomst diende als, later, de Wijn- en thands de Koffyhuizen. § 28, Aanteek. *q*. Zie ook *beier*.

BAJONET, adjectif waaronder *pook* verſtaan (ook ſomtijds by uitgedrukt) wordt, en als dit, V. § 57. Zy is dus genoemd naar de ſtad *Bajonne*, waar dit wapen uitgevonden is. Dus zegt van Haren in zijne Geuzen:

Hier blinkt, in bloed, ten wederzijden,
Het wapen dat in deze tijden,
Met hulp der Hel, Bajonne *vond.*

BAK, V. als ſaamgetrokken van *ba-ig*; van het thema *ba*, in den zin van omvatting; waarvan ook het voorzetſel *be*, en het naamwoord *bei*, *bes*, en *bere* voor ſapvrucht. Doch M. als ſaamgetrokken van *be-ak*, omhooging, om-

randing, als wortel eens werkwoords. § 33. § 28. In het laatstgemelde Geslacht derhalve mag men een houten of anderen *bak* (*alveus*, trog, of dergelijke) nemen, doch voor wang, koon, of kaak, moet het volstrekt V. zijn.

BAK of BAKKE, voor de wang of kaak. Eigenlijk een adjectief, en dus V. § 33.

BAK voor *rug*, als dit, van ouds, V.

BAKBOORD. Als scheepsboord zijnde, O. § 39. Van *bak*, rug, nog in 't Engelsch overig, gelijk ook *bag* in het Deensch *achter*, en ook de *rug* is. De stuurman heeft de roerpen aan de rechter zijde, en, derwaart gekeerd, heeft hy dus het linkerboord achter den rug; en van daar *stuur-* en *bakboord*. Ook zegt men hiervan *achterbaks*, d. i. achter den rug, heimelijk.

BAKE, V. als *baking*. § 67. Zie *baak*.

BAKELAAR, laurierbezie, en als zoodanig V. § 57. Men nam het ook wel voor een twijg des booms, ja voor den boom-zelven, en dus M. § 57. De naam is van 't Lat. *bacca*, aan de laurierbezie geeigend. Men zei *bakelaar* gelijk *appelaar* en *peerelaar*.

BAKELJAAUW of BAKKELJAAUW, M. § 100. Italiaansch woord, *bachelaio*, van 't Latijnsche *baculus*. Het woord beteekent *stok-visch*, en de Hollandsche naam is *dog*, *dogge*, of *dogger*, waarnaar ook de *doggersbank* genoemd is. De Italianen zeggen thands voor den gedroogden visch, *stoccofisco*, met het Hollandsche woord, en de onzen hebben hun *bachelaio* overgenomen.

BAKEN, O. als infinitivus. § 43. Zie *baak*. Het Fr—D. heeft reeds *bákon* voor lichtend teeken, en gebruikt het van de Ster der Oostersche Wijzen.

BAKEN by onze Ouden *spek* beteekenende, is een byvoeglijk woord van *bak* als varkensrug. Zoo zeggen wy nu een *zijde speks* voor dat *baken-* of *ruggespek*. O. als adjectief, § 39.

BAKER, van het werkwoord *baken*, warmen, en dus koeste-

ſteren, V. door toepasſing (§ 55.); offchoon in zich-zelf M. Waarom ook in eenige idiotismen *baakſter* gezegd wordt, doch het geen zeer plaatſelijk, en geen algemeen Neêrduitsch noch Hollandsch is.

BAKHUIS (zoo men het ſedert lang ſchrijft), O. Het woord is geheel bedorven. Men heeft het van *Bacchus* afgeleid, uit aanleiding, naar het ſchijnt, van den Italiaanſchen uitroep, *coſpetto di Bacco!* Waar men echter geen Bacchus-, maar Bachanalen-, dat is, Faunen- of Saterkop, meê meende. Nader by koomt het Spaanſche *baxo* (lees *bacho*), aangezicht, masker. Doch het woord is Neêrduitsch, en blootelijk het meervoudige, *bakken;* dat *wangen*, *kaken*, beteekent, en waarvoor men in ſommige ſtreken van ons Vaderland *bakkes* zei, gelijk *meides* voor *meiden*. Eigenlijk is het Hoogduitsch, en wordt by de Duitſchers ook voor de achterſte deelen des ligchaams gebruikt, die zy de *hinterbakken* noemen. Dit echter verhindert niet, dat men tegenwoordig nog van een *bakkenbaard* ſpreekt, 't geen velen, het woord niet verſtaande, een BOKKEN*baard* noemen, daar het een WANG*baard* is, in onderſcheiding van KIN- en KNEVEL*baard*. Het ſpreekt van zelfs, dat noch *bakhuis*, waaraan men het geſlacht van *huis* gaf, noch *bakkes*, ooit genoemd behoorde te worden.

BAKTAND, als *tand*, M. van 't zelfde *bak*, *kaak*; zoo niet, als *achtertand*, van 't oude *bak* als *achter*.

BAL en BOL, beide ſaamgetrokken uit *bauwel*, den wortel van het werkwoord *bauwelen*, dat is, den mond in de rondte bewegen, en, in een tweeden zin, iets in den mond rollen, van *baauwen*. M. § 28. Die 't woord van het Gr. βάλλειν afleiden, moeten de derivatie liever omkeeren.

Van dit *bal* is *balling*, adj. van *ballen* (als rollen en werpen), waarvan 't *balmhout* genoemd is, kwalijk *palmhout* gezegd met een Hoogduitſche uitſpraak: 't geen eenvoudig beteekent *hout* waar men *ballen* van draait, waar-

toe de fijnheid van draad het nevens 't yvoor best geschikt maakt, zoo als ook tot dobbelsteenen, snuifdozen, enz.

BAL (dansparty), van 't Italiaansche *ballare*, dansen, O. door er onder te verstaan *feest*, of wel, *maal*, dat is, samenkomst. § 57. Zie ook Aant. *c*.

BALANS, V. van 't Fransche *balance*, waarom het by ons ook *evenwicht* beteekent. § 100. 't Oorspronklijk Latijnsche *bilanx* beteekent niets anders dan *tweeschaal*.

BALDAKIJN, of, als men meest op zijn Fransch schrijft, BALDAQUIN, verhemelte, maar eigenlijk dat gedragen wordt. 't Is het Italiaansche *baldachino*. Zonderlinge Etymologien heeft men over dit woord uitgekraamd. Ik zoude 't bijna, als vele andere vreemde (en ook Italiaansche) benamingen voor oorspronklijk Duitsch houden. 't Is blijkbaar genoeg een *paaldak*, dat is, een *dak op staken* of *stijlen*, of *stokken*. Dat ook *stokken*, zoo wel als *staken*, onder 't woord of de benaming van *paal* begrepen waren, blijkt uit den naam van *Baljuw* als *roede voerende*. Even zoo is het Fransche *dais* (verhemelte) niet anders dan *dach* of *dek*, als Lunier in zijne *Dictionnaire des arts* erkent. De uitgang des woords is verkleinend, en dus is het *paal-* of *stijldakjen*. — Als uit den vreemde overgenomen neemt men het wel M. § 100; doch beter, O., zoo als *dak*, § 57, als diminutif, § 45.

BALDAKIJN of BALDEKIJN, heeft men ook voor een prachtige stof gezegd. Het beteekende dan tapijt- of borduurwerk, en schijnt eigenlijk *baldekijnwerk*. Doch niet minder aannemelijk is, dat het van *Baldak* (nu *Bagdad*) genoemd zij, even als 't *Damast* van *Damascus*, zoo dat het de naam van het doek-zelf zou zijn, en niet van het verhemelte als verhemelte. Zeker is het toch, dat men *baldakijn* ook voor een kostbaren sluier plach te nemen. Dus, tot een voorbeeld, by Heinrich von Friberg in zijn

Ver-

Vervolg op Tristan, vs. 6559, van zijne geliefde Isote sprekende, die hem dood op de baar liggende vindt, hem den doek van het aangezicht neemt, kust, en op zijn lijk nederstort:

Da nam sie das baldekin
Von den antlitzze sin,
Und sach in also toten an,
Und viel uf in. —

Even zoo in de Legende van THEOPHILUS: *Samit un baldakin* (*zijde en damast* zouden wij zeggen.) O. § 39.

BALEIN. 't Woord wordt verstaan als by afkorting van *baleinbeen* of *baleinbaard* enz. en dus in 't geslacht dezer daaronder verstaan wordende woorden. 't Is eigenlyk de zoogenoemde walvisch, in 't Fr. *baleine*, Gr. Lat. *balæna.* Voor de buigzame sprieten die er door gemeend worden is het M. als stof aangemerkt, O. § 57, 48.

BALG, M. als de wortel van *balgen*, opzetten, zwellen. § 28. Maar V. als adjectivum *bal-ig.* § 33. Zie Aant. *sss.* Het is 't zelfde woord met het Lat. *bulga* (waarvan, zie Nonius Marcellus), en voorheen ook *bolg* by ons. *Abulki* by Kero, gramschap, en verwant met ons *belgen.*

BALIE, BAALJE, of BAALGE, verbasterd van *paal*, of *balig*, en dus inderdaad het zelfde woord met *balk.* Het is in den oorsprong de *balk* waarmeê de Vierschaar afgescheiden werd van de gemeente en de pleiters. Oudtijds spande men (in de plaats van zulk eene balk) een touw ten dien einde, en van daar is de uitdrukking, *de bank* of *de vierschaar spannen.* — Men vindt het woord van ouds voor alle afweeringen gebruikt, en zoo *Voorbaillen en Torens* samengevoegd. Inzonderheid meê voor een staketsel of palissade of ook voor eene enkele staak daaruit. — Ook is het woord *baljuw* hiervan, als de *balie* (de roede) *van Justitie* voerende.

Het Fransche *bail* voor *huur* is ook genoemd van het

aanſlaan der hand aan de Gerechtsroede by verpachtingen en andere openbare verbintenisſen, in mijn tijd nog in eenige ſteden gebruiklijk.

Baljuw is eigenlijk het distrikt-zelf waarover hy gezag voert. Het is *balie-oue* (de grond des rechtgebieds). De perſoon werd *de Baliuw* genoemd, even als men een Fiskaal *de Graaflijkheid* noemde, by wege van tytel, naar zijne bediening. Men behoeft dus den oorſprong dezes woords volſtrekt niet in den vreemde te gaan zoeken. Doch het zij als overgenomen uit het Italiaansch, waarin men *balia*, voor rechtsgezag of vrijheid zegt, het zij als met het woord *lening* daarby gedacht wordende, V. en dus wil het Gebruik.

BALIE (in Overijsſel en elders, een *tobbe*), V. Verkorting van *balinge*, van het oude *balen*, nu *balien*, dragen, torſchen, het geen van *bal* of *baal*, pak is. Zoo zegt men in Holland een *baliemand*, dat is, *mand om te balien*, die men tusſchen zijn tweën torscht.

BALK, M. als wortel van *balgen*, *baljen*, of *balien*. § 28. Als adjectivum, uit *ballig* of *paal-ig*, van *bal* of *paal*, ſaamgetrokken, is het V. — Zoo ook *puibalk*.

BALKON, M. als in het Spaansch, waar *balcone* venſter beteekent; § 100. Doch door toepasſing O. wanneer er *venſter* of *uitſtek* by gedacht wordt. § 57. 't Is zeker van het Ital. *palco* of *palcone*, getimmerte. Pougens leidt het van بالا خانه (*bala chana*), bovenverdieping, in 't Perzisch, af. My komt de eenvoudige voortvloeiing uit ons *balk*, en 't Ital. *palcone*, natuurlijkst voor.

BALLAST, als 't enkele *last*, hetgeen in dit woord ſaamgeſteld is met *bal*, een voorſylbe, die *kwaad*, *ondeugend* beteekent, gelijk men ook *baldaad* voor *euveldaad* plach te zeggen en nog *baldadig* en *baloorig* zegt. § 39.

BALLET, O. door den uitgang, die verkleinende is. § 45, 100.

BAL-

BALLING. Van beide geslachten, naar de toepassing.

BALLON, thands algemeen ingevoerd uit het Fransch, schoon Italiaansch augmentatif, M. Het komt echter ook by Vondel in zijn *Noach* voor. § 100.

BALSAMINE (naam van een bloem) 't Perzische بل سمن (*bâl semin*), dat is, *vederjasmijn*, om gedaante en reuk. Zie *jasmijn*. § 57. *Bâl* is vederbosch. Kwalijk maakten sommigen daar *Koningin des hemels* van.

BALSEM, M. Van 't Latijnsche *balsamum*. § 57. doch uit het Oostersche שמן, *vettigheid*, en waar onder wy *smeer*, als wortel van *smeeren*, verstaan. Men kan het niet te min V. nemen, als zijnde een *zalve*, waar men 't ook, als een adjectivale soortonderscheiding, wel mee plach te koppelen, even als men in 't Oosten بلسان ياغي (*belsan jaghi*) *balsemsmeer* zegt. 't Woord, in zijn samenstelling, drukt naar onze wijze van spreken, even zoo veel uit of wy puik van vettigheid zeiden. — Het zou dus als בעל־שמן aangemerkt zijn. Doch men kon het ook saamgesteld achten met het woord יבל, in 't Arabisch وبل, *vloeien*. De *honig* heet dus in het Hebreeuwsch נפת, van *vloeien* of *sproeien*, spatten, נוף, in welke tweederlei beteekenis wy *ziem*, van *zijgen*, en *honig*, van *honen*, spatten, zeggen. Zie *honig*. In 't Turksch, waarin men بلسان of بلسان ياغي, *belsan* of *belsan jagi*, voor den *balsem* zegt, is *bal*, بال, *honig*, بال مومي (*bal mumi*) honigwasch, بال صويي (*bal suji*) meede, eigenlijk *honig-water*. Het bygevoegd ياغي is *smeer*. Dus عربنك ياغي (*arabing jagi*), wagensmeer, van عربه (*araba*,) wagen, en طوكز ياغي (*doongus jagi*), spek, of eigenlijk varkenssmeer, zijnde طوكز een *zwijn*.

BALUSTER, M. en BALUSTRADE, V. beide uit het Fransch, doch van Spaanschen oorsprong. (Zie Aanteek. *ooo*. bladz. 309.) § 100.

BAMBOES. Indisch riet, en als zoodanig, O. § 57. Doch voor een byzonderen staf of stengel daarvan, M.

BAN

BAN (gebod, ook rechtsdwang), M. als blijkt uit het ſlecht Latijnsch *bannus*. Vergelijk § 99. Als wortel van *bannen*, desgelijks M. § 28. In 't Perzisch is *ban* (بان) een overſte, en *banek* (بانك) een openbaar bevel, *indictio*. — De verklaring des oorſprongs in § 99 toont ook waarom het uitdrijving en vloek, en ook feest kon beteekenen; en hoe *banken*, ſaamgetr. uit *baneken*, of *banigen*, zich vermeiden, vermaken, *banekie*, genoechlijkheid, uitſpanning, enz. in het Oude Hoogduitsch heeft mogen uitdrukken, als b. v. by Gottfried von Straſsburg, en zijne vervolgers, kennelijk is.

BANCO, Ital. woord, en M. — 't Is ons *bank* waarvan lager! Zie *agio*.

BAND, M. als wortel van *banden* of *benden*, nu *binden*. § 103. 't Geen eigenlijk *be-anden*, *be-enden*, omnijpen, omſluiten, is. Vergelijk § 98. Ook in 't Perzisch is *band* (بند) *ligatura*, en ook *faſciculus*, bindſel en ombinding.

BANDE, thands bende, V. als zijnde *banding*. § 67.

BANDELIER, V. als alzulke uit het Fransch genomen woorden van dat geſlacht. § 100. Het Fr. zegt *bandouliere*.

BANDELOK of

BANDELOT. Zie *pendelok* waarvan 't een verbastering is.

BANDEROL, V. § 100. voor zoo verre men het woord uit het Fransch genomen acht. Zie ook *rol*.

BANIER, V. uit den zelfden hoofde. Dat het woord, even als *wimpel*, in den grond niet anders beteekent dan *band* en van *bander* of *banner* gemaakt is, ziet ieder. Men vergelijke *wimpel*. Doch de uitgang *ier* geeft er nog eene kracht van werking by (§ 31, 24, en Aant. *q*) en het woord wordt dus *verbinder* der troepen. — *Het hair* (of *het hoofd*) *banieren* zou men nu niet meer verſtaan. Ondertusſchen hangt het met het oude *bonnet* (huif of muts) te ſamen, dat eigenlijk *bannet* is in oorſprong en zin.

BANK,

BANK, V. als *banig* van *baan*. § 33. Of liever als *ba-ing* van *ba-en*, gaan. § 34. Vergelijk *baan*. § 99.

Het woord beteekent eigenlijk de lange ſtreek langs den muur, die als een verheven *gang* of *omgang* was, en by onze Ouden tot zitplaats diende; maar niet alle zitplaats. Thands noemt men een *diwan*, met een Turksch woord (ديوان), wat zy een bank noemden. De afleiding geeft reden van de verwarring, die plaats heeft tusſchen *baan* en *bank*, als beide (verſchillende) contractien zijnde van *ba-ing*. Men zegt kwalijk *op de lange bank ſchuiven:* het is, *op de lange baan*. Maar *van de bank ſchuiven* en *van de baan ſchuiven* is beide zeer goed, ſchoon in onderſcheiden beteekenis. — Vosſius en Menage leiden het woord *bank* zeer t'onrecht van *abacus* af. In 't IJsl. en Fr—D. beſtaat het ook. Dat de beteekenis allengs overging tot een lange tafel, weet ieder; waarvan dan *Wisſelbank*, *Bank van leening*, en *Bankier* voor *Tafelhouder*, zijn. Zoo als men ook *zitbank* zegt zonder tautologie. — Nog een andere beteekenis neemt het woord *bank* aan in de uitdrukking van *de bank ſpannen*. Daarin is *bank* de plaats waarin het gerecht zit, welke van ouds even als de tornooiperken en andere, met palen afgezet waren, waar door koorden gehaald werden, die tot elkander getrokken zulk een perk omſloten; en het *ſpannen* van deze koorden, was wat men het *ſpannen van de bank* noemde. Wat niet tot de rechters of byzitters der bank behoorde, bleef daar buiten, als nu buiten de balie.

BANKEROET of (gelyk men ſchrijft) BANKROET. Dat het het Franſche *banque route* uit het Italiaanſche *bancorotto* (ſaamgetrokken tot *bancrotto*) is, ziet ieder. Wy zeggen dus in onze taal *bankbreuk*, waarvan zie op *breuk*. Het uitheemſche woord is by ons O. om dat *rotto* een participium, en de laatſte in de compoſitie des woords is. § 41, 39.

BAN-

BANKERT. zie *bastaart.* Eigenlijk Galeiſlaaf, van *bank*, en als zoodanig, ſcheldwoord; en van ouds by wege van verachting gezegd voor *bastaart.* M. § 24.

BANKET, O. als diminutivum van *bank*, in den zin van tafel, en dus by overdracht ook voor *gastmaal*, en voor *dischgerecht.* Waarvan men ook oudtijds *banken* voor 't latere *banketteeren* plach te zeggen, en zelfs voor *eten.* *Wy hadden of wy kregen er niets te banken* was in mijn tijd zeer algemeen voor *niets te eten.* — Zoo zegt men nog by wege van ſpreekwoord: *De waarheid mag nergens banken*, d. i. nergens *onthaal vinden.* Eigenlijk echter zou *banken* zoo veel als *aanzitten* zijn, waar door men ook maaltijd houden verſtaat. § 100. In den laatſten en bepaaldſten zin daarvan werd het de naam van ſuikergebak, of als men zeide in den tijd van Cats, *ſuikerwerk*; het geen echter ook het ſuikeren beeldwerk omvattede, waarin toenmaals groote weelde plaats had. Hiervan is elders een *Suikerbakker* wat in Amſterdam een *Banketbakker* heet; doch welke naam eigenlijker konfiturier beteekent. Zie mijne Aant. op Huygens. In 't Vlaamsch plach het ook voor een geſchenk, fooi, of welkomst gebruikt te worden.

BAR noemden de Duitſche Meeſterzangers een *gezang.* De ſamenhang met het oude *Bard*, als zanger of dichter, ſchijnt hierin niet te miskennen. Als wortelſylbe van *baren*, zekerlijk M. § 28.

BARAK, 't Ital. *baracca*, Fr. *baraque*, en dus V. § 100. — Het beteekent eene draagbare hut of tent, of wel ligſtelling ten ſlaap, van *bara*, ons *baar*, doch is ſedert op de Lootſen ter berging van 't krijgsvolk toegepast. — Een *ſteenen barak* is dus onzin.

BARBEEL, M. als visch, § 57.

BARBEKAAN, 't Franſche *barbican.* Oudtijds een voorwal voor de gracht van een ſlot of vesting. M. als wal, en als in het Fr. § 57, 100.

Het

Het woord is half Fransch en half Duitsch, t. w. van *barbe* (baard) als ruigte, bezetting met ſtekels enz. en *kant*. Het is dus eigenlijk *ſtekelkant*, een voorkant met ſcherpe paliſſade. — Men plach wel *barbekantſel* te zeggen, *barbe* voor paliſſade zeggende.

BARDAKS, beter *bardaxt* (ſoort van hellebard), als *axt*. V. zie *aks*.

BAREL. Oud woord, van *baren*, dragen. M. § 28. Het Ital. *barella* en *barile* in 't Fr. nu *baril*, is er meê verwant. Hiervan de familie *van Baerle*. 't Woord beteekent een ſoort van vat, by de Franſchen wat wy een oxhoofd noemen, waarvan ook hun wapen.

BARENSTEEL in de Wapenkunde (*lambel* in het Fransch). Het woord, wat men er ook van make, is in wezen en oorſprong niets anders dan *bare ſtelle*, dat is, *open plaats*. Te weten, het is in zijn oorſprong de uitſcheuring van een *lap* (*lambel* of *lambeau* in het Fransch), waardoor het wapen inderdaad gebroken werd, gelijk men 't in den kunstterm nog *breken* noemt. Deze ſcheur werd in den vroegſten tijd met een graauwen lap vervuld, die naderhand, zonder ſcheur, opgelegd wierd. Anderen leiden het van het Fr. *barre* af. M. als *ſtel*, doch V. als *ſtelle*.

BARG (hooiberg), V. als oud præteritum van *bergen*, waarvoor wy nu *borg* zeggen. § 36.

BARG voor geſneden zwijn, is eigenlijk *varrig*. Zie *var* en *varken*.

BARK (vaartuig), V. als ſaamgetrokken van *barige*, dat is, *golvende*, *vlottende*, of als vracht- of bergſchuit. Fr. *barque*, oudtijds ook *barge*, waarvan de onzen weêr *baerſie* maakten. § 33. Het Thema is *a*, water, waarvan *be-a-eren*, 't water bevaren, en dus 't adjectief *be-a-erig*, *barig*.

BARKAS, V. § 100. 't Is het Spaanſche *barcaza*, groote bark.

BARM. Verouderd; doch

BARMTE, V. § 95. Van *barmen*, opwellen; en dus

hoog-

hoogte, *verhooging* van aarde. *Barm* is *baring*, dat is gisting, en zoo opwelling. En hiervan was *baerm* by onze Ouden een *dijk*, en ook een *zeegolf*. Gelijk zy ook een *baerm hoois* voor ons *hooiberg* zeiden. Zoo noemden zy ook *baerm* het opzetſel of opwerpſel by 't gisten, en dus ook de *gest* en de moer of het doorzakſel van 't gegiste. — Hiervan is ook *barmhartig*, d. i. een hart hebbende dat zich opwellende uitbreidt, waartegen *enghartig* of *bekrompen van hart* over ſtaat. Belachlijk is de afleiding van Wigand in zijn *Femgericht Westphalens*, die *erbarmlijk*, van *erb-arm* (zonder erf) af doet ſtammen.

BARNSTEEN, zie *amber* en *ſteen*.

BAROUCHE of BAROETS. 't Is ons *berost*, d. i. met paarden beſpannen. M. als wordende *wagen* daaronder verſtaan. § 57.

BARREMOND, voor een krijger, M. Het is niets anders dan een verbastering van den naam *Bradamant*, in de Ridderboeken bekend. § 55.

BARRICADE. Eigenlijk *verſparring*, dat is, inſluiting, van het Franſche woord *barre* (dwarsbalk) en dus *hamei*, *ſlagboom*, enz. *Barrio* is dus in het Spaansch een ſtadswijk of kwartier, en 't zelfde is *varochi* in de zoogenoemde lingua Franca. Het Italiaansch zegt *barricata* voor 't Franſche *barriere*. V. gelijk dit ook is, § 100.

BARST, V. als verbale of oud præteritum van *baren*, openen, ſplijten, en dus ſpleet. § 57.

BAS, M. van 't Latijnſche *basſus*, waaronder *tonus* verſtaan wordt. Ital. *basſo*. Eigenlijk ontfangt het woord *bas* zijn geſlacht van het woord dat er onder verſtaan wordt, het zij *toon*, *ſtem*, *viool*, enz. § 57.

BAS, in *draaibas*, is niets anders dan een verbastering van *bus*, en dus V. Zie *bus*, en *draaibas*, en ook *Hauwitſer* of *haubitſer*.

BASRELIEF, uit het Fransch by ons aangenomen voor plat-

plat- of halfverheven beeldwerk, in tegenſtelling van 't geen wy *'t rond* (dat is rondom losſtaande beeldhouwery) noemen. Een uitdrukking veel als adjectivaal gebruikt, en dus O. maar ook als ſubſtantif O. § 39, 41.

BASSA (als waardigheid van een Turkſchen Groote, by onze oudere Schrijvers), M. Ik haal dit woord hier ſlechts aan, om aan te merken, hoe kwalijk men voor dit oud aangenomene thands het Fransch *pacha*, dat wy in onze taal niet uitſpreken kunnen of het gelijkt er niets naar, in de plaats ſtelt. § 55. 't Is van باش (*basch*), d. i. hoogte, hoogheid.

BASSON, M. als in 't Fransch, waar wy 't uit overnamen. § 100.

BAST (ſchors), M. als wortel van *be-asten*, dat is, de ast, ſtruik, of gewas omkleeden. § 28.

BAST (ſtrop), M. en V. het zelfde woord, doch in de beteekenis van touw, dat eertijds van een boombast gemaakt wierd; waarvan 't ſcheldwoord *hangebast*. Zoo het echter niet is van *batten*, ſlaan, (Fransch *battre*) waarvan *bast* een natuurlijk en regelmatig verbale is. Zie § 75, 77, 78. Waarvan ook het Engelſche *to baste*. Het zou dus op de hennip zien, die geſlagen wordt, waarvan onze benaming van *een touwſlager*.

BASTAART of BASTERT (dat is hangaart), M. Van *bast*, ſtrop. Een ſcheldwoord, naderhand op onechte kinderen toegepast, even als by de Duitſchers *bankert*, het geen eigenlijk *galeiſlaaf* (*chiourme* in het Fr., *ciurma* in het Ital.) beteekent. Men zegt even zoo *hangebast*, dat is, *ſtrophanger*, en *bengel*, dat, *hangeling*, M. § 55. 't Een en ander is dus een eenvoudige ſcheldnaam. — Het geen Kiliaan op *bankert* bybrengt, is even zoo goed, als het geen onze Ouden in de 12de of 13de eeuw bedachten van Karel den Groote of Karel Martel (welke twee zy verwarden), dat die (naamlijk) van een *kar* genoemd

zou zijn, waarop hy by een flavin geteeld zou zijn, waar onze Maerlant zeer ernftig tegen opkomt, als of het der moeite van wederlegging wel waardig was. Niet te min mag *bastaart* als byfpruit of als vreemd gewas op de bast geworteld, verftaan worden.

BASTAART, voor razijnwijn, waarvan het van ouds de eigen naam is. M. om *wijn*, dat er onder verftaan wordt. § 57.

BASTAART (voor zemelen), O. als ftof. § 48. Doch eigenlijk is dit woord *baster*, van bast, even als *haver* van *haf*, *kaper* van *kap*, enz. en zou dus als oud adjectief V. zijn, § 33.

BASTION, O. als deze Italiaanfche uitgang, die een augmentatif is, medebrengt (§ 45). Het oorfpronklijk woord was *bastia* (by ons *bastije*) gelijk nog in Korfica een vesting heet, van *basten*, het zelfde als *batten*, waarvan 't Franfche *baftre* en *bafton*, nu *battre* en *bâton*. Vergel. *pastei*. Ons Neêrduitsch zegt er *bolwerk* voor.

Men mag opmerken, dat dit *basten* (ook *batfen*) met ons oude *poeften*, als flaan, verwant is, en ook 't Engelfche woord *boxen* heeft opgeleverd. Zie ook *bots* en *boter*, en zoo ook *poot*.

BASTON. Bij alle de woorden die tot het Thema *bat* behooren, mag ook dit ons vreemde woord wel gedacht worden, al ware 't flechts om op te merken, dat het Franfche *bâtir* (ook oudtijds *baftir*) met *bâton* of *baston* famenhangt. Dit werkwoord is eigenlijk *palen inflaan*, en toont dus de *eerfte beginfels* van 't *bouwen*. Dat het niets anders is, blijkt uit de oude phrafiologie van *battre une ftatue* (d. i. een beeld *houwen*); eene uitdrukking nog by Montaigne gebruikt. Zie b. v. *Livre* II. *chap.* 8.

BASTONNADE, of beter *baftonade*, Fransch woord. — V. door den uitgang. § 100.

BATAALJE, Fransch *bataille*, V. § 100. By ons beteekende 't oudtijds het gevecht niet, maar 't zij een byzonde-

deren legertroep, 't zij de ſlagordening, waarvan *bataljon* 't augmentative is en dus O. § 45.

BATTERY, V. om den uitgang. § 69. Het woord is Neêrduitsch, van *batten*. Zie § 103.

BAVIAAN, M. van het Lat. *papio*, waarvan *papianus*, in 't Italiaansch *babuino*. § 100.

BAZALT, dropſteen of marmer; want voor beide plach men het te gebruiken, ſchoon 't eigenlijk het eerſte beteekent. O. als ſtof, M. als de ſteen. § 49, 48.

BAZEMENT, O. als 't Latijnſche *baſimentum*, § 100. Zie *fondement*.

BAZILISK, M. van het Lat. *baſiliſcus*. § 100.

BAZIS, Lat. woord, van het Gr. βάω, *ſteunen*, en βάζω, *vestigen*. Wy zeggen voet of grondſteen, en als dit, is het M. § 57, 100.

BAZUIN, V. van het Lat. *buccina*. § 100. Onze Ouden zeiden *buzine*; de Franſchen, *baſine* en *boſine*.

BED, O. als ſaamgetrokken van *be-ed*, dat is, *verbonden*; en dus even het zelfde als *bond*. Of als *gebud*, dat is, uitgebot, opgezet, als gevuld, zoo als *budel* of *buidel*. § 87, 89. — Deze tweederlei beteekenis (de eerſte tot den overdrachtigen zin, de laatſte tot de eigenlijke bedbulſter behoorende) mag Vondel wel voor het oog gezweefd hebben, Metam. IV, v. 239.

BEDE, V. als præteritum van *ik bidde*, *ik bade* of *bede*, *gebeden*. § 36.

BEDELZAK, als *zak*, M. § 39. — Van dit woord, ſaamgetrokken tot *beêzak* (d. i. *bedezak*) hebben de Franſchen hun *beſace* gemaakt, en even zoo van ons *knapzak* hun *canapſa*. Dus maakten zy *hamac* van *hangmat*, *hanap* van *hangnap*, *haubert* van *halsberg*, *flamboiſe* van *braamboze* of *braambezie*; en, wil men meer, *gerbe* van *gerve*, *hie* van *hei*, *manequin* van *manneken*, *heurter* van *horten*, *boutique* van *bodeke*, *byver* van *huiveren*, *clinche* van *klink*,

houë van *houwe* (nu *houweel*), *echanson* (oudtijds *eschenchon* en *eschanchon*) van *schenker*, *lansquenèt* van *lansknecht*, *esquif* van *schip* of schif (skif), *coïon* van ons *kwâjonge*, *esquisse* van *schetse* of *skizze*, *gaspiller* van ons *gespillen*, *estrangler* van *strengelen*, *étouffer* van *uitdoven*, *ecluse* (*escluse*) van *sluis*, *gâteau* (gasteau) van ons *gestoof*. En zoo plachten zy (als uit oude stukken blijkt) ons *verkeerbord* of *verkeerspel* (dat is gezelschapsspel, jeu de conversation,) *verquier* te noemen. *Wijnverlater* noemen zy dus verbasterd *ferlateur* en *frelateur de vin*, en ons *kortoor*, voor een paard gezegd, *cortau*, gelijk Hooft opmerkte. Ons *vracht* noemen zy zoo *frêt* by verbastering; *clabaut* zeggen zy van ons *klapoor* voor een hond met nederhangende ooren; hun *eyredon* is ons *eiderdons*; hun *bourg* is ons *borg* en *burg*, hun *boulevard* ons *bolwerk*, hun *battre* en *botte* is ons *batten* en *bots*; hun *bivouac* is dus uit ons oudere *bywacht*; hun *mât* is ons *mast*; en zoo honderden meer. En wat zy van ons niet hebben is Italiaansch of Spaansch, slechts weinige keltische woorden uitgenomen, die zy nog even als de onzen verbasterd hebben. — En dit is dan die fraaie en heerschende taal, die de Wareld thands regeert met woorden die zy zelfs niet verstaat en gedurig misbruikt en in toepassing vervalscht.

BEDERF, O. als saamgesteld met *be*, en dus, naar de regel. § 89.

BEDIL, O. § 89.

BEDING, O. desgelijks, en zoo alle dusdanige. § 89.

BEDRAG, even zoo.

BEDROG, even zoo. — Van *bedriegen*, dat eigenlijk *bedragen*, (imponere) is, waarvan 't præteritum *bedroeg* of *bedroege*. Even als ook *dreigen* (minari) *dragen*, (*inferre*, *importare*, *intentare*) is. *Betrekken* (daartegen) is *circumscribere*, en *circumvenire*, naar de tweederlei zin

van

van *trekken.* — Van *bedragen* is ook het Oud-engelſche *tragetor* by Chaucer, voor een goochelaar. Zie *drog.* § 28. Eigenlijk is *bedriegen*-zelf uit *bedragen*, als *liet* een imperfectum uit *laten.*

Oudtijds zei men ook *verdreigen.* Zie M. Stoke I, 172.

BEEK (Hoogduitsch *bach*, waterbak), V. — Niet *bak*, maar *be-e-ig* en *be-a-ig* van *a*, water, of *e* vlakte. § 33, 39.

BEELD, O. Het is *gebeltede* van *gebelt*, dat is, gehouwen, van *belten.* § 41. Zie *aanbeeld.* Ook zeiden onze Ouden *gebeelde.* Van een geſchilderd beeld (zy noemden 't *geſchreven*) zeiden zy *ymagie* naar 't verfranscht Latijn. Dat het V. zou behooren, indien 't vaste Gebruik geen wet maakte, blijkt, § 95. Dat het Hoogd. *bild* zegt, weet ieder. 't Is verwant met *bilten*, voor *belten* gezegd, als ſlaan, houwen. Zoo is mijn naam *Bilderdijk* van een dijk die den ſlag van het water keert of ontfangt. Doch het oude ſtamwapen toont geen dijk maar een rots in de branding der golven; even als het eerſte kwartier in 't wapen der oude Cent-ſuisſes.

BEEMD (dat is, *be-eemde*, bewaterde), V. als præteritum, § 35, 36, en des noods, om dat er *ouwe* onder verſtaan wordt. § 57. *Beemd* kan M. gebruikt worden als men er *grond* onder verſtaat. Men zou er *land* onder kunnen verſtaan, en nemen het dus O. Doch dit zou geheel tegen het Gebruik aandruiſchen. Hooft heeft het te recht V. en ſteunt op het oude Gebruik. *Be-eemde* is *be-eemding.*

BEEMSTER, V. door den uitgang, § 82. Zie voorts *Purmer.*

BEEN (*crus*), O. door misbruik. Het is oorſpronklijk een meervoudig woord (*crura*), uit *beide* (*ambo*), dat zelf *be-ede* (dat is, verbonden) is, en is dus *beín* als contractie van *be-eïng*, als zeî men, *de twee.* Zie § 99. Het geen Huydecoper en anderen aanmerken omtrent *op de been*, blijft in het algemeen echter van kracht; zoo wel als het

drie pond zwaar, *vier jaar oud*, enz. Maar onze Ouden konden niet *zeggen op de beenen*, dan na dat de ware beteekenis van het woord reeds verloren was. Zie voorts § 99. By de Ouden was het, als adjectivum zijnde, V. waarvan nog *vlug ter been*. Zie *Alewijn* in de *Verh. der Maatsch. van Letterk.* VII. D. bl. 334. — Op gelijke wijze als dit *been* eigenlijk *de twee* beteekent, is het ook met de *böiors* van een haan, (waarvan Cats onder anderen,) als een tweetal uitdrukkende.

BEEN (*Os*). Eigenlijk *beender*, gelijk het ook in 't meervoudige *beenderen*, en niet *beenen*, heeft. O. als ftof. § 48. Het woord is *binder*, dat is, *die bindt* (compages); van *binden*, oudtijds *benden* en *banden*; doch het plurale toont het Onzijdige geflacht als algemeen.

BEER of BEIR, M. als 't wortelwoord van *baren*, *beeren*, grommen. Het Vrouwelijke is *beerin*.

BEER voor mannelijk varken, Eng. *boar*, M. De overeenkomst van dit ons woord met het Lat. *aper* en *verres*, en van ons *varken* met *porcus* is door Huydecoper opgemerkt; doch het zelfde heeft omtrent vele dieren plaats. Vergelijk Wachters *glossarium*.

BEER voor menfchendrek; eigenlijk fchuim, en van daar, wat met gisten opgeworpen wordt, en voorts, alle vuiligheid, van *baren*, bruifchen. M. als wortelfylbe van 't werkwoord. § 28.

BEER, ftuitpaal ('t Franfche *barre*) M. als 't oude *bar*, paal, van *barren*. § 28.

BEER voor BES of BEZIE is Hoogduitsch. Zie *bei*.

BEERENKLAAUW, een *kruid*, in 't Latijn *acanthus*. V. als plant. § 57.

BEEST, oorfpronkelijk V. gelijk de vorming medebrengt, zijnde van 't oude werkwoord *be-en* (in 't Engelsch *to be*), waarvan ons *ik ben*, en 't Noordhollandfche *bennen* voor *zijn*. Het geflacht is nog overig in de fpreekwijs: *de beest*

fpe-

ſpelen, en in de verwantſchapte Talen. Doch door misbruik is dit woord thands by ons in het O. bevestigd, even als het woord *dier*. Zie § 77. Huygens gebruikt het nog als V.

BEET, M. Dit ſchijnt in den eerſten opſlag een misbruik; doch *beet* is geen præteritum van *ik bijt*, *ik beet*, maar de wortel-zelf van het werkwoord, dat men voorheen *beiten* en *beeten* ſchreef. Men vindt dit algemeen in de werkwoorden die de *ij* hebben. Zie § 103. Echter is dit *beiten* niet hetzelfde wat wy *bijten* noemen, ſchoon daarmeê verward wordend; de overeenkomst is alleen in een derde, 't ſlaan. Ook is 't eigenlijk een bloot dialektverſchil te rekenen met *batten*, dat is *ſlaan*. Hiervan het oud Engelſche *beetle* voor een hamer. Een hamer plet en vergruist; een *bijtel* ſplijt. Het *bijten* (mordere) is zelf niet anders dan een ſlag met de tanden, en wanneer men *een beet* zegt, meent men een *tandenbeet*, 't geen niet behoeft uitgedrukt, om dat men 't woord nooit anders toepast.

BEET (voor *bete* gezegd) als plant, V. § 57. En

BEET voor *beetwortel*, M. § 57. Zie *biet*.

BEETING, een dwarsbalk op de voorplecht van een ſchip, waar het ankertouw aan gehecht wordt, V. § 34, 92. 't Woord beteekent *afſlating*, van *beeten*, afſtijgen, nu verouderd.

BEETJEN voor *een weinig*, O. § 45. Maar het woord heeft niets gemeen met ons *beet*. Onze Grootvaders zouden dan toen het by hen ingevoerd werd, niet van *een beetjen drinken*; *een beetjen gaan wandelen*, *een beetjen beter*, en al zoo voort geſproken hebben. 't Is een ſpottende nabootſing van de Hoogduitſche wanſpraak die *een bee* zegt voor het Franſche *un peu*, gelijk er vele by ons ingevoerd zijn uit eene *deriſie* van vreemdelingen, doch die naderhand niet meer verſtaan wordende, de taal bedierf.

BEF, M. zoo er *doek* of *lap* onder verſtaan wordt; maar V. indien *ſlabbe*. Het woord op zich-zelfs beteekent niet anders dan *ſpeekſel*, en er wordt *ſpeekſeldoek* meê gemeend. Het is van 't Ital. *bava*, Fr. *bave*, ſpeekſel. Lat. *bavara*, *bavarola*. Van dit *bavara* is *bavaroiſe*, de ſlip, die in ſommige Geeſtelijke kleedy op de borst geplooid werd, en die men in later tijd aan het kleed vasthechte; welke naam ſedert toegepast werd op de borstkleppen der Soldatenrokken. Oudtijds noemde men ook hiervan het mond- of kin- of onderſtuk van den helm, *den bever*, Fr. *bavire*, Eng. *beaver*; 't geen ook wel eens (ſchoon kwalijk) met het *vizier* (*la viſiere*) verward werd. — Het Fransch zegt nog *bavette* voor den kwijldoek van een kind.

BEGEERTE, V. § 95.

BEGIN, O. § 89. Het is van *beginnen*, d. i. eigenlijk *beinnen*. *Innen*, als verbum neutrum, is *ingaan*. Even zoo is *geten* in *gegeten*, *ge-eten*. 't Oud Engelsch zei *I gin*, *I gan*, voor *ik begin*, *ik begon*. Dus b. v. heeft Spencer doorgaande.

BEGINSEL, O. § 50.

BEGRIP of BEGRIJP, d. i. omgrijping, bevatting. Oudtijds ook berisping. § 89. O.

BEHEER, desgelijks O. § 89.

BEHELP, waarvoor men nu *behulp* zegt, en al dergelijke; al mede O. door de vorming. § 89.

BEHOEF, even zoo O. § 89.

BEHOEFTE, V. door den uitgang. § 95.

BEHULP, ook wel V. als *hulp*, § 39; doch beter O. § 89. Het V. geſlacht is ontſtaan, door dat men 't woord verwarde met *byhulp*. Ook *behelp*, O. § 89.

BEI, voor BES, waarvan het geene ſamentrekking is maar 't grondwoord; V. als vrucht. 't Meervoudige is *beien*; doch men zegt ook *beieren*, van *beier* (by de Duitſchers ſaamgetrokken tot *beer*), waarvan het ſpreekwoord: *eieren*

met

met *beieren.* Dat is: *wat verzachting by 't ſcherpe.* Zie *bes.*

BEIER, M. wortel van 't werkwoord *beieren*, *baieren*, dat is, *zwaaien*, 't geen ſlechts overig is voor het zwaaien der klokken (klokluiden); en in 't woord *koddebeier*, dat is, knotszwaaier, in mijn tijd, benaming der Toezienders van 't Jachtgerecht. Zoo als ook van 't vroeger werkwoord *beien* of *baien*, het woord *baivanger* nog beſtaat voor het kunſtig *zwaai vatten* in 't ſchaatsrijden.

BEIERS voor *testiculi*, nog by Cats voorkomende, (als b. v. de beiers van een haan, oudtijds onder de tafellekkernijen geteld,) is geheel verouderd. Zie *tachtigjarige Bedenk.*, bladz. 573 b. Het woord mag van *beide* zijn (*ambo*), als ware *'t gemini*, of van *bei*, bezie, om de gedaante. Anders is ook

BEIER, drager, als in *koddebeier*, dat is, knotsdrager. Altijd M. § 28.

BEIERT, zie *baiert.*

BEITEL, M. als werktuigbeteekenend verbale van *beiten.* Zie *beet.* Zie ook mijne Aanteek. over dit woord in mijne *Ziekte der Geleerden.* Vergelijk § 32.

BEJAG, O. § 89. Het woord is niet blootelijk *bejaging* of *trachten* naar iets, maar ook *gedrag.* In den eerſten zin is het van *jagen*, venari; maar, in den algemeeneren en laatstgemelden, van een verouderd werkwoord, *beägen* of *beäggen* dat met het Lat°. en Gr°. *agere* en *ἄγειν* ſamenhangt, waar ook ons *achten* en *acht geven* toe behoort, als frequentativum van during, gelijk *trachten* van *tragen* en *wachten* van *wagen* is. Zie onze Aanteek. *bbbb*, en vergelijk het artykel *Jager* omtrent het woord *jag.* — Het woord is zeer gemeen by Cats.

BEK zou ſchijnen Vrouwelijk te zijn uit den oorſpronklijken aart van het woord, en als met het Latijnſche *becca* verwantſchapt. Maar het is, als wortel van *bekken*, *bikken*,

 pik-

pikken, M. en in dit geslacht-alleen by het Gebruik bewaard. § 28.

BEKER, M. als werkend verbale van het zij *beken* (wateren, d. i. waterscheppen) van *beek*, het zij *bekken*, scheppen, van *bek*, *bak*. § 28.

De drie benamingen van *beker*, *romer* (of *roemer*), en *meier* (in *berkenmeier* bewaard), schijnen in den eersten opslag, betrekking tot *beek* (water), *room* (melk), en *mee* (honigdrank), aan te toonen. Maar deze schijn is bedrieglijk. Gelijk *nap* met *nebben* of *neppen* (vatten), is *beker* verwant met *bekken*. *Roemer* of *romer* is van *roemen*, dat is in de oude taal en zeden, wat by de Engelschen *to toast* is, en by ons *gezondheid drinken* plach te heeten; en dus, een gastmaalbeker. En *meier* is een groote beker waarin de wijn met kruideryen gemengd werd, van *me-én* (dat is, *mengen*) genoemd. Zie ons aangeteekende over de werkwoorden op *ngen* uitgaande, *yyy*.

BEKKEN, O. als diminutivum van *bak*, *bakkijn*. § 45.

BEKKENEEL, O. als diminutivum naar de Italiaansche wijze gevormd (hoedanige wy er vele hebben), van *bekken*. § 100. — 't Zuiver Nederduitsch woord hiervoor is *hoofdschedel*, of *hersenpan*. — Zie voorts *test*.

BEKOMMERNIS, V. door den uitgang. § 94. Doch *bekommer* zie men op het woord *kommer*.

BEKOMST, dat is *behagen*, *genoegen*. Van *bekomen*, in de oude beteekenis van dit verbum V. door den uitgang. § 75.

BEKREUN, O. om 't voorzetsel *be*. § 89. Deelwoord van *bekreunen* of *bekronen*, waarvan de oorsprong is in 't oude *ronen*, *reunen*, of *runen*, in den zin van peinzend zuchten.

BEL, M. als wortel van het werkwoord *bellen*. § 28. Doch V. als verbasterd van het Lat. *bulla*; en ook als *belle* voor *belling*. § 67.

BELANG, O. naar de regel, § 89. Van *langen*, dat is, *reiken*, in beide beteekenissen van NAAR *iets reiken*, en

iets

iets TOE*reiken aan iemand.* De Zwaben zeggen in beide gevallen, *länge.* — *Belang* is dus het *betref*, het geen iemand *treft*, *raakt*, *bereikt*, *aangaat.* Hiervan 't Engelſche *to belong*, toebehooren.

BELEG,

BELEID,

BELET, enz. O. § 89.

BELETSEL, O. door den uitgang. § 86.

BELFREI (Fr. *belfroy*), een kloktoorntjen by vorme van uitſtek aan een kasteel gebouwd, en ook by de Franſchen wel tot de kloktorens in 't algemeen betrokken. 't Woord beteekent eigenlijk *bel-* of *klok-allarm. Frei* is *allarm.* V. als *frei.* § 39.

BELOFTE, V. door den uitgang. Zie § 95 en Aanteek. *hhh. Beloven* is roemen, van *lof*; en hiervan is *bluffen* verbasterd, 't geen de naam aan een kaartſpel gaf, by onze Vaderen zeer gemeen. Ook zei men een *bluffaart* voor een *pocher* of blaaskaak.

BELOFTENIS, V. en O.

BELT, V. als *zee*, dat er onder verſtaan wordt, of wellicht *engte* of *ſtraat.* In alles wat eigennaam is, ſpeelt de toepasſing een by uitſtek voornamen rol. (De *Zont* is in 't Zweedsch *Straat* of Zee-engte.) § 55.

BELT, in den zin van *hoop* (acervus); eigenlijk verbastering van, of ten minſte het zelfde woord met *vaalt*, mede V. Zie *vaalt*, waar men de ware beteekenis uitgedrukt vindt. Dus zegt men *aschbelt*, *vuilnisbelt*, enz.

BELUL van *lul*, dat is, zang, cadans. O. § 89. Zie *lul.*

BEN of BENNE, V. door het Gebruik, en als voor *benning* gezegd. Zie § 99. Even zoo, het met de uitſpraak van *u* voor *e*, in de Visſchery aangenomen, *bun.* Het woord is van *bennen*, de Deenſche uitſpraak voor *benden* of *binden*, vlechten, ſamenhechten, en beteekent dus even zoo veel als vlechting. Zie Aanteek. *yyy.*

BEN-

BENDE, V. van den zelfden oorſprong, en 'tzelfde woord met bande.

BENEFICIE, O. als in het Lat. *beneficium*. § 100.

BENEFIT, 't Italiaanſche *benefitto*, participium, en dus O. by ons. § 41.

BENGEL, M. voor een hangende klok. § 28. Ook overdrachtig voor *hangeling*, *hangebast*. *Bengelen* is in den wind wapperen; *dare dei calci a rovaio*, als 't Italiaansch zegt, dat is, *den wind ſchoppen*. Ons *ſchoppen* wordt in den eigenſten zin gebruikt voor het hangend heen en weêr drijven in de lucht, 't geen men anders ook *ſchommelen* noemt. Men zei oudtijds ook *bingel*, waarvan nog, *een bink* voor een ſlechten karel; en zeker is 't oorſpronklijke woord *bing*, als den klank nabootſende van eene hangende, gelijk *ting* van eene onbeweeglijke en van buiten geſlagen klok.

BENT, (inderdaad het zelfde woord als *bende*,) was oudtijds zoo veel als Genootſchap, en dus zei men de *Schildersbent*, en *bentnaam*, *bentleus*, enz. V. als *bende* of *bande*.

BERAAD, O. § 89. Dit woord niet te verwarren met het verouderd *baraat*, dat is *bedrog*.

BERBERIS, voor de vrucht, V. Voor den heeſter-zelven, M. § 57. Oudtijds noemde men 't boomtjen *zuurboom*, naderhand *ſausboom*.

BERD of BORD, van *beuren*, (*bören* met de open *ö*) dragen, O. als verkort van *gebord*, gedragen, of *gebeurde*, dracht. § 41. Men weet dat het tot die enkele naamwoorden behoort, die tweederlei meervoudig hebben, *berden* of *borden* en *berderen* of *borderen*; doch welk verlengd meervoudig hier alleen plaats heeft, wanneer het voor *plank* of *beſchot* gebruikt wordt. — Dat dit *bord* met ons oude *borden* ('t Eng. *burden*) d. i. pak, zwaarte, ſamenhangt, toont zich-zelf. 't Woord was eigenlijk *bording*

(dracht),

(dracht), en daarom V. *Onder eenre swaerre bordene sweten*, zei en schreef men. — Kwalijk willen sommigen *bred* invoeren, 't geen louter Hoogd. is, en geen Hollandsche letterverzetting.

BERECHT, (verouderd) nu *bericht*, O. § 89.

BERECHT, geen bloot bericht, maar volkomen te recht wijzing en onderrichting omtrent iets, O. § 89.

BEREIK, O. § 89.

BERG, M. als wortel van *bergen* (behouden), of *beërgen* (bemoeilijken). § 28. De eigenlijke afleiding is van den wortel *ar*, doch loopt door alle talen, door velerlei nuances en geledingen heen, te lang om hier plaats te vinden. Op zich-zelf beschouwd, zou het woord een adjectief zijn; zoo als men het dan ook V. verlatijnd vindt door *berga*, en in de koppelingen, *halsberga*, *herberga*, waar ook nog eenige spooren in eigennamen van over zijn. Doch voor *mons* is het volstandig Mannelijk.

BERIL. Het Lat. *berillus*, een edelgesteente. M. als de steen-zelf genomen wordende, en O. als genomen voor de zelfstandigheid der stof. § 48, 49.

BERK (boomsoort), M. door toepassing. § 57.

BERKEMEIER (eigenlijk *berken meier*, dat is, *meier* van *berkenhout*.) *Meier* is de werker van *meën*, dat is, *mengen*, het geen daar een derivativum van is. Zie Aanteek. *yyy*. over de werkwoorden in *ngen*. *Meier* is een groote kroes, zonder voet en zonder ooren, waar men den kruiderwijn in mengde. By overdracht, werd de naam ook op een overgrooten pokaal toegepast, als zijnde geen DRINK- maar MENG*beker*. Dat onze Ouden hunne bekers uit *berkenhout* maakten, is lang voor my opgemerkt. M. door den uitgang. § 28.

Oudhof in zijne afleiding heeft ongelijk. Een *mei* is een groene spruit, en geen boom, of hout. Maar in den oorsprong der zaak was de *meier* een uit berkenhout gedraaide

kop

kop of kroes, met een platten bodem, van gedaante als een klein vaatjen dat op zijn kant ſtaat. De groene kruiderwijnglazen vertoonen die gedaante ons nog.

BERLINE of BRELINE, en

BERLOK of BRELOK (Fr. *breloque*). Beide, woorden, uit het Italiaansch genomen, en van *perle* (parel); het eene als een eenvoudig diminutif, *perlina*; het andere als het plompe augmentatif *perlaccio*, d. i. grove lompe parel; om een afhangend ſierſel te beteekenen dat in de plaats van een peerparel trad. — Het eerſte is dus V. het laatſte moet M. zijn, ſchoon het in 't Fransch mede voor V. genomen wordt. § 100. — De *p* is door een Duitſche uitſpraak in *b* veranderd, en zoo leest men in oude ſchriften zelfs ook *geberlt* voor *met paarlen bezet*. Men zie b. v. Reinbot vs. 1674.

BEROEP, O. § 89. 't Lat. *vocatio*.

BEROERTE, V. om den uitgang. § 95.

BEROUW, en dergelijke, O. § 89. — Van dit woord valt de vraag, of het werkwoord de perſoon of de zaak in den accuſativus ſtellen moet? Dit is ſpoedig te beandwoorden. *Rouwen* is *treuren*, en *men betreurt* en *berouwt* dus de zaak of de daad. Maar niet te min *berouwt my* de zaak ook, gelijk *zy my bedroeft*. Beide is dus goed.

Treuren is frequentativum van *drö-en*, dat is *droeven*, uit *dröyeren* ſaamgetrokken; en *droven* is het verſterkte (confortatif) van *rouën*. Het Thema *ro* of *roe* is in het Hoogd. *reue*. — *Routh* by Chaucer is achtgeving, zorg, ter harte neming, fol. 321 a en b. van ons *roeken*, het verbum derivativum van *raken*.

BERRIE en BEURIE of BURRIE, van *beuren*, dragen, V. als zijnde *beuri-ing* of *beuring*. Veellicht moest het *berry*, *burry* zijn. § 76, 69.

BERST, zie *barst*.

BES of BEZIE, V. § 89. Het woord is oorſpronkelijk *bee*

of

of *bei;* waarvan het Hoogd. het M. *beer* gemaakt heeft, en het vervrouwlijkte *bes* by ons t' huis behoort, dat weêr *bezie* heeft voortgebracht, daar het oudtijds de *s* niet verdubbelde. Dus leest men in oude schriften, *bezen.* By voorbeeld:

Wilt gy eenen Dichter wesen,
Ey, bemint de Fransche BEZEN.

Zie Willems *Verh. over de Nederd. Taal- en Letterkunde* II. D. bladz. 143. — Zie *aalbes.* — Men voege hier als voorbeeld van *beze*, de plaats van Oudaen by, in zijne *Poëzy*, I. Deel:

Nu naakt de dag en 't schendig jaargety,
(Of zal die dag geen dag meer wezen,
Maar eeuwig nacht?) dat Stuart leed, dat hy
De Wijnpers trad met purp're bezen.

Ook lees ik by Jan Vos in Kommerrust:

De korrelige bees, *zoo frisch als 't puik der wijnen,*
Vertoont haar roode rist, omringt van groene blaân.

By Hooft desgelijks, in de zangen:

Viel een beez' *van 't Moorelof,*

dat is een Moerbezie. En

Hy spuit
*Snorrend sap uit Wijngaard*beezen.

In 't Overijsselsche zegt men ook nog *beze* of *baze*, als in *averbeze* by voorbeeld. — En op deze wijze hangt ons *braamboos* met *braambezie* by ongevoeligen overgang te samen, van welke *braambees* de Franschen hun *flamboise* gemaakt hebben, onze *ee* als *ai* en *oi* uitsprekende.

Doch zonderling is de misvatting van de Franschen die onze *klapbei* of *klapbes* (dus genoemd van het spelletjen dat men daarmeê plach te drijven door ze uit te zuigen en dan op te blazen en ze op de hand te doen klappen,) met *klappei* (scheldwoord voor een oud wijf en koppelares) verward, en ze dus *groseille de* MAQUERTAUX genoemd hebben,

ben, als ware 't *klappei-* of *koppelaarſtersbes.* Dat men onze aalbesſen in Duitschland *reeps* of *reebs* noemt, toont den oorſprong uit 't Lat. *ribeſia*, 't geen wel uit *rie-bes* als *roode* bes zijn mag, gelijk wy ook *riepeer* zeggen, dat *roode peer* is met verkeerde uitſpraak van *read* of *reat*, (A—S. ꞃeat) voor *rood.* Indien 't echter niet van *reep* (lange ſtrook) is.

BESCHEER, nu alleen overig in de ſamenſtelling *lotbeſcheer*, O. van 't verouderde *beſcheren* dat, in het præter. *beſchoor* en *beſchoren*, nog in volle gebruik is. Ook in het oude Hoogduitsch lezen wy (b. v.) van God als Schepper en Alregeerder:

Was in lofft, in wasser wert
Das hat he alles beſchert.

In de Grimbergſche oorlog, een voortreflijk ſtuk, waarvan ik lang eene uitgave in 't licht gebracht hadde indien my de twee HSS, die er (behalven het mijne) zoo te Utrecht als te Brusſel van beſtaan, niet, het zij dan kwaadwillig het zij noodlottig (als men 't heet), onthouden en verduiſterd waren geworden, leest men desgelijks:

Hi voere di lude beſcieren;

d. i. ging de mannen in orde ſcharen, *ordenen*, welke *te hope* (in een hoop door malkaar) ſtonden. Elders ſimpliciter, *'t volk ſcharen.* — Doch geheel iets anders is *ſcheren* en *beſcheren* voor beſpotten.

BESCHEID,

BESCHIK, enz. O. § 89.

BESCHIK-AL, M. als wortelſylbe, en door toepasſing, beide M. en V. gebruikt. § 28, 55.

BESCHOT, O. § 89.

BESCHUIT, 't Fr. *biscuit* (tweebak), echter V. In de Kruistochten ſchijnt dit harde brood der muzulmannen door de Christenen overgenomen te zijn. Zie Joinville.

BESCHUT, O. § 89.

BE-

BESCHUTSEL, O. § 86.
BESCHUTTING, V. § 34.
BESEF van *beseffen*, verwant met het IJsl. en A—S. sefi en sefa, gemoed, innig gevoel; ook verwant met het Latijnsche *sapere*. Het had oudtijds in præter. *besaf*. Ook zei men (vooral in hooger dialekt) *besaven* (of *besaben*) waarvan ons oud præter. *besief*. O. § 89. 't Oude Hoogd. heeft ook *entsaben* of *entseben*, gewaar worden. Dat het in zijn oorsprong gemeenschap heeft met *zijgen* en *zeef* en zoo ook met *ziel*, toont zich-zelf. 't *Besef* van iets is een in- of doorzijging, of doortrekking van 't denkbeeld in onze bevattelijkheid of verstand, die dan op ons rusten blijft, even als een *bezijging*.
BESLAG,
BESLUIT,
BESPREK, O. § 89.
BEST, (oude vrouw,) V. naar de regel van toepasfing. § 55. Eigenlijk is het volkomen woord, *bestemoeder*. — Maar *iemand ten beste* houden, is van 't Fr. *bête* (ons *beest*), en eigenlijk *ten beeste* houden. In de samenstelling, is de superlatief van het geen oudtijds *bet* was, dat is, *nog* of *meer*, (betrekkelijk,) of *verder*; en het is daarom dat deze woordtjens eenvoudig *meer* en *meest* beteekenen, en zoo wel ten kwade als ten goede zijn toegepast. *Bet gaan* is *verder gaan*, *bet af*, *bet in*, *bet ute*, is *meer af*, *in*, of *uit*, en zoo zei men ook *bet gheins*, *bet na*, voor *verder* en *nader*. Ook voegde men dit woord met den comparativus, by voorbeeld, *bet vroeder*. *Een best* is derhalve 't zelfde als een *groot*; een *grootjen* en een *bestjen* zijn één, als beide eene *oude vrouw* aanduidende, maar verschillen als comparatief en superlatief. En dus klimt de geslachtboom van *vader* of *moeder* door *groot*vader of moeder, tot *beste*vader of moeder, het geen de algemeene opwaartgaande benaming is, die

dan door *overgroot*, *oudgroot*, *bet oudgroot*, en *meer-bet-oudgrootvader*, geleid wordt. Even gelijk *Neef* de algemeene benaming is van al die uit onze kinderen voortkomen, en *kleinkinderen* (oudtijds *enkelen*), *achter-kleinkinderen*, en *achter-kleinkinders-kinderen* behelst, met wie de byzondere benamingen ophouden. — Vergelijk *groot*.

BESTAND, van *ſtaan* in den zin van ophouden of ſtaken, zoo wel als van ſtand houden of blijven ſtaan. O. § 89.

BESTEK, van *beſteken*, dat is, een tuin afpalen door de ſtekken te zetten, welke men omvlechten zal; en zoo ook algemeener voor ontwerp of plan als men 't noemt, en ook 't verbum *bewerpen* of *ontwerpen* vervangende. O. § 89.

BESTEL, O. als daad van *beſtellen*. § 89. Doch

BESTEL (ſoort van beſchuit), V. als 't Lat. *buccellata*, waarvan het koomt, zoo als ook *beſchuit*, uit toepasſing daarvan, V. gebruikt wordt. § 100, en 57. Vergelijk Aanteek. *cccc*.

BESTERF, § 89.

BESTIER, BESTUUR, O. § 89.

BET, eigenlijk adverbium van *baat*. Deze verandering van *a* en *e* is opmerklijk daar men oudtijds ook *bater* zei; terwijl in 't Perzisch *batar* ſlechter is, zoo als ook *bad* ſlecht is in O. en N. Engelsch.

BETE, als kruid, V. § 57.

BETEL, Indiſche plant, en als zoodanig, V. § 57.

BETOOG, als *vertoog*, of als bewijs (demonſtratio), O. § 89.

BETREKKING, in den zin van 't Lat. *relatio*, of van ons woord *opzicht*, eischt geene verklaring; maar wat is *iemand betrekken*, wanneer men bedriegen of verrasſen meent? — Het is dan betooveren door een tooverkring om hem te trekken, waaruit hy, naar de oude bygeloovige meening, zich niet redden kon.

BETUWE (Landſchapsnaam), V. als het enkele *ouwe*, land, grond, waar het mee ſamengeſteld is. § 39. Verg. *Veluwe*.

BEU-

BEUGEL, M. § 28. Van *buigen*, oudstijds *beugen* en *bogen*; waarvan ook 't Fransche *boucle* voor *gesp*. § 23.

BEUK voor *gril* of *luim*. 't Zij van *beugen* (buigen) als bocht in de rechtaartige strekking, 't zij van *bui*, of wel van *beuken*, in 't oud Fransch *buquer*, kloppen. Inderdaad is het ook een *bui* of *slag*, even als *vlaag*. M. § 28, schoon ook V. gebruikt.

BEUK, voor den boom van dien naam. M. § 57. Doch de BEUKEN of BOEKEN, voor de soort van noten die deze boomsoort draagt, en waarnaar de *boekweit*, uit overeenkomst van gedaante, genaamd is, zijn V. als *vrucht* of *noot*. § 57.

BEUKELAAR, M. § 28. Naar de vorm zou het het slagzwaard, of de knots, moeten beteekenen, waar men mee *beukelt*, dat is, t'elkens *beukt*; maar het beteekent het schild dat gebeukeld wordt. Dergelijke verwarring van het geen lijdend en het geen werkend is in een daad, vindt men in verscheiden benamingen, in alle oude Talen, en zy bewijzen, dat men zich niet altijd even duidelijke denkbeelden vormde, wanneer men sprak. Intusschen veroorzaken dergelijke benamingen den Taalgeleerden, die te zeer aan hunne regels gehecht zijn, groote belemmering, en zy worden, om alzulke afwijkingen goed te maken, tot allerlei vreemde afleidingen gebracht. Hickes verklaart *beukelaar* door *bokkenleêr*. Dit is, op den blooten klank af, in 't wild slaan; niet afleiden. Zie Aanteek. *s*. — Echter houde ik *beukelaar* voor *beugelaar*, dat is, het geen gebogen is. *Beugelen* heet by de Ouden het goud- en zilverdrijven, dat is, uitdrijven, opdrijven, uitslaan tot verheven rond beeldwerk; *bosser* in het Fransch, en in 't Hoogduitsch van ouds *bockeliren*. Door de verwarring van *eu* en *oe*, waarvan het eene aan de Nederlandsche, 't andere aan de hooger Dialekt behoorde, heeft men ook *boekelaar* geschreven; gelijk ook het Fransche

boucle voor *gesp*, ons *beugel* is. — Van daar vindt men ook *boekel* voor *schild* en *bescherming*. Als, by voorbeeld, in St. Gregorius Homilien, Handschrift op pergament, juist open voor my liggende: *si wanen dat die sterre sijn* boekel *of sijn* beschermenisse *was*. En kort daarop koomt *een boeken* even zoo voor, als *een schild*. Hiervan ook *bockelic*, als *bockelicke cracht* voor *beschermende cracht*, fol. 19 v°. en 20, r°. Dat ons *beukelaar* de oorsprong van 't Fransche *bouclier* is, toont zich-zelf. — Kiliaan wil dat ons *beukelaer bokken-leêr* zij! — Ware *bokken-* en *ossenleer* zoo na het zelfde als een bokken- en een ossenverstand, men mocht het in aanmerking nemen.

BEUL, M. door toepasfing. § 55. Het woord is samengetrokken uit *bodel*. — Of het het eenvoudige *bodel* (nu *pedel*, by verbastering), is, en dus eenvoudig (Gerechts-) *dienaar* beteekene, dan zijn oorsprong in *bodelen* hebbe, is onzeker. Want *bodelen* kan even zeer van *bodel* zijn, als *beulen*, *afbeulen* voor *pijnigen*, *afpijnigen*, van *beul* is. Dat het verwant is met *body* (Engelsch, en aldaar *lichaam*) in den zin van ons *lijk* of *dood lichaam*, is zichtbaar, maar dit *body* is zelf een derivaat, en kan of *dooding* (gedoode) of *be-graving* (be-aarding, beäarde) zijn, naar dat men 't van een werkwoord *boden* (dooden) of *be-oden* (be-aarden) wil afleiden, doch van welke niets blijkt. — De samenhang met ons *beuken* als slaan, en met *bui*, ook een *vlaag* (dat is, *slag* gezegd,) geeft echter nog eene andere onmiddelijke afleiding aan de hand, waartoe ook 't Fransche *botte* als *stoot* behoort.

BEULING (bodeling), V. § 34. Het is eigenlijk *darm*. Men leidt het mede van *bodelen* (doodslaan) af. Anderen (en dus Kiliaan) leiden het af van *vullen*, en dit is de ware afleiding. *Bodeling* of *beuling* is *vulling*, en het Thema is by de Engelschen overig in hun *to put*, waar meê ook ons *pot* verwant is. Hier van ook het Engelsche *pudding*, dat

dat is, *vulling* of *ſtopſel* (het zij dan van een gans, eendvogel, enz. of van een worst of darm, of linnen zak), in het Fransch tot *boudin* vervormd. De verwantſchap met het Griekſche *βύω* (inſtoppen) is zichtbaar. Ook in de Delfſtoffen heeft de pudding-ſteen de zelfde beteekenis.

De darm heet niet zoo zeer *bodeling*, om dat men ze vult, als wel, om dat zy de buik vullen, en 't IN*gewand* (dat is, 't geen BINNEN de *wanden* der buik zit, uitmaken.

Wil men onze beuling echter van het Latijnſche *botulus* afleiden, het geen by Petronius gebruikt, doch door Gellius als ſlecht Latijn afgekeurd, door Heinſius echter gehandhaafd wordt, of van het *botellus* van Apicius; ik heb er niet tegen. Nonnius *de re cibaria*, L. II. c. 14, beſchrijft het dus: „Botulus vel botellus, inteſtinum fartum „ovi vitellis coctis, nucleis pinis concifis, cepa, porro, „thure, pipere, liquamine, et vino." Zie voorts, cui res tanti est, Apicius L. II. c. 5. Wy hebben dus meer woorden die de keuken raken, uit het Latijn. Doch

BEULING, voor onbekwaam mensch (dat is, die zich vruchteloos afmat en pijnigt, of dood werkt, en dus *beult* en *martelt;* waarom men hem *beuling* en *martelaar* heet), is M. naar § 55.

BEUN, ſaamgetrokken van *boden*, den Hoogd. uitgang van ons *bodem*, in de beteekenis van het geen wy *zolder* noemen, M. Doch zoo men het aanmerkt als *beuing* (bo-ing), V. § 99. Men zou het ook van het vlechtwerk van het dak mogen afleiden. Zie *ben*. En dus ook

BEUN, of BUN (vischkaarde), het zij dan als *ben* (zie *ben*), het zij als *vischverblijf* of *vischhuisjen*, gelijk men alle bergplaats *huisjen* plach te noemen; V. § 99.

BEUNHAAS, M. door toepasſing, ſchoon *haas* V. is, § 55. Het woord beteekent *zolderwerker*. *Haſe* noemt men in Duitschland, voornaamlijk, een *Snijdersgezel*. Een niet

in het Gilde aangenomen Snijdersgast, dien men op den zolder zet te werken, uit vrees van ontdekt en beboet te worden, is de eigenlijke *beunhaas*; waarvan de smadelijke benaming, uit Hamburg afkomstig, by ons uitgestrekt is tot Makelaars, die niet by openbaar gezag zijn toegelaten, zonder dat men het onvoeglijke van dien naam heeft ingezien. Sewel heeft dit wel verklaard. — In de Pruissische *Landesverordnung* heeten de niet toegelaten handwerkslieden in 't algemeen *bühnhase*. In 't Zweedsch heeft men *bonäs* van het Duitsche woord. — Periskiold in zijne aanmerkingen op Cochlaei *Vita Theodorici*, p. 358., wil het een en ander van het Griekſche βάναυσος (*artifex illiberalis*) afleiden. Zoo kan men zich met de geleerdheid altijd helpen! Het zou er slim uitzien, als in een der oude Talen niet een woord was, dat eenige betrekking in klank en beteekenis had, op het geen men verklaren wil. — Dit Hoogduitsche *beun* (by ons *boon*) is ook inderdaad het zelfde woord met hun later *bühne*, waarvan zy *schaubühne* voor *Tooneel* zeggen, 't welk wy *zoldering* zouden moeten vertalen. Het Engelsch gebruikt ook het woord *boards* (dat is *planken*) in dien zin.

BEURS, of (gelijk men oudtijds schreef, *börse*) V. § 73. als vrouwelijke uitgang van *bor*, den wortel van 't werkwoord *borren*, zwellen, opzetten, waarvan *borrelen*, *borst*, enz. Ook voor Vergaderplaats der Kooplieden. Zie Aant. *i*. Dat deze benaming voor Kooplieden vergaderplaats uit Brugge afkomstig is, erkent ook Kiliaan op *borse*. Meer hiervan heeft van der Haagt in zijne Hertogen v. Brabant. Winschoten leidt het woord van *beuren* (dragen) af.

BEURT, V. Het is verkort van *gebeurte*, van *beuren* of *gebeuren*. Zie § 95.

BEUZELING, V. van *beuzelen*, anders *boezelen*, als oud particip. Zie *boezel*.

BEVANG, voor *omyang*. O. § 89.

BE-

BEVEL, en dergelijke, O. § 89.
BEVER (helmstuk), zie op *bef.* M. § 28.
BEVER (dier) M. als de meeste groote dieren, en tevens door uitgang. § 28. 't Lat. *fiber*.
BEVERAADJE, zeer misbruikt woord, doch 't Italiaansche *beveraggio*, in 't Engelsch *beverage*, drank beteekenende, van 't Lat. *bibere*, in 't Ital. *bevere*, drinken; 't geen ik hier voornamelijk aanroer om dat men 't by ons gemeenlijk met *beving* verwart. — De zelfde verwarring heeft plaats met *popelsy* of (als men zegt) *popelesy*, 't geen men als of het van *popelen* gevormd ware, voor *beving* en zoo voor bevanging van een trillenden schrik gebruikt; terwijl het in tegendeel een bloote vervalsching in uitspraak van *apoplexie* is, *de slag* by onze Ouden, gelijk dit Grieksche woord ook beteekent. Zonderling is het, dat het in 't Engelsch met het woord *palsy* (van 't zelfde *apoplexie*) even zoo is. — *He trembled as though he had the palsy*, zeggen zij:
BEVERGEIL, O. als *geil*. § 39.
BEWERP (ontwerp), O. § 89.
BEWIJS, desgelijks. Vergel. *wijze*.
BEWIND, desgelijks.
BEZAAN is een bloot adjectief, en behoort tot *mast*. Het is verbasterd van 't Fransche *misaine* of 't Italiaansche *messano* van *messo*, dat is, *middelbare* (mast), gelijk het Engelsch ook *misen* heeft. Het woord is dus als *mast*, dat er onder verstaan wordt, naamlijk, M. als 't Fransche *mât*, dat dit zelfde woord is, gelijk Vondel het somtijds, of V. gelijk Hooft het volstandiger naar den uitgang gebruikt. Voor *zeil* gebruikt men 't by inkorting van *bezaanzeil*, dat is, zeil van de *bezaan*; en zoo dit V. gesteld wordt, het is in navolging van het Fransch dat *misaine* V. stelt, als er *voile* onder verstaande.
BEZAAN in de Wapenkunde, Fr. *besan* of *besant*, gouden

 pen-

penning. Van *Byzantium* (*Besance*). Herbelot leidt het minder goed van een Arabisch woord af. De waarde van den *bezaan* was in den tijd van St. Louïs, *tien sols*, doch verschilde naar die van het metaal of den muntvoet. M. als penning. § 57.

BEZEM, M. naar de regel. § 84. Men zou het woord verscheidenerlei afleiding kunnen toeschrijven. Te weten: Van *bozen* of *beuzen* (waarvan *beuzelen* en *beuzeling*), uit den zin van afkeuren, tot verwerpen en verstoten overgegaan; dat zijn oorsprong in *boos*, kwaad, ondeugend, heeft. Van *boze*, vuil, waarvan 't Fransche *bouse de vache* (koedrek), en waarvan *boezelen*, vuil werk doen, morschen, en *boezelaar*, morscher. Van *bo-en*, fluiten, waarvan *bus*, *bosch*, *bondel*, en van welk *bus* wederom *bussen*, *bussel*, *bussing*, *bussem*, koomt. Eindelijk, van *beeze* of *bieze*. De *bezem* is van een soort van *bies*, en met *bies* omwonden; 't is een *bussel* of *bussing*; en *verstoot* de *vuiligheid*. Niet onaartig loopen al deze afleidingen te samen. Huygens zegt *bessem*. — Wilde men echter het woord V. gebruiken, ik ben er niet tegen. Zie voorts § 85.

BEZIE, V. Men moet dezen uitgang als een adjectivum aanmerken, als ware 't *bessige*, van *bes*. § 16. Zie ook *bes*.

BEZIT, O. § 89.

BEZOAR, M. wordende *steen* daaronder verstaan. § 57. De naam is een samentrekking van het Oostersche *padzehar* (پادزهر) d. i. giftverdrijver. زهر (*zehr*) is vergift.

BEZWAAR, O. § 89.

BIE, zie *bije*.

BIECHT, V. § 36. Het is eigenlijk in zijn oorsprong de *confirmatie* (zoo de Roomsche Kerk het noemt), die oudtijds by de eerste *confessie* plach te geschieden, en werd gebruikt voor de confessie-zelve. Van daar dat ook in de Protestantsche Kerk, de Predikant, by wien men zijn ge-

geloofsbelijdenis had afgelegd, iemands biechtvader plach genoemd te worden. Het woord is van *be-ijken* of *be-ieken*, dat is, *merken*, waarvan het præteritum is *be-ichte*. Een tweede beteekenis van het woord *biecht* is de *poenitentie*, dat is, de ſtrafoplegging en ſtrafaanneming by de byzondere ſchuldbelijdenis, en dan is het van *icht*, pijn. *Be-ichten*, is pijn- of ſtrafopleggen, en de daad hiet *beïchte* (*beïchting*), desgelijks in *biecht* overgegaan. En van daar de tweederlei beteekenis die dit woord plach te hebben, dat ſints lang, op de zondenbekentenis in zich-zelve, afgeſcheiden van confirmatie en penitentie, verſtaan wordt.

BIER, O. 't zij eenvoudig door misbruik, 't zij als eene adjective en ſoortmakende hoedanigheid van het dus genoemde vocht aangemerkt; zoo als het met *pekel* is. Het is *biër*. *Biën* is *blazen*, *ſchuimen*, *gisten*, en verwant met *biezen*, waarvan op BIES. — Dit *bi-en* of ſchuimen werd ook voor het drinken-zelf gebruikt, in eene ſterke maat naamlijk geſchiedende, en is overgegaan in *piën* en *pojen*; waarvan de overeenſtemming met het Griekſche *πίειν* opmerkelijk is. Vergelijk *bij*.

Dat dit *bi-en*, *bi-eren* in 't frequentatief, wederom overeenkomst en betrekking heeft met *brie*, den wortel van *briën*, en *brieſchen* en *bruiſchen* loopt in 't oog, en dus kan men Huydecopers afleiding van *bier* hieruit wettigen, in zijnen M. Stoke op 't woord *Briedorp*. — Dat hier het Latijnſche *ebrius* mede verwant is, als desgelijks uit *brieſchen* of *bruiſchen*, zal misſchien vreemd klinken. Niet geheel en al onwaarſchijnlijk echter, wanneer men met ſommigen aanneemt dat het Griekſche *ζῦθος*, 't geen men voor *bier* houdt, zich van *gist* met de ſmeltende *g* laat afleiden, gelijk men 't dus ook in Bretanje voor *cider* gebruikt.

BIES, M. § 28, als wortel van *biezen*, blazend geluid geven, zoo de biezen doen, 't zij de wind er over blaast, of doorgeblazen wordt, en het geen ook in 't byzonder

 den

den Slangen wordt toegefchreven. Dat de Noordenwind hiervan de *biefe* of *bijfe* genoemd plach te worden, als nog *la bife* in het Fransch, weet men.

Dat men van 't oude werkwoord *biën* ook *biefe* kan maken, en van *biezen* ook *bieze* voor *biezing* kan zeggen, in 't vrouwlijke, lijdt geen bedenken. § 73, en 67. Zekerlijk hangt het geflacht des woords in het gebruik af van het geen men er onder verftaat, het zij *halm*, het zij *fchout*: en daar het een plant is, verdient het V. over het algemeen den voorkeur.

BIEST (*fermentum*), V. naar de regel. § 77. Het woord is verwant met *bier*, dat het mannelijke als *dader* is, terwijl dit het lijdelijke verbale is, de *daad*-zelve van *bi-en*, bruifchen, gisten, te kennen gevende. — Men zegt echter ook het *biest*, als de ftof in aanmerking nemende.

BIET of BEET, als plant (het Latijnfche *beta*), V.

BIET of BEET, als wortel (*karoot*), M. Doch zie *karoot*.

BIG of BIGGE, V. § 36. Het woord is by letterverwisfeling, van *wigge*, waarvan *wicht*, (dat is, *dracht*) van *wagen*, dragen. Als gevormd van het præteritum van *ik wage*, *ik wiege* (*wige*), is het V. In het Vlaamsch plach men ook werkelijk *vigge* te zeggen. (Dus lees ik reeds by Vaernewijk, fol. 137 v. kol. *b*.) Het Engelsch adjectivum *big* is het zelfde woord, en beteekent in de eerfte plaats *drachtig* of zwanger, en voorts in algemeenen zin, dik en grof of groot. — Ook is 't Franfche woord *biche* en 't Engelfche *pig* hier één mede, fchoon, ten aanzien der voorwerpen, verfchillend toegepast. De Vlamingen pasfen hun *vigge* dus toe op een dronkaart, en zeggen daarvan ook *tonken als een vigge*.

Onze Ouden zeiden een *kudke* voor een jong varken, en een *kudde* voor een volwasfen. Maar dit is van een oud Gallisch woord *cutio*, waarvan Marcellus Empiricus, en waaruit het Franfche *cochon* is. Wy zeggen nog *kosch*

by

by het drijven der varkens waarvan het ſpreekwoord: *Als men* KOSCH *zegt*, *meent men al de varkens;* het Spaansch zegt *cuz*, maar meer algemeen.

BIJ of BIJE, V. om dat men er *vliegè* onder verſtaat. Het volkomen woord is *bie-vlieg*, dat is, *ſteek-vlieg*, van *biën*, *piën* (ſteken, en ook zuigen), waarvan ook in den laatſten zin πίω en πίνω, en *bibere* en *boire*, voor drinken; waarvan zie op *pier*, en het aangeteekende § 108.

BIJBEL, M. door het Gebruik, uit hoofde des uitgangs in *el*; doch 't behoorde, als in de verwantſchapte Talen, Vrouwelijk te zijn. 't Is of ſchijnt by ons wel van het Franſche overgenomen; doch in de Middeleeuwen ſchreef men reeds in de MSS *bibelia*, en ſchoon dit niet anders dan een verkeerde uitſpraak van *biblia* toont, 't werd als een enkelvoudig woord van het Vr. geſlacht aangemerkt. Zie Aant. *ppp**.

BIJDRAAG, M. BIJDRACHT, V. en

BIJDRAGE, M. en V. Zie Aanteek. *kk*.

BIJL, M. als ſaamgetrokken verbale van *biën*, *bi-el*, in den zelfden zin als *bijten*, hakken, dat *bijtel* als werktuig maakt § 22 en volg. Doch

BIJL, als overgenomen en verbasterd van het Latijnſche *pilum*, (krijgswapen, niet altijd even eens van gedaante,) is, naar het ſchijnt, van ouds reeds V. gebruikt, als meer Latijnſche onzijdige woorden; welk ſoort men eerst naderhand in het mannelijke overnam. Of onze Ouden echter voor *bipennis* iets anders dan *axt* zeiden, en *bijl* niet veellicht een ander gereedſchap was, verdient nader onderzoek. Men heeft tegenwoordig zeker het recht van keuze tusſchen het M. en V. geſlacht in dit woord, als tusſchen twee onderſcheiden woorden.

BIJSLAAP, M. als *ſlaap*. § 39. Doch door toepasſing kan men het, van de perſoon verſtaan wordende, in beide geſlachten gebruiken. § 55.

BIJ-

BIJSTAND als *ſtand*, M. § 39.

BIJT; M. als wortel van 't werkwoord *bijten*. Dus *bullenbijt*, *beerenbijt*, enz. en de *bijt* in het ijs. § 28. Die echter met Kluit *der bijte* in het ijs wil zeggen, kan het goed maken uit § 67.

BIJTEBAAUW of BITEBAAUW, M. § 28. als zijnde *baauw* (muil) de wortel van *baauwen*. Zoo het echter geene verbastering is van het Latijnſche *papio* (ons *baviaan*), eerst veranderd in *pipiao* en *pipiaw*. Doch vergelijke men *babok*.

BIJTEL, M. als hakkel of hakker. § 32.

BIJVOET (de Artemiſia), V. als plant. § 57.

BIJWIJF als *wijf*. O.

BIJZIT, door toepasſing, alleen V. § 55.

BIKKEL, M. als de uitgang meêbrengt. § 28.

BIL, M. buiten allen twijfel. Het woord is verwant met *hil*, heuvel, en dus *be-hil*, beheuveling, als wortel van *behillen*. § 28. Een *bil* op 't Biljard echter, V. als 't Franſche woord zijnde.

BILJARD. 't Italiaanſche *bigliardo* (het Hollandſche woord is een *trok*,) van *biglia*, een *bal* of balletjen, in 't Fr. *bille*. M. als 't vreemde woord, doch beter O. *ſpel* daaronder verſtaande. Voor de *tafel* V. § 100, 57.

BILJET, O. als diminutif. 't Italiaanſche *viglietto*, en 't Fransch *billiet*; waarvan het primitivum *bill* in het Engelsch, het Latijnſche *bulla* (βουλλα, of βουλη in 't later Grieksch) is, als brief beteekenende. § 45.

BILJOEN. Fr. *billon*. O. als ſtof, § 48, als zijnde een metaalmengſel en dus onzuivre munt, ſchoon het oorſpronklijk ſnoeiſel, afval, afſnijdſel, afkapſel, beteekende, van 't oude *billare*, *biller*, waarvan de oorſprong in *bil* (ons *bijl*) of *bille*. De naam is 't eigenlijk van de penningen, die men *contorniati* heet, als een rand van ander metaal hebbende.

Voor

Voor een getal kennen wy 't in onze eigen of aangenomen taal even weinig als *trillioen*, enz.

BILLE, ſoort van kleine *bijtel*, waarvan het opbijten der molenſteenen *billen* genoemd wordt. V. in het gebruik, het zij ter onderſcheiding van *bil* of van *bijl*. Veellicht is 't een contractie van *bytel*. *Fewr uz helmen billen* lezen wy in den Lohengrin bladz. 151, d. i. vuur uit de helmen of ijzerhoeden ſlaan.

BILT, plaats in Friesland. De Friezen gebruiken 't als O. Te recht of te onrecht hangt daarvan af of het ſteen (of harde grondſtof) beteekent, dan wel ophooging. My is dit onbekend. In het eerſte geval hebben zy gelijk, in het tweede zou het, even als *belt*, *bult*, enz. V. moeten zijn. § 48, 33, 95, enz. Ook in 't Sticht heeft men *de bilt*. Zie voorts *belt*.

BILZE, in 't Gr.—Lat. *hyoſcyamus*. V. als plant. § 57.

BINDSEL, O. naar de regel. § 50.

BINK, M. zie *bengel*. § 28, 55, 19. Ook voor een *ſchop* met den voet, of by verder uitſtrekking van de beteekenis, een *ſtoot*.

BINT of BINTE. Het woord is ſaamgetrokken van *gebinte*, even als *ſpant* van *geſpante*. De Timmerlieden zeggen *het bint*, *het ſpant*, in 't Onzijdige, en dit is regelmatig. § 41.

BISAM of BIZAM. 't Muskusdier, en als zoodanig niet alleen, maar ook voor den muskus-zelf en zijn geur, gebruikt. In allen gevalle M. § 57. Doch kwalijk heeft men dit woord wel verward met dat van bizon.

BISCHUIT, zie *beſchuit*.

BISDOM, O. § 92, 49.

BISTER. Eigenlijk 't Fr. *bître*, dat niet dan ons *bitter* voor ſchoorſteenroet is, gelijk Willem Goeree in zijne Verlichteriekunde bewijst. O. als adjectief. § 41.

BISTORIE, in 't Fr. *biſtourie* voor groot lancet; dus genoemd

noemd naar het Italiaansche *bistorzo*, d. i. gezwel. Het beteekent dus *gezwelvlijm*, en is als vlijm, dat er onder verstaan wordt, M. of V. § 39, 57.

BIT, voor *gebit*, als dit, O.

BITTER, voor schoorsteenroet, is een bloot adjectivum, en dus, als subst. O. § 41.

BIVOUAC, bedorven woord, by de Franschen in zwang, en sedert lang alom aangenomen. M. in 't gebruik als by hun, schoon het niets anders dan ons Duitsch *bywacht* is, als Eggerts in zijn Hoogduitsch Woordenboek van Krijgskunde reeds aantoonde. § 100.

BIZON, by ons *auër-os*, van het Lat. *urus* zoo men wil, doch eigenlijk is de afleiding om te keeren. M. als *os*. § 39.

BLAAM of BLAME, M. naar de algemeene regel, § 84. V. naar de afleiding. § 85. Dat het mannelijk geslacht een verloop is, is denkbaar uit het gebruik der Ouden. Dat het in dit woord echter zeer oud is, zou men uit de overneming in het Fransch mogen opmaken, zoo dit zijn *blâme* niet van het Latijnsche *blasphemia* afleide; door het Italiaansche *biasimo* naamlijk, waarnaar het ook M. is. Doch de vermenging en verwarring van *ing* en *em* (§ 85) is van zeer hoogen ouderdom. Ons *blaam* is oprecht Nederduitsch, en van *bla-en*, waarvan ook het Engelsche *blast* is.

BLAAR, BLADDER, of BLADER, V. van *bladen*, het zij als *blazen*, het zij in den zin van *vlaën* (villen, of eigenlijk *ontblooten*, van 't oude *blaud*, bloot). Aangemerkt als werker, zou het M. zijn, § 28. Maar het schijnt by onze Klassieke Schrijvers zijn primitivum *blad* of *blade*, en deszelfs oorspronklijk geslacht (§ 33) te volgen. Zie § 57, 80.

BLAAS, M. als wortelwoord van *blazen*. § 28. Doch V. als vrouwlijke uitgang van *bla*, wortel van *blaën*. § 73. § 80.

BLAAS-

BLAASBALG. Zie *balg*.

BLAASKAAK. Eigenlijk V. als *kaak*. § 39. Doch door toepasfing M. of liever, van beide geflachten. § 55.

BLAAUVOET of BLAVOET plach voortijds een valk te beteekenen. M. § 39.

BLAAUW, als kleur, O. § 41. — Het woord is eigenlijk faamgetrokken uit *beluwed*, van 't oude *luwe*, de *lucht*, als beteekenende *luchtkleurig;* waarvan ons gemeen nog *bluw* zegt, en de Franfchen *bleu*. *Blaauw* is dus ook *beneveld;* dus een *blaauwe verfchooning*, waar men door heen kan zien.

Doch het is ook fomtijds van *blouw* (*geflagen*, van *blouwen*, flaan,) verbasterd. Dus zegt een *blaauwe maandag*, d. i. een *gebroken* maandag; naamlijk, als men nog vermoeid is van de zondaagfche verlustiging.

BLAD van een boom, O. als eigenlijk adjectief. § 41. 't Meervoud is ook *bladeren*. 't Woord is eigenlijk niet zoo zeer plat loof; of bladloof, als bladingloof. Blading is waaiing.

BLAD, van hout of metaal, ('t Franfche *plât*,) ook O. als adjectief. § 41. Maar dit heeft voor meervoud *bladen* alleen. Zoo neemt men ook voor plat dekfel, en men zei dus voorheen *het harteblad* voor de *Cartilago Xiphoïdes*.

BLADDER, zie *blaar*.

BLADE (koren). V. door den uitgang. § 67. 't Woord hangt te famen met het A—S. **blaþan** (*blathan*) ons *blazen* en *bladen*.

BLAFFAART of BLAFFER voor foort van Register, M. door den aart en vorming van het woord. § 28.

BLAKER, M. als werker van *blaken*, branden. Eigenlijk toorts of fakkel, gelijk Hooft het ook gebruikt heeft, en van daar overgegaan op het blad of den ftandaartvoet onder de fakkel. § 28.

BLANCMANGER. Overoud Fransch gerecht, toen reeds

blan-

blan-mangier genoemd en geſchreven, en in de 13° eeuw reeds in Duitschland, waar men 't *blamentſchier* heette, zoo wel als by ons, bekend. Zie Reinbot b. v. vs. 1914. O. als infinitif.

BLANK voor *wit*, als kleur of hoe 't zij, O. § 41.

BLANK (als ſtuk geld), M. gelijk alle ſtukken gelds. En van daar ook mannelijk in den zin van geldswaarde. Zie *penning*, en § 57.

BLAZOEN, O. als een vreemd augmentatief, dat hierin met de diminutiven, § 100, gelijk ſtaat. Het woord beteekent eigenlijk *uitblazing*, naamlijk, by trompetgeſchal. Het ware echter, als een vreemd woord, M. te dulden, zoo wel als b. v. *klaroen*, enz. — Vergelyk *blaam* en *blaas*. Over den oorſprong van dit woord vindt men een Geſchrift van Leibnits in 't Journal des Scavants 1692.

BLEEK, als wortelſylbe van *bleeken*, M. § 28. — Doch voor *bleeking* of *bleekery* neemt men 't ook V. Dus b. v. *Het goed* TER BLEEK *zenden*. § 57. Maar

BLEEK als adjectief, ſubſtantivè genomen, O. § 39. Gelijk wanneer men zegt: *'t Opdrachtig rood, het kwijnend bleek.*

BLEI (Hoogduitsch), het geen Ten Kate ons opdicht, doch waaraan Holland geen deel heeft, voor *lood*. O. als alle metaalnamen. § 48. Het woord beteekent in zijn oorſprong *geſchut*, naamlijk *kogels*, en is eigenlijk *bollije* (zie *blij*); 't welke, om dat zy van lood waren, voor ſynonymum daarvan doorging, en dus uit onverſtand, voor de ſtof-zelve genomen is.

BLEI (visch), zie *bliek*.

BLEIN, eigenlijk ſaamgetrokken van *blaïng*, V. Zie § 85, 99. Vergelijk *blijn*, 't geen hetzelfde beteekent.

BLEK, nu *blik*, voor dun geſlagen ijzer. Zie *blik*.

BLES is een adjectief, en beteekent *wit*. *Bles en grijs* zei men van de oude lieden. 't Beteekent nu de witte voorhoofd-

hoofdvlak van een paard, en dat paard-zelf dat dus geteekend is. Van het menschlijk hoofd werd het voorheen ook voor de voorhoofdsvlok gebruikt, en dus koomt het in onze Bijbelvertaling nog voor. Zie b. v. Lev. XIII. Als fubftantief is het *blesfe*, en V. door den uitgang. § 74. 't Woord is eigenlijk het zelfde met het geen wy thands *fledsch* noemen, dat is, bleekkleurig of verfchoten. — Oneigen gebruikt Huygens het voor *hairvlecht*. — Junius hield het in tegendeel voor een kalen plek op het voorhoofd. In dit laatfte geval is het het Hoogduitfche woord *blösfe*, d. i. ontblootheid.

BLIANT. Zie *pliant*.

BLIEK (ook wel *bley* genoemd), en als zoodanig, M. § 57. Zoo ik het wel heb, is het de *alburnus* der Ouden, en in 't Engelsch *the bleak*.

BLIJ, BLIJDE, of BLIJE, of anders *polei*, V. als het Franfche *poulie*, waarvan het verbasterd is. In oorfpronklijke beteekenis, *Katrol*, zoo wij fpreken, dat is, *rol* van een *kat* (krijgswerktuig en foort van winde); en voorts voor alle winde of windend werktuig gebruikt, als windas, bok, kaapftander, en ook de pijnbank. Doch *poulie*-zelve is van ons *bollije*, dat is, *rollije*, rol of roltuig. — By ons onderfcheidt het Gebruik tusfchen *blijde* en *polei*, fchoon beide het zelfde woord zijnde. Door *blijde* verftaat men, als van ouds, nog de *balifta* of 't werptuig der Ouden; door *polei* ('t geen men veelal kwalijk *palei* zegt) niet dan de pijnbank. Als *katrol* is het woord nog overig in het Gelderfche *blijflag* voor ons *floep*. Dat drukt den *flag* van het windas-touw of katroltouw uit, langs het huis, en by toepasfing wat in het bereik van dien flag is.

BLIJ, voor een foort van visch, M. als zoodanig. § 57.

BLIJK, O. als te famen getrokken uit *belijk*, en dus adjectief, waarom onze Ouden 't ook V. gebruikten, § 33, 41, 89. M. als wortelwoord van *blijken*. § 28. *Belijken*, en by

de Duitschers *beschijnen* (*bescheinigen* zeggen zy) is *bewijzen*, *betoonen*. Dat *lijk* (lichaam) hier meê verwant is, zoo als ook met *gelijk* en *gelijken*; en dat *blijken* en *gelijken* eigenlijk *be-lichamen* of *verlichamen*, en dus *vertegenwoordigen* of *daarstellen* en *zichtbaar maken* is, opper ik hier slechts in 't voorbygaan. Men zie *lichaam*, en *blik*.

BLIJN, V. als zijnde het oude præteritum *blien* (eenſylbig) van *ik blaen*, even als *ik spien* van *ik span*, en *ik bien* van *ik ban*. Zie mijne Nieuwe Taal- en Dichtk. Verscheidenheden, III. Deel, bladz. 38. — Dat deze werkwoorden eene soort van frequentative derivaten zijn, leert mijne Verhandeling over de Geslachten, § 70.

BLIJSCHAP (en dus alle woorden van deze samenstelling), V. Zie § 72. *Blij* is saamgetrokken van *be-lie*, van 't oud Fransche *lie*, waarvan *liesse* (blijschap), van 't Latijnsche *latus*. *Blijd* is of van dit *latus*-zelf, of een præter. van *be-lie-en*, *verheugen*.

BLIK (IJzer- of Koper-), O. om dat er metaal onder verstaan wordt, of dat men 't als een stof aanmerkt. § 48. Oudtijds zei men *blek*, en *blekken* beteekende *blinken*; doch in den grond is 't het zelfde woord met *plek*, waaruit *plakken* in de beteekenis van *slaan*.

BLIK (opslag des oogs), M. als wortelwoord van *blikken*. — Echter heeft het Gebruik het *oogenblik* zoo wel in het O. als in het M. aangenomen; zekerlijk als *ooggeblik*, waar het in de uitspraak weinig van verschilt. Maar 't vroeger en oorspronklijker woord *blik* is eigenlijk niets meer of minder dan *gezicht* of *licht*, van het thema *li*, *leo*, *lo*, waarvan *lijk* en *blijk* en *koper-* of *ijzerblik*, van 't *blikken* of *blikkeren* (dat is, *lichten*) genoemd. Aan dit woord *blik*, waarmede men 't Fransche coup *d'œil* vertolkt, hecht men de beteekenis van eene beweging van 't oog. 't Is echter niet meer of minder dan *gezicht* of *licht*. En zoo koomt

daar

daar *blikſe* en *blikſing* (nu *blikſem*,) van, welk woord oorſpronklijk niets anders dan *gezicht* of *licht* was. Dus zei men oudtijds ook *in een blikſem*. Zoo is *blind* eigenlijk niet die volſtrekt niet, maar die niet dan ſchemerend ziet; en *bleek*, een verflaauwd licht, en een ſchemerende en niet recht zichtbare verf; waarvan ook het *black* der Engelſchen, 't geen in dien zin *bleek* is, ſchoon zy het thands voor *zwart* gebruiken. Het Thema is altijd, dat van *licht*, (*lio*). Maar, om dat de Ouden het zien in 't eigen licht der oogen geloofden te beſtaan, waaruit zy de ſtralen op de voorwerpen meenden uit te ſchieten; drukten zy het gezicht eens voorwerps door het *belichten* (*be-lio-en*) uit, en van daar *beli-igen*, en zoo een *blik* en *blikken*.

BLIKAARS., M. als *aars*. Zie Aanteek. *cccc*.

BLIKSEM, M. als de uitgang medebrengt. Van *blikſen*, verloren werkwoord, dat van *blikſe* of *bliksch* is, vrouwelijke uitgang of adjectivum van *blik* in den laatstgemelden zin. § 84, 73.

BLIND voor *ſcherm*, O. om dat er dit, of wel *berd*, onder verſtaan wordt: anders zou het in zich-zelf M. zijn, als wortel van *blinden*. Men zegt echter ook *de*

BLINDE, in 't V. voor een ſcherm; anders, als een adjectivum zijnde, O. § 33, 41; doch zie op *blik*.

BLINK (adjectief), M. of V. naar dat er heuvel of duin onder verſtaan wordt, § 57. Als ſubſtantief M. zijnde de wortelſylbe van *blinken*, 't geen van het thema *li* (*licht*) is, ook met *lo* (gloed) verwant.

BLIP, de lel aan des kalkoensbek hangende. V. als *lip*, doch beter M. als van een werkwoord *belippen*. § 28. Misſchien echter is 't een ſamentrekking van *bylip*.

BLOED, O. als ſtoffe, van *vloeien* of *vloeden*. § 48. — In toepasſing van beklag is 't een *blode*, adjectief, en volgt dus het perſoonlijke. Dit *blode* wordt dan gebruikt als uitdrukkende iemand die in nood, ſchroom, of verlegen-

 heid

heid is. Oudtijds echter werd ons *bloed* ook in den verſtande van *mensch* O. genomen. Dus in den Leekenſpiegel:

Pilatus ſprac —
Waeromme wildi, gy ioden,
Dit onnoſel bloet *dooden?*

BLOEI, M. als wortelwoord van het werkwoord *bloeien.* § 28.

BLOEISEL, O. om den uitgang, § 50.

BLOEM zou M. zijn, indien het een ſamenſtelling met *hem* ware; doch daar het een ſamentrekking van *bloeien* is (zie § 85.) is het V.

BLOEM of BLOM (ſtuifmeel), V. als ſamentrekking van *bloïng*, Engelsch *blowing*, van *bloën*, dat is, blazen, ſtuiven. § 85.

BLOESEM, M. om de ſamenſtelling met *hem.* Zie § 84. Schoon *bloezing* V. zou zijn van *bloeſe*, 't geen *blos* is. § 85.

BLOK, O. als oorſpronklijk adjectief. Van *bol* is *bollig*, ſaamgetrokken *bolg*, en in de uitſpraak tot *blok* geworden. § 41. In het hooger gedeelte onzes lands zei men ook *plok* voor *bol*, en hiervan is ook het *blonk* der Ouden als adjectief voor *bolrond.* Dit *blonk* was verbasterd in de uitſpraak van *bolling*, en dit *plok* van *bollig.*

BLOK, voor houten voetkluiſter, M. als wortelwoord van *beloken*, dat is, *beſluiten*, met het Engelſche *lock* verwant. § 28. Men weet het groot onderſcheid dat er is tusſchen *een blok aan 't been*, en *het been in 't blok.*

BLOND, als zijnde een adjectif, O. § 41. Het beteekent eigenlijk *geel*, als *gloeiend*, en is ſaamgetrokken uit *belo-end*, van het Thema *lo*, licht, gloed.

BLOS, M. als wortel van *blozen*, doch V. als *bloſe* of *blooſe*, vrouwelijke uitgang van *blo* of *bloe*, dat de wortel van *blo-en* of *bloe-en* (nu *bloeien*) is, in den zin van rood zijn. Als verkorting van *geblos* of *gebloos*, gebruikte men het ook voorheen, en dan O. § 28, 36, 74, 96. § 85.

BLOU-

BLOUWEL, d. i. klopper (linnenklopper) van *blouwen*, ſlaan. M. § 28.

BLUISTER (waarvan 't Engelſche *bliſter*) is *blaas*, maar van het præteritum *bloes* gevormd, waaruit *bloeſte* als verbale, dat wederom oorſprong gaf aan een werkwoord *bloeſten*, naar verſchillende uitſpraak *bluiſten*, d. i. een bloeſte of blazing maken; en hiervan dan *bluiſter*. Edoch *bluiſter* wordt meest en eigenlijkst als een blaas of opzetting van branding gezegd, en hiervan is *bluiſteren*, verzeeren door branding. Dus Vondel in Joſeph in Egypten:

— Het onbevlekt gemoed,
Dat ongebluiſterd in dien gloed,
Een zelfde werd bevonden.

M. door de vorming. § 28.

BLUTS, of *blots*, M. als wortelwoord van *blutſen* of *blotſen*, maar V. als verbale, van *blotten* afkomſtig, waarmeê ook *pletten* gemeenſchap heeft, en zoo ook *blad* ('t Fr. *plât*) en ons *plat*. § 74. *Blotten* is ſlaan, kneuzen, en hiervan zijn de *vellenblotters* (kwalijk *vellenblooters*,) genaamd. Het hangt desgelijks met *blouwen* te ſamen. *Blutſen* is *bletſen*, (waarvan het Franſche *blesſer*) en inderdaad het zelfde als *kwetſen*, maar by ons in enger beteekenis dan dit. Dit *Bletſen* is van het thema *let*, waarvan *letſel*, *letten*, *beletten*, enz. In een anderen zin is *bluts* ook ontſteking, of die ſchaving van lucht die men *windſtoot* plach te noemen, en dan van *beluwing*, van 't thema *lu*.

BOB of BOBBE, opblazing, V. door 't Gebruik, als al onze woorden in *b* uitgaande; ſchoon het eerſte M. zou behooren, als wortel van 't werkwoord *bobben*, waarvan 't frequentativum *bobbelen*. § 28. Dus ook voor *kluwe*.

BOBBEL, als wortel eens werkwoords, en door den uitgang, M. § 28.

BOBIJN (kwalijk *babijn*), verkleining van *bobbe* als *kluwen*, en zoo ook voor de klos genomen waar men garen of draad op windt.

windt. O. doch door toepasfing op *klos*, in 't gebruik, ook wel V. § 45, 57.

BOCHEL, M. door de vorm van 't woord. § 28.

BOCHT, V. als præterit. van *buigen*. § 36. Vergel. § 96. Voor *ontuig* is het een geheel ander woord, en fchijnt wel uit Palestina meêgebracht. بوخ (*boch*) is *drek*. *Merda* zeggen de Italianen voor al wat zy verwerpen; doch het Oofterfche woord beteekent ook *damp*.

BOD (voor *gebod*), O. ook in den zin van *aanbod*, als een *bod* ergens naar doen. § 88, 89.

BODE, M. door toepasfing, waarom het in 't Vrouwelijke *bodin* maakt. Doch het is eigenlijk 't partic. præt. van *bieden* (nu *gebieden*), ook *bidden*, in 't Engelsch *to bid*, bevelen. § 35. Waarvan ook het Engelfche *boy*, en ons *boef*, dat alleen een famentrekking van *boë* is, met den overgang van de *w* of blaasletter uitgefproken. § 55. Zie Aanteek. *ll.* Dus is 't *wederbode* by onze Ouden *wederbieding* (dat is wederftand) en V. Zoo zegt Maerlant van de Grijpvogels die de goudbergen bewaren:

Al of si waren ghemaect van Gode
Der ghierichеit tene wederbode.

fchoon fommige HSS hier *tenen* hebben, zekerlijk uit toepasfing op wederftander.

BODE (gevangenis, huisjen, cel), V. van *be-ouwen*, *bouwen*, van *oue*, grond. Gelijk de Duitfchers hun *bauer* ook voor *kooi* gebruiken. En waar van ook 't Engelsch *abode*, verblijf, 't Duitfche *bude*, kraam, en het Franfche *boutique*, dat niet anders dan *bodeken* of *budechen* is. Ook het Engelsch heeft *booth* voor winkel of kraam. § 67. Zie Aanteek. *eee.* Ook het *bottel* (buttel) als uitgang der namen van plaatfen in Duitschland is hiervan als Eccard aanmerkt, gelijk *Wolfenbüttel*, *Eifenbüttel*, enz. „i. e., *Guelfonis*, *Ifonis*, *manfio.*"

BODEL (verouderd), zie *beul.* § 23 en 45.

BODEL, met den toon op de laatste greep, uit de Latijnsche vervalsching in *bodellus*, dat is, dienaar, M. door toepasfing. § 55.

BODEM, M. door den uitgang. § 84. By de Duitschers *boden*; 't geen den echt-ouden uitgang *boding* mede bewijst. Zie § 97. 't Is *beöuwing*, begronding, van *oue*, grond. Vergelijk *bode*, en zie ook *boom*.

Overdrachtig gebruikt Cats het woord in den Koopmans zin voor vaartuig van bevrachting:

„Wy zijn by één gescheept, en ons gemeene waren
„Die moeten over zee *op eenen bodem* varen."
Samensp. van Ziel en Lich.

BOEDEL en het daarvan saamgetrokken BOÊL, M. *Boedel*, *beudel*, *bo-el* (waartoe ook het Engelsche *bowel* of *bowl* behoort), is in den grond het zelfde woord als *bol*, en beteekent in de eerste plaats rondte, en voorts omvang; en in dezen zin is iemands *boedel*, het geheel, de omvang van zijne bezitting, de *universitas bonorum* der Rechtsgeleerden. § 28.

BOEF, in 't Engelsch *boy*, van *bode*, maar oudtijds als knecht, knaap, een aanzienlijk jong heer. Verward met het Italiaansche *buffone*, potsenmaker, is het in een verachtelijken zin overgegaan. Het heeft zijn oorsprong in *bode*. In 't Kaartspel is dit woord in *boer* verbasterd. Het *boef* of *bouf* onzer Ouden, saamgetrokken uit *behoef*, zal men (vertrouw ik) hier niet mee verwarren.

BOEF, als scheldwoord, voor slechte karel, schijnt eigenlijk *bof* of *pof*. Zie onze T. en Dichtk. Versch. I. D. bladz. 82. — Dat alle deze woorden M. zijn, door toepasfing (§ 55), eischt geene byzondere melding.

BOEG, M. 't Woord is *boog*, wortel van *bogen*, *beugen*, nu *buigen*. — Die echter het woord V. gebruikt, heeft grond in het præteritum *ik boge*. § 28, 36. Zie § 103. *Bouch* of *boeg* was by onze Ouden ook *schouder*.

BOEI, By onze Ouden *boye*, V. Het is naamlijk het zelfde woord als *bode* (anders *boje*), gevangenis, en daaruit ſaamgetrokken. *Boei*, van *boeien* als werkwoord gemaakt, is M. § 28. doch men verwart deze twee, en houdt zich aan 't V. Zie *bode*.

BOEI op een anker, 't Engelſche *buoy*, *blaas*, M. als werkwoordwortel. § 28.

BOEIEN, nu *boei*, voor kluiſter, in 't meervoudige *boeiens*, V. als zijnde *boeiing*. Van *bode* gevangenis, even als *kluiſter* van *kluis* is. § 18, 34.

BOEIER, M. § 28. Het woord is zoo veel als *bouwer*, in 't Fransch *batiment*. Zie *bode*. — Het volkomen woord zou zijn *zee-* of *waterbouwer*, of men moet het in een pasſive beteekenis opvatten als meer woorden in *er*.

BOEK zou M. zijn, als het zelfde met *beuk*, 't geen (als boom) door toepasſing van dit woord, M. is, en zoo vindt men het ook tot in den tijd van Cats en by hem en Huygens dikwijls, en ook in den Vlaamſchen tongval algemeen en regelmatig gebruikt, alhoewel niet altijd of doorgaande. Doch het is inderdaad een collectief, als verzameling van bladen, die eigenlijk ieder een boek of beukenbast zijn of vervangen; en dus is het O. § 49, 67.

BOEKSTAAF, gebruiklijk reeds lang voor het Boekdrukken met inkt, dat niets dan een nieuwe aanwending van het oude met goud en zilver was; als *ſtaaf* of *ſtave*, V. Edoch als letter, geſchreven of gedrukt, neemt men 't woord thands; te voren was het bepaald by de letterſtaven, waar men b. v. gouden en zilveren letters werklijk meê drukte, als by voorb. die van den beroemden *Codex argenteus* der Gothiſche Euangelien.

BOEKWEIT, zie *weite*. V.

BOEL (*amant* of *maitresſe* in 't Fransch) voorheen ook V. zoo wel als M. Beide door toepasſing. § 55. Naderhand, als men 't alleen M. nam, zei men van een vrouw, *boelin*.

Het

Het is niet van het Latijnsche *pellex*, als men gewild heeft, maar saamgetrokken van *bodel*, als *dienstbare*, onderwerp van 't *bieden* of *gebieden*. De wettige vrouw heet in onze taal *huisvrouw*, dat is, *gezaghebbende* vrouw (zie op 't woord), de onwettige, *dienstvrouw*; en dit is de zin der benaming van *boel*, in welk geslacht ook.

In het Mannelijke is *boel* (nu veelal verbasterd tot *pol*) dus ook de *dienaar* van eene vrouw, *serviteur* by de Franschen. En dit oudtijds niet in een kwaden maar goeden zin, als *minnaar*, *lief*. — Eens als *lief*, of *beminde* geyestigd zijnde, werd het zelfs door een broeder jegens zijn broeder gezegd. Zie Lelyveld *op Huydec.* I, 314, en mijne Aanteekeningen op Hooft, over *boelaadje*.

BOELAADJE, V. Zie § 100.

BOELSCHAP, zie *heerschap*.

BOENDER of BOENER, M. § 28. Van *boenen*, by verdubbeling van den uitgang van *bo-en*, *bo-enen*, dat is, *beaarden*, in den zin van de aarde bewerken, of met aarde bevrijven; waarvan het een *schrobben*, het ander *schuren* is.

BOER, als *Landbouwer* M., in 't V. *Boerin*. *Boer*, is *bouwer*, dat is, *be-ouër*, *belander*; van *ouë*, grond. En hierom is *boer* ook *buur*, dien men zegt *beland te zijn* aan iemand, dat is, zijn grond naast hem te hebben; waarvan de *belendingen*, en in de oude grondbrieven (*belend* (of beland) *ten oosten aan Simon Japix*, *ten westen aan Fokke-Hendrix*, enz. Maar

BOER, voor oprisping, is een vervalsching van *bor*, worteIwoord van *borren*, opwellen, waarvan *born*, en 't frequentativum *borrelen*. Zie *borrel*. M. § 28.

BOERTE of BOERT, V. § 33, 95. van *boer*. *Boertig* staat in den Saxenspiegel tegen over *edel*. Zoo is *boertig* het tegengestelde van *statig* of, gelijk wy thands zeggen, *deftig*. — Ook van 't oude *borde*, *burde*, ook *boerde*, en in

in 't Fransch *bourde*; verbasterd, en als dat, V. 't een en ander door den uitgang. Het is in den grond mede van *borren*, als *opwelling* uit den geest.

BOETE, V. als *boeting*. § 67. *Boeten* is *beteren*, ook *baten*; van *bet*, *beter*, *best*, waarvan de eigen grond in het Perzisch ligt, het geen به (*beh*) *goed*, heeft. In *ketelboeten* en *vuurboeten* is dit zelfde werkwoord nog overig. Oudtijds zei men van het Geneesmiddel voor een zieke niet alleenlijk met Maerlant

Tis hem nutte te siere boete;

maar men noemde 't remedium-zelf aldus. Zoo, de zelfde Maerlant, na een middel voorgeschreven te hebben, als hy nog een ander voorstelt:

Dit es oec een andre boete.

Desgelijks was het in 't Hoogd. Dus by Reinbot, aan de om hulp jammerende vrouw:

Stet uff, *ich thun uch leides busse*,

D. i. *Sta op*, *ik beter uw leed*. — Ook de werklijke genezing-zelve, of 't genezen, wordt door *boete* uitgedrukt in van Velthems Spiegel historiaal, I Boek, kap. 19. Men zei oudtijds ook *boet* of *boete* voor offerande. *Boet* staat hier in eene meervoudige beteekenis en in 't M. als wortelsylbe van *boeten*, en dus boetdoening. § 28.

BOEZEL, M. als wortel, § 28, en

BOEZELAAR, M. als werkend verbale van *boezelen*, slecht of vuil werk doen, morschen. Zie *bezem*.

BOEZELAAR, O. als voorschoot-doek.

BOEZEM, M. § 84. van *bos*, *bus*, van *boën*, als *insluiten*; waarvan ook het Fransche *boëte*, doos. Zie ook § 85. doch het Gebruik houdt zich volstandig aan 't M.

BOF, M. § 28. als wortel van *boffen*, ook *poffen*. Hooft schijnt het van 't Italiaansche *buffa* afgeleid te hebben: te onrecht. Zie *pof*. Hiervan hadden onze Ouden *boffet* (alapa), 't geen het Italiaansche *boffetone* in beteekenis, maar uit ons

Duit-

Duitſche *boffen* is. Van *bof* is *boffo;* van dit, *boffetto;* en hiervan, *boffettone.*

BOHA, zekerlijk O. ondanks alle voorbeelden daartegen. § 43. 't Is *boha-roepen* of *boha-maken.*

BOK, M. als het mannetjen van een ſoort van dieren, waarvan het wijfjen *geit* wordt genoemd. § 55.

Ook als *jong* of *welp*, by voorbeeld *reebok*, *hertenbok*, M. Zie *kanijn.*

Het woord beteekent eigenlijk *ſtoot*, en is verwant met *beuken;* ook is er het Engelſche *rebuke* van, en ons *boking* (nu kwalijk een *bokking* gezegd) voor een ſtootende uitdrukking, die men ook wel een *ſteek* noemt. Hiermede hangt ook 't Fr. *botte*, als *ſtoot* in 't ſchermen, te ſamen, en de gantſche woordenſtam of tak van *botten*, waarvan op *beuken*, *bots*, *bluts*, enz. — Hierom zei men in ouden tijd ook altijd *geitenbok* by ons. Dat het Lat. *hœdus*, oudtijds *foedus* (als Varro aanmerkt Libr. IV § 19), dus van de ſtank genomen is, heeft eenigen ſchijn voor zich. By ons is het woord van *ſtinkbok* ook algemeen.

BOK, als waterpas liggende *winde;* om de gedaante, naar een gehorend dier zwemende, M. Rechtſtandig, heet zy gewonelijk *kaapſtander*, 't geen dan ook M. is. — Zie voorts *nagel* en *rammei.*

BOK, als *voermansbank* op een rijtuig, desgelijks, M. wanneer het, oorſpronklijk, *bak* ſchijnt te zijn, het zij als beeſtenrug, dien zy vertoont of vervangt, het zij als de bak des wagens, waarin de voerman plat neder plach te zitten.

BOKAAL. Kwalijk van 't Lat. *poculum* afgeleid, en daarom in mijnen leeftijd begonnen met *p* te ſchrijven. 't Is van het Spaanſche *boca*, de mond, (Ital. *bocca*,) dat *bocale* als adjectief maakt, en dit, als zelfſtandig gebruikt voor een beker, of wijde kruik die men aan den mond zet. Ook het Grieksch zegt *βαυκαλιον* voor een drinkſchaal. By

ons

ons wordt er *beker* onder verſtaan, en van daar is het M. § 57. Dat de oorſprong in het Lat. *bucca* (mond) is, ziet ieder.

BOKKING, V. als de uitgang aanwijst. § 34. Oorſpronklijk is het ſaamgetrokken van *bokeling* of *beukeling*: waarvan de oorſprong is in den naam van *Beukels* van Biervliet, naar wien de *pekel* genoemd is, by de Duitſchers *pökel* en *bökel*. Zie Aanteek. *i*. Doch naderhand noemde men het droogen van vleesch en visch, *bokken*, van een Spaansch woord, waarvan de *Bukkaniers*, Amerikaanſche Zeeſchuimers, zoo genoemd. *Bokking* is dus, gedroogd, als ware het *droogeling*, van *bokken*, en noodzakelijk V. ſchoon men het als visch, met volle recht, door de toepasſing M. nemen mag, het geen ook het gevoelen van Kluit ſchijnt. § 57. Van *bokking*, voor eene onbeleefdheid, zie men op *bok*.

BOKSE, verouderd woord voor het Fr. *culotte*, en eigenlijk *bokſche*, adj. doch oudtijds als ſubſtantif ingevoerd toen de broek doorgaands van bokkenleêr was. V. § 33, en 57. Niets gemeens heeft hiermeê het woord *bokſen*, als voor 't Engelſche *to box* gezegd, het geen *vuistvechten* is, en van 't Walliſche ontleend, waar in *bock* een ſtoot is. — By ons is *bokſen*, wat men anders *britſen* noemt, op den broek kloppen. Zie *brits* of *brids*, en vergelijk *bok* en *bokſe*.

BOL. Zie *bal*, M.

BOLDER, M. § 97.

BOLDERGEEST, ook *poltergeest*. Eigenlijk *buldergeest*, dat is geest of ſpook dat *buldert* of *boldert*. 't Geen het zelfde woord is, ſchoon dit laatſte meer van 't geraasmaken met ſtommelen gezegd wordt; het eerſte, van geluid met de keel en kaken. M. § 39.

BOLG, 't Latijnſche *bulga*, eigenlijk adjectief, als *böllig* van *bol*, en dus V. § 33. Maar M. als wortel van *bolgen*, op-

opzetten. § 28. Vergelijk Aanteek. *sss.* Zie *balg.* Tot de verwantſchap van dit woord behoort het verouderde *abolge*, gramſchap beteekenende, dat nog in van Velthems Sp. Hist. voorkoomt I B. kap X, bladz. 13.

BOLK, M. als viſchnaam, door toepasſing. § 57. 't Woord echter is eigenlijk *bolling*, gelijk het ook voorkoomt. Het is de zelfde viſch als de *wijting.*

BOLSTER, V. als vrouwelijke uitgang van *boller.* § 82, 97. *Bollen* is *omrollen*, *omwinden.*

BOLT voor werppijl of werpkloot, ſchoon by ons meest verouderd, maar by ons zoo wel als by Duitſchers en Engelſchen t' huis behoorende, V. als zijnde eigenlijk *bolte.* — § 33, 95. 't Gr. heeft βολὶς voor *pijl.*

BOLWERK, O. als *werk*, § 39. Wellicht is het woord niet zoo zeer *bol-* (dat is *rondeel-*) als *balie-werk.* Zie *balie.*

BOM, M. als wortel van *bommen*, het zij als geluidgeven, het zij als rond zijn of zwellen. § 28.

BOM, V. als afgeleid van het Franſche *bombe.* § 100.

BOM voor *bonge.* Als eigenlijk en van ouds *bonge.* Vergelijk § 85. Maerlant *Sp. Hiſt.* fol. 214 v°. van de Saraceenen in Spanje:

> *Ende eene* bonge *na haer lants zede*
> *In die hant, daer ſloughen ſi an* (d. i. op),
> *Dat onſe paerden waenden dan,*
> *Alſi 't luut horden ende ſagen,*
> *Datſe die duvel wilde jagen.*

En zoo ook de *ſuikerbom*, waarvan Cats en zijn tijdgenooten ſpreken, als waar de kinderen rond om huppelen en hunkeren. Thands zeggen wy voor 't eene en andere, *trommel.*

BOMBARIE, oud ſlecht Latijnsch woord, *baubari*, (veritaliaanscht met den uitgang op *o*,) en als zoodanig O. § 43. Het Gr. en Lat. heeft βόμβος en *bombus.*

BOM-

BOMBAST voor te verr' gedreven gezwollenheid eener rede. O. en M. in 't gebruik.

BOMBAZIJN, het Latijnsche *bombacinum;* als adjectief, en als stoffe, O. § 41, 48.

BOMBE, Fransch woord, van den zelfden oorsprong, en de zelfde klanknabootsing als ons *bom*. V. § 100.

BOMME of BOM, als verbasterd van *bomming* of *bonge*, V. § 67, 85. — Ook by verkorting van *bom-doos*, V. Zie *doos*. — Als werktuig van *bomming* verkiest het woord dit geslacht door het Gebruik, en dit is eigenaartig.

BOMMEL, het zij voor bommend werktuig, voor bombe, of voor dier dat bomt, altijd M. naar de regel. § 28.

BON voor *bun*, zie *bun*.

BON voor *pennetrek*. Onze Ouders noemden dit eigenaartig een *strik*. Een *schoolstrik* zei men ook, ter volkomener onderscheiding. Men zie de schoone plaats tegen de Fransche grillen, by Huyghens in de *Oogentroost*, V. B. bladz. 283. En

BON voor orde ter betaling, beide O. als zijnde 't Fransche adjectief *bon*, goed. § 41. Het eerste is *prijs*, of goedkeuring, ten teeken waarvan zulke trekken op de schriften der scholieren verstrekten, waarom men het by onze Grootouders ook *schooltrek* plach te noemen: het andere, is *ontfangbriefjen*, als beteekenende eigenlijk nutbaar, ontfangbaar, of, batig, van 't woord dat de Franschen boven aan zulk een wisseltjen plachten te schrijven: *Bon pour*....., met uitdrukking van de som in cyferletters. In plaats waarvan wy onder aan schrijven: *Zegge f*.. „—„. Het een en ander om te spoediger en met den eersten opslag de waarde of inhoud te onderscheiden,

BON, voor *buurt* of *wijk* in sommige steden, is even zoo veel als *bond*, of *bonning*. Welk *bon* of *ban* eigenlijk *omtrek* is, en waarvan de namen van *Braband*, *Teisterband*,

en ook *gerechtsban*, voor den *omtrek* of *uitgebreidheid eener Jurisdictie*. O. als collectief. § 39.

BOND. Als præteritum van *binden* zou het blijkbaar V. zijn, § 36; doch men heeft het als verkorting van *verbond* aangenomen, en dus O. gebruikt. Dus Hooft, in Ger. v. Velzen:

— Dat de Vorsten zich verzetten
Uit heersheid tegen 't bond *der vrije steên of wetten.*

BONDEL, M. van *banden*, nu *binden*, het geen gebonden is of wordt, § 28. Als collectivum plach men het ook O. te gebruiken, doch dit is verouderd, en ook in den grond verkeerd: want schoon de zaak een verscheidenheid bevat, het woord heeft geen collective beteekenis.

BONK of BONG, V. Zie *bomme*. Ook voor stuk beens, als zijnde dan 't adjectief *bonig*, van 't oude *bone*, been, nog in 't Engelsch gebruiklijk. § 33.

BONNET, M. van het Fransche *bonnèt*: V. van het Italiaansche *bonneta*. § 100. Ook heeft men het wel Onzijdig gebruikt, als een diminutivum. § 45. De samenhang van het woord met *banier*, zie men op *banier* en *wimpel*.

BONS, M. als wortel van *bonzen*. § 28.

BONSEM voor *bonzing*. Zie *bunzing*.

BONT, O. als stof of als adjectief, 't zij hairig, 't zij twee- of veelkleurig. § 48, 41. Het woord is zichtbaar saamgetrokken uit *be-ont* voor *be-honet*, d. i. *bevlekt* of *beplekt*, waarvan 't oude Fransch ook zijn *honny* heeft, uit de Ridderorde des kousenbands bekend. Zie *hoon*.

BONZING, zie *bunzing*.

BOODSCHAP, V. § 39.

BOOG, M. als wortel van *bogen*, thands *buigen*. § 103. V. als præteritum van *ik buig*, *ik boog*. § 86.

BOOM, M. schoon het *be-o-ing*, dat is, beplanting, of eigenlijk overaarding, (bezetting der aarde,) is, en dus V. zou moeten zijn. Doch deze afleiding is lang vergeten,

en

en de ſluitende *m* heeft haar kracht geoefend. Zie § 85. Zelfs maakt dit woord zulke namen van boomen als uit hunnen aart en vorming vrouwelijk zijn, mannelijk door toepasſing, als *den esch*, *den linde*, enz. Zie § 57.

Sommigen houden *boom* voor een zelfde woord in den oorſprong met *bom*, en den boom dus genoemd te zijn om de uitgroeiing in 't ronde, bomsgewijze, het geen met het mannelijk geſlacht beter over een ſtemt. Zy bedriegen zich echter, en dit woord behoort tot de tallooze derivaten van *o-e* of *oue* (grond). Ook kan de *boom*, als eene beplanting ter omheining of bepaling aangemerkt, zeer wel verſtaan worden met den wortel *hem* ſaamgeſteld en uit *bo-hem* ſaamgetrokken te zijn, na dat het verbum *bo-en* in zwang was.

BOOM, als *ſluitboom*, desgelijks M.

BOOM voor bodem. Zie *bodem*.

BOON, V. als *peul-* of *plantvrucht*. Zie § 99. Ook voor 't oude (ook Engelſche) *boon* als gift of vergelding, gelijk ook wy in de ſpreekwijs: *loontjen koomt om zijn boontjen*, nog overig hebben. *Boon* voor *gift* of *vergelding*, is echter niet eigenlijk. Het is, in den waren zin des woords, *bede*, en van daar is het tot dien van *gunst* en *gift* overgegaan. Ook in het Deensch is *bøn*, bede.

BOON was oudtijds ook een *plat-bodemd ſchuitjen*, en van daar 't ſpreekwoord, dat by Spieghel in zijn *Byſpraax-Almanack* voorkoomt:

Bonen *by de kant. Houdt het ſchip midden waters.*

Het is van het Hoogduitſche *beun*, zolder, waarvan op *beunhaes;* en *boonſchuit* (het volkomen maar in 't gebruik afgebroken woord,) is *zolderſchuit*. V. als *ſchuit*. § 39.

BOOR, M. als wortel van *boren*, en als werker van *bo-en*. § 28. Dat *bo-en*, dringen, indringen is, waarvan *bot* (in 't Fransch *botte*), ſtoot, *bot* (in 't Fransch *bout*), end; *bot*, uitſtootſel, loot of uitſchietſel van een plant. Voorts

(*bot-*

bottel, uitbotteling; *botten*, uitſchieten; *bout*, ſtok, ſtaaf; *bol* (d. i. *bo-el*) *bût* (Fransch), doel, dat is, *ſtootſchijf* (gelijk *ziel* in 't Hoogduitsch. Zie *ziel*); *boter*, dat ſtoter, voor *ſtootſel* of *karnſel*, is. Ook 't Engelsch *to put* voor *ſtoten*, ſteken, waarvan *pudding*, inſteekſel, ſtopſel. Ook *boom*, ſtipes; *boóm* of *bodem* van 't vat, als waar men op ſtoot of ſtuit; *poot* (Fransch *patte*), eigenlijk ſtoot of ſtuit; 't Franſche *botte*, en 't Engelſche *boot* voor *laars*, als lederen been of poot, gelijk 't Franſche *gand* en *want*, ons hand is, enz. Het zoogenaamd beſchaafde Fransch noemt ook zoo den broek naar het aartsgat, *culotte*; 't diminutivum van *cul*. De ſamenhang met *porren* toont zich-zelf.

BOORD, M. Het is eigenlijk ſaamgetrokken uit *be-oord*, dat is, *om-rand*. *Oor*, *orel*, is rand, waarvan 't Franſche *orle*, en de naam van het huis van *Orléans*, dat is, van die het wapen van hun ſtamhuis *orleeren* (omranden). Het is derhalve een participium, en dus oudtijds V. en later O. § 33, 41. Maar als de wortel van *boorden* is het M. § 28; en dus is 't in werklijk gebruik. — Zie *oord*.

Als ſcheepswoord houdt het O. ſtand. *Het boord* is dus tegenwoordig iets anders dan *de boord*.

BOOSWICHT, M. door toepasſing. § 55. Oudtijds werd het ook als 't enkele *wicht*, O. gebruikt. Dus b. v. Rodenburg:

„*Gedoogt gy, Hemel, dat* DIT BOOSWICHT *my verrast?*"

Zie *Keizer Otto*, enz.

BOOT, V. in alle beteekenis. Als juweel is het met *bot*, dat is, *knop*, verwant, doch verlaat zijn geſlacht. Het Thema des woords is de *o*, als zijnde 't *be-oot*. — Als vaartuig mag het van *boute*, van *bouwen* zijn, en dus 't Franſche *bâtiment*. Zie *boeier*. Ook 't Fr. *bateau* is daarvan, oudtijds *batel*. By de Vlamingen was het ſteeds O.

in dezen zin; zekerlijk, als verkort van *gebouto*, en dus ook niet zonder voorbeeld by ons. Het kon echter van *wad* of *wade* (ondiepte), zijn, en dus een platgebodemd schuitjen beteekenen. Zie § 19, 95, 41.

BOOTS, in de Vlaamsche dialect voor *beeld*, V. § 74. Dus zei men een *manboots*, *vrouwboots*, enz.

BOOTS, Vlaamsch, voor ons *pots*, als dit, V. Zie *pots*.

BORAT, meest *brat*, by samentrekking, O. als stof. § 48. Het is het Italiaansche *boratto*, in 't Fransch, *bure*, wollen stof.

BORAX, delfstof. 't Is in het gebruik M. Doch ook O. als *zout*, en als de delfstoffen in 't algemeen. § 57, 48. Het woord is 't Arabische بورق (*borak*), nitrum. Echter gebruikt men 't V.

BORD, zie *berd*. Doch als *discus*, schijf, of het zij speel- of tafelbord, heeft het geen ander meervoudige dan *borden*. Ook in dezen zin, echter is het O. als ware 't *be-oord* of *geboord*.

BORD, eigenlijk BORT, zie men in deze schrijfwijze met de *t*.

BORDEEL, diminutivum van het oude *boerde* (boerschap) van *boer*, en dus oudtijds, zoo by ons als in 't Engelsch, *boeren hut*: sedert, even gelijk *kot*, als een *slecht huis*, en dit ten laatste niet anders dan in eenen onzedelijken zin, gebruikt, O. § 45. Even zoo is *ruffiaan* van *roef*, d. i. stroodak. Door toepassing is het eene en andere woord zoo verachtelijk en zoo schandelijk geworden.

BORDEREL, Fr. *bordereau*. 't Is een Italiaansch woord van diminutiven uitgang, en beteekent *gestreept*, als *bordato*, van *bordo* in den zin van *zoom* of *streep*; en van daar neemt men 't voor een *tabel in kolommen*. — Men zou het echter (des noods) ook wel van ons *bord*, in het meervoudig *borderen*, kunnen afleiden. Doch men weet, dat het kunstmatig rekenen en boekhouden met de bewoordingen daarvan by ons van de Italianen zijn aangenomen. —

men. — Hoe 't zij, O. § 45. Zie wijders *tafereel* en *tableau*.

BORDÈS, van 't oude Italiaansche *bordesco*. By ons O. als zijnde eigenlijk adjectif, en ook als zoodanig verwant met ons *bord* of *berd*. § 39. — Van dit woord *bordes* voor *tooneel*, het geen nog in het Eng. door *the boards*, en in 't Hoogd. door *die bühne* beteekend wordt, is het Italiaansche *borzachino* ('t geen by ons ook plach gebruikt te worden in de verbasterde uitspraak tot *borzekijn* gemaakt, en waaruit weder ons *broos* voor *laars* is,) en 't Fransche *brodequin*, voor tooneellaars (*cothurnus*). — Zie verder mijne Verhandel. over 't Letterschrift, bl. 187, en vergel. 't aangemerkte op *broos*.

BORG (fidejussor), M. door toepassing, § 55; en dit zonder onderscheid van persoonlijke kunne.

BORG of BURG. Zie op *burg*.

BORN zou als wortelwoord van *bornen*, M. zijn, maar is V. als ontwijfelbaar *borring* zijnde, van *borren*, wellen, waarvan 't frequentativum *borrelen* is. § 67. Ook verstaat men er veelal *put* onder, 't geen het woord twijfelachtig maakt. Doch ook voor *water*, 't geen de oude en echte beteekenis des woords is, is het ontwijfelbaar V. Het verband tusschen dit woord en het Hebr. בור (*bor*) loopt in 't oog. — Onze Ouden schreven ook wel *borre*, d. i. *borring*. § 67. Vergelijk *bron*.

Op gelijke wijze zei men ook *fonteine* voor water. Dus leest men van sint Reinolts boetdoening:

Want hi wilde door geene nood
El niet eten dan gerstenbrood,
En dranc der FONTEYNE *die hy vant.*

en elders:

BORRE *dranc hi eñ niet el.*

Historie van sint Reynolt. Zie het stuk in mijne Nieuwe T. en D. Verscheidenh. I Deel.

BORREL, M. door de vorming, § 28, als zijnde het geen borrelt. De borrel is de oprisping of opborreling uit de maag; en by uitbreiding van beteekenis noemt men dus den geestrijken drank, die als een winden-losmakend en borrelverwekkend middel gebruikt wordt. Vergelijk *boer*.

BORST (pectus), als verbale van het præteritum van *borren*, als opzetten, zwellen. V. Zie § 77. Voor *jonge knaap*, wil het Gebruik 't M. door toepasfing. § 55. — Dat men in 't Hoogduitsch *brust* zegt, en by ons *brost* plach te zeggen, toonde misfchien een geheel ander woord, van *rô-en*, rijzen, gemaakt, en geen blote letterverzetting, als men meent. — Sewel (zoo ik meen) leidt het gebruik van *borst* voor een jongen knaap, uit Virgilius af, als deze *Juvenes, fortisfima pectora* zegt; maar ik geloof het verbafterd uit het Perzisch, waarin nog *busr* of *pusr* (پسر), *knaapjen*, *kind*, is, 't geen ook met het Lat. *puer*, *pufio*, en *pufillus*, 't Fr. *peu*, 't Ital. *poco* van *paucus*, dit *paucus* en *pauper* enz. in verband ftaat. Het Hoogd. zegt *ein burfche*, het Sanfkrit: *paurushan*. De eenzelvigheid van oorfprong is in dit alles niet te ontkennen.

BORST (fpleet), V. Zie *barst*.

BORSTEL, M. § 28. Het is, dat *uitborst*, of *uitborftelt*, dat is, uitfpruit, van het derivative werkwoord *borften*.

BORSTWEER, M. als het enkele *weer*. Maar *borstweere* van *weering*, V. § 39.

BORT (*cholera*), O. als *gebor* of *gebort*, van *borren*, en dus opzetting in de ingewanden, § 51, 41. Eigenlijk is het woord van ouds *bor*, en dit M. § 28. Zie *boer*. *Bort* was in mijne kindsheid algemeen in gebruik voor de *cholera* der Geneeskunst. Nu, als meer andere Neêrduitfche of in het Nederduitsch aangenomen benamingen van ziekten of toevallen, onbekend en voor nieuwer Franfche of

Duit-

Duitſche verwisfeld. Ik herinner het my by Spieghel in zijn II. Boek, vs. 209:

De teringh, *water*, bort, *gicht*, *ſteen*, *en ander qualen*,
Door zorgh en overvloed de menſchen meest behalen.

Het woord echter is niet Neêrduitsch, maar O. zijnde, kon dat van *toeval* daaronder verborgen zijn, als zijnde 't het oude Franſche *abord*; doch veeleer houde ik 't voor verbastering van het Lat. *abortus*, miskraam. Hetgeen niet vreemd kan voorkomen als men opmerkt dat het *braken* (*vomere*) by ons gemeen en in de wandeling, als men zegt, *kalven* heet, het geen eigenlijk in den kraam komen (*parere*) is. § 100.

BOS, BUS, BUIS, V. § 73. Aanteek. *tt*. Het woord is van *boēn*, in den zin van omſluiting (zie *boezem*), of zelfs van wonen of huizen. Wy zeggen dus een *huisjen* voor een doos, bekleedſel, omwikkeling, als *brillenhuisjen*, *peperhuisjen*. Van welk *huisjen* de Franſchen *housſe* gemaakt hebben, by ons voor ſtoelbekleedſels overgenomen. Het Franſche *huche* is ook 't zelfde Hollandſche woord.

BOS (bondel), en

BOSCH (woud), O. De ſpelling, van ouds in beide de zelfde, toont het woord als een adjectivum, of als een uitheemsch woord. Het eerſte is dus ook als V. te wettigen, § 33; het laatſte niet. O. als collectivum, § 49. Het ſchijnt het Italiaanſche *bosco* te zijn: want van daar zijn de *lustboschjens*, 't geen *bosch* eigenlijk aanduidt, en van *woud* of *hout* onderſcheiden is, ſchoon die onderſcheiding geen ſtand meer houdt, dan voor zoo verr' men geen *lustwoud* zou zeggen. — Het is kennelijk verwant met het Perzisch بوستان (*boſtan*), *tuin*, *hof*, *lusthof*, zijnde 't achteraangevoegde دان of ستان (*dan* of *ſtan*), *plaats*, en بوس (*bós* of *bus*) liefdelust, kus (baſium). Doch het hangt ook zichtbaar te ſamen met het Italiaanſche *buſcare*, zoeken; en wellicht was 't oorſpronklijk een doolhof, als

 die

die inderdaad by onze Voorouders zeer algemeen in de tuinen waren; waarom ook Vondel in den bekenden en hooggeroemden Rei dien hy aan Seneca ontleende, den doolhof niet voorby kon, schoon er de nietige en lage *koolhof* op rijmen moest. Vergelijk Aanteek. *tt*.

Dat men *den Bosch* als eigennaam voor de stad 's Hertogenbosch gebruikt, is, van dat men er oudtijds *in den Bosch* door verstond, en dus eigenlijk altijd (in ablativo) zei: TE *in den Bosch*, NAAR *in den Bosch*, DE STAD *in den Bosch*, enz. Zie *Briel*.

BOSCH voor *busch*, 't Engelsch *bush*, struik, als by ons *doornebosch*, dat is, *doornestruik*, en in 't Engelsch *rosebush*, rozelaar. M. gelijk *bussel*, 't geen in dien zin ons echt Hollandsch woord is; of V. als *struik* of *plant*. § 57.

BOSCHAADJE, V. Men heeft het met Hooft O. gebruikt uit misverstand, om dat men het voor een verkleinend woord hield. Het behoorde M. te zijn: want het koomt ons uit het Italiaansche en Fransche *boscagio* en *bocage*. Maar het schijnt by ons van natuur en geslacht veranderd te zijn; immers deze uitgang heeft in onze taal iets by uitstek zachts en vleiends, en men heeft er het V. altijd aan gehecht. Zie § 100.

BOSFOR, of *Bosphorus* met de Latijnsche benaming, als dit M. § 100. Men weet dat deze Zeeärm (de Thracische naamlijk, want in dezen zin alleen gebruiken wy 't woord) thands *de arm van sint Joris* heet, naar de kerk aan dien Heilig gebouwd door Constantinus Monomachus, ter plaatse waar 't Tuighuis van Constantijn den Groote stond; aan welken sint Joris de bevárers van dat water zich dan ook, als 't *numen præsentissimum* aldaar, plachten aan te bevelen.

BOSSEL of BUSSEL, M. als werker of wortel van de werkwoorden *bossen* en *bosselen*, dat is, door 't verzamelen

len tot een *bos* of *bosſel* maken. § 28. Van *boēn*, omſluiten, om- of ſamenbinden. Ook O. als *band*.

BOT (knop), M. als wortel van *botten*, 't zij als *uitſtoten* (uitſchieten), 't zij als *ronden*. § 28. Doch als primitief van dit laatſte, zou het *be-ot* of *be-o-et* (*be-* of *om*KNOPT) zijn, en dus naar § 33, V. — De wortel *o* duidt *bol*, *knop*, aan.

BOT, voor eind, verwant met het Franſche *bout*, O. § 57. Dus in *bot vieren*. Kwalijk ſchrijft Hooft hiervoor, *boet vieren*. Zie de plaats, op het woord *ſtoop* bygebracht. — Voor *been*, zie *bout*.

BOT was oudtijds ook *ſtoot* en *ſlag*. Van de eerſte beteekenis hebben de Franſchen hun *pousſer une botte* in de ſchermkunst; van de laatſte zeiden onze Grootouders nog in mijne kindsheid, *botteling*, als adverbium, voor *met één ſlag*, of (als wy nu zeggen) *eensklaps*.

BOT, nu BOTH (de ſoort van platte *visch*), M. door toepasſing. § 57. Men verſtaat er *visch* onder; *bot* is plat of vlak, van *botten*. Zie *boter*. Hiervan wordt een mes *bot* gezegd voor *ſtomp*, en is ook het woord *botterig* (nu botterik), adjectief, en als ſubſtantief in beide geſlachten gebruiklijk; en *botmuil*, dat bot muildier is.

BOTER, V. door het Gebruik. Als ſtoffe, of als overgenomen uit het Latijn of Grieksch, waaruit Mauritius het met alle geweld overgenomen wil, (waar hy echter erkent dat de zaak vreemd was,) en waarin men *butyrum* en *βούτυρον* zegt, zou het O. zijn. § 48, 100. Doch het woord is Hollandsch en van *botten* of *batten* (kloppen), waarvan 't Franſche *battre* en ons *battery*; en dus door zijn vorming M. Op gelijke wijze is *batter* in 't Engelsch, *beſlag*, en *to butt*, bonzen, ſtooten, voornamelijk met het hoofd. — Cteſias (Indic. c. 22) ſpreekt van *oly uit melk geperst*. Dit is niets anders dan onze boter, in de heete landen vloeibaar, en die elders daarom in darmen

bewaard en bij de ellemaat verkocht wordt. — Zie ook *bots*. — Het Gebruik heeft in dit woord het Vrouwelijke gevestigd, immers zoo men Hooft gelooven mag, en dit geeft aanleiding om het voor verkort te houden van *botering*, waarvan de Latijnfche verbastering in *butyrum* ook niet vreemd is. — Dus is *Boter* ook een rechte Krijgsmansnaam in onze oude Gefchiedenis, en beteekende toen Klopper, Vechter. Het Franfche *botte*, in 't fchermen, behoort hier ook toe, gelijk ook hun *battre* en *bataille*. — Ook is de Volksnaam van *Batten* en de Eigennaam van *Bato* (zoo het al een eigennaam is) hier toe t'huis te brengen. — Zie voorts op *Kanijn*.

Onbegrijplijk is 't, dat ondanks de blijkbaarheid dezer afkomst van 't woord, Geleerden het van het Gr. βούτυρον willen afleiden, dat dan *osfen-* of *koefmeer* zou moeten beteekenen. Maakten zy er koei-ftremfel of koe-kaas van, 't ware nog iets, want het τυρος beteekent by de Grieken *kaas*. Doch dit woord *turos*-zelf is van τυρεύω of τυρβω dat ook ftooten en klutfen uitdrukt. — Zie Mauricius Onl. Oud. I D. bl. 226.

BOTERHAM, M. als faamgefteld met *ham*. § 84. Doch V. gelijk het te Amfterdam gebruikt wordt, en ook zoo men 't als verbastering van *botering* (van *boteren*) neemt, dat is, 't geen *geboterd* is; het geen inderdaad zoeter en minder plomp klinkt. Zie Aanteek. *fff*.

BOTS, als vervrouwlijkt van *bot*, van *botten*, ftooten. Het fpelletjen, van een vlak fteentjen derwijze op 't water te werpen dat het daarvan opftuit, plach hiervan *botten* genaamd te worden. Als bloot werpen befchouwd, noemde men dit in mijne kindsheid *keilen*, waarvan op *keil*. — Het Fransch heeft hier nog *une botte* voor ftoot in de fchermkunst van. V. § 74. doch M. als wortelfylbe van *botfen*. § 28. Vergelijk *bastion*, en *boter*. Ook *pots*.

BOTTEL, M. als wortel van *bottelen*, of als verbale van *bot-*

botten. § 28. — Zoo ook voor de flesch genomen, die om hare gedaante dus genoemd is, en waarvan het Fransche *bouteille*, Ital. *bottaccio*, enz. Het A—S. heeft **bytta** voor een lederen flesch. — Men zou het voor het zelfde met ons *buidel* (Hoogduitsch *beutel*), kunnen houden, het geen men kwalijk met *bundel* vermengt. — *Haag-* of *rozenbottel* echter als vrucht, V. § 57. — Oudtijds was een *bote* (of *boot*) een Wijnmaat (Zie Van Wijn Avondst. bl. 101); doch dit was van de gedaante met een punt als een schuitjen, gelijk men nog zilveren drinkbootjens voor kleine kinderen heeft.

BOUFFON, Fransch woord, uit het Italiaansch, van *buffo*, opgeblazen, (waarvan *bufo*, een padde is,) en 't Fransch *bouffi*. Zie ons artikel *pof*. Eerst toegepast op den Potsemaker die zich met opgeblazen wangen en geweldig dikken buik voordeed, en daarvan *buffone* (dikkaart) genaamd werd, en waarvan naderhand het adjectif *buffo*, *buffa*, voor potsig, grappig, en vrolijk ging. — M. § 100.

BOUGIE, Fransch woord, dat by ons tot de fatsoenlijke Wareld schijnt te behooren, voor *waschlicht*. V. als in 't Fransch en als ons kaars, dat men er thands onder verstaat. § 57 en 100. — Het woord echter beteekent de waschkaars niet, maar geeft oorspronklijk een vuurslag en toebehooren om licht te ontsteken in een lederen kistjen te kennen, als men nog in Engeland, Duitschland (waar men geen vuur, als by ons, weet in te rekenen) in elke huishouding heeft, en is met *budget* verwant. Men zie Matthæi analecta. — Doch sommigen hebben gemeend, dat *bougie* genoemd is (even als *China* voor *porcelein*, *Holland* voor *linnen*, in Engeland,) naar de plaats van waar zy 't eerst naar Frankrijk ingevoerd zijn, en die meent men dan dat *Botzia*, een stad in Fez was, waar de handel in Wasch gevestigd was. Ik ken geen stad van dien naam in dien streek, maar 't zou kunnen zijn dat het

een ſoort van Konings-*villa* geweest ware, waar wasch gewonnen en gebleekt werd, en dat de naam *Boshedja* ware, dat in 't Turksch een koningskamer is, بوسهكاه geſchreven. Doch in allen gevalle kan dit licht naar een Konings- of Vorſtenkamer (als waarin men het brandde) genoemd zijn.

BOUILLON, Fransch woord voor ons *ſop* (*ſoupe*) of vleeschnat, en M. § 100. Het beteekent in de kracht van het woord niet anders dan *kookſel*, en het Fr. *bouillir* (koken) is niet anders dan ons *bobbelen*, de beweging van 't opzetten des waters als 't kookt.

BOURACHE, Fr. woord, maar uit het Turkſche بوراغان (*bourachan*), ſtorm, onmiddelijk uit het Italiaansch, en als daar, M. § 100.

BOUT (ſtaf of ſtaaf), M. wortel van *bouten* of *balten*, kloppen. § 28.

BOUT (voor ſchapen- of ander dijſtuk), M. als zijnde 't zelfde woord met ſtaf of ſtaaf. — En zoo ook *bot* voor *been*. Men zei oudtijds ook *bolt*. — Het beteekende ook een *pijl*, en wel inzonderheid mede de *ſchacht* van dien. Waarvan het nog hedendaags eene onderſcheidende benaming van de ſlagpennen der ganzen is, die men om de meerdere ſtevigheid boven de andere pennen by ſommige ſchrijfmeeſters of kunstſchrijvers verkiest.

BOUT (eendvogel), O. of zonder lidwoord, en thands niet gebruiklijk dan, het zij collectivè, het zij voor het vleesch van den vogel. § 49, 48. Vergelijk *gans*. Cats neemt het M. Dus:

— Wel, acht dan onzen Bout,
Dien ook de Franſche kust in grooter waarde houdt.
80 *jarig leven.*

BOUT (voor lief, troetelkind, enz.) ſchijnt door toepasſing M. of V. gebruikt te worden, ſchoon van *bout*, voor eendvogel, (als van ouds de grootſte en algemeenſte Holland-

landsche lekkerny zijnde,) ontleend, waarom men stellen mag, dat het oudtijds niet bloot collectivè maar voor den vogel-zelf gebruikt werd, en aldus M. was. § 55, 57.

BOUW, M. wortel van *bouwen*. § 28.

BOUWEN (tabbaart), naar het Gebruik, M. Het zou O. moeten zijn als infinitivus, of liever V. als zijnde eigenlijk *bowing*, van *bowen*, dat is, *bogen*, pralen, of wellicht *boffen*, als zijnde 't een kleed met bof- of pofmouwen. Maar daar wordt waarschijnlijk een ander woord onder verstaan, en dit woord schijnt *rok* te zijn. § 43, 57. Dat de eigennaam *Bouwen* by onze Boeren een blote samentrekking van *Boudewijn* (Baldewijn) is, behoeft naauwlijks melding.

BRAAD voor *gebraad*, gelijk men in Duitschland *ein brate* zegt, M. van *braden*, of O. van *bra-en*, 't grondwoord van *branden*, eigenlijk *brannen*, (Hoogd. *brennen*), en in zijn oorsprong 't zelfde met *vlammen*. § 28, 41. Zie ook § 109.

BRAAK, V. (b. v. in *huis-* of *afbraak*, of op zich-zelve voor *breking*,) als praeteritum van *ik breke*, *ik brake*. § 36. Kwalijk zegt men *braakland*, *braak liggen*, of *braken*, voor geploegd land dat nu rust. 't Is, naar zijn beteekenis en oorspronklijk gebruik, land dat *de eerste reis* door de ploeg *gebroken* wordt of staat te worden. Dus verklaart Junius het ook in zijnen *Nomenclator* (by Plantijn), en dit brengt het woord ook meê.

BRAAM, M. § 84. om den uitgang. Zie echter § 109. 't Is eigenlijk een *doorn*; doch Cats neemt het meer dan eens voor de bezie die aan den heester groeit, by voorb. in zijne *Hofgedachten* en elders. En zoo gebruikt hy 't ook wel voor de moerbezie zelfs, die aan geene doornstruik groeit, maar zelve eer zy rijpt doornig of stekelig is. 't Zal misschien overtollig schijnen (doch zij het zoo!) zoo ik hier byvoege dat *braam* eigenlijk *be-ra-ing* is; dat

is

is bezetting met *ſtekels*, van *ra*, ſpriet. Waarvan ook *ramen*, d. i. ſpietſen of ſprieten met het oog, gewoonlijk *poincteeren* genoemd. Men vergelijke over den uitgang van het woord op *m*, mijne Verhandeling over de Geſl. 84 en 85, en over het Thema *ra*, mijne Taal- en Dichtkundige Verſcheid. III. D. bl. 186, op het woord *vragen*. — Even zoo is *graag*, *ge-ra-ig*. *Braam* is ook wel voor ſcherpen rand van iets gebruiklijk, en zoo verſchilt het van *braauw* niet dan als verſchillende uitgang van 't zelfde grondwoord, *bra-ing* en *bra-ige*. § 85 en Aanteek. *ppp*. En *rand* is even zoo *ra-end*, als *braam be-ra-ing*, en ſteekt uit.

BRAAMBEZIE, by onze Grootvaders ook *hinnebezie* genoemd, als *bezie*. V. § 39.

BRAAUW, verheven of ruige rand, V. om den uitgang *uwe*, waar het meê ſamengetrokken is. 't Slavoonsch zegt voor ons *wenkbraauw*, *browi*, het Sanſcrit *bhruwa*. § 16, 97. Aanteek. *ppp*.

BRACELET, of BRASSELET, armband in diminutivo. Van *bras* (Fr.) of *braccio* (Ital.) dat van 't Lat. *brachium* is, en waarvan *bracel* als verkleining, hetgeen weder op nieuw verkleint om een veranderde beteekenis aan te nemen. *Bracel* is eigenlijk *armſtuk* van een harnas (waarvoor men ook *brasſier* zei), en *bracelet* is een *ring van dat armſtuk*. Het woord is M. als in 't Fransch, waar wy 't uit overnamen in den zin van *vrouwenarmband* of *ſtrik*, en als zijn ſynonymum *brasſier* altijd was. § 100. In den ouden zin van het woord als tot het harnas behoorende, zou het O. zijn, § 45, doch in dezen zei men ook *brasſier* in het M.

BRAK, in 't Italiaansch *braco*, M. als hond. Het woord is *brak-hond*, dat is, *ſtrikhond*, van 't Italiaanſche *braca*, touw., 't zelfde met het Griekſche βράχος (*brachos*).

BRAK-IN. 't Vervrouwlijkte van *brak* als ſpoorhond die 't wild

wild ontdekt en opjaagt; en by vernoeming toegepast op een koppelares of hoerenwaardin; doch vervolgens geëigend aan de kleeding der zulke. Hans Sachs in zijn Hoogduitsch zegt *breckin* in den algemeenen zin van teef. Dus: *Ich hett die breckin ſehr lieb*, gelijk wy *die teef* zouden zeggen.

BRAMBOOS, 't zelfde als *braambezie* in dialektverſchil. V. § 39.

BRAND, M. als wortel van *branden*. § 28. En dus ook als *vuurbrand*, dat is *brandhout*. — Voor een brand by ongeluk zei men oudtijds een *onvier*. Voor *zwaard*, als participium van *brannen* (vlammen), of liever als ſaamgetrokken uit *brannelend* (zwaaiend), verwant met het Franſche *branler*, M. of O. door toepasſing. § 57. Zie *zwaard*. Het woord is echter in den oorſprong een participium en ſaamgetrokken uit *be-ra-end*. 't Hangt ſamen met het Fr. *braſier*, *embraſer*, en 't Ital. *bracia*, waarvan *braciajuolo*, kolenbrander. Het zou dus in den grond *bereikend*, *omgrijpend* uitdrukken; of wel, by verbastering met het Lat. *vorare* (vreten, verſlinden) verwant mogen zijn. Met dat al kon het wel uit bloote letterverzetting van *barnen* zijn, als *barrenend* van *bar* (dor), hetwelk *be-ar* is van *ar*, waarvan ook 't Lat. *ardere*, zoo wel als *aridus* en *areſcere*, welk thema algemeen (en ook in 't Hebr.) ſterk en machtig beteekent, en onzen uitgang des werkers in een verbale uitmaakt.

BRANDARIS, M. als deze uitheemſche uitgang altijd, en zulks, uit hoofde, dat hy by ons voor den Latijnſchen *ius* in de plaats treedt. § 57.

BRAS. Eigenlijk wat door één geworpen is, M. als wortel van *braſſen*, mengelen, het Franſche *braſſer*, brouwen; en zoo ook voor *plengen* gebruikt, van waar het in den zin van overdadig eeten en drinken is overgegaan. § 28. Het zeggen *al den bras* is eigenlijk *al de hoop*, alles te ſamen genomen. Dr. Coster, dit niet vattende,

ſchreef

schreef daarvoor *al den prach* (Isab. bladz. 3), als ware *bras* daar een verbasterde uitspraak van. Het is dan 't Fransche *bras*, in den zin van een *armvol*. Zonderling zegt Lessing in de Hamb. Dramaturgie: *Der Brasz von dem Volke*, voor den grooten hoop. Doch

BRAS werd ook oudtijds voor de *viool* gebruikt, die men onderscheidde in *viole de bras* en *viole de gambe* (Ital. *viola di braccio* en *di gamba*). Voor de eerste zei men simpliciter de *bras*, en de Italianen noemden haar ook wel eenvoudig *braccio*, en de Duitschers daarvan *bratsche* en *armgeige*, wy *bras*. En van daar het spreekwoord: *daar ligt de bras*; ontleend van de ongeoefende spelers, die naar den toon grijpende de viool lieten vallen en dan belachen werden. In dezen zin volgt het het geslacht van viool, dat er onder verstaan wordt. § 57. Zie over de verschillende vioolsoorten Mellin, Dictionnaire des Beaux-arts.

BRASPENNING, als *penning*. § 39. Zie Kiliaan.

BRASSAAT, de armpijp (of saamgevoegde armplaten) van een volkomen krijgsharnas, by onze Overgrootvaders in de Oude Ordonnantien, O.

BRAT, zie *berat*.

BRAVADE, V. uit het Fransch. § 100. Eigenlijk het *bravo* roepen beteekenende. Zie voorts *chocolade*.

BRAVO, Italiaansch woord dat uit het oud Latijnsche *bravium* ontleend is, 't welk *prijs* beteekent, in 't Grieksch *βραβεῖον*. O. als altijd stoffelijk, dat is, als woord, zonder aanmerking van de zaak gebruikt wordende, even als, by voorbeeld, het *vivat*, het *hoezee*, en dergelijke. § 48. De Italianen, de ware beteekenis van het woord vergeten, maken er nu een adjectivum van, en roepen haren Zangeressen *brava* (in fem. genere) toe, *bravo* in dat geval voor een solœcismus houdende.

BRED, zie *berd*.

BREEDTE, V. naar de regel, § 33, 95.

BREEK-

BREEKBEEN,
BREEKSPEL, en alzulke, M. niet alleen door toepasfing. § 57; maar ook als imperativen of wortelfylben der verba, § 28. Zie *flokop*, en vergelijk *kompelbeen*, *befchik-al*, enz.

BRÉHAAN of ook *brehan* of *breehaan*, en niet, als men verkeerdelijk in twee woorden fchrijft, *breede haan*. M. § 55. 't Is een Keltisch woord, en beteekent *koning*. *Den breehaan fpelen* is *den koning fpelen*. Nog heet in 't Iersch, met eene eenigzins veranderde uitfpraak een rechter, *brehon*; en daarvan *the Irifh Brehon law*, in de Engelfche Rechtsgeleerdheid bekend. (Zie b. v. *Blackftone* IV, 313.) Van daar ook de oude naam van het bier, *breehaan*, ook in *haan* en *oude haan* overgegaan. Het beteekent *Konings-bier* (*bier* daaronder verftaan zijnde).

BREI, zie *brij*.

BREIDEL, M. § 28. van *breiden*, Fransch *brider*. — Men voege hier by, dat naar het onderfcheid tusfchen de *ei* en *y*, het woord eigenlijk *brijdel* moest zijn, als uit *berijdel* faamgetrokken. Het oude Hoogd. zegt ook *britel*; 't Fransch, *bride*; 't Italiaansch, *briglia*; en 't Engelsch, *bridle*. Doch het drukt oorfpronklijk het Franfche *monture* uit, met insluiting zelfs van het *paard*. — Indien echter Kiliaans afleiding ftand houdt, behoorde men *breidel* en *brijdel* als twee geheel onderfcheiden woorden aan te nemen. Doch het woord kan den toeftel (als *bereidfel*) en zoo de betooming en den *toom* zelf uitdrukken. Onze Ouden zeiden *gereide*, O. § 87, maar verftonden er bepaaldelijk den *zadel* door. Dus is *uten gereide nedergeftehen*, in 't gevecht uit den zadel geftoten; en de *artfoen van den gereide* is de zadelboog, 't Fr. *arçon*. Zie *gereide*.

BREIN, O. als ftof, het zij die der herfenen, het zij die der uitwerpfelen. § 48. Zie *brij* of *brei*. Voor 't laatfte fchreef men echter meest *brijn*.

BRELOK. Zie op *berline.*

BREM, een *heester*, ook *genst* of *ginst* genoemd, by samentrekking van het Lat. *genista*, Fr. *genêt*; of ook, de bloemen en knoppen van deze plant tot een oudtijds zeer gebruiklijke konzerf in het zout gelegd, waarvan de spreekwijze: *zoo zout als brem.* V. als *plant.* § 57. 't Gebruik van de *brem* (of ten minste de naam,) is sedert door dat der *kappers* verdrongen. (Zie dit woord.) Cats zegt echter *kappers van de brem.*

BREMZE of BREMS, een soort van horzel, V. door den uitgang. § 74. Zie *braam en brik.* — Men zei voordezen ook *brem* in het Mannelijke; en dit wellicht van het brommen in lager toon. Doch waarschijnlijk is in alle beteekenis, *brem* van *brennen*, dat is *branden*, duidende op 't gevoel van de wond des angels.

BRES, BRESSE, V. als 't Vrouwlijke *brake*, *broke*, of *breuke*, Hoogd. *breche*, waarvan (§ 73) by de Franschen *breche* gemaakt is, dat tot ons als *bresse* wederkeerde. § 100.

BRETEL, V. als zijnde 't Fr. *bretelle*; doch, als *hang-* of *draagband.* M. § 100, 57. — 't Is van *brette*, oudtijds *degen*, en nog voor den houten degen van Pierrot gebruikt; van welk oud woord nog *bretteur* voor een vechter of vechteryzoeker overig is.

BREUK, V. als præteritum van *ik breke*, *ik brake* of *broke.* § 36. Ook voor *hernia*, 't geen onze Ouders een *karnoffel* noemden.

BREUK, ook wel M. als *breek*, of (gelijk oudtijds) *breke*, met de *e* als *eu* uitgesproken, gelijk men *teugen* voor *tegen* zei. § 28.

BREVET, verkleinend woord van *bref*, ons *brief.* O. of M. § 45 en 100.

BREVIARIE, O. als 't Lat. *breviarium.* § 100.

BRICOL, Weêromstuit. M. schoon 't Fransch *bricole* V. neemt. Doch 't is eigenlijk 't *brisecolpo* van vroeger tijd,

van welk *colpo* (oorspronklijk Italiaansch,) naderhand *coulp* en vervolgens *coup* werd. § 100.

BRIEF, M. Als wortel van *berieven*, dat is, *berichten*, ondanks het voorzetsel *be*. Zie § 89. Of van *rijven* (schrappen), waarvan ook *schrijven* (in 't Oud;Duitsch ook *priiven*) is; als ware 't beschrijf of beschrijving. — Voeglijk leidt men het af van het adjectivum *brevis*, *breve* in 't Latijn (in het Fransch *bref*), gelijk ook in 't Deensch en Zweedsch *brev* en *bref* ons *brief* is, en in 't oud Ital. *breve*, elk stuk papier of pergament waar men iets opschrijft. Reeds onder de Romeinsche Keizers zei men *brevis* voor een lijst, of wat men thands zegt, een Notitie. Dus koomt het by Flavius Vopiscus, Ael. Lampridius, en elders, voor. Van daar in de Roomsche Kerk de *briefs* of brieven der Roomsche Pauzen, waarvan de benaming van *breve* of *brève* uit het Italiaansch en oud Fransch, met zijn geslacht, by ons, in *brief* is overgegaan. Met dat al blijft de afleiding van *rijven* (schrappen) belangrijk, daar, zoo oud als Otfried, *gebriefd* voor *geschreven* strekt. Dus b. v. van de Beschrijving Luc. II:

Druhtin quaman uuolta
Tho man alla uuorolt zalta,
Thaz uuir sin al giliche
Gibriafte in himilriche,

waar GIBRIAFTE *in himilriche*, opgeschreven in den hemel is, γεγραμμενοι εν τῃ βιβλῳ τῆς ζώης,

BRIEL (stadsnaam), eigenlijk een appellatief, van *breë-hil*, de naam van een stroom, die M. gebruikt werd, by de Romeinen *Helium*. Waarvan de uitdrukking *aan den breë-hil*, *brieh'l*, of *briel*, 't geen overgegaan is tot benoeming der stad, die dus altijd (met onderstelling van dat voorzetsel *aan*,) *den Briel* wordt genoemd. Zie *Bosch*.

BRIGADE, als in 't Fransch, V. § 100. 't Beteekent eene *party* als afdeeling.

BRIGANT. Eigenlijk partyganger, en van daar *ſtrooper*. M. § 28. — Van 't Ital. *briga*, eigenlijk *moeite*, waarvan *brigare*, ſtreven, trachten, is, zoo als ook 't Fr. *brigue* en *briguer*.

BRIGANTIJN, klein vaartuig met riemen en zeilen en ongedekt. M. om den uitgang. — Van *brigant*.

BRIJ of BREI, de wortel van *briën* of *breien*, kooken, of week maken, of tot pap maken, en dus M. § 28. Van *briën*. Zie Huydec. Van het zelfde woord koomt *brein*, als ware 't *brei-ing*, beteekenende al het geen week of pappig is, en het werkwoord *brijzelen*; doch dit laatſte door tusſchenkomst van het werkwoord *bruizen*, in den zin van ſloten, kwetſen, waarvan het een frequentativum is. Ook het Franſche *broyer* behoort hier toe. — Echter hangt het ſamen met *broeien*, *brouwen*, en 't Hoogduitſche *brühe*. Ook 't Franſche *brouter*, ons *brood*, enz.

BRIJN, uitwerpſel. Zie *brein*.

BRIJZEL, M. § 28. Doch

BRIJZELING, als *kruimel*. V. als zijnde adjectivum. Zie § 57, en *kruim*.

BRIK (of beter BRIKSTEEN), in 't Fr. *brique*, gebakken ſteen, eigenlijk adjectif uit *bre-ig* of *bri-ig* ſaamgetrokken; van *bre-en*, waarvan ook *brem*, dat eigenlijk *bre-ing* is, *bremſe*, horſel, *bremst* en *bremſtig*, dat branding en branding, en dus prikkeling en prikkelig beteekent, in den eerſten zin met *braden* en *branden* vermaagſchapt, en in den laatſten zin verwant zijnde met *braam*, *praam*, *fraam*, *priem*, *prikken*; of wel van dat *bri* waarvan *brijzelen* is, dat met *breken* ſamenhangt, en met het Franſche *percer*, en zoo eenigermate ook met ons *perſen*. M. § 57.

BRIK, een ſoort van ſchip. 't Is het Franſche *barrique*, dat is, last, en als dit, V. § 100. En men moest dus een *brikſchip* zeggen.

BRIKOL. Zie *bricol*.

BRIL,

BRIL, M. 't zij als ſaamgetrokken van *bridel* of *breidel*, praam. § 28. 't zij als eigenlijk *beril* zijnde, groen edelgeſteente, dat eertijds voor zwakke oogen gebruikt werd en, als *ſteen*, M. is; waarnaar alle oogglas naderhand genoemd kan zijn, ſchoon het van ouds ook voor *breidel* of *praam* gebruikt wordt. § 57. — Men plach oudtijds den ſamenloop der ſleutelbeenen op de borst, waar zy zich aan 't ſternum hechten ook den *bril* te noemen.

Men zegt iemand *een bril op zetten*, dat is een praam, klem, prang. Maar iemand *brillen* is van dit *bril* niet, maar het is *prellen*, oud Ridderlijk woord, beteekenende, *met een ſtoot te rug zetten*.

Een andere toepasſing van dit woord, als *breidel*, heeft men ook op een *burcht*, ten bedwang, het zij van een riviermond, het zij van een ſtad of landſtreek, gehad; en van daar zei men ook wel een *bril-* of *brillenburg*. Ook beteekent het werkwoord *brillen* van ouds, *breidelen*.

BRINK, dat is, *rand*, *boord*, M. § 28. als zijnde wortelſylbe van *be-ringen*, omboorden.

BRITS of BRIDS. Een woord uit het Engelsch verbasterd; en wel, in de beteekenis van *broek*, uit *breeches*, en in die van ſlaapſtelling, uit *bridge* (een *brug*). V. door den uitgang. § 73.

BRITTEN (meervoud.) oudtijds ſpaanders. Verwant met het Hoogd. *bret*. V. als *ſpaan*. § 57. Ook voor turfkluiten gebruikt.

BROD, M. als wortel van *brodden*. § 28, doch ook O. gebruikt als *gebrod*. § 51.

BRODDE of BROD, als *brodding*, V. § 67.

BROED voor *gebroed*, als dit, O. Als wortelwoord van *broeden*, M.

BROEDER. Zie van dit woord Aanteek. *gg* op bladz. 226, en voeg er by, dat het Turksch قرنداش (*karindasch*) zegt, van قرن (*kern*), *venter*, en داش (*dasch*), en dus *ſocius*

ventris, is. *Kis karindasch*, dat is, *virgo ventris ſocia*, is dus *zuster*, want قز (*kis*) is *virgo*. *Broeder* is inderdaad van *broeden* (als voortbrengen), en in eigen beteekenis 't zelfde als *gebroed*. Men moest dus naar den innigen zin des woords altijd *mijn medebroeder* of *gebroeder* zeggen. Even zoo is 't Gr. ἀδελφὸς en ἀγάςωρ (met een ſamentrekking van ἅμα tot ἀ) van δέλφυς en γαςήρ. Zie Valckenaers Schol. Vol. II. pag. 33, 34. — 't Franſche *bru* kan hier ook toe gebracht worden, zoo niet tot ons *bruid*.

BROEDERSCHAP, V. Zie § 39. En zoo ook *gebroederſchap*.

BROEK, oorſpronklijk *ſcheur* of *ſpleet*, zijnde 't woord eigenlijk *breuk* of *brook*, V. § 36. En dit zoo wel voor gebroken land als voor *bracca*, in 't oud Fr. *bragues*, dat het zelfde woord, en van *ik breke*, *ik brake* of *broke*, is. Men kon het woord echter als *berok* (berokking) aanmerken. Zie *rok*. Junius wil het van het Eöliſche βράκος voor ῥάκος afleiden, en de zin zou op 't zelfde neêr moeten komen. — Voor *gebroken* LAND vindt men 't echter van ouds O. Dus by Van Velthem, III. Boek, cap. 16:

Als men ſe heeft altenen vernomen,
Sijn ſi iegen die gene comen
Tot ouer DAT broec. —

men verſtond dan *broekland*. (*Altenen* is *op eens*, en dus, zoo wel *onverhoeds* als *gezamendlijk*; maar Le Long maakt er naar zijne wijsheid *geſtadig* van. Ongerijmder kon het wel niet.)

Men weet niet te min, dat de Romeinen hun *bracca*, als been- of dijbekleeding, voor een Oud-Gallisch of Keltisch woord uitgaven, gelijk Diodorus van Sicilie ook opmerkt; waarvan 't Lat. *bracca* en Franſche *brague* en *brayes* gevormd is. Doch dit neemt (mijns inziens) onze afleiding niet weg. Men mag opmerken dat wanneer in den

den bloei der Italiaanſche en Franſche weelde de groote pracht van kleeding met de wijde en rijklijk geſtrikte broeken met zilveren neſtels beſtond, het woord *brageeren* hieruit ontſtond.

BROK, insgelijks *breuk* van *breken*, gelijk het altijd by de Vlamingen te recht gebruikt is, V. 't Een en ander zijn præterita. Doch M. als wortel van *brokken* en *brokkelen*. § 36, 28. Kwalijk maakt men 't by ons O. het geen uit het oude V. afkomſtig is.

BROKADE, en

BROKARD, beide, ſtoffen met goud of zilver doorwerkt, of, gelijk men het met een ſoort van kunstwoord noemde, *gebroken*, in 't Fransch *broché*. Het Franſche *brocher* naamlijk werd als by ons *brokeer* uitgeſproken en is ons *breken*. Zie onze T. en D. Verſcheidenh. II Deel. — *Breken* heet in de verſierende kunſten ſchakeeren (*varier*) door het inbrengen van eenige verſcheidenheid van kleur, vorm, of voorwerp. — Beide woorden zijn ontwijfelbaar O. als ſtof, § 48. doch, daar zy zuiver Fransch zijn, zegt men *de brokade* ook wel in het V. doch *brokard* niet in het M. § 100.

Brokard is niet anders dan ons *breker* of *brekert*, in ſenſu neutro vel medio verbi. — In 't oud Engelsch was *brooch*, een juweel. Zie Chaucer in zijn Troïlus, V[de] Boek (p. m. 322 a).

BRON of BORNE, V. van *borren*, dat *borrelen* en *borrenen* maakt, als opwellen, § 70. doch zelf van het Thema *bo* is. *Borne* is hier voor *borning* of *borrening*, en dus V. § 67, en zoo neemt men ook *bron*, als het zelfde woord zijnde. Ook blijft dit geſlacht, wanneer men het woord voor het water-zelf gebruikt, 't geen de eigenaartige beteekenis is. Zie *born*. Onze Ouden echter namen *bron* M. als wortelſylbe van 't werkwoord *bornen*. Zie een voorbeeld op *traan*.

BRONS. 't Ital. *bronzo*, metaal 't geen men thands uit

een mengſel van koper en tin doet beſtaan. O. als ſtof. § 48. Het Neêrduitſche woord hiervoor is *klokſpijs*. — Het woord *brons* is van 't zware geluid het geen deze ſtof aan de klok geeft, waarvan ook βροντη (de donder) en βρόγχος (de keel). De gemeenſchap van dit *brons* met *brommen*, doet zich gevoelen.

BRONST, teeldrift van een dier (waarvan *bronsttijd* en *bronſtig*), is eigenlijk *hitte*, en verwant met *broeien* (zie *brood*). V. § 77.

BROOD (gerezen gebak), O. als participium van *bro-en*, *brouwen*, dat is, *broe-en*, *broeien*, het geen ook *gesten* is. Anders, als *deeg*, dat is, ſoort van ſtof, § 48; en ook als verkort van *gebroeid*, in den zin van *geroosd*. Broeien is ook rooſten, en ſchroeien, en branden. Ook *braden* beteekende van ouds alle bereiding door 't vuur, zoo als *koken* ook. Zie *koek*. Ook is 't eigenlijk bloote ſamentrekking uit *be-raden*, bereiden. In 't oud Fr. is *brout*, pâture, waarvan *brouter*, en 't Hebreeuwsch heeft ברות voor voedſel of ſpijs.

BROOS, V. § 73. Zoo men 't uit het Italiaansch wil afleiden, mag het beſchouwd worden als vrouwelijke uitgang van het verouderde *bró*, *brode*, dat M. was, waarvan de verkleining *brodekijn*, in 't Fransch *brodequin*, gelijk *manequin* van *man*. Doch zie *bordes*. Wil men 't daartegen als in oorſprong Neêrduitsch beſchouwen, zoo mag men by dit eenvoudige *brode* blijven, en dit *brode*, waarvan *brodeſe*, *broôſe*, is eigenlijk *bordſe*, het zelfde woord met *borde*, anders *tafel* of *tovel*; welk laatſte in *pantoffel*, dat is, *band-tafel*, overig is. De oude ſchoeiſels, naamlijk, waren *berdertjens* of *plankjens* (naderhand *lederen zolen*), over den voet of om den ſchenkel geſtrikt, en de Franſchen hebben het woord *pantoufle* van ons. — Die *broos* en *beurs* van het Feniciſche *byrſa* (den ouden naam van Karthago), als *leder* beteekenende, wil afleiden,

mag

mag het even zoo wel, als d'Ercilla, den naam dier ſtad met *charta*, papier, (ons *kaart*) vermaagſchapt. Zie Aanteek. *i.* Men zie echter 't aangevoerde op *bordes.*

BROUWTE, dat is, gebrouwen bereidſel, V. door den uitgang. § 95.

BRUG, als *berugging*, van *rug*, (als ware 't indorſatio), eigenlijk *bruggn*, V. § 67.

BRUI, *ſtoot*, M. § 28. — Zie *brij.*

BRUID, V. naar de eerſte algemeene regel van toepasſing. § 55. Vergelijk ook Aanteek. *gg.* Zoo het echter niet *gevraagde* is. *Brautinga* in de Edda Saem. is *bedel laar*, van het Thema *rave*, waarvan 't Engelſche *to grave.*

BRUIDEGOM (zie Aanteek. *u.*), M. ook door toepasſing. § 55. En dus, al ware 't van *goom*, als ſommigen verkeerdelijk gewild hebben. — 't Is van het Oud-frankiſche *gumo*, 't geen ſamenhang toont met het gebruik van 't Franſche *homme* als man, terwijl *homo* 't *homme* voor mensch geeft.

BRUIKER, van een ſtuk lands met boerenwoning gezegd, M. door den uitgang, ſchoon het woord pasſivè verſtaan wordt. § 28. Van het woord *gebruiken* gaf ik de etymologiſche vorming in mijne Zielkundige Verhandelingen, bladz. 74, en herhaal hier gaarne, dat het van het Thema *ru* en met *rust* verwant is, als zijnde 't *be-ru-i-gen*, dat is, *tot rust brengen*, bevredigen, ſtillen van behoefte of van hem die behoeft.

Het Latijnſche *uti* ſtaat dus met ons *nutten*, *nuttigen*, en *nut* in verband, en het is daarom dat men oudtijds zeide *zich gebruiken met iets*, even als in 't Latijn *uti re aliquâ* en gelijk wy nog zeggen *zich behelpen met iets.*

BRUILOFT, V. als præteritum. § 36. Kwalijk leidt men dit woord af van *belooven*. 't Woord LOFT is *vreugde* en *vreugdefeest*, en 't oude adjectief *loftig* wordt niet te onrecht

recht met *luchtig* verward in sommige oudere schriften. Zie Aanteek. *c*.

BRUIS (verouderd), voor *schuim*; als dit O. § 51. 't Beteekent by uitbreiding ook een buil en kneuzing, en zoo ook 't geen ongaaf, week is. Hiervan is een *beurze peer* by verbastering voor *bruize*, als adjectief, en zoo hangt het met *broos*, *broze*, samen, 't geen eigenlijk week is, schoon thands voor lichtbrokkelig gebruikt van iets hards.

BRUM, of

BRUMMEL, wilde bezie, niet zeer ongelijk aan de bramboos. V. om dat er bezie onder verstaan wordt. § 57.

BRUWIJN was by onze Ouden 't Fransche *brouïne*, en als dit, V. § 100.

BUCHT of BOCHT, in den zin van *buidel*, V. zie *bocht*, als in de spreekwijs: *de bocht onder den arm hebben*. Ook by wege van verachting gezegd, V. § 36.

BUDGET of BUDJET, Fransch woord van Duitschen oorsprong, als *budge* van *bucht*. 't Is een eigenlijke *bedelzak*, waarvan de Franschen *besace* gemaakt hebben, naamlijk, een zak met een toegegespten klep, als op de Geuzenpenning. — In welke beteekenis het thands gebruikt wordt, in navolging der Franschen, die in hunne benoemingen, al wat edel is, verlagen, en al wat laag is, verheffen, weet ieder. O. om den uitgang. § 100.

BUFFEL, M. 't zij als dier, 't zij als scheldwoord. 't Is het Fransche *bufle*, 't Italiaansche *bùfolo*, van 't Latijnsche *bubalus*. § 100.

BUFFET of BUFET, voor schenkdisch. Fransch woord, by ons O., als de uitgang meêbrengt, § 100. — Doch dit niet te verwarren met BOFFET.

BUI, M. als wortel van het werkwoord *buien*. § 28. Maar het is eigenlijk *bó* of *bode*, boodschapper, in den zin van voorteeken. Thands heeft het de beteekenis van *vlaag*, en

men

men neemt het ook V., het geen zich niet laat wettigen, ten zij men 't als verkort van *buiing* gebruikt. § 67.

BUIDEL. Het zelfde woord met *boedel*, *bodel*, *bol*, en *bottel*. Het is *boël*, van *bo-ën* omſluiten, of van *bu-en*, verwant met het Griekſche *βύω* en het Engelſche *to put*, of van *bot*, knop, als ware 't *knobbel*, M. § 28. Ook hangt het ſamen met het Latijnſche *bulga*, beurs, en 't Franſche *budget*.

BUIK, V. als adjectivum, ſaamgetrokken uit *bo-ig*; waarvan de inhoud *bo-el* (in 't Engelsch *bowels*, by ons *bodeling*,) genoemd wordt. Van het Thema *boën*, omſluiten, of wel, van *buën*. Zie *beuling*. Dat het mannelijk geſlacht hier ingedrongen is, ſchijnt door vermenging met het Hoogduitsch. § 33. Of het is door misverſtand van den genitivus *des buiks*, waarvan zie Aanteekening *a*. Dat *buik* oudtijds voor het geheele lichaam zonder 't hoofd gezegd werd, is bekend, en van daar de uitdrukking, iemand *het hoofd van de buik ſlaan*, in Walewein, Ferguut, Zeghelijn, enz. en ook nog door Vondel gebruikt, waarvan Huydecoper.

BUIL (gezwel) M. als ſaamgetrokken van *bo-ël*. § 28. Van *bo-ën*, omſluiten, of *bogen*, buigen, en dus, hobbelig, oneffen zijn.

BUIL of BUILE, wanneer het voor *bo-eling* als zwelling, gezwollenheid, of hobbeligheid, voorkomt, V. § 67.

BUIL van den Bakker, is *buidel*, dat is, zak, waar het meel door *gedreven*, en dus *gezeven* of *gezift* wordt, en dus is het M. § 32.

BUIS, V. Zie *bus*, *bos*. Hiertoe behoort ook een *Haringbuis* als vaartuig; hetgeen Antonides onderſcheidt door in 't Meerv. *haringbuisſen* te zeggen. Kwalijk; 't is altijd *buizen*.

BUIT, V. § 36. 't Is het oude *bote*, baat, Engelsch *boot*. Door verwarring met *baat*, waar mede 't verwant is, gebruikt

bruikt men het M. doch kwalijk. 't Woord is vermaagschapt met het Engelsche *to bui* (by ons *boën*, *buien*), thands *koopen*, maar oudtijds alle verkrijgen of bezitten, waarvan 't een particip. præt. is, en het geen eigenlijk *be-o-en* of *be-oden* is, van *ode*, *bezit*. — Wil iemand dit woord echter als eene verscheidenheid in uitspraak van *bot*, in den zin van *bondel* of *pak*, aanmerken, hy kan daar ook gronden voor vinden. — Sommigen wilden hier 't werkwoord *buitelen* van afleiden, doch te onrecht. *Buitelen* is van *puit*, en beteekent, als de kikvorsch, zich hals over hoofd afwerpen of tuimelen. Zie *puit*. — *Duikelen*, een bloot frequentativum van *duiken*, waarvan de Franschen den eendvogel *duc* noemen.

BUITEL, M. § 28. — Zie *buit*.

BUL (stier), M. door toepassing. § 55. Eigenlijk is *bul* niet anders dan een *bel*, of klokjen, dat men den Stier plach om te hangen; en men moest *bulstier* zeggen, even als *belhamel*.

BUL of BULLE (brief), V. van 't Latijnsche *bulla*, en 't Grieksch van den lateren tijd *βούλλα*, voor het bolrond zegel, Vorstelijke en Pauselijke brieven aangehangen, en van daar vervolgens voor den gezegelden brief-zelf gebruikt. § 100.

BULHOND is hond tot het stierengevecht gebruiklijk; en in een anderen zin, een hond met een' breeden stierenmuil of (als men plach te zeggen) een' *bullenbak*.

BULLENBAK van *bak*, kaak, en by uitbreiding 't gantsche aangezicht, en dus, *bullengezicht*, V. Zie *bak* en *bakhuis*. Doch door toepassing M. en V. § 55.

BULLENBAK van *bakken*, nu *pakken*, voor *aangrijpen*, *bevechten*, met *bakkelij* (gevecht) verwant, 't geen men kwalijk uit het Maleitsch acht te zijn. 't Is het zelfde als *bulhond*, M. § 28, 39.

BULLENPEES, als *pees*, V. § 39.

BUL-

BULLETIJN, uit het Fransch ingevoerd, doch in beteekenis, door zijn diminutive vorm, eenvoudig *briefjen*, of briefjens bevattende, enz. Van *bulla* (nu in 't Ital. *bolla*) is het diminutif *bolletta*, en van dit weder het adjectif *bullettino*. Dit adjectif, by de Franschen als M. aangenomen, is by ons O. § 41. Vergelijk *polis*.

BULSTER. Het woord is eigenlijk *bulste* of *bolste*, en dus V. § 75; en dit geslacht behoudt het ook met de *r*. § 57. *Bulderen*, *bolderen*, (eigenlijk *bolleren*, dat is, bol worden) is ook opzwellen, en van daar *bolder* of *bulder*, en *boldster* of *buldster*, in de tweederlei geslachten. Vergelijk § 97. Doch voor *stroozak* of *matras* of ook *kussen*, zei men regelmatig *buldster* of ook wel *bulster*, met de *u*. De Italianen hebben daar hun oud *poltrone* voor, 't geen men gewoon is van 't Lat° *pollice truncatus* af te leiden, doch eigenlijk niets dan *buld-* of *bultzak* (als wy by ons ook van iemand zonder moed of geest plegen te zeggen) beteekent.

BULT, V. als van *bul*, *bol*. Het is *bulte*, als zwaarte, lengte, enz. gevormd. § 33, 95. Van dit *bult* hebben de Duitschers hun *pult* voor lessenaar, by Hans Sachs *buld*. Doch *buld* is eigenlijk een kussen. Zie *bulster*.

BUN, verbastering van *ben*. Als *ben*, V.

BUNDER, O. van 't Latijnsche *bunnarium*. § 100. Anders M. als de vorming medebrengt, zijnde het woord van *binden* ontleend. Want *bunder* was oudtijds een dubbele maat lands, even als *jugerum* by de Gromatici gezegd wordt *duorum actuum* te zijn, en daarvan genoemd is. Zie *Hygenus de limitibus constituendis*.

BUNZING, V. door de vorming, § 34. Eigenlijk *vunzing*, van *vunzen*, stinken, dat met *vuil* verwant is, en zijn oorsprong in ons *foei* heeft.

BURCHT, BURCHTE, V. even als *lengte*, *breedte*. § 33, 95. Zie voorts *burg*.

BUREEL, Fransch woord, tegenwoordig meest *bureau*. O. § 100.

O. § 100. Het is eigenlijk wollen kleed of tapijt, van *bure*, ons *brat*, en van daar, voor tapijt of tafelkleed gebruikt, en by verderen overgang, voor de tafel-zelve waar het op lag: en dus koomt het dan overeen met het Portugeesche *meza*, dat het Latijnsche *mensa* is. *Ter tafel* en *op het tapijt brengen* is dus één.

BURG of eigenlijk BORG, V. als præteritum van *ik berg*, *ik borg*, V. § 36. Doch aangemerkt als wortelwoord van *borgen*, *burgen*, of *bergen*, M. § 28, en dus in 't volstandig Gebruik. Dat men 't wel O. genomen heeft, en zoo ook *burcht*, is uit misvatting door dat men *'t voorburcht* wel eens zeide, by intrekking (crasis) voor *voorgeburchte*, als bevattende den *burg* met de daar omstaande gebouwen en toebehooringen collectivè, of ook wel de *voor* een burcht staande behuizing alleen, § 49.

BURRIE, zie *berrie*.

BUS, V. zie *bos*. — Ook in den zin van schietroer.

BUSSEL, zie *bosfel*.

BUSTE, Fr. woord, niet van het Latᵉ *bustum*, dat graf beteekent; maar van 't Italiaansche *busto* en in dezen zin, ook als dit, M. § 57, 100. Ons Hollandsch zegt *borstbeeld*. Men zou, daar het Italᵉ uit het Latijnsche woord is, in die taal behooren te zeggen *testa di busto*, om 't geen er meê gemeend wordt uit te drukken, d. i. grafhoofd. 't Schijnt wel, of men op de graven, ter uitbeelding van de hoop der opstanding des lichaams, het hoofd des verstorvenen, als daaruit stekende, of zich daaruit opheffende, verbeelden wilde, en die benaming daaruit ontstaan zij, schoon in zich zelfs de borstbeelden reeds van ouder dag teekenen. Eigenlijk echter is *busto*, in 't Italiaansch de *romp*, en niet het hoofd.

BUTOR. Zie *puitoor*.

BUURSCHAP, V. § 39. Voor *gebuurte*; doch voor de betrekking van *buren* onderling, O. § 51.

BUURT,

BUURT, V. als gevormd van het werkwoord *buren*, by een wonen. § 33, 95. Eigenlijk *buurte*, en ook *gebuurte*, dat desgelijks, V. is, ſchoon de collectiven van die vorm O. zijn. § 49. Het is, om dat *gebuurte* niet van *buur*, maar van *gebuur* (medebuur) is, en met de *buurte* dus van gelijken aart. § 88.

BUZAART. Zie *muzaart*.

BYSSUS, fijn linnen. O. als ſtof, § 48.

C.

CABINET. Zie op K.

CABRIOOL, voor ſprong, (beter dan *capriool*, als Latijnsch,) uit het Fransch, en M. § 100.

CACHELOT, eigenlijk *caſquellot*, ſoort van walvisch, zoo genoemd naar zijn overgrooten kop, van *caschello*, Italiaansch, en 't zelfde in beteekenis als *caschetto*, waarvan 't Fr. *casquet* en ons *kasket* voor helm of kopſtuk. M. § 100. — De Duitſchers noemen hem *potvisch*. — Het woord-zelf beteekent derhalve door zyn diminutiven uitgang eigenlijk *grootkopjen*.

CALANGIE. Zie op de K.

CANAILLE, of, naar onze ſpelling,

CANALJE, ſcheldwoord van *canis*, in 't Ital. *cane*, waaruit *canaglia*, beteekenende *hondengebroed*. Als collectivum, O. § 49; doch op eene perſoon toegepast, M. of V. naar de toepasſing. § 55.

CANAPÉ, Fransch woord, en als dit, M. § 100. Van 't Latijnſche *canopeum*, dat is, *muggennet*. 't Was oudtijds een met gaas behangen rustbed.

CANON. Zie op K.

CAPRICE, Fransch woord, by ons eigenlijk *gril*, maar ook in den goeden zin van een inval van verbeelding gebruikt.

bruikt. M. als in 't Fransch. § 100. De oorſprong is in 't Ital. *capo riccio*, d. i. verwilderd hoofd.

CARDON, anders *artiſchok*. M. door den uitgang, als *chardon* in 't Fransch. § 100.

CARGA. Spaansch woord, beteekenende *last* of *lading*, *vracht*. Fransch *charge*, Italiaansch *carica*, waarvan ook 't Spaanſche *cargadoor* by ons. — V. om den uitgang op *a*, en uit toepasſing van *last*. § 100, 57.

CARGASOEN, mede uit het Spaansch genomen woord, beteekenende *lading*. O. door den uitgang *oen*, die de Ital. *one* by ons is. § 100.

CAROUSSÈL (Fransch woord) O. veellicht als 't oorſpronklijk Neêrduitſche *geros* zijnde, van *rosſen*, voor paardrijden. § 51.

CASSA, Italiaansch woord, V. als uitgaande in *a*. § 100. Zie *agio*.

CATAR, of CATARRHE. M. als 't Lat. of Franſche woord, daar 't uit is; of V. als 't Hollandſche *zinking* dat er door verſtaan wordt. § 100, 57.

CAZIJN. Zie op K.

CEDEL, V. van het Latijnſche *ſchedula*. § 100. — ſchoon dit Latijnſche woord veellicht eigenlijk *ſcidula* van *ſcindere*, of wel van σχίζειν is. — Doch zie ook *ceel*.

CEDER, M. van den Latijnſchen naam, *cedrus*, door 't Fransch, en, boven dien, als boom. § 57.

CEEL. Dit woord, in de ſchrijfwijze gewoonlijk met een teeken van ſamentrekking geſchreven, en dus als contractie van *cedel*, kon echter daar wel geheel onderſcheiden van zijn, wanneer 't voor een lange *reeks* of *lijst* wordt genomen. Het oude Duitsch zegt *uf ein zil* en *ohne endes zil* voor *op een reeks*, en *eindelooze reeks*, en veellicht is 't het oude *zille*, of *ſille*, zoo voor *deurdorpel* als voor *watergoot*, *waterleiding*, *verlaat*, *ſluis*, enz. gebruikt, en waarvan zekerlijk de beteekenis in *zijgen*, afvloeien of langsvloeien ſchuilt; even

als

als *reeks* van *reën*, *ſlien* (vloeien) is. Zie *zille*. — Ook als *dorpel* is 't van de lengte, als *lat* tusſchen de posten van 't deur- of het venſterraam genoemd, die ze boven of onder uitgeſpannen houdt. — Wy behoeven 't dus niet als verbastering van *ſcedula* aan te merken.

CEL, V. van het Latijnſche *cella*. § 100.

CENT, dat is *honderd*, als dit O. omdat er *getal* onder verſtaan wordt. § 57. Maar

CENT voor een nu ingevoerde munt, makende een honderdſte gedeelte van een gulden. M. als *gulden*, en als *penning*, daaronder verſtaan. § 57.

CENTENAAR, M.: door den uitgang; doch beter O. als 't Lat. *centenarium*. § 28, 100.

CENTINEL naar het Spaansch, of *ſentinel* naar het Ital. en Fr. ons *ſchildwacht*, en als dit en ons *wacht* V. § 100, 39.

CENTURIE. (Lat.) V.

CEPIER. Zie *cippier*.

CEREMONIE, V. als 't Latijnſche en Franſche. § 100.

CERUIS, het Lat. *cerusſa*, en als dit V. § 100. of O. als ſtof. § 48.

CESUUR in de verzen V. als zijnde 't Latijnſche woord, *caeſura*, ſnede. § 100.

CHAIS. 't Franſche *chaiſe* en dus V. § 100. 't Woord is het zelfde met *ſiege*, zitting of ſtoel, gelijk men het ook in Italie *ſediola* heet. Zoo het echter het oude Lat. *ciſium* niet is, het geen niet onmogelijk ſchijnt. *Vehiculi biroti genus*, zegt Noni Marcell. c. 2, n. 139.

CHALOTTE, Fr. woord. (Onze Vaders noemden 't *ſchalongie*, naar den Italiaanſchen naam *ſcalogni*.) V. § 100.

CHAMOIS (geitenbok), M. maar als ſtof, uit zijn hair geweven (ſoort van *grein*), O. § 55, 48.

CHAOS, M. Het is het Latijnſche *chaos* (dat O. is), maar M. zoo door toepasſing van het Hollandſche *baaiert*, § 57; als in overéénſtemming met het Fransch.

CHAR-

CHARTER. Dit vreemde woord, van *charta* ontleend, is tegenwoordig O. als zijnde *gecharter*, van *charteren*, op 't papier brengen. § 51. Die de *charter* zegt, zegt derhalve kwalijk. Anderen zeggen *het charter*, en verſtaan er *geſchrift* onder, naar § 57. Ook goed.

Oudtijds ſchreef men *zaerter*, en nam dit M. een woord, dat men niet heeft weten t' huis te brengen, maar 't geen de oude uitſpraak van *chartre* vertoont, toen men de Franſche *ch* reeds als *z* of *tſ* uitſprak, waarvan in het II. Deel mijner *Taal- en Dichtkundige Verſcheidenheden* breeder! — Zoo lees ik in de *Pelgrimmagie der menſchelijcke nature*, Handſchrift van 1438: *Si hielt in haer hant enen groten* zaerter, *daer vele in gheſcreuen ſtond, eñ was ontbonden, eñ al ghereet om te lezene.* Men ziet, dat daar een grooten rol ſchrifts gemeend wordt, ontrold om te lezen.

CHEBEK. Zie *Xebek.*

CHERUB, M. als alle benamingen van Engelen en Geeſten. § 55, enz. en even zoo

CHERUBIJN.

CHIJL, voor 't Latijnſche *chylus*, als dit, M. § 100. Doch kwalijk wordt het ſomtijds met het Nederduitſche *geil* verward. *Gijl* was by onze Ouden, ſchuim van bier, als Junius aanmerkt.

CHIMEER, V. van het Latijnsch of Fransch. § 100.

CHITS (als men pleegt te ſchrijven), dat is, *gebloemd* van het Turkſche چيچك (*chidſchek*), bloem. V. om dat men er niet de ſtof maar de bloem in beſchouwt, en het dus den uitgang volgt, § 80. De ſtof is 't katoen. — 't Hebr. heeft ציץ (*tſits*) voor bloem. Schrijven wy *fits*.

CHOCOLADE (kokoudrank of kokoudeeg), uit het Fransch V. gelijk alle de Italiaansch-Franſche, of Spaansch-Franſche uitgangen van die ſoort, als *marmelade*, kweemoes, *limonade*, limoendrank, enz. § 100. Deze uitgang is 't Vrouwelijk participium in *ada* van de Spaanſche conjugatie

der

der werkwoorden die op *ar* uitgaan, als *armada* van *armar* ('t Lat. *armare*), *bravada* van *bravar*, enz. Vergelijk Aanteek. *bbb.*

CHOOR, 't Lat. *chorus*, doch O. als collectivum § 49. En dus is het ook voor de afgezonderde plaats in de kerken, dus genoemd.

CHRISTENDOM, O. § 92.

CIBORIE of CIBORY, V. van het flecht Latijnfche *ciboria*, voor *cibarium* gebruikt. § 100. 't Woord *ciborium* is echter Latijn, maar 't is daar het Gr. κιβώριον en beteekent een beker; dus Horatius:

Obliviofo levia Masfico
Ciboria *exple.*

CICHOREI, V. als *plant*, van 't Latijnfche *cichorea*. Voor den wortel, M. § 57.

CICLAAT of (beter) CYKLAAD. Kostbare ftof, oudtijds beroemd, en als ftof, O. § 45. Het woord is van het Gr. κυκλὰς, dat een kostbaar vrouwenkleed was, waartoe in het latere Griekfche Keizerrijk deze ftof genomen werd, welke een foort van zijden weeffel was, naar dit kleed genoemd. — Men neemt het ook V. als 't Fr. *cyclade*, uit het Gr. woord door het Italiaansch gevormd. § 100.

CIDER of CIJDER, M. als 't Italiaanfche *cidro* en Franfche *cidre*, en door toepasfing van het woord *drank*. § 100, 57. Wellicht is het woord uit ζύθος ontftaan. Doch zie men *citroen.*

CIER, M. als wortel van *cieren.* § 28.

CIER, 't geen Huydecoper, I. D. bl. 355, zegt niet te kennen, maar uit Valentijns Ovidius aanhaalt; V. § 100. Het is van het Spaanfche *cedra*, en beteekent het pennetjen waar men de Guitarre mede tokkelt. 't Is het *plectrum* der Ouden.

CIER, in *goede cier maken* of *toonen*, V. Dit woord, in het oud Fransch *chère*, in 't Spaansch *cara*, en in 't

oud Italiaansch *ciera*, beteekent *gelaat*, en schijnt met het Grieksche κάρα verwant. By de Ouden, en nog by Roemer Visscher en anderen, zelfs by Cats in het Tweede Deel zijner Twee- en tachtigjarige Bedenkingen, maar by dezen als ruime en lekkere aanrichting (zijnde de ware beteekenis van 't woord toen reeds onbekend geweest,) wordt het altijd *chier* geschreven, zoo als zy ook *chieraat* en *verchieren* spelden, en het op de nieuwe Fransche wijze, byna als met onze *tſ* uitspraken. Zie van deze uitspraak mijne *Taal- en Dichtk. Verscheidenheden*, II. Deel, bladz. 143.

CIERAAD, thands meestal *ſieraad* geschreven, heeft alle drie de geslachten. Dat onze Ouden dit woord en het werkwoord *cieren*, van het vorige *cier* ('t Fransche *chère*) afleidden, blijkt uit hunne spelling met *ch*. Echter zou men het tot *cirrus* t'huis mogen brengen, gelijk wy ook *krullen* voor *ſieraden* zeggen. Het wordt O. gebruikt, even als *huisraad*, *raad* voor *gerade* (dat is, *toeſtel*) nemende, als wanneer het de kracht van een collectivum heeft, § 49. Het is Vrouwelijk als men het neemt voor *cieraadje*, § 100; en M. als men het aanmerkt als saamgesteld met *raad*. § 39.

Intusschen kan de spelling en uitspraak in geene dezer gevallen voor juist gaan. *Cieraadje* laat zich dus niet afkorten, en met *raad* of *raat* gekoppeld, zou het *cierraad* of *cierraat* moeten zijn, en de toon op *cier* vallen. Men is dus verplicht een verloop te erkennen, en schrijve of *cieraad* met den toon op de laatste greep, of *cieraadje*, of *cieradië*; of, *cierraad* met den toon op de eerste sylbe, of eindelijk, *cierraat*; waarvan ik voor my geen van alle afkeuren wil, zoo als ik *cieraad* of *cieraat* met den toon op de eerste sylbe moet doen. *Cierraad* zal dus M. zijn; *cierraat*, V. *cieraad* O. *cieraadje* en *cieradië*, wederom V. § 39, 100. Dat het woord eigenlijk tot de *c*, en niet

tot

tot de *ſ* behoort, blijkt genoegzaam uit het aangevoerde, alhoewel de ſpelling met *ſ* ten volle gewettigd is door het ſtandhoudend gebruik, 't geen men billijk volgen mag. Kiliaan leidt het woord *cier* af van *χαῖρον*, als ware het vrolijkheid: doch het is naar alle blijken, van *κάρα*, en men zegt iets *vercieren*, even, en in den zelfden zin, als men zegt *een oog* aan iets geven, of, ergens een *gelaat* of *aanzien* aan geven. De afleidingen van dit *κάρα* zijn in 't oud Fransch niet ongemeen. Men plach oudtijds tooverhekſen te hebben, die de lieden in hun beeltenis vervloekten en vermoordden; en dit werk had den naam van *carathement*, de heks dien van *carauldo*. Men gaf er ook den naam van *envoultement* aan, van 't Latijnſche *vultus*. Men zie het oud en zeldzaam geworden Franſche ſtukjen: *Les quinſe joyes du mariage*, pag. 139, 140, enz.

CIGAAR, zeer verkeerdelijk *ſegaar* gezegd, daar 't het Spaanſche *cigaro* is. M. als dit. § 100.

CIJFER, O. als wordende *teeken*, en V. als wordende *letter* daarby verſtaan. 't Woord is Ooſtersch, van ספר, *tellen* of *telling*, § 57. Dat men *cyfer* voor een *nul* zegt, als in 't Fransch, is in den zin van *bloot* (of *ledig* en onbeduidend) teeken.

CIJLINDER (by ons *rol*,) M. als in 't Fransch, Latijn, en Grieksch. § 100. doch met *y* te ſchrijven.

CIJMBAAL en CIJMBEL, V., als in 't Fransch; ſchoon van het Latijnſche *cymbalum*.

CIJNS, M. van het Latijnſche *cenſus*. § 100.

CIJPRES, M. van 't Latijnſche *cypariſſus*, door het Fransch, en als boomnaam. § 57.

CIJTHER, of CYTHER of CITHER, V. van 't Latijnſche *cithara*. § 100.

CIMENT of CEMENT, naar men het uit het Fransch of Latijn overneemt, O. als ſtof, § 48. *Cimiento* in 't Spaansch is fundament, en in dien zin is ook ons *in het ci-*

ciment leggen te verſtaan. — Van dit *ciment* of *cement* is ook 't Franſche *cementière*, nu verbasterd tot *cimetière*, voor kerkhof, daar 't eigenlijk *kelder* is.

Dat *cæmenta* in 't Lat. geen kalk is, maar ruwe ſteenen waar eene tumultuaria ſtructura uit gevormd werd, heeft Scaliger opgemerkt, en blijkt duidelijk uit Horatiuszelf, en uit Vitruvius is het klaar. Ook het woord-zelf toont dat het *cæſuræ lapidum* zijn, als Mancinellus 't verklaart. — Maar by ons was *cement* eigenlijk ſteenkalk.

CIMIER. Fransch woord en ſchoon veelal O. gebruikt, M. § 100. 't Is van *cima*, ons *kimme*. — Ons Neêrduitsch zegt *helmkam*. De oude Franſchen zeiden *crête* van 't Latijnſche *criſta*, hanenkam, waarvan in 't Engelsch nog *crest*. — 't Heeft zijn eerſten oorſprong in 't Gr. κῦμα, waarvan ook κυμάτιον, *cymatium*.

CINDEL. Zie op S.

CINGEL, M. om den uitgang, ſchoon het van het Latijnſche *cingulum* is. Het is om dat wy 't als wortel van het werkwoord *cingelen*, *omcingelen*, dat eigenlijk omgorden is, aanmerken. § 28.

CINK (verouderd woord) is *trompet*, en als de zangſpeltuigen in 't algemeen, V. § 57.

CINNABER, 't Lat. *cinnabaris* en als dit, en ook als verf of kleur, dat men er onder verſtaat, V. § 100, 57.

CIPPIER, M. door toepasſing, en als van het Latijnſche *cipparius*, dat in het Latijn van Karel den Groote reeds den geheelen kerker beteekende. Van *cippus*, de ſtok. § 28 en Aanteek. *q*. Men zegt ook *Cepier*, van het oud Franſche *chepier*, dat het zij by verbastering van het Latijnſche woord, het zij mogelijk van 't Engelsche *to keep* (bewaren), koomt. De ware ſpelling van dit woord is door my betoogd in een brief, door den Orchestmeeſter Ruloffs voor zijn Zangſtuk *de Deſerteur* geplaatst, in 1780 of daaromtrent, en ſedert algemeen gevolgd, alhoewel

ce-

cepier mede goed is, wanneer men 't van 't Franſche *cep* wil afleiden dat hand- of voetboei plach te beteekenen, en waarvan men ook *les* CEPS *de la vigne* zei voor de kronkelende en omklemmende ranken des wijngaards.

CIRKEL, M. van 't Latijnſche *circulus*. § 100.

CITROEN, M. zijnde 't Franſche *citron*. § 100. Het Hollandſche woord is *citer*, nog by Huyghens. Het is, als de uitgang toont, uit het Italiaansch, waar *cidro* of *ſidro* (ons *cyder*) uitgeperst appelnat is, en koomt van *ſidere*, zijgen, druppen, ſijpelen. Daar wordt *pomo* (appel) onder verſtaan.

CIVET, voor het *ſmeer*-zelf dus genoemd, O. of M. gelijk dit woord. § 57. Doch voor het dier, CIVETKAT, V. als *kat*. § 39. 't Is het Arab. زباد (*zibad*).

Dat het tegenwoordig naar Franſchen ſtijl een *haſenpfeffer* beteekenen moet, weet men, en, hoe ongerijmd, is waarlijk die naam voor Hollandſche ooren zeer verkiesbaar voor het plompe Hoogduitſche woord, waarvan op *peper*. Deze Fr. naam is van de kruiderij, die dit gerecht ſmaaklijk maakt, *civet* als eene algemeene benaming gebruikt zijnde voor alle geurigheid, ('t geen onder Catharina de Medicis met de Italiaanſche *parfumerie* opkwam,) even als *peper* voor alle ſcherpe aanzetting van ſmaak.

CLUB, V. wellicht van *klop*, dat is knots, ſtok, en dus, (even als *rot*, roede, en *kudde* veellicht kodde of ſtaf is,) in Engeland voor beſloten gezelſchap gebruikt, van den Voorzitters-*hamer*, die oudtijds een eenvoudig dik ſtokjen of kloppertjen was, als waarmee de Omroepers op hun bekkens ſlaan. Zoo het echter niet van *kluwe* is, 't geen het Onduitſche *peloton* uitdrukt. Zie op de K.

COCHENIELJE, Fr. *cochenille* of *couchenille*. Een wurmtjen, ter roodverwing gebruikt. V. als in 't Fransch en als *wurm* by ons. § 100, 57.

CODICIL, M. als 't Lat. woord, en als in 't Fransch, Spaansch,

Spaansch, en Italiaansch. § 100. En ook in zijn beteekenis, als eigenlijk brief. § 57.

COEVER. Oud woord by onze Ouderlijke schrijvers, kracht beteekenende, en veel voorkomende. Dus in den Roman der kinderen van Limburg, fol. 15:

Ic ginc, eñ hadde beghe(e)*rt*
Dat miin joncfr. bleef op doever
Eñ miins beide. Want COEVER
En hadde si niet wel te gane.

Dat is, KRACHT *om verder te trekken.* — Hiervan is het veel voorkomende woord *vercoeveren*, d. i. in kracht herstellen. M. § 28.

COLLATION, Fransch woord, maar by ons onder de zoo gezegd fatsoenlijke basterdwoorden aangenomen voor een soort van tusschenmaaltijd, tusschen *ontbijt* en regelmatige *maaltijd* in. In de oorspronklijke taal, V. naar den uitgang, doch by ons in 't gebruik, O. zekerlijk om dat er het woord *maal* onder verstaan wordt even als in *déjeuné*, *diné*, en *soupé*. § 100. Zie van 't woord NIEUWL. *Letterk. Verlust.* II Deel, bl. 248 enz.

COLON en

COMMA zie men op de K.

COMMERCIE, 't Fr. *commerce*, uit het Italiaansch, en als dit, M. schoon het Lat. *commercium* O. is. Zie *negotie*. § 100.

COMPTOIR, zie *Kantoor*.

CONCOURS, in welken zin ook toegepast, 't Lat. *concursus*, en als dit, M. Het *concours* is wanspraak. § 100.

CONDITIE, als 't Latijnsche *conditio*, V. § 100. En zoo ook in de spotzuchtige verkorting van 't woord, waarmeê men op 't *repudium* der Romeinen zinspeelt: *tua conditione non utor;* dit opnemende als of 't woord van *condere* kwam, en dus *weg stoppertjen.* Vergelijk Cic. pro Cœl. 15. — Hoedanige aartigheden van de middeleeuwen

men

men veel heeft. Men vergelijke de aanmerking op *Kanteel.*

CONDUCT, M.

CONDUIT (oudtijds gebruiklijker dan thands), zoo voor gang of pijp, als geleide. O. (§ 41, 87.)

CONDUITE, voor gedrag of geleide, V. § 100.

CONFECT, waarvoor men nu *conserf* zegt, d. i. in- of toegemaakt ter bewaring, thands verouderd of veranderd in *konfijt.* Zie dit woord.

CONFITURE, V.

CONSCIENTIE. 't Lat. *conscientia*, en als dit, V. § 100. Zie vooral mede § 88, en Aanteek. *hhh.*

CONSERF of KONSERF. 't Fransche *conserve*, en als dit, V. § 100. 't Italiaansche *conserva* (waarvan het oorspronklijk is) beteekent eigenlijk *bewaarplaats*, *kelder*, enz. en het woord staat dus niet zoo zeer op het bereidsel als wel op de pot of het glas waar het in besloten is.

CONSISTENTIE, bestendigheid of bestaan, enz. het Lat. *consistentia*, en als dit, V. § 100.

CONSISTORIE. 't Lat. *consistorium*, en Fr. *consistoire*, maar by ons V. als *vergadering*, daarby verstaan. § 55.

CONSOLE. Zie op K.

CONSULT, raadpleging. O. Zie bladz. 51 van 't voorwerk. Maar

CONSULTATIE, V. als de uitgang toont. § 100.

COUCHENIELJE, zie *kokenille.*

COUPLET, O. § 100. — Onze Ouden noemden dit een *tuitertjen.*

COURANT, M. doch beter V. Het is eene Hollandsch-Fransche vertaling van ons Hollandsch woord *tijding*, van *tijen*, trekken, loopen; doch door verloop heeft men er den mannelijken Franschen uitgang aan gegeven, als ware het *looper*, en dit heeft het woord als mannelijk doen gebruiken. Te onrecht: *Kamenier* is niet minder V. om

dat men er de *e* van afgekapt heeft, en zoo behoort het ook met *kourant* te zijn, als in zijn oorſprong V. en *courante* zijnde. Doch men kan er *maar* onder verſtaan. Vergelijk mijne Aanteekening op Huygens XXIII Boek, 89. Vergelijk § 67.

Zonderling is het, dat wy dit ding volſtandig met een Franſchen, en dezen het in hunne taal met een Duitſchen naam benoemen, *gazette*, 't geen eigenlijk ons oude *gezette*, dat is, artykel van een geſchrift is, waarvan de Hoogduitſchers hun *Geſetz* voor *wet* hebben.

Ook voor een dans, meestal *courante*, doch ook by onze Ouden *courant* en *korant* of *korent* gezegd, V. § 100.

De woorden met *ca*, *co*, *cr*, en *cu* geſchreven, worden meest op de letter *k* gevonden.

COURTAGE of CORTAADJE, Makelaardijloon, van 't Franſche *courtier*, voor Makelaar. M. als in 't Fr. § 100.

COUTELAS, zie op de K.

CRAION, van *crai*, krijt. O. als de uitgang met zich brengt, die augmentatif of diminutif is. § 45, en dit voor de krijtpen zoo wel als voor het met krijt of craion geteekende of geſchilderde.

CREATUUR, by ons M. en V. naar de toepasſing, en ook zelfs O., door er ſchepſel by te denken. § 55, 57.

CREDENTIAAL. M. of O. naar dat men er *brief* of *ſchrift* onder denkt. § 57.

CREDENTIE, een aanrichttafeltjen by de maaltijd, of *buffet;* anders ook *dresſoir* of *trezoor* by onze Grootouders. V. door den uitgang, en als wordende tafel daaronder verſtaan. § 57.

CREDIT. Zie *Kredit*.

CYANIET, M. als *ſteen*, dat er onder verſtaan wordt. § 100.

CYDER, in 't Fr. *cidre*. Zie op *citroen*. M. door den uitgang, en als wordende *drank* daaronder verſtaan. § 100, 57.

CYKLADEN, meervoudig. Eilandtjens in een ſoort van kring liggende, waarvan zy genoemd zijn. Men gebruikt het woord V. § 100.

D.

DAAD, V. als verbale van het præteritum, *ik doe*, *ik dede* of *dade*, *gedaan*. § 36. En dit voor *actus agentis*, en ook voor de *ſcriptura ejus quod actum est*, waarvan

DAADZAAK, dat is, *actus inſtrumentalis*, *vel qui ſolemniter ſcripto contrahitur aut celebratur*, en geene andere. (Men zie mijnen *Perzius* en de Aanteek. aldaar, bladz. 67,) V. § 39. Dit *daad* hangt met het Hebr. דת te ſamen.

DAÂL, ſaamgetrokken uit *dadel*. Men plach in mijn tijd *konfijte dalen* te zeggen, waarvan 't afkookſel aan jonge kinderen die men niet zogen kon, als een gezonder voedſel dan de melk- of bierpap, gegeven werd; en nooit zei men toen *dadelen* of *dadels*.

DAALDER, zie *daler*.

DAAUW, M. als wortel van 't werkwoord *daauwen* (waarvan zie Aanteek. *c*.), het zij dan in de eigen beteekenis van het zachte vocht der morgenſtond, het zij in die van *waas*. § 28. Het woord heeft ook verwantſchap met het Oud Deenſche *toe* (waſchen), en met ons *doopen*.

DADEL (palmboomvrucht), M. van 't Latijnſche *dactylus*, ook in 't Grieksch M. Doch ook V. als in 't Franſche *datte*, en met toepasſing van het woord *vrucht*. § 57.

DADEL voor afkeuring, M. als wortel van het oude werkwoord *dadelen*, oorſpronklijk betwisten.

DADELBOOM, of DADEL voor boom, M. door ſamenſtelling of toepasſing, § 39, 57. Zie *boom*.

DADING (verdrag), eigenlijk nederlegging eens *geding*, van 't verouderde *daën*, nederſlaan, vellen of ſlechten M. als wortel des werkwoords *dadingen*, § 28; doch door misverſtand aangemerkt als van *daden*, en dus V. gebruikt. § 34. Aanteek. *tt.*

DAG, M. als wortel van het werkwoord *dagen*, 't dóórſteken van 't licht, en voorts lichten, ſchijnen, verſchijnen. § 28. De betrekking van 't woord met het Gr. δάω en δαίω, waarvan δάος en δῆλος is zichtbaar, en eigenlijk is *dag*, een adjectief *da-ig*, en de oorſprong in het aanwijzende *da*, *daar*.

DAG of DAGGE, V. Eigenlijk *de egge*, de ſcherpte des zwaards, als men gewoonlijk ſprak, voor een punt of ſpits gebruikt, maar later, in bepaalder beteekenis gebruiklijk geworden voor pook. 't Wordt gebezigd als zijnde *daging*, in den zin van ſteking. De overeenkomst van dit *dag* met *dag* (dies) is vereenigd in het woord *ſtraal*, het geen zoo wel een ſtekend werktuig als eene uitſchieting van licht beteekent. Ook in 't Fransch is 't als V. overgenomen. Keltisch *dag* en *dague*. § 67.

DAG voor een touw, in de ſcheepsuitdrukking, *een endtjen dag*, is verbasterd van *tak*. Zie *takel*. Het is O. als drukkende de ſtof (het touw, als zoodanig,) uit. § 48.

DAGEMENT (verouderd) voor *dagvaarding* of *daagcedel*. O. door den Latijnſchen ſtaart. § 100.

DAGERAAD, naar 't Gebruik wil, M. als *raad*, § 39. Doch *dageraat* by onze oude Schrijvers, als ſaamgeſteld met *raat* (toeſtel), V. § 39. Ook zou *dageraad*, als *dag-gerade*, V. kunnen zijn. § 39.

DAGVAARD, als wortel van *dagvaarden*, M. § 28.

DAGVAART, als *vaart*, V. § 39.

DAK, in de eerſte beteekenis van het woord, *het riet*, waarmeê men *dekt*; en dus, in den collectiven zin, het geheele dekſel eener woning, O. § 49.

DAK,

DAK, ſaamgetrokken van *da-ig* van 't oude verbum *da-en*, in den zin van omſluiten, en dus voor ſchutſel. O. als adjectief. § 41. Zie voorts *dan* en *dok*.

DAL, in 't meervoudige *dalen*, O. als eigenlijk adjectief. § 41. Het woord beteekent eigenlijk *laag*. *Ten dale* is dus *nederwaarts*. Van het oude werkwoord *da-en*, ſlaan, vellen. De Franſchen plachten zoo *à val* voor *à bas*, en *avaller* voor ter neêrwerpen te zeggen van *val*, en nog zeggen zy *ravaler une choſe* voor verlagen in waarde. Ook is hun *avaler* niets anders dan *naar beneden ſlikken*, waarvoor wy eenvoudig *inſlikken* zeggen. — Het *kloofjen* in de kin (van ouds voor eene ſchoonheid gehouden,) werd oudtijds ook een *dal* genoemd. — Iets anders is,

DAL, in 't Meerv. *dallen*, van het werkwoord *dellen* (nu *delven*) en dat dus gracht of kuil beteekent. V. als præteritum. § 36.

DALER of DAALDER, M. als de uitgang meêbrengt. § 28. Zie Aanteek. *i*. Men verſtaat ér *penning* onder.

DAM, als *dijk*, is buiten alle bedenking M. als de ſluitletter meêbrengt. § 28, 84. Maar anders is het met

DAM in het Damſpel, 't welk V. is, om dat het woord het Franſche *Dame* is, waarvan dit ſpel van ouds *Jeu de Dame* heet, oorſpronklijk uit het Schaakſpel ontſtaan zijnde, waarin de Dame (dat is de Koningin) het ſterkſte ſtuk is. 't Schaakſpel beſtaat in *den koning te vangen* (waarvan 't *ſchaken* genoemd is,) en tegen dat *vangen* te verdedigen. Het Damſpel daartegen beſtaat in een Dame (Dam by ons) of koningin te *verkrijgen*, en deze, verkregen zijnde, loopt dan ook het geheele veld over als de Koningin in het Schaakſpel, alleen met dit onderſcheid dat hier geene andere dan de ſchuinſche beweging is toegelaten. — Het werd ook van ouds op het Schaakbord geſpeeld (en dus nog by de Franſchen) met ſlechts twaalf ſchijven voor ieder ſpeler. Eerst in de 17e eeuw is op 't Dambord het

ge-

getal van ruiten en ſchijven vermeerderd, en het ſpel daardoor kunſtiger en belangrijker geworden. De Duitſchers noemden het ook voorheen *der zwolfſtein.*

DAMAST, oudtijds *damask*, naar het Syriesch *Damaskus*, O. als ſtof. § 48.

DAMP, M, als wortel van *dampen.* § 28. Zie *doom.*

DAN of DEN, omzette plaats, met boomen of anderzins, M. als wortel van *danen* of *dennen*, omzetten, waarvan de *dennenboom*, als waaruit men ſtaketſels maakte. § 28. 't Zou V. zijn als verbale van *da-en*, fluiten, waarvan *dak* (dat is, *da-ig*), *dam*, *gedachte*, als *begrip*, (anders *doën*, waarvan Aanteek. *gg.*), § 99. Ook in 't Perzisch is *dan* (دان) van *omvatting*, en dus ook een *vat* (vas), en is *dana* daarvan (دانا), d. i. wijs, verſtandig, enz. — Ook is het Franſche *tanière* van dit ons *dan.* — Doch even zoo zou het V. zijn als *daïng* van *daën*, in den zin van *flechten*, als zijnde wat men in het Fransch *abatis* noemt. 't Ital. *tana*, grot of ſpelonk, behoort hier ook toe, zoo wel als het Angelſax. ðen (*den*) voor *vallei.* — Ik zou 't Vr. geſlacht dus verkiezen.

DANK, M. als wortel van *danken.* § 28. Ook voor *wil* genomen, in welke beteekenis het nu meest verouderd is, ſchoon deze de oorſpronkelijke was, als met *denken* verwant. Alleen zegt men nog in dien zin, *tegens dank* en zijns *ondanks*, en *goeden* of *kwaden dank behalen.* Eigenlijk is *dank* niet anders dan aandenking, erkentenis, of wel toewijzing van 't goede aan den oorſprong daarvan. Vergelijk *dag*, en zie ook Valckenaer, Schol. Vol. II, pag. 524—528.

DANS, M. als wortel van *danſen.* § 28.

DANTE, flechthoofd, maar alleen in het V. gebruikt. Veellicht uit het Hoogduitsch. § 55. Doch zie *tante.* Jeremias de Decker ſchrijft *dant* eenſylbig, in zijne Puntd. I. 142.

De

De troeteling des mans en kon de dant niet derven.
Het woord is verwant met het Hoogd. *tandeln.* — Vergelijk I. 13.

DARIE, DARRIE, of DERRIE, V. door den uitgang. § 16. 't Woord is van *darre*, *dor*; waarvan de droogzolder voor 't graan in Duitschland *de darre* genoemd is. — Hiervan is ook *derven* (uit *darrige*), en *nooddruft*, en *dorst*, en *bederf*, enz. ſchoon dit laatſte woord algemeener dan tot verwoeſting door droogte toegepast is; 't geen het trouwens met *darrie* gemeen heeft.

DARM, M. als de fluitletter aanwijst. § 84. Doch eigenlijk is het *d'orm*, wortel van *ormen*, dat is, wormen, kronkelen. § 28.

DAS, M. en V. indien men het dier naar zijne kunne beſchouwt, doch door den aart van het woord, naar de vorming, V. Van *da-en*, omzetten. § 73. Voor *halsdoek* desgelijks, als vervangende het dier; doch ook als M. toe te laten, als wordende daar het zij *doek*, het zij *huid*, onder verſtaan. § 57. Zie Aanteek. *i.*

DATUM, de *dagteekening* van een geſchrift. In 't gebruik M. Het Fr. zegt in 't Vr. *date.* Naar den aart der zaak ware 't ook by ons beter, het woord in het V. te nemen; doch men kan het als beteekenende *den dag* aanmerken. § 57.

DAZE of DAAS (paardenvlieg), V. door den uitgang. § 74.

DEBET, O. als *credit.* Zie *kredit.*

DEBIET ('t Franſche *debit*) voor *vertier.* O. Zie *krediet.*

DEEG, als ſtof, O. § 48. Anders en eigenlijk zou het V. zijn, als præteritum van *dijgen*, *ik dijge*, *ik dege;* gelijk ook de uitdrukking *ter dege* aanwijst. En dus ook wanneer het *baat* beteekent, V. § 36. Vergelijk § 109 en Aanteek. *zzz.* In het Deensch is *tijge*, kaauwen; en dit ſchijnt wel 't verband met *kleinzen* te toonen. En

dus

dus kon *deeg* wel van *dijgen* dat drukken beteekent, afkomstig zijn, en dezerwijze met *duige* en *duwen* en *douwen* verwant, en zoo ook met *deinen* en 't Hoogd. *dehnen*.

DEEL, O. door het Gebruik, zoo wel als *gedeelte*, als voor *plank*. En dus ook *aandeel* in andere samenstellingen. Het moest anders M. zijn, § 28.

DEEL, V, is verbasterd Hoogduitsch, dat *diele* in 't V. voor *plank*, en in 't M. voor *houtenvloer* zegt.

DEEM, Zwaan, waarnaar Diemen en het Diemermeer genoemd zijn, wier wapen daarom ook een *Zwaan* is. Het woord koomt nog voor in een Plakaat van Holland van den 2 Augustus 1631, V, als *Zwaan*, door toepassing. Zie *demer*.

DEERNE (Meisjen), V. Zie Aanteekening *t*, bladz. 198.

DEERNIS, V. als de uitgang medebrengt. § 94.

DEESSEM, (of liever, met Kiliaan, *deegsem* van *deegse*, in den vervrouwelijkenden uitgang,) M. § 84.

DEGAAT, Fransch woord *dégât*, van het Italiaansche *guastare*, verderven, dat ons verwoesten is. O. als *verderf*, om de participiale vorm, *di-guastato*, waarvan het is, schoon het tegenwoordig Italiaansch *guasto* zegt.

DEGE in de uitdrukking *ter dege* toont zich V. Vergelijk *deeg*. Doch eigenlijk is 't hetzelfde woord met *deugd* of *dogede*, in samentrekking; of, van *dijgen* als præteritum. § 36.

DEGEL (potdeksel), M. om den uitgang, § 28.

DEGEN (zwaard), verwant met *dagge*, doch verbasterd, en in plaats van V. (§ 99), door toepassing, in het oud Gebruik M. Waarschijnlijk, om dat het, voor den Krijgsman-zelven gebruikt wordende, dit geslacht door die toepassing aannam, en daarin door de gewoonte gehandhaafd werd, waardoor men het oorspronklijk geslacht afwende. Het kon echter ook als adjectivum zijn. — Echter is *degen* in de beteekenis van Held wel degelijk *deging*, doch als dan niet van *dagge* maar van *dogen*, waar *deugd* van

is,

is, dat is dapperheid (*virtus*), en *degelijk*, *degelijkheid* (*probus* en *probitas*), en *ter dege* (*probè*), en zoo was *van deeg* in mijn jongen tijd zeer gemeen voor *deugdelijk*, of, gelijk men ook zei, *voor goed*.

DEGOÛT. 't Fransche woord, van het Italiaansche *gustare*, in vorming als *degaat*. O. voor *walging*, maar voor *wansmaak* M. als dit. § 57. — 't Fransche *degât* is van 't Ital. *guastare*, 't Lat. *vastare*, verwoesten.

DEINING (hobbeling), zie *duin*. Door den uitgang, V. § 34. Vergel. *dissel*.

DEJEUNÉ. Fransch woord, voor ons ontbijt ingedrongen. Zie *diné* en *soupé*.

DEK, O. Waarschijnlijk door afleiding van *bedek*, § 89. Want als wortel van *dekken* zou het Mannelijk moeten zijn, § 28, en ook dus is het bruikbaar.

DEKEN, V. als eigenlijk *dekking*. § 99.

DEKEN, van 't Latijnsche *decanus* (tienman), M. door toepassing. § 55.

DEKSEL, O. om den uitgang. § 86.

DEL, O. als *dal*. Ook M. § 28.

DELLING, V. als verbale van 't werkwoord *dellen*. § 34. Zie op *dal*, en voorts Aanteek. *qq*.

DEMER (voor zwaan), M. in zich-zelf, en ook als vogel, door toepassing van dit woord, § 57. De naam is *de emer*, dat is, *wateraar*, watervogel by uitstek. Zie *eem* of *emer*.

DEN voor *denne-* of *dennenboom*, M. 't zij als wortel van *dennen*, 't zij als *boomnaam*. § 57, 99.

DEN voor schuilplaats in een woud. Zie *dan*.

DEN of DENNE, zoldervloer; ook plecht van een schip, ook van ouds *denning*. Dit *dennen* is vlak maken en dus bevloeren, en hangt samen met het Hoogd. *dehnen*, uitstrekken. V. § 99. doch

DEN voor DAN, M. Zie *dan*.

DENK-

DENKBEELD, dat is *beeld der denking*, gelijk *idea* van εἶδος is. O. als beeld. § 39.

DERRIE, zie *darie.*

DERVIS, Oosterſche munnik. M. § 55. 't Woord beteekent *arm* (درويش) Perz. verwant met ons *derven.*

DEUGD, V. als ſaamgetrokken van *dogede*, præteritum, of immers verbale, van *dogen* of *deugen*. § 36, en 95, 96. — Iets *gedogen* is eigenlijk iets *goed laten zijn*, gelijk men in Duitschland nog zegt: *Lass es diessmahl* GUT SEYN. *Deugdzaamheid* is derhalve *lijdzaamheid*, vatbaarheid voor te *lijden*; en hangt ſamen met *deeg*, in mijn tijd nog als adjectivum voor *goed* en *deugdzaam* gebruikt, en waarvan ook *ter dege* en *degelijk*. Dat dit het zelfde woord met het ſubſtantivum *deeg* is, toont zichzelf, en *deeg* is wat zich kneden laat. Zie daar *deugd* in den echten zin van onderworpenheid eens Christens. Vergelijk *deeg* en *degen.*

DEUK, als wortelſylbe van *deuken* (dat *du-igen* is van *du-en*, *duwen*, waarvan *duim*). M. § 28. Als oorſpronklijk *du-ig* V. § 41. *Deuken* is het tranſitivum van *duiken*, 't geen het verbum neutrum is. Vergelijk *duim.*

DEUN, M. Het zelfde woord als *toon*, maar uitgebreid in beteekenis tot den zang-zelven. Dus in 't oud Schotsch *duan*. In 't Friesch *tjune*. § 99. Het oud Duitsch zegt dus *don*, *dönen*, en *dos*, *gedöne*, en *gedone* en *getos* voor een geraas, waarmeê ook ons *donder* ſamenhangt. *Des donders dos* zegt ook het Hoogduitsch van vroeger tijd, en even zoo *des ſtrijdens dos*, waarvoor men nu *getoſe* zegt. — Zoo zei men oudtijds by ons ook wel *drom* voor *trom*. Het IJsl. en A.—S. heeft *dyna* en ðynan voor het *tonen* des Duitſchers.

DEUR, V. Eigenlijk adverbium, als adjectief aangemerkt, en dus ſubſtantivè gebruikt. Ware het *doër* van *daën* of *doën*, *bezetten*, *ſluiten*, zoo moest het M. zijn. § 28, 33.

Het

Het beteekent dus eigenlijk de opening, en niet het bord dat de opening fluit. Het Griekfche θύρα koomt hier niet in aanmerking, dan voor zoo verr' het Perzifche در (*der* of *dar*) en het Kaldeeuwfche תרע verwant is.

DEUVEKATER, verbasterd van *deux fois quatre*, Franfche naam aan onze *bollen* gegeven, als dubbele *quatres*, dat is, *viertjens*, namelijk, een brood in vieren overfneden, *decusſatim inciſum ut facilius frangi posſit*, als by de Romeinen zoo wel als in 't Ooften in gebruik was. Of wel, uit vier aan één gevoegde bollen beftaande, welke men by de Romeinen *buccellata* noemde, van *bucca* als ware 't *mondvollen*. Het woord is M. om dat men er 't Franfche *pain* onder verftond. § 97, 100. De Franfchen overfneden of verdeelden hun broodtjens dus *in vieren*, wy *in achten*.

DEUVIG (ftop van een vat), eigenlijk *duwige*, van *duwen* of *douwen*. Als adjectief V. § 41. En zoo ook als famengefteld met *wig*, *duw-wig*. § 39. Maar M. door toepasfing van *ftop*. § 57.

DEUZE, oudtijds *doeze* gefchreven met *oe*, voor de open *ö* der Duitfchers ftrekkende. V. als wordende alleen van een vrouw of meisjen gebruikt. De *deuze* is die *deust*, d. i. mijmert, of wie 't in het hoofd draait, waarvan ook *duizelen* is, door gemeenfchap van de *eu* en *ui*. § 55.

DEVIES of DEVIJS (wapenfpreuk), O. uit het oud Fransch, dat *devis*, M. heeft, als wortel van *deviſer*, fpreken. Het nieuwe Fransch en Italiaansch heeft *deviſe* en *deviſa*, V. fchoon 't Italiaanfche *aviſo*, het Franfche *avis* is, dat fomwijlen met ons *devijs* verward werd. Het O. is door toepasfing van het oude *fpreukſel*, of 't latere *bericht*; indien echter niet blotelijk ingevolge van het aangemerkte op bladz. 61 der Geflachtregeling hiervoor. § 57.

DIADEEM, Grieksch woord van διαδεῖν omringen, maar by ons V., om dat men er *kroon* onder verftaat. § 57.

DIAGONAAL, hoeklijk van hoek tot tegenhoek. Grieksch-Latijnsch adjectief, doch V. om dat er by ons *lijn* onder verstaan wordt. § 57.

DIAMANT, M. als *stuk steens;* O. als de stof-zelf. § 48.

DIAMETER. 't Latijnsche woord en dus M. § 100. Middenlijn by ons, dat V. is.

DICHT, O. als saamgetrokken of verkort van *gedicht*. § 51.

DIED (Volk), eigenlijk *geslacht*, van *di-en*, voort-telen. O. 't zij als collectief, 't zij als *gedied*, gelijk men ook sprak. § 49, 51. Dus Maerlant, *Sp. Hist.*

Van hem quam sedert edel diet;

waarop volgt:

Dus ghedeech 't geslachte *dat hi wan.*

Men merke op, dat de grond- of eerste oorsprong van dit *died* in *dij* is, dat oudtijds voor de *heup* genomen werd, en dus als 't beginsel der voortteling beschouwd. Waarvan dan ook dit *gedijgen* voor *voorttelen*, en zoo voor zich *uitbreiden*, en *bloeien*. Ook *gedijen*.

Gelijk men van ouds *volken en talen* te samen voegt, werd dit *died* ook voor *taal* gebruikt, en van daar is ons *bedieden*, zoo in den tegenwoordigen zin als *doen begrijpen* of *overreden*, als in de oude beteekenis van *gebieden*, waaruit het oude Gothsche ΔΙΝΔΑΝS (*diudans*) en Angelsaxische ðeoðen (*deoden*) voor Koning.

Van dit *died* is de uitdrukking iemand iets *diets maken*, beter, *dietsch* of *diedsch maken* (waarvoor men ook zegt hem iets *wijs maken*, 't geen beter zou gezegd worden *wis* (of *gewis*) *maken.*)

DIED of TIET, als scheldwoord. Het zelfde woord, maar M. of V. door toepassing, § 55; doch voor *ras*, of *gebroed* in den zelfden zin, en zoo op een persoon toegepast, behoudt het het O. geslacht.

DIEF, M. ook door toepassing, doch eigenlijk wortel van het

het werkwoord *dieven* of *dijven*, dat is, duiken, ſluipen, waarom 't ook den naam van *bedrieger* en *verrader* inſloot; en tevens voor een vriendelijke toeſpraak als ſchrander ſtrekte. Dus alzins M. § 28, 55. Het wordt echter ook wel van vrouwen gezegd; doch zie *dievegge*. In 't Oud Engelsch en Angelſaxisch was *theow* een ſlaaf. — Hoe na voorts dit woord met het Perzisch دفن (*defn*), verberging, verſchuiling, ſamenhangt, behoeft hier niet onderzocht, zoo min als met *dekken*. Men zie de Verh. Aant. *u*, en ook *ondiefte*. — *Diefje*, als liefkozend aan een meisjen gezegd, is 't Wendiſche *defka* of *deefka*, dat eenvoudig *meisjen* beteekent of dochter.

DIEFSTAL, V. van *ſtelen: Ik ſteel, ik ſtal:* § 36. Maar het Gebruik heeft het in 't M. doen doorgaan, zekerlijk door vermenging van het woord met *ſta-ël* (contractè *ſtal*), dat is, *ſtaneling* of *ſtaanplaats*, waarvan de vorm M. is. Zie *ſtal*. § 28.

DIEFTE, V. § 33, 95. Doch zie *ondiefte*.

DIEMIT. 't Engelſche *dimity*. — Het katoen heet in 't Ooſten دمي (*dimi*). Doch zie *ſameet*, ter nader opheldering.

DIËNST, V. als alle verbalia in *st*. Zie § 75—78, en Aant. *ww*. Dat men 't al zeer vroeg M. gebruikt heeft, is uit een geheel valsch begrip, en deels uit een valſche harde en Hoogduitſche uitſpraak ontſtaan. Zie Kluit op *haast*. Het ſaamgeſtelde *verdienſte* is en was nooit dan V. in 't Gebruik. — *Dienen* is onderworpen zijn. De wortel van het woord is dezelfde als in *dijven* (duiken). 't Is een frequentativum en eigenlijk *di-e-nen*, en hangt even zoo ſamen met *gedijen*, als nuttig zijn. — Vergelijk *ding*.

DIEP, voor *diepte*, O. als zijnde 't bloote adjectivum, dat men in het O. gebruikt, § 41. Mede van 't bovengem. *dieven*, of *dijven* waarvan op *dief*. — Het Thema van al deze woorden is *ie* als doordringende, en hiervan is ook *ijdel* of *idel*. Hiervan ook 't A—S. ıδa (*ida*) voor grond-

looze diepte, en zoo, voor draaikolk. — Hiervan is ook de spreekwijze *niet te ondieft'*, dat is *schalks.*

DIEPTE, V. door den uitgang. § 33, 95, 96.

DIER, als *animal* of *animans*, O. doch door misbruik. De ware en echte beteekenis van het woord mag *sterveling*, of eigenlijk *sterver*, van *diën*, sterven (Engelsch *to die*), of het mag van *dien* (*dijen*), voort-telen, en dus, in zijn geslacht, M. zijn; maar hiervan is by geen Schrijver meer geheugenis over. Het mocht echter ook in nader onderscheiding van 't woord en als tegen mensch overgesteld, van *diën*, *duiken*, zijn, om dat de dieren voorover gebogen gaan, 't geen men ook in den mensch *duiken* noemt.

Pronaque cum spectant animalia cætera terram,

zegt Ovidius. — Ook als *meisjen* beteekenende, gelijk het by Cats dikwijls voorkomt, is het O. als: *Een jonk en weligh dier.* Doch dit *dier*, waar ons dierbaar meê samenhangt, is eigenlijk 't adjectief substantivè genomen, en dus naar § 46, O. — Het diminutivum hiervan, *dierken*, werd dus ook veel voor *lief kindtjen* genomen, en zoo zei men in den ouden vromen tijd vrij gemeenzaam *het* DIERKEN *Jezus*, 't geen overeenstemt met *onze* LIEVE HEERTJEN, als men by mijne kindsheid gewoon was te zeggen.

DIEVEGGE, oud woord, dat men nu *dievige* zou schrijven, adjectief, voor Vrouwelijke *dief* gebruikt in het V. § 81. Even zoo zegt men in de Zuidelijke Gewesten, *loopege* voor *loopster.* De uitspraak hecht in deze woorden den accent op de tweede sylbe; en hiervan is het dat wy *dievegge* met een dubbele *g* schrijven, 't geen eigenlijk, schoon om de uitspraak te gemoet te komen, verkeerd is. — Als adjectief, gelijk het inderdaad is, vindt men 't ook by Rodenburg, onder andere plaatsen meer, in *de Jaloersche Studenten*:

Ha, zielsdievegge *mond!* —

DIF-

DIFFERENT. Als participium of adjectivum, O. § 41. Doch

DIFFERENTIE, als het Lat. verbale *differentia*. V. § 100.

DIGGEL. Verbastering van *dilge* of *delg*, het wortelwoord van *delgen*, *verdelgen*, *uitdelgen;* maar primitivè *dellig* van *del*, zand. In welke afleiding men ook het woord *delius* (d. i. delig, gelijk *geluw*, (*gelig*) van *geel*, is) zou kunnen betrekken als beteekende 't *zandkleurig*. — Anders is *del* eenzelvig met *dal*. Zie *dal*, en de Verhandel. § 15 en Aant. *ppp*. M. door den uitgang. § 28.

DIJE of DIJ, V. Eigenlijk *dijge*, dat is, *dikte* of *zwelling;* namelijk, van het been. In 't oud Nederduitsch vindt men het, *diche*, dat is, *di-ige*, ons *dikke;* waarvan Cats en zijn voorgangers het woord *dgie* ſpellen. Zoo als 't ook in de oude Hoogduitſche ſchriften *diche* is. § 33.

DIJK, M. als wortel van *dijken*, dat is, *dikken*, hoogen. § 28.

DIJKAADJE, V. § 100.

DIKTE, V. als alle naamwoorden met de ſlotſylbe *te*, § 33, 95.

DILLE, V. als plant. § 57. — In den zin van *klappei* is 't verouderd. Als een ſpotnaam voor een jong meisjen hoorde men 't nog in mijn jongen tijd.

DIMIT. Zie *diemit*.

DINÉ. Fransch woord, nevens *ſoupé* en *dejeuné* (beter echter *diner ſouper* en *dejeuner* in infinitif,) by ons algemeen geworden. 't Beteekent *middagmaal*, maar is eigenlijk ons Hollandſche woord *dienen* voor volkomen *aanrichten* ('t Franſche *ſervir*) als alleen 's middags plach te geſchieden, terwijl *ſouper*, *ſop eten* is, en *dejeuner* eenvoudig *ontnuchteren*. Alle drie deze woorden zijn als infinitiven, gelijk in den oorſprong, O. § 42, 43; ook zijn zy 't desgelijks door de toepasſing der Nederd. woorden, waar zy aan beandwoorden, § 57.

DING (voor *geding*), O. § 51.

DING (voor *zaak*, van wat soort of natuur ook) thands O. Oudtijds en eigenlijk Vrouwelijk, als zijnde *de-ing* of *do-ing*. § 34. Vergelijk Aanteek. *zzz*.

Dat het voor *geding*, en als verkorting daarvan O. is en steeds was, vereischt zelfs geen melding. § 51. Maar wel verdient melding het onderscheid tusschen *ding* als *doe-ing*, en *ding* als zaak of voorwerp, onafhanklijk van alle *doe-ing* of daad beschouwd. — Te recht hebben de Rechtsgeleerden een *zaak* (res) by de verklaring daarvan in het Tweede Boek der Romeinsche Instituten gezegd te zijn: *Omne quod homini utilitatem afferre potest.* Is zoo ook ons *ding* niet een samentrekking van *diening?* — Groot is de wijsheid die in de Taal besloten ligt. *Rede* is de *reden*-zelve. Vergelijk *dienen*, op *dienst*.

In 't oud Vlaamsch plach men *een dingen* voor een *ding* of *zaak* te zeggen, desgelijks O. als zijnde 't verbum infinitum-zelf. § 42, 43. Oudtijds zei men ook een *denk*.

DIPLOMA, 't Grieksche δίπλωμα, en als dit, O. § 100.

DISCANT. Het Italiaansche *discanto*, en als dit M. § 100.

DISCH, M. Zekerlijk van *discus* in 't Latijn: want, ware 't een adjectief, zoo moest het van ouds V. geweest zijn, § 33. In een Inventaris van Karel den Groote leest men van *drappi ad discum parandum*. Zie echter mijne Verh. *over het Letterschrift*, bladz. 187.

DISCIPEL, als adjectief, by ons M. en V. naar de toepassing, § 100. *Discipelin* zegt men niet.

DISPUUT, O. om de participiale vorm, waarvan Geslachtreg. hiervoor, bladz. 61, en dit ondanks het Italiaansche *disputa* en Fransche *dispute*.

DISSEL, M. als de uitgang toont; zoo voor *disselboom* van een wagen, als voor eens boommakers snijtuig, dus van zijne kromte genoemd. Ik kan echter hier wel aanmerken, dat *dis* of *deis* of *dies*, *krom* beteekent en met

dei-

deizen en *deinzen* verwant is, waarvan *deiste*, kromte; waarvan *Teisterband* dat is rechtsgebied van de kromte des Rhijns. Gelijk *Diest* ook den naam van dat woord heeft. Op mijn Kollegie over de Geschiedenis onzes lands ben ik gewoon dit nader uit een te zetten, en te toonen hoe de namen van *Braband* en *Teisterband* hunne strekking, ligging, en oorsprong, juist uitdrukken, en wat ezels de van Loons en Klaas-Kolijnisten (als Huydecoper hen noemt,) geweest zijn. § 28.

DISTEL, V. als *plant*, van *diste* (Engelsch *dust*) stof, als ware 't bestoven of met stof bezet. Ook verstaat men er *plant* onder. § 75, 57.

DIVAN, Turksch woord, Raad en Gerechtshof beteekenende. ديوان, dat men van دان (*dana*), Hebr. דין (*dun*), oordeelen, afleidt, doch eigenlijk vergadering in het algemeen is. Het is in mijnen bloeitijd opgekomen, voor een soort van lange sofa, die een geheelen kamermuur vervulde. In dezen zin is 't als *sofa*, V. Doch voor den Turkschen *Raad*, als dit woord, M. § 57. Beter zei men *diwan*.

DOB of DOBBE, V. als de woorden in *b* gemeenlijk. Doch eigenlijk M. als werkwoord van *dobben* of *tobben*, schudden. § 28. Vergelijk *bob*, doch zie echter *tobbe*.

DOBBEL, M. als wortel van *dobbelen*, of verbale van *dobben*, schudden, § 28. Zie Aanteek. *cccc*. bladz. 362. Men plach ook *tobbelen* te zeggen.

DOBBER, M. als verbale van *dobben* of wortel van *dobberen*. § 28.

DOCHTER, V. door toepassing, welke dan ook de eigenaartige beteekenis des woords zijn moge. § 55. Zie Aanteek. *gg*.

DOD (omwinding, bondel), van *do-en*. § 67. Zie *dok*.

DOD, DODDE is *pop*. V. § 67. — Hiervan *doddeinen* of *poppedeinen*, dat is, een *pop deinen*, hossen en schudden

gelijk men een kind doet. Zie *duin*. Doch ook een omwonden prop noemt men een *pop*. Zie *pop*.

DOD of DOT, zie *dut*.

DODDE of DOEDE, meest verkleinend gebruikt (*doetjen*) van een onnoozel mensch, behoort tot hetzelfde *dod*. Het is iemand, die (als men zegt) zich *in de luieren laat leggen*. Waarvoor men echter ook wel een *dutjen* zegt. Zie *dut*. Het Deensch zegt: *en uſkyldiges Död* voor ons *onnoozel Doedtjen*. Ons *dodderen* voor ſluimeren, zoo wel als *dutten* is bekend.

DODDER voor DOIER van een ei, om de gedaante van een kluwen dus genoemd. M. door den uitgang. § 28, doch als zelfſtandigheid in tegenſtelling van 't *wit* gebruikt, O. § 48.

DOEDEL (boerenfluit, en wanneer men er *zak* onder verſtaat, zakpijp), in beide gevallen M. § 28. Schoon men in 't eerſte geval het V. door toepasſing wettigen kan. § 57. Zie *moezel*.

DOEK, O. als *ſtof*. Doch anders, wanneer het voor een *lap doeks* (gelijk Kluit zeer wel zegt) genomen wordt, M. als verbastering van *toog* (Hoogduitsch *tuch*), wortel van *toogen* (trekken), in den zin van *ſpinnen* en *weven*; maar ook V. gebruikt, als *to-ig* van *to-en*, waarvan *touw*. § 28, 33. Maar

DOEK in den bepaalden zin van 't Hoogd. *tuch* als laken; van *tokken* ſtooten, even als 't Franſche *drap* van het *trappen* 't geen men *vullen* of *vollen* noemt ('t Fr. *fouler*, Ital. *folare*) waarvan de *volder*, in 't Latijn *fullo*, Hoogd. *walker*. Zie *disch*.

DOEL, O. om dat men er *wit* onder verſtaat. § 41. Het volkomen woord is *doelwit*. *Doel* op zich-zelf is *tref*; en M. door zijn vorm, en zoo heeft het Gebruik het ook bevestigd in de benaming der Schuttersgebouwen of oefenplaatſen, met dien naam genoemd. § 28. Zie den oorſprong

ſprong in Aanteek. *bbbb.* op bladz. 338. By misbruik zegt men *doelen*, indien niet als adjectivaal naamwoord van *doel.* Doch het woord is V. als eigenlijk *doeling.*

DOEL beteekent ook een kusſen, en is in dien zin van het Franſche *douel* dat *zacht* en *zoet* is en met het Lat. *dulcis* verwant zou kunnen zijn, doch waarvan een *douillet*, voor een met watten gevoerd overkleed. Men zei oudtijds in 't Fr. *doulx*, 't geen volkomen het Lat. woord is met de intrekking naamlijk alleen van de *i.* — Van deze beteekenis als kusſen is het niet alleen dat men 't bed *de witte doelen* plach te noemen, 't geen niets anders dan *de witte kusſens* is; maar dat men ook dartelend *de achterdoelen* zei voor de billen, het geen nog in Vlaanderen vrij gemeenzaam ſchijnt, en ook inderdaad niet oneigen is. De wortel des woords ligt in alle geval in het Th. *do* van *douwen.* Ook is dit *doelen* V. in 't gebruik.

DOEM. M. als wortel van *doemen*, 't Lat. *damnare.*

DOEZE. Zie op *zotskolf.*

DOF, M. als wortelwoord van *doffen*, dat is, ſtoten of ſlaan. § 28. — Het is van het evengemelde Thema *do*, en in der daad het zelfde woord met *dou*, duw, ſtoot, en in ruimer zin drukking, waarvan *doven* en *doffen* met *dompen*, en ook met *dekken* ſamenhangt. *Doof* en *dof* is hetzelfde, en *bedoven* is bedekt. دُفّ (*duff*, *doff*,) beteekent in 't Ooſten een *tambourijn* of kleine trommel.

DOFFER, M. *Dove* namelijk (nu *duif*), is de algemeene naam van dit ſoort van vogels, en V. en neemt voor het mannelijke-*er* aan. Even zoo is het ook met *kat* en *kater*; *gans*, *gant*, of *gande* en *gander.* Aanteek. *c**. Zie ook *duif.*

DOFT of DOFTE (roeibank), V. door den uitgang. § 95. Het woord is Deensch, naaml. *tofte*, en beteekent aldaar een ledigen grond, doch in 't byzonder een zitplank in een ſchuit.

DOG, voor een *hond*, M. van het doffe geluid. § 28.

DOGGE, of (als gebruiklijker is)

DOGGER, kabeljaauw. M. als visch en door den uitgang. § 57, 55. In der daad echter en naar de kracht van het woord, beteekent dit *dogge* een *zeehond*, en *dogger* drukt eigenlijk *blaffer* (of zeehondsgeblafmaker) uit. In 't Hebreeuwsch is *dag* (דג) een *visch* in het algemeen.

DOIR van een ei (zie Aanteek. *x.*), als ſtof, in tegenſtelling van 't *wit.* O. § 48. Anders M. door den uitgang, als zijnde eigenlijk *oir*, als *voeder* des kiekens, en van eenen aart en oorſprong met *uier.* *Doier* beteekende oudtijds geheel den inhoud van 't ei. Hiervan *'t witte des doiers*, Job VI, 6. § 28.

DOK, O. en V. (als zijnde een adjectief), § 41 en 33, naar het ouder of later ingevoerd is. Het is dus in Zeeland V. In Noordholland, O. Het woord is omvatting of beſchutſel, van *da-en* of *do-en*, omſluiten, waarvan op *dan*, anders toegepast. In het Deensch is 't een ſcheepswerf. Zekerlijk is het verwant met *deuk*, indruk, en dus, holle bocht, waarin de ſchepen veilig voor afdrijven enz. zijn.

DOL ('t Eng. *doll*), pop, waarvan *dollen* voor *ſpelen.* M. § 32. 't Woord is van *do-en*, *douwen*, *douwelen*, in den zin van *troetelen.* Ook voor de *pin* aan het boord van een roeiſchuit, waar de riem tegen aandraait.

DOLE, ſoort van vogel, *monedula.* V. door den uitgang; als vogel, M. § 57.

DOLF of TOLP, *blok*, V. (zie *dukdalf*,) verouderd woord, ten zij in toepasſing als ſcheldwoord.

DOLFIJN of DELFIJN, M. van 't Latijnſche *delphinus.* § 100. Dit woord moet niet verward worden met dat van

DOLFIJN, eertytel van 't Delfinaat in Frankrijk. Eigenlijk *Olfijn*, zoo als ook *Olfinaat*, zijnde het Lidwoord door verbastering aan het woord gehecht. Zie Aanteek. *x.* Het

woord

woord *Olfijn* beteekent *berader* en zoo *Voorſtander* en *Regent*, en hangt ſamen met het Ooſterſche אל en אלוף. § 28. *Ul fend* is in 't Turksch *groot raadsman*, اولو پند, van پند (*fend* of *pend*), aanmaning, raad, en ook voor *list* gebruikt.

DOLIK, een onkruid, en in 't algemeen voor al wat men onder den naam van *onkruid* begrijpt, in gebruik. O. als *kruid* dat er onder verſtaan wordt. § 57. Als *plant* echter neemt men 't ook V. § 57. Men leidt het woord wel uit het Gr. Lat. *dolus* af, maar kwalijk. 't Is zichtbaar uit *dollig* van *dol*, gelijk men alle wilde of verwilderde kruiden plach te noemen. Ook was *dol* de oude eigen naam van een pijp- of riethalm (ſcalmus). *Dolle kervel* is zoo ook niet anders dan *pijpkervel.*

Ik mag hier opmerken, dat *dol* niet oorſpronklijk *razend* beteekent, waarvoor men het tegenwoordig gebruikt, maar *bedwelmd*, en in der daad is dit ook de werking der *dolle kervel*, gelijk ik in Duitschland dit gelegenheid heb gehad van waar te nemen. Zy verwekt een doffe, ſtille, en niet onaangename bedwelming, doch die zich in ſtuiptrekkingen oplost.

DOLK, M. als wortel van 't oude *dolchen*, kwetſen, wonden, 't welk een frequentativum van during van *dollen* is, waarvan *doel*, en dus *treffen;* waarvan Aanteek. *bbbb.* Zie ook *doel.* § 28. Maar ook V. als oorſpronklijk adjectief, *dol-ig.* § 33. Niet van het Latijnsch *dolon*, priem; ſchoon men oudtijds ook *dolling* zei, 't geen nader by het Latijn kwam, en waaruit men ook *dollig*, en voorts *dolk*, kan afleiden. Veellicht is het omgekeerd, en *dolk* het zelfde woord met *dolik* (wilde kervelnaam) en van *dooden*, of deszelfs eerſten wortel, *do-en*, waarvan Aanteek. *c.* § 33. Immers *dolk* is eigenlijk *dood-* of *moordpriem.* Zie *priem.* In het Oud Friesch is *dol*, *dolg*, of *dolch*, wond, en *dullig*, gekwetst; de oorſprong is *dollen*, treffen, waarvan

ook

ook *doel*, 't geen men nazie. KNIPPERDOLLING was oudtijds *knipmes*. Zie ook Aanteek. *c*. bladz. 152, en *cccc*. bl. 338.

DOM, voor Kerkgebouw, M. uit het Fransch; of zelfs uit het Latijn, schoon het woord *domus* daar V. is. Genoeg dat het geslacht van den uitgang in *us* regelmatig M. is, om het woord dus te hebben kunnen overnemen. Vergelijk *Kerk*. § 100.

DOMEIN, O. wordende *goed* daaronder verstaan. Men zegt *het domeingoed* en domein is slechts byvoeglijk. § 57.

DOMINO is *Dominokleed*, dat is eens Geestelijken kleed, als zijnde een zwarte mantel; en dus als kleed O. en ook als mantel, die er door aangeduid wordt, M. § 57.

DOMMEL (verouderd woord), M. als de uitgang aanwijst. § 28.

DOMP, het zelfde woord als *damp*, en als dit, M. Zie *roerdomp*.

DON, (rivier,) als zijnde een der groote stroomen, M. § 57, 106.

DONAU, als een der groote stroomen, en als saamgetrokken uit *Danubius*. M. § 57, 100.

DONDER, klank- en dreuningnabootsend woord, waarby men het aangevoerde op *deun* vergelijken mag, M. als de vorm aantoont. § 28. — Men vindt in enkele oude schriften 't woord *donder* voor den hals van een paard. Het is dan eigenlijk *de* ONDE (Fransch woord) en beteekent de *manen*, van hare *golving*.

DONKER, O. als zijnde een adjectief, § 41.

DONS, O. als stof. § 48. 't Woord is ook *doen* (zie Spieghel, in *Taleye*), dat is, *doën*, van *dowe*, zacht, 't Fransche *doux*, dat van *dulcis* is. Vergelijk *zijde* en ook *doel*. En zoo is het V. te wettigen. § 74.

DOOD, V. doch, als wortel van *dooden*, ook M. § 108. Zie Aanteek. *c* en *c**. Gepersonifiëerd noemden onze Ouden haar *Ver Dood*, dat is *Vrouw Dood*. Vergelijk de

plaats

plaats op het woord *gard* of *garde* bygebracht. En zoo ook lezen wy by onze Bijbelvertolkers. Job VII, 15, 16. Ib. III, 21, en elders. Maar M. Genef. II, 17. Prov. II, 18. Ezech. XVIII, 23 etc.

DOOI, M. als wortel van *dooien*. § 28. Zie Aanteek. *c*.

DOOIER of DOIR, zie *doir*.

DOOL, M. als wortelfylbe van *dolen*. Dus *in den dool zijn*. § 28.

DOOLHOF, als *hof*, M. § 39. Het wordt, in de algemeene fpraak, dus ook wel O. gebruikt.

DOOM (damp), M. van 't oude werkwoord *domen*, waarvan *domp* of *damp*. §. 28. — 't Oofterfche دم (*dem*), adem. De fterker en geweldiger uitdrijving met voller lippen, maakt damp. — De Turken noemen een gelukkigen Arts: بر طبيب عيسي دم (*bir tabib Iſja dem*,) dat is, *een Arts, met den adem van Jezus* begaafd. Vele Christenen denken zoo verr' niet.

DOOP, M. als wortel van *doopen;* en fchoon verwant met de Oud-Noordfche benaming van water, echter onverfchillig of men in 't water, dan in iets anders *doope*, *doppe*, *diepe*, *dippe*, *ſlippe*, of *dompele*. Ook voor faus, als *een zure doop*, dat oudtijds *een ſchele doop* was. § 28. Vergelijk wat wy op *dof* zeiden, het Th. *do* betreffende. Ik voeg er by, dat het eigenlijk geen befprengen of nat maken, maar *dompelen* is, van het zelfde *do*. De famenhang met *dijven* (waarvan op *dief* en *dienst*) is ook kennelijk, zoo wel als met *diep*. — *Oe* en *ie* werd verwisfeld, en even zoo is 't met *duiken*, waarin de *oe* of open *ŏ* der Duitfchers by ons *eu*, met *ui* verwisfelde.

DOOR van een ei. Zie *doir*.

DOOR, M. en V. naar de toepasfing. § 55. 't Is het Hoogduitfche *thor*, maar adjectief, en beteekent *dwaas*. Deensch en Zweedsch, *daar* en *dare;* verwant met het oude *da-en*, als ware 't geflagen.

DOOR-

DOORLIJD, (zie *lij* of *lijde*). M. § 28.

DOORN, DOORNE of DOREN, zekerlijk V. als *plant*, zoo wel als door vorming; en alleen als M. te dulden, zoo men het als wortel van *tarenen* beſchouwde. In zichzelven is het niet anders dan *taring* van *taarning*, doch die het als wortel van *tarnen* gebruikte, mocht beide geſlachten gelijkelijk op dit woord pasſen. § 28, 36.

DOORSLAG, M. van *ſlag* en *ſlaan*, voor het *door-* of *overſlaan* van den evenaar by het wegen; en ook voor *doorzijgplaat* of *kom*, van het zelfde *ſlaan*, maar in den zin van *gieten*; waarvan zie Aanteek. *cccc*. bladz. 352. § 39.

DOORZICHT, als *doorgezicht*, O. § 87. doch als *doorzichtigheid*, ook V. § 36. Zie *inzicht*.

DOOS, DOZE, V. als inſluiting, zie § 74, en Aanteek. *gg*.

DOP, M. als wortel van *doppen*, dat is, *ſlaan*. § 28. 't Verbum werd ook oudtijds voor goud- en zilverdrijven gebruikt. 't Naamwoord ook wel voor gemunt geld. Ook noemde men de pijlpunten, gelijk alle metalen (en zoo ook andere) omſluitende bedekſels van de einden van eenige cylindervormigheid, *doppen*. Dus Hooft in den G. van Velzen:

Met bogen handig taai, en pijlen ſcherp van dop;

en Jan Vos:

De moordpijl girst door 't been, om tot in 't rif te ſchieten;
My dunkt, ik voel den dop *zelf dringen in mijn hart.*

Doch het woord werd oudtijds in vele beteekenisſen toegepast; waarvan die van *bast*, inzonderheid van die der harde ſchelvruchten, en voorts van eieren de eerſte is, en van daar op *pot* overging, waarvan de Duitſchers hun *topf* nog hebben.

Het heeft dus ook eene naauwe betrekking tot *top*, ſchoon een ander woord in zich-zelf.

Voor *notendop* zei men ook *ſchelp*.

DORP, O. als collectivum naar 't ſchijnt, § 49. Immers

naar

naar zijne vorming moest het woord V. zijn; gelijk *terp*, dat het zelfde in oorfprong is, nog erkend wordt te zijn. § 33.

DORPEL, M. als de uitgang toont. § 28. — In de Salifche wet is het alreeds dus gebruikt: *in duropello ftare* (op den dorpel ftaan). Het woord is *deur-paal* (oudtijds *pel*), dat is *deurbalk*. Zie *paal*.

DORSCH, M. van *dorfchen*. § 28.

DORST, V. als præteritum van *dorren*, droog zijn. Deensch *torre*. Zie § 75 en 78. Ook als *aufus*, gelijk onze Ouden 't gebruikten, van *dorren* of *darren*, waarvan ons hedendaagsch *durven* is. Het woord *tarren*, waarvan *tergen* (contractie van *tarrigen*,) en *tornen* of *tarnen* (contractie van *tarrenen*,) is met *teren* verwant, en heeft met dit *dorren* of *darren* zijn oorfprong gemeen.

DOSCH, M. als wortel van *dosfchen*, dat is, *op de rug leggen*, van het Franfche *dos*, rug, en in dien zin *pak*, *kleed*, *omhanging*. § 28.

DOST, (roeibank) V. § 75. Doch zie *dofte*, dat wel het echte woord fchijnt.

DOUCE of DOEZE, zie op *zotskolf*.

DOUCHE. Franfche verbastering van het Italiaanfche woord *duccia* (dat is *droppeling*, by mijnen tijd in de Geneeskunst aangenomen, fchoon in Italie van ouds bekend, en ook by Montaigne gedacht II, § 37. V. 100.

DOUW of DUUW, M. als wortel van *douwen*, *duwen*, § 28.

DOVIK, zie DEUVIG.

DOWARIE, anders *douarie* naar 't Fransch, V. Zie Aanteek. *c*. — Een geheel ander woord is het echt Franfche *douage*, waarvan (ook by ons) *douagiere* gezegd plach te worden, en dat van *douer*, begiftigen, is.

DOZEIN of DOZIJN, O. om dat er *tal* onder gedacht wordt, § 57. Anders zou het V. zijn als het Franfche

dou-

douzaine, waarvan, en naar 't welke, het met den tweeklank *ei* gefchreven zou moeten worden. Gelijk het ook is met *balein*.

DRAAD, M. door het Gebruik. In zich-zelven zou het als præteritum van *dra-en* (trekken, waarvan ook 't Lat. *trahere*), V. zijn. Voor ftof waar iets uitgemaakt is, (als een korfjen van het fijnfte gouddraad) is het O. § 36, 48. Het Gebruik is op de uitfpraak van *draden* voor *dra-en* gegrond. § 28. Zie Aanteek. *ooo*, en aldaar bladz. 310. *Dræt* is in 't Deensch trek, toog, teug; *traat*, draad; *trage*, trekken. Het M. geflacht is in dit woord overoud. Immers by Maerlant vinden wy DEN *twijndraet winden*, Sp. Hist. fol. 225. — Vergelijk *dregge*.

DRAAI, M. als wortel van *draaien*, § 28.

DRAAIBAS, V. Zie *bas* en *bus*, als ftuk gefchuts, en vergelijk *Haubitfer*.

DRAAK, M. van het Latijnfche *draco*. § 100. Schoon het woord in der daad Duitsch is, als *dra-ig*, van *dra-en*, trekken, fleepen, kruipen, en dus in beteekenis *flang*, en zoo ook V. § 33.

DRABBE, V. Als *drabing* naar Hoogduitfche uitfpraak en vorming, of *trapping*, van *trappen*. 't Is het getrapte van de druiven, dat in den wijn gebleven, onderzakt. § 36, 67. Zie echter *druif*. Het werkwoord *drabben* vindt men by Vondel. *Te drabben in zijn geftolen vet*, zegt hy ergens in zijn Pafcha.

DRACHT, V. als præteritum van *dragen*. § 36, 96. In den zin van verettering koomt het voor by Huygens in 't woord *fisteldracht*.

DRAF, M. als wortel van *draven*. § 28, dat is, trekken, in den zin van *gaan*. Dus is *draven* en *dragen* ook *trekken*, *dra-en*, verwant met het Latijnfche *tra-h-ere*. Vergelijkt het aangemerkte op bladz. 310, in Aanteek. *ooo*. Trekken beteekent ook nog *loopen*, als in *vertrekken*; even als,

als, in het Latijn, *tendere*. Minder goed zegt men thands in dien zin *rekken*, en *zijn pad rekken*. Het loopen *rekt* het pad niet, maar *kort* het, zoo als men ook *den weg korten* plach te zeggen voor *harder loopen* of *zijn ſtap verhaaſten*. Ook zei men in deze beteekenis *zijn pas rekken* (waaruit dat onverſtandige *pad rekken* wel geſproten kan zijn), en dit is, met verwijderde en dus grootere ſchreden gaan. Zie *pas*. Aanteek. *rrr*. Zie ook *trawant*. —

DRAF voor *drabbe*, is een bloot dialektverſchil van dit woord. Zie boven. V. als dit. Doch voor *drek*, kan men, als in dit, het M. dulden, door toepasſing.

DRAGON, als kruid of kruidery. V. § 57.

DRAMA (Tooneelſtuk), Gr.-Lat. woord, O. § 100, 57.

DRANG, M. als wortel van het oude werkwoord *drangen* of *drengen*, nu *dringen*. § 28, 103. En derhalve dus ook *aandrang*. § 39.

DRANK, M. als wortel van het oude *dranken* of *drenken*, nu *drinken*, genomen. Als verbale van *dra-en* (trekken, zuigen, ſlorpen) zou het V. zijn. § 103, Aanteek. *rrr*. en zoo behoorde 't. — Dus koomt het ook voor by de Ouden, als zy *trekken* voor *drinken* zeggen. Thands is *drenk* verouderd, hetgeen Hooft nog zeer ſchoon gebruikt in den 104den Pſalm:

Daar ziet men 't vee ten drenk *by driften gaan*.

DRAS, modder. Samenhangend met *draf* en *drek*. V. door de *s*, uit *ſe* als uitgang afgekort. § 80. — Zie ook *droesſem*.

DRECHT of TRECHT, overtocht, trajectus, V. door de vorming. Van *trekken*, waarvan ook het Eng. *through* voor *door* is, of liever ſchijnt. — Men zei ook *tricht*, waarvan *Maastricht*, terwijl ons *oud-trecht*, *Utrecht* geworden is. In den Leekenſpiegel lees ik van *ſint Seryaſe*,

Die te tricht *rust op die maſe*, — En
Die dẽ byſſcopſtoel met ſire machte
Van tonghere te tricht *brachte*. § 96.

DREEF, V. als præteritum van *drijven*. M. als wortel van het oude *dreeven* of *dreiven*. Zie § 103. — 't Eerſte geſlacht als *laan*, het tweede als *gang*, *op den dreef komen*. Ook *op zijn dreef zijn* onderſtelt het M.

DREET. Præteritum van *drijten*, en dus V. § 36. Doch M. als wortelſylbe van *dreeten*, waarvan men zegt, *aan den dreet zijn*. § 28.

DREGGE (Deensch *dræg*, Engelsch *drag*), V. als voor *dregging* gezegd, van het oude *dreggen*, anders *dragen* of *tragen* (trekken). Het IJslandsch zegt *dreg*, 't Engelsch *to draw* of *to dragg*. § 67. (Zie *draf*, en *draad*.) Men noemde 't ook voorheen *ſleep-anker*.

DREIGEMENT, O. als alle woorden in *ment*, 't welk de Latijnſche uitgang *mentum* is. Van *dreigen*, dat eigenlijk *driegen* zou zijn, waarvan 't præter. ik *droge*. Uitſpraak by ons gemeen volſtandig bewaard. En dus hangt het ſamen met het Hoogduitſche *drohen*. Onze Ouden zeiden *dregen*. § 100.

DREK, M. ook *drech* oudtijds, en *draf*, van *draën*, *dragen*, of *trekken*; en dus wortel van 't werkwoord. § 28.

DREMPEL, M. van *trampen*, waarvan het frequentativum *trampelen*. § 28.

DRENK. Voorheen, wat men een *paardewed* noemt. In het Fransch zei men *abbreuvoir*. M. als wortelſylbe van *drenken*. § 28. — Zie op *drank*.

DRES- of DRIESLAND, 't geen men kwalijk *braakliggend* of *braakland* noemt. O. als land. § 39. Zie voorts *driescht*.

DREUN, M. wortel van *dreunen*. § 28.

DREUTEL, M. van *dritten* of *druten*, 't beteekent *keutel*, en wordt voor *klein hoopjen*, en zoo ſpotgewijs voor klein knaapjen gebruikt, en zelfs wel op een meisjen toegepast. Als men 't O. gebruikt, is 't als blijk van verachting. Maar dat men 't ook voor *dreuts* genomen, en een *dreutsch* of ſpijtig meisjen een *dreutel* genoemd heeft, is

is uit misverſtand. *Dreuts* is het zelfde woord met *trotsch*, doch met zwakker beteekenis, gelijk en de zwakker tongſlag en de zwakker klank van *d* en *eu* voor *t* en *o* meêbrengt. Goed heeft Bredero het, van de meisjens ſprekende:

Wie op een goede vraag andwoordde DREUTSCH *of koentjens*,
Die mocht dat koopen af met vijf en twintig ſoentjens.

DREVEL, werktuig ter indrijving van ſpijkers, M. § 28.

DRIAKEL. Zie *theriak*.

DRIESCHT of DRIESCHTE, V. maar *driesch* adjectief, O. § 95, 41. *Dries* is eigenlijk open, en, gelijk *open* (d. i. niet omdijkt) land 's winters overſtroomde, is hiervan *dras*, modderig, ontſtaan. Doch *driën* (droogen), 't Engelſche *to dry*, is de wortel, en 't woord inderdaad *driesch*, als te droogen liggende. De Teutonista heeft: *acker ongebuwet*, proprie *eyn driesch*.

DRIESTE, ſtoutheid, V. § 95.

DRIETAND, als *tand*, § 39. Doch als ſtaf van Neptuun, M. als *ſtaf*.

DRIFT, in welke toepasſing of beteekenis ook, V. als oud præteritum van *drijven*. Zie § 96.

DRIL of DRIEL, M. als wortel van *drillen*, dat eigenlijk *dreëlen*, *draaielen*, frequentativum van *dreën* of *draaien* is. Hiervan is een *dril* ook een *draai* (dat is een klap) om het oor; en *drillen* van krijgsvolk is eigenlijk hen doen wenden en keeren (het *evolutien maken* als men zegt) en niet de oefening met de wapenen die men 't *manuaal* noemt, ſchoon beide te ſamen genomen daaronder verſtaan worden. § 28. Doch voor werktuig als draai- of trilpriem, twijfelachtig, om 't woord *priem* of *elst* dat men er onder verſtaat. § 57. Het Fransch zegt daarvoor *vrille*, dat is *wril* of *wri-el*, zoo als ook *vriller* (ons

wriëlen, waarmeê ook *wriemelen*, door overgang van *wringen*, in verband ſtaat,) *boren* en in 't ronddraaien is.

Men plach ook *dril* den ratelſtok te noemen, waarmeê men de chocolade tot ſchuimen bracht en 't vleeschnat met eieren doormengde, welk nat dan ook wel, ſtijf geworden zijnde, *dril* geheeten werd.

DRIL, voor ſlag om de ooren, is eigenlijk *drilſlag*, dat is, ſlag die *trillen*, *drillen*, of *draaien* doet. Zoo zegt men ook een *draai* voor het zelfde. M. als *ſlag*, § 39. Zie voorts *tril*.

DRINTE, (zwelling), V. § 95. 't Is eigenlijk *rinte*, van *rinnen* met de verſterkende *t*. Vergelijk *trant*.

DRIT, M. als wortelſylbe van *dritten* of *drijten*. § 28. By de Engelſchen verbasterd in *dirt*, by hen alle vuiligheid. — In den oorſprong hangt het te ſamen met *draaien*. Zie *drol*.

DROES, M. als alle namen van Geeſten en Duivels; doch zie *drost*.

DROES (Paardenziekte), V. als *droos*, præter. van *driezen*, (verbum neutrum,) maar M. als wortel van *droezen*, Hoogduitſche uitſpraak van *dreuzen* of *druizen*, het geen *zuizen* of *zuizelen* beteekent, en ook *driezen* gezegd is, waarvan nog *een malle dries*, en oudtijds het werkwoord *droezen* of *droozen* voor *oſcitare*, gapen. § 28. — *Driezen* in den zin van *dreigen* of ſtout en beleedigend zijn, en *driest* (ſtout) behoort hier ook toe: en eigenlijk zou het als gistende bedwelming, of als bedwelmende gisting beteekenend, te verklaren zijn. Men ſprak dus altijd van gistend bloed, 't zij in gramſchap of dartelheid. Vergelijk *droeſem*.

DROESEM, M. naar 't algemeen Gebruik. § 84. Eigenlijk is het mede van *droezen*, druizen, en beteekent *gist*; doch het wordt toegepast op het onderſte van den wijn, *wijnmoêr* of *wijnmodder*. Het kon echter *bezinkſel* of

zak-

zakſel zijn van 't Goth. *driuſan*, vallen, en *drausjan*, neêrſtorten. Dat deze woorden alle onomatopoioumena zijn even als *bruizen*, behoeft wel geene aanwijzing. Doch het verdient hier opmerking, dat van dit *druizen* of *droezen* ook wel eene opgezwollen klier genoemd is, hetgeen voor zulk een gezwel zeer beſtaanbaar is. Dat echter de Duitſchers de gezonde klieren of *glandulæ*, het zij dan *conglobatæ* of *conglomeratæ* met dien zelfden naam van *druſe* noemen, bewijst dat zy ook hunne taal niet verſtaan. Men zie ons eigenaartiger *klier*. — *Bedroefd* is eigenlijk *beroerd*, turbatus, maar van 't oude *draf*, waarvan op het woord.

DROG, M. 't zij voor *bedrog*, 't zij voor *bedrieger*; als wortelſylbe van *drogen*, 't zelfde als *driegen* door verſcheidenheid van de uitſpraak des tweeklanks *eo*, die velerlei verwarring gegeven heeft; en van den zelfden wortel met *driezen*. § 28. *Bedriegen* is dus beſchouwd, eigenlijk beruiſchen, bedwelmen. Ook 't Franſche *tromper* is van *trompe*, ons *tromp*, ſuishoorn. Ook *bedotten* is bedwelmen. Ook 't Goth. 𐌳𐍂𐍉𐌱𐌾𐌰𐌽, *drobjan*, is beroeren, waarmeê ook *bedroeven* verwant is. Men zei oudtijds ook *bedragen*, waarvan 't Franſche *trahir* als verraden; en beide deze woorden hangen te zamen met het Lat^e^. *trahere* als *mede-ſleepen*. Ook het oud-Engelſche *tragetor*, by Chaucer als *goochelaar* gebruikt, behoort hiertoe. Ook weet de Taalkenner, dat men desgelijks in den zelfden zin *iemand verdragen* zei. Zie b. v. Mel. Stoke I D. bl. 26, en Maerl. Sp. Hist. III D. bl. 157. § 28.

DROL, oudtijds voor 't Franſche *drôle* gebruikt, als adjectief, en dus in het Vr. *drolle*, en in een derivatief *drollig*, en werkwoord *drollen*; ſchoon men er nog een *druil* en *druilen* van kon afleiden, is eigenlijk zonderling en min of meer belachlijk. Het is ten aanzien van het verſtand, *verdraaid*, even als een

DROL, voor uitwerpſel gebruikt, eigenlijk *gedraaid* is, en uit *dro-el* ſaamgetrokken. M. § 28. — Men zegt het daarom ook van in één gekronkeld garen.

Van dit *dro-el* is ook *droel* en het werkwoord *droelen*, nog by Hooft gebruikt voor *bedriegen*, of, als men thands wel zegt, *foppen*. Zoo zegt men ook wel *draaien* voor de waarheid vervalſchen of verbloemen. — Ook is *druilen* in den zin van *talmen* eigenlijk *draaien*. — Van ouds werd het ook algemeen voor een buikontlasting neêr te leggen gebruikt. *Daar is iets neêrgedraaid*, zei men; en *het kind heeft zijn luiers vol gedraaid*, enz. Ook de *droes*, paardenziekte, kan als *draaiing*, welke met *zuizing* in 't hoofd ſamengaat en zoo *zuizeling* heet, aangemerkt worden.

DROL, voor een 't zij geeſtige, 't zij belachlijke vertelling. 't Woord werd oudtijds voor een potſemaker gebruikt, en zoo is het voor *grapjen*, *ſprookjen*, in zwang geraakt. M. als boven.

DROM en DROMMEL, beide M. in alle gewone beteekenisſen. § 28. Schoon *drom* het zelfde woord met het Latijnſche *turma* en Italiaanſche *torma* is, en als Neêrduitsch eigenlijk *drong*, van *dringen*. Zie over de verandering van *ng* in *m*. § 85. Doch

DROM of DROMME, ook wel DRUM was van ouds ook het garen dat tot den inſlag van een web linnen diende; en ook by de Naaiſters, zoo wel als de Boekbinders, tot rijggaren gebruikt werd, en dit *drom* is (als zijnde *draing*) V. en, als ſtof aangemerkt, O. § 85, 48.

Alle deze woorden, hier in opvolging, behooren dus mede tot het Thema van *dril*.

DROMEDARIS, M. van 't Latijnſche woord *dromedarius*. § 100. Uit het Gr. δρομειν, loopen.

DRONK, M. door het Gebruik, ſchoon V. uit den aart van het verbale præteriti, *ik drink*, *ik dronk*. Zie § 103, en Aanteek. *rrr*.

DROOG-

DROOGTE, V. als *zwaarte*, *lengte*, enz. § 33, 95.

DROOM, M. als wortel van *droomen*. § 28.

DROP, of DROPE, V. als præteritum van *druipen*, meest verouderd, maar nog overig als benaming van het zoethoutſap (*ſuccus glycerizae*). Doch

DROP en DROPPEL, M. als wortel en verbale van *droppen*. § 28. De *drop*, voor *drope* of *dropping* ook V. § 67, gelijk zy ſomtijds, offchoon niet naar de beste voorbeelden, genomen wordt. Vergelijk *douche*.

DROSSAART. Thands in beteekenis hetzelfde als *Drost*, doch van ouds van meer aanzien, en wellicht van *drosſen* als *trekken*, in den zin van ſamentrekker, vergaderer des volks tot krijgs- of rechtszaken. Of van 't zelfde *trekken* als verbum neutrum, als hebbende den oorſprong in de *Misſi dominici* der vroeger eeuwen van 't Frankiſche Rijk. M. § 55, 28.

DROSSEL, een vogel (ſoort van lijſter) voorheen ook *droesſel*. M. § 57, 28.

DROST (gezag, macht, geweld), van *droën*, nu in 't Hoogduitsch overig als *drohen* (*dreigen*), V. § 75. In toepasſing op den macht- of geweldhebber, M. § 55. Hoogst kwalijk wil men 't van *Druſus* afleiden. Juist omgekeerd, is de naam *Druſus* van het Duitſche *draus*, *droes*, of *druis*. Zie Sueton. Tib. c. 3. Onze vroeger Schrijvers kenden ook *druust* beide voor geweld en geruisch.

DRUID, DRUÏED. Naar Romeinſche overlevering Germaanſche prieſter, M. § 55. Zekerlijk 't van elders bekende *druit* in 't Oud Nederduitsch *vriend* en *vertrouwde* beteekenende, als in den ouden kerkzang van den H. Stefanus: „*Du heilige Godes druit.*"

DRUIF, V. præteritum van *draven*: *ik drave*, *ik drove*. § 36. Men zei van ouds van een wijngaard dat hy *drijft*, en desgelijks, dat hy *draaft*, dat is, *trekt*, voor vruch-

ten geeft. Hiervan *druif*; en hiervan kon ook *draf* zijn. En hiervan kon 't ook zijn, dat men ook by ons wel (gelijk nog in Duitschland voor de tros en bezie-zelve) *wijndruif* voor den ſtam-zelven zei, als b. v. Maerlant HS. fol. 242 r.° Het wortelwoord is *tra-en*, trekken, 't Latijn *trahere*. Zie *draf*.

DRUIL. M. § 28, 55. Zie *drol*.

DRUIP, M. als wortelſylbe van *druipen*. § 28.

DRUK, M. wortel van *drukken*. § 28.

DRUM. Zie *drom*.

DRUP en DROPPEL, zie *drop* en *droppel*. Hier hangt ons *droef* (treurig) meê te ſamen, als van *druppen* of *druipen*, dat is, 't hoofd lâten hangen.

DRUT, verouderd woord, maar dat voor vriend genomen plach te worden, doch eigenlijk *vertrouwde* zou mogen beteekenen, als verwant met ons *trouw* en 't nog Engelſche *truth*. M. § 55. 't Was voorheen ook in 't Fransch bekend, dat in 't Vrouwelijke, *drudesſe* zei.

DUBBE, Vlaamsch woord voor klopjen of kwezel. V. § 67, 55.

DUBBEL (adjectief), O. als ſubſtantief voor kopy, afſchrift, of tweede gros van een akte. § 41.

DUBBELD (adjectief) voor *gedubbeld*, O. als ſubſtantief. § 41.

DUBBELTE, V. als *zwaarte*, *lengte*, § 33, 95.

DUËL. Fransch woord, van het oude Latijnſche *duëllum*, anders *bellum*. O. by ons als het N. duitſche *tweegevecht* of *lijfgevecht*, en als dit *gevecht*-zelf. § 57.

DUFFEL (Engelsch, *duffil*), dicht wollen doek, van 't Ooſterſche دفتك, *diftik*. O. als ſtof. § 48.

DUIF, V. Wellicht van *dijven*, d. i. een ſoort van duiken in 't vliegen, dus genoemd. Zie voorts *doffer*.

DUIGE, V. Eigenlijk *duwige* van *duwen*, drukken. 't Is uit de ſamendrukking tot holmaking te verklaren: want een rechte duig zou iets tegenſtrijdigs zijn. 't Fransch heeft

heeft *douge* en *douve*, 't laatfte is 't Noordelijk, 't eerfte 't Zuidelijk Fransch. 't Italiaansch heeft er *doga* voor, en de betrekking van dit woord tot het Lat. *docus*, Gr. δοκὸς, is zichtbaar. § 33.

DUIKER, M. als werkend verbale van *duiken*. § 28. 't Zij als vogelnaam, of als *waterverlaat*.

DUIM, M. het zij door zich-zelven, § 84, het zij om dat er vinger onder verftaan wordt. § 57. — Van het werkwoord *du-en*, *duwen*, drukken, zoo dat *duim* eigenlijk *duïng*, *duwing* is, het geen op zich-zelf V. zou zijn. § 85. Eigenlijk is de oorfprong in het woord *um* (oude uitdrukking bij de krachtoefening door het fluiten der lippen en infpannen der borst veroorzaakt) en *duim* is niets anders dan *de um*, tot één woord famengetrokken, of liever de *um*-vinger, d. i. de vinger waar men de drukkende kracht meê doet. Krachtiger nog is het oudere *thumb*. — Dat het met *dompen* (als uitdoven door opdrukking) famenhangt, loopt in 't oog.

Dat van dit woord het verbum *duimelen* (met den duim drukken) en *beduimelen* is, weet ieder; maar dat men 't verwart met *bedaauwelen*, behoort mede tot de domheid der zoogenaamde verlichte eeuw. *Onbeduimelde onfchuld* fchreef de goede werkzame Loosjens. Een walgelijk woord, wellicht uit een oud boek dat met morfige vingers gelezen, in een leesbibliotheek te rug kwam, opgeraapt, en 't geen in dien zin maar al te fchilderachtig is. Inderdaad minder nog te dulden dan het kroegloopers *volhouden*, met de geboefteregeeringen van 1795 en 1796 opgekomen. Het epitheton dat hy dus misvormde, is *onbedaauwelde onfchuld*, dat is, waar de minfte walm of waas niet op hecht; en hoe teder is deze uitdrukking! Maar zoo bederft men fints lang onze fchoone en netdenkende taal door betwetery van laag en onkiesch gepeupel, dat zijn oorfprong altijd verraadt, en ook inderdaad al wat het

 aan-

aanvat *beduimelt*. — Het Eng. drukt de drukking nog ſterker uit in hun *thumb*. Als *duimſpijker*, desgelijks M. om 't geen er dan by verſtaan wordt. § 57. Dit woord duidt een breeden en platten ſpijker, rechthoekig omgebogen, aan, eigenaartig naar den duim genoemd wanneer men dien buigt.

DUIN, V. § 99. Doch het is O. zoo het collectivè genomen wordt voor *de duinen*. § 49. 't Is eigenlijk *deine* van *deinen*, dat is, op en neêr gaan, hobbelen of wentelen. Hiervan *in grasduinen gaan*, dat is, *in 't gras deinen* gaan, gelijk de beeſten in 't gras wentelen. — In 't Vlaamsch heeft men hier 't verbum *randuinen* voor. — Het Gr. kent ook θὶν voor een *hoop*, en θῖνες voor onze *duinen*.

DUISTER (adjectief), O. wanneer het ſubſtantivè gebruikt wordt. § 41. Het woord is zichtbaar van *duiſt*, hetzelfde met het Engelſche *dust*, ſtof, doch nu by ons verouderd. Voorheen was het inzonderheid voor *ſtuifmeel* gebruiklijk, en wellicht by de Zuidnederlanders in die of meer algemeene beteekenis nog niet vreemd. Zie echter op *waan*.

DUISTERHEID, V. als de ſlotſylbe. § 72, 39.

DUISTERNIS, V. als de uitgang medebrengt. § 94.

DUIT. *Duid*, als wortel van *duiden*, dat is, beteekenen, uitdrukken, is M. § 28. Maar *duit* zou *geduid* zijn, dat is, beteekend, beſtempeld. Het woord *dut* is elders nog voor *deuk* in 't algemeen, en voor *ſtempel* in 't byzonder, bekend. Dus zegt men in Overijsſel *een ſchelling zonder dut*, voor ongeſtempeld; en dus, *dutten* voor *deuken*. Zie *deuk*. — Vreemd mag het ſchijnen, wanneer ik aanmerk dat het hetzelfde woord is met den Afgodsnaam *Thöth*, die gelijk Jablonski (Panth. p. 180 en elders) waarneemt, een kolom of zuil beteekent. De zaak is eigenlijk, dat deze naam zoo wel als *duid* of *duit* niet anders

dan

dan *teeken* beteekent, *ſignum* in 't Latijn. Het Fransch heeft *une dute* in 't vrouwelijke, en het Gebruik ſchijnt ook meer voor het V. dan M. geſlacht te zijn. Echter zegt en leest men, *tot den laatſten duit.* Als ſtuk gelds ſchijnt het den algemeenen regel te moeten volgen, als *blank*, *penning*, enz. en dus M. te zijn. § 57. Het Engelsch heeft ook *a doit.*

DUIVEL, M. door toepasſing, als alle Geeſtennamen. § 55. Zie Aanteek. *x.* De overeenkomst van dit woord met *dew*, in de Parziſche godenleer *de boze geest*, is opmerklijk. Men mag er ook der Romeinen en Grieken *deus* en θεὸς meê vergelijken, wier Godsdienst, als Paulus wel leert, ſlechts Duivelendienst was. Ook kan men er ons *dief* eenigermate toe betrekken. — Van 't Franſche *oeuf* (zie *oiief*) heeft men by ons *duiveljager* gemaakt, voor *oiiefſchaaf. Jagen* is *drijven*, en dus noemde men 't ſchaven ook.

DUIZEND, O. als wordende er *getal* of *tal* onder verſtaan. Anders is het een adjectivum en meervoudig. Eigenlijk beteekent het woord een verwarrend getal.

DUKAAT, dus genoemd naar het Hertogdom (*il Ducato*) van Ravenna, waar Longinus, in opſtand tegen Juſtiniaan, zich meeſter van maakte, en den tytel van *Exarch* aannam; als wanneer hy aldaar het eerst de zuiver gouden munt van dezen naam ſloeg; waarin de Venetianen de eerſten waren die hem navolgden. M. § 57, 100.

DUKATON, uit het Italiaansch, en augmentatif, van dukaat; als *penning*, M. § 57, 100. — Dit geldſtuk is naar den *dukaat* genoemd, als moetende even *zuiver* zilver zijn als deze *zuiver* goud; waarom zy ook by de oude geldpotters ſteeds opgezameld werden. — Men had ook gouden *dukatons*, en deze hielden *drie dukaten* aan waarde, en van die eigenlijk is de naam (die *groote dukaat* beteekent) oorſpronklijk.

DUK-

DUKDALF, kwalijk door Winſchoten, van den Hertog van Alva afgeleid. 't Is een moedwillige verbastering, als er meer zijn, en wel, van het eenvoudige *dok-dolf* of *dok-tolp*. Dat is, *blok* of *paal* in een dok. De Hoogduitſchers zeggen thands *tolpel*. V. — Men gebruikte 't ook overdrachtig voor een *domkop*, en dan, M. § 55. Vergelijk *dolf*.

DUNK, M. als wortelwoord van *dunken*. § 28. Zie van dit woord mijne Aanteek. op Huygens IV. D. 19 b., bl. 7.

DUNNE of DUNNING. Oud woord, de ſlapen des hoofds beteekenende, en nog hier en daar (als in 't Overijsſelſche zoo ik meen,) bekend. 't Is eenvoudig het *dunne* of de *dunte*, gelijk de bakken of wangen het dikke des aangezichts zijn. By Spelman vindt men Pſ. CXXXI, 5, *dunwengum* voor 't Latijnſche *temporibus*. Dit is *dunne wangen* (dunne zijden des aangezichts, zie *wangen*,) en even zoo zegt men in Overijsſel ook de *dun-egge*, dat is desgelijks de *dunne kant* des hoofds, voor zoo verre het echter niet eenvoudig *dunnige*, d. i. dunachtige is. De ſlapen weet men (of weet men 't misſchien niet meer, als 't met meer andere zaken is?) zijn boven het zijdelijk wangbeen, (den procesſus ſygomaticus) ingedoken. 't Woord is V. § 99, 33. Het oud Hoogd. zegt: *daz tinne*.

DUPLIEK, O. Zie ons voorwerk, bladz. 61.

DURK, V. het onderſchip. 't Schijnt *d'hurk*, en dus V. Zie *hurk*. Veellicht heeft Durkerdam daar den naam van, wegens een ſluisdam, die niet dan kleine hurken doorliet. Zie *Urk*. Deensch *ørk*.

DUT, DOT of DOD, waarvan *dodderig* (ſlaapdronken), M. als wortel van het werkwoord *dutten*, bedwelmd zijn. § 28. *In den* DUT *zijn*, zegt men, maar niet *in den dot* of *dod*, en daartegen, niet *dutterig*, maar DODDERIG. — Daartegen is 't Franſche *radoter* (d. i. *mijmeren*,) van ons *dot*, en zoo ook ons werkwoord *bedotten*.

DUT

DUT (zie op bladz. 170).

DUUR, M. als wortel van het werkwoord *duren*, § 28. Het woord hangt famen met *uur*, als tijdsuitftrekking.

DUURTE, V. als de uitgang *te* medebrengt. § 33, 95.

DUUW of DUW, zie *douw*.

DUWIER. Anders *fpelonk*. M. door den uitgang, § 28 en Aanteek. *q*. De oorfpronk van het woord is in *du-en*. Zie *duim* en *deuk*. In onze Noordelijke provincien fchijnt het verouderd, maar blijft niet te min goed Nederduitsch.

DWAAL (handdoek), M. van *dwa-ën*, vegen, afdroogen, § 28. Doch *dwale*, V. gebruikt zijnde voor *dwaëling*. § 67. Vergelijk § 109. Het Spaansch zegt *toalla* of *tohalla*; 't Italiaansch, *tovaglia* en by verkleining, *tovagliuola*, en in een ouden Inventaris van Karel den Groote, heet het *toaclum* en *toacla*. Zie Leibn. Collectan. P. II. p. 325. En het oud Fransch heeft hiervan *touaille*, waarvan 't Engelfche *towel*, voor handdoek. Schoon andere deze twee woorden van *touw* afleiden. 't Franfche *toile* is 't Latijnfche *tela*, weeffel. Het heeft in dezen zin met *dwaal* niets gemeens, fchoon het daar veel mee verward wordt. Men zei echter oudtijds ook *dwaal* voor een fluier, waaruit *falie* is.

DWALING, V. § 34, van *dwalen*, een verfterking en overdwarfing van *walen*, dat is draaiing, afwending.

DWANG, uit *dwee* (gedwee) oorfpronklijk, M. als wortel van het oude *dwangen* of *dwengen*, nu *dwingen*. § 28. Zie § 103, en Aanteek. *yyy*. *Dwe-en* is tam maken, waarvan *dweïng*, *dweng*. Het kon echter wel afgeleid worden van *wangen* omfluiten. Zie *wang* en *wand*. Ook gebruikten onze Ouden het woord *dwingen* voor benaauwen, *arctare*.

DWANGNAGEL (redivia), als *nagel*. 't Is *wangnagel*, dat is, *zijnagel*, bynagel. § 39.

DWARL of DWERL, M. als wortel van *dwerlen* of *dwarlen*

len, frequentativum van *dwaren*, 't welk een confortatief van *waren*, onzeker in 't rond loopen, is. Ook als werkend verbale van dit *dwaren*, waartoe ook het *twernen* of *twarnen* behoort. § 28.

DWEIL, M. ſaamgetrokken van *dwegel*, van *dwegen*, het zelfde woord met *dwaën*. § 28. — *Dweil* is thands zeer onderſcheiden van *dwaal* (handdoek), als ieder weet; doch voorheen was het van ééne beteekenis. Dus in den *Don Jerolimo*, waarvan de berijming aan Prins Maurits wordt toegeſchreven. II. Bedrijf, bladz. 18, in het alleraandoenlijkst tooneel:

Ei vlechten, komt, verſtrekt my dweilen *om te droogen*
Dit bloedig aanſchijn, en dees nat beweende oogen.

DWERG, of, als men oudtijds zeide, DWARG (pumilio). Eigenlijk *dwarig* van *dwaren*, waarvan *dwarl*. Men hield ze voor aartigheid om in 't rond te loopen, zonder eenige bepaalde bezigheid. — Doch by de Oude Duitſche Romanſchrijvers wordt *dwerg* ook met *reus* vermengd, en beide worden als wanſchapenheden, maar van overgroote lichaamskracht, en roovers van beroep, voorgeſteld. Dus nog in de Grimbergſche oorlog:

Si gaven ſlaghen, *ocht* (d. i. of 't) *waren* dwerge,
Dat weder-lude dale ende berge.

Dwerg is eigenlijk niet die klein is, maar breeder dan hoog, en met *dwarsch* verwant. 't Hoogd. zegt dus *zwerg* en *zwergfell* (d. i. *dwarschvel*), voor 't diaphragma.

DWINGELAND, oud participium, maar door toepasſing. M. Zie § 34. 't Vr. is *dwingelandesſe*.

E.

EB of EBBE, V. naar 't volſtandig Gebruik, en als al de woorden op *b* uitgaande, zoo niet het eene of andere een ge-

geslacht door toepasfing aanneemt. § 67. Oudtijds *obbe*. 't Woord is zichtbaar van *af*, als *afneming*.

EBEEN of EBBENHOUT O. als stof, en in 't byzonder als *hout*. § 48.

ECHEL, bloedzuiger, M. Van het Thema *eg* of *ac*, punt, fcherpte. Vergelijk Aanteek. *mmm*.

ECHENIS, V. als de uitgang medebrengt. § 94, 74. Het woord is niet van het Latijnfche *inguen*, als men wil, maar van *echten*, *hechten*, verbinding der onderdeelen met het lichaam; waarvan ook de *las*, van *lasfen*, aanhechten.

ECHO (weërgalm), M. als *galm* door toepasfing, § 57. Doch V. als de Nymf beteekenende. § 55.

ECHT, V. als præteritum van 't werkwoord *e-en*. Zie *eed*. Schoon vrij algemeen in het M. gebruikt. Zie Aanteek. *eeee*, *ooo* en *x*. 't Byvoeglijke *echt* voor *waar*, *onvervalscht*, moet hier niet meê verward worden. Dit is van *e-en*, vloeien, en drukt dus effenheid, reinheid, zuiverheid, uit. Zie van dit *echt* nog iets op *nat*.

ECHTGENOOT, van beide geflachten, en zelfs eigenlijk V. even zoo wel als *Gade*.

ECRAN. Vuurfchut. 't Woord is eenvoudig uit ons *fchrank*, voor *plank*, verbasterd. Vergel. *fchrijn*. Doch O. by ons als *fchut*. § 57. Zie *fchut*.

ECSTASE. 't Lat.-Gr. *ecftafis*, en V. als dit, § 100.

EDDER, zie *uier*.

EDELDOM, als de flotfylbe met zich brengt. § 91, 92, 39.

EDIK of beter EEK (eigenlijk adjectief), M. om dat er *drank* onder verftaan wordt, § 57. Het woord behoort tot het thema *eg* of *ec*, fcherpte beteekenende, en drukt de fcherpte van het zuur uit.

EÊ, als faamgetrokken van *eë*, of *eeue*, of *ewe*, verbond, wet, A—S. *æ*, Friesch *ewa*, en nog over in *egá* en *egemaal*. Hoogduitsch *ehe*. § 67. V.

EED, M. door 't Gebruik, en als wortelfylbe van het werk-

werkwoord *eeden*, § 28; doch in den grond der zaak, V. als præteritum van het werkwoord *e-en*, (*ik e-e*, *ik e-de*), 't welk *verbinden* is, en waaruit ook de *echt*. § 36. Zie Aanteek. *x*. Als dit is ook *meineed* M. d. i. flechte (en dus valfche) eed, want dit is de beteekenis van het woord *mein*, waarvan men ook *meindaad* plach te zeggen, en *gemein* ondeugend is, het geen men niet verwarren moet met *gemeen* (of *gemein*, zoo men 't plach te zeggen), communis in 't Latijn, dat van ons *meê* is.

EEDER, foort van Gans, naar den *Eider* genoemd, in den ftreek van welken ftroom deze vogel van een allerfijnst dons, inheemsch is. De naam is dus eigenlijk *Eidergans*. — De Franfchen maken van *eederdons* hun verbasterd *edredon*. — Als *gans*, dat er onder verftaan wordt, V. § 57.

EEKEL, zie *eikel*.

EEKELAAR, M. door de vorming, § 28, en als *boom*. § 57.

EEKHOORN, zie *eikhoorn*, en *inkhoorn*.

EELT, O. als *geheelte* in den zin van famengroeifel, of van verharding. § 86. Zie *hal*.

EEM voor *water*, V. als zijnde *ee-ing*, § 85, van *ee-en*, een dialektverfchil van *a-en*, vloeien. Zie *a*, en *adem*, en *ader*.

EEMER of EIMER. Zie *emmer*.

EEMS, V. als riviernaam, en door de terminatie, § 73.

EEMPTE, vliegende mier; doch eigenlijker een foort van fcherpbijtende vlieg, *empis* in 't Latijn. V. door den uitgang. § 33, 95. Zie ook *imme*, 't geen in Gelderland nog ftand houdt. — 't Oude Engelsch zei *emmet*; het latere, *ant*. — De Hoogduitfche naam *ameife* hangt famen met ons *pis-miere* als men voorheen plach te zeggen, meenende dat zy uit de pis groeiden.

EEND, V. als drukkende tevens den algemeenen, en den by-

byzonderen wijfjensnaam van dezen vogel uit; waarvan de man, *waart* heet. Doch *eendvogel* is M. § 57, en zoo kan men (des noods) *eend* M. gebruiken, wanneer men er of vogel onder verftaat, of een mannetjen in het byzonder meê bedoelt. § 57. Het woord-zelf is *e-end*, of *a-end*, waartoe ook het Latijnfche *anas* te rug wijst: dat is, waterend, zwemmend, en dus uit zijn aart, V. § 33. Dat men *het end* zegt, is uit misverftand. Men zei wel oudtijds *enderen* in het meervoudige, maar het was om dat men het mannetjen *den ender* (ook *enderik*) noemde, gelijk dat van de *gans* den *gander*. Anders is het met *hoen*. Het diminutivum hiervan is *eendetjen*, faamgetrokken tot *eendtjen*, en niet te verwarren met *eentjen*, verkleining van *één*.

EENDRACHT, V. als *dracht*. § 39. Van *dragen* in den zin waarin men *verdragen* voor overeenkomen zegt.

EENHOORN, als *hoorn*, § 39; of liever, M. om dat men zich het dier in het mannelijk geflacht voorftelt; anders, V. Voor *eenhoornftok* waar meê oudtijds aan Vorftentafels de gerechten geproefd werden om voor vergiftiging zeker te zijn, M. als *ftok*. § 39.

EENOOG, M. of V. door toepasfing. § 55. Even of het woord een adjectief was; doch nooit O. al wierd het ook op een dier (by voorbeeld, een zwijn,) toegepast. Het is even zoo met *eenoor*, *langoor*, en al dergelijke; als welke geen neutrum in de toepasfing lijden, fchoon het fubftantivum der famenftelling zelf O. mocht zijn. *Die hangoor*, by voorbeeld, zal men zeggen van een *varken*, niet *dat hangoor*. *Dat hangoor* zou het *hangende oor-*zelf beteekenen.

EENTJEN, verkleinend zelfftandig woord beteekenende iets of iemand die zonderling in iets is, *fingularis* in 't Latijn; als wanneer men zegt: *hy* (of *dat*) *is er eentjen*. Het neemt dan geen lidwoord aan.

EENVOUD, voor *eenvoudigheid.* M. en V. § 28, 72.

EER, V. Eigenlijk *eere.* § 67. Welke dan ook de afleiding van dit woord zij. In allen gevalle 't is een oud adjectief in Hoog- en Nederduitsch beide, dat ook *here* geschreven werd.

EERBIED, M. als wortel van *eer bieden.* § 28.

EERE, 't primitivum van 't Fr. *airain*, zie op *erts.*

EERSTELING, M. als de uitgang *ling*, verlenging van dien op *el*, medebrengt. § 28. Alhoewel het, op 't vrouwelijke toegepast wordende, dan ook als V. genomen kan worden. § 55. — Cats gebruikt het woord als adjectivum, en zegt HET *eersteling.*

EEST, V. als de uitgang toont. § 75, 77.

EEUW, 't zelfde woord met *eē*, in eene andere beteekenis, V. 't Beteekent verbinding, doch thands alleen van jaren; dat is, eene reeks van jaren, maar bepaald tot honderd. Dat het met het Latijnsche *ævum*, en Griekſche αἰὼν ſamenhangt ziet ieder, doch doet hier niet ter zaak. § 97.

EEUWE of EUWE, voor *uier*, verouderd. Zie *ooi.*

EGARD, opzicht tot, of ontzag voor eenig voorwerp. Fransch woord, by ons O. even als *regard*, *reſpect*, en al dergelijke. Zie bladz. 61 van 't Voorwerk.

EGEL, M. door de vorm des woords. § 28. Van het thema *ac* of *eg.* Zie Aanteek. *mmm.* als ware 't *eggel*, gepunt, *van eggen*, punten, en dus *doorn;* 't is eigenlijk *egeldier.* De ſamenſtemming van 't Griekſche en Latijnſche ἐχῖνος en *echinus* loopt in het oog.

EGELENTIER (kwalijk *egelantier.*) 't Is *doornboom. Tier* is boom en M. § 28. Zie op 't woord. Doch als *bloem* past men er dit vrouwelijke op toe, en 't wordt V. § 57.

EGGE (rastrum), V. als *egging.* § 67. Ook

EGGE (ſcherpte, van welk ding ook), punt, of hoek, of kant; altijd V. als zijnde altijd het zelfde *egging.* § 67.

Eg zou dus M. zijn, § 28, maar wordt niet gebruikt, schoon men er zich van zou kunnen bedienen, het zij met of zonder de verlenging (*egge* of *eg*). Ook het Deensch heeft *eg* voor de snede, of scherpte van een mes of zwaard, en al dergelijke; en zoo ook het oude Duitsch, als in 't *Nibelungen* lied, vs. 303, aldaar *eck*. 't Hoogd. heeft er ook *eck* van, voor hoek of punt. Zie Aanteek. *mmm*. 't Adjectief *egger*, nog by Cats voorkomende, beteekent dus ook *scherp*, maar is eenvoudig 't Fransche *aigre*, toen by ons voor 't eigenlijke *zerp* (een byzonder soort van verfrisschend zuur) ingevoerd. Zie des Bestevaêrs *mengelingen*, waar hy van den limoen spreekt. — Dat het Lat. *acer*, *acus* en *acutus*, en 't Fransche *aigre* en *aigu* daar meê samenhangt, toont zich ook daarin, dat Montaigne hierom den Graaf *van Egmond*, Comte *d'Aiguemont* noemt. Kwalijk, doch door eene natuurlijke misvatting van die niet wist dat *mont* (of *mond* als wy thands schrijven) *bouche* in 't Fr., is.

EGGE, voor den kant van het linnenweefsel, enz. V. § 67.

EGGE, oude rivier, dus genoemd, en die by 't oude klooster en dorp van Egmond, in zee vloeide, is ons oude *hegge*, waarvan ik in mijne lessen over onze Oude Geschiedenis breede en volkomen verklaring geef, en ook den naam van den *eider* uit afkomstig toon te zijn. V. § 57.

EGGER (boor), M. werkend verbale van het zelfde *eggen*. § 28.

EGIS. Borstplaat of borstversierſel van Minerva, of ook wel voor haar schild genomen, als overtreksel daarvan of daarop uitgedreven. O. als plaat, versiersel, of schild. § 57. In eigenlijker beteekenis zou het als geitenhuid M. moeten zijn.

EI, O. door het Gebruik, in het meervoudig *er* aannemende, het geen een teeken van O. is. Waarom? zullen wy elders toonen. De afleiding is tweederlei, en zou hier te

 om-

omflachtig van betoog zijn. Zie echter *eiland*, en zie ook Aanteek. *gg*.

EIBER, 't zij uit *adebaar*, 't zij uit *oievaar* ſaamgetrokken, M. als die.

EIGENDOM, M. en O. § 91 en 92.

EIGENSCHAP, V. § 72.

EIGENZELF, O. als adjectivum, eene abſtractie uitdrukkende.

EIK, M. door toepasſing, als *boom*. § 57. Vergelijk *aker*. Hoe het met אכל, Arab. أَكَلَ (eten) ſamenhangt, behoeft hier niet uitgelegd.

EIKEL, M. door de vorming. § 28. Zie op *rozelaar*.

EIKELAAR, zie *eekelaar*.

EIKHOORN, zie *inkhoorn*.

EILAND, O. als *land*, § 39. Het is *rond land*, dat is, dat rondom bepaald is door de Zee. *Ei* is *oog*, dat is, (rond-achtig), dus zegt men *Zieriks-ee*, dat is, *ei*, en *Schiermonniks-oog*. Ook in 't Engelsch is *eye*, *oog*, 't A-S heeft ig voor *eiland*, 't IJslandsch *ey* of *ei*. Het Deensch zegt *øi* voor *eiland*, het Zweedsch *ö*.

EIMER of EMER van 'e, voor *a* (water), en *e-en* (wateren) dat is, waterhalen; en dus, verwant met het Griekſche ἄμαρ, en Hebr. עֹמֶר, een maat. Of wel, van *einbar*. *Einbar* en *zweibar* zijn in het oude Hoogduitsch tobben met *een* of *twee* hengſels of handvatſels, dus van *baren*, dragen, genoemd. In beide gevallen M. Zie § 23 en Aanteek. *ttt*.

EINDE of ENDE, O. Het woord is *geheinde* of *gehénde*, dat is, *ſtrekking*, waarvan 't uiterſte een bepaling is, weshalve het woord ook genomen wordt in den zin van bepaling. *Heinde* en *verre* beteekent *naby*, *en gants verwijderd in de verte*. Hierin is *heinde* kennelijk *hier aanſtrekkende* en *verr'* is *op een grooten afſtand*. Ook het

ein-

einde is de ſtrekking van iets tot waar zy ophoudt. *Heinde* (men zei ook *hende en verr'*) is niet minder kennelijk verwant met het adverbium *heen*, 't welk desgelijks de ſtrekking eener beweging uitdrukt. *Waar gaat gy* HEEN is een vraag naar de ſtrekking of richting van het gaan. — Het *hende* zou met *hand* vermaagſchapt zijn kunnen en dus met *houden* en *haken* (vastzijn) in verband ſtaan. Anders mag van *heinde* en *einde* de wortel in *ei* van *o* (rondte) gezocht worden, waarvan *o-en* en *ei-en*, ronden en omſluiten. — Als adjectivum of participium zou *einde* V. zijn naar de oudere Taalwet, maar het is O. naar de latere en 't volſtandig gebruik. § 33, 41. — Merkwaardig is, dat het Sanſkrit *onto* voor einde zegt, blijkbaar ſamenhangend met het oude *ont* of *ond* dat in onze taal *tot* beteekent. Zie voorts het woord *heining*.

EISCH, M. als wortel van *eiſchen*. § 28. Zie over dit werkwoord onze Aanteek. op Huygens bladz. 247, op het woord *verheischt*.

EIZENKRUID, dat is *wondkruid* (*verbena* met den Latijnſchen naam), 't geen ik hier aanmerk om dat Huydecoper en anderen het volſtrekt *ijzer-* of *ijzerkruid* willen hebben. O. als het eenvoudig woord *kruid*. § 39. — Het woord heeft zijn oorſprong volſtrekt niet in het metaal (ijzer), maar is van het oude *eiſe*, dat is *wond*. — Het oude *guiſarme*, ſoort van piek, is ook van dit *eis*, en eigenlijk een algemeene naam voor *wondende* (dat is, *ſtekende* of *ſnijdende*) wapenen, in tegenſtelling van de *kneuzende*, als kolven, ſtaven, knotſen. En zelfs is *eizen* en *eislijk*, als Huydecoper ſchrijft, van dit *eiſe*, en beteekent in eigen zin *treffen*, *wonden*, en *treffende*, *wondende*, en by overdracht *ontzetten* en *ontzettende*, enz.

EKLIPS. 't Grieksch-Latijnſche *eclipſis*, en als dit, V. § 100.

EKSTER, zie *exter*.

EL, V. als letter, en ook als maatſtok, beeld van de letter.

ter. Doch verwant met het Latijnsche *ulna*, Fransch *aulne*, Goth. 𐌰𐌻𐌻𐌴𐌹𐌽𐌰 (*alleina*), A-S eln. Zweedsch *aln.* § 33. *El* is echter niet V. dan als *ellemaat* genomen: want in zich-zelf zou het woord M. zijn. Het is niets anders dan *staf* of *stok*, en men zegt *een el lint*, of een *lap drie ellen lang*, even als men een *roede lands*, of een *tapijt van drie piek* in 't vierkant zegt. *El* is de oorspronklijke tongletter, en beteekent van daar *lengte*; en het geen *lang* is, en zoo, een *stok of staf*, en van daar wederom *kracht*, als in het Hebreeuwsche אל of איל, waarvan ook *held* (dat is, *ge-eld*, gewapend met den staf of stok, het oorspronkelijk wapen, en dus *strijdbare*,) en het Oudduitsche *ellen* (dat is, *elling*) voor *dapperheid* en *kracht*. Voorts zegt men: Zoo of zoo veel *het El goeds*, in het O. waarvan op *Last*.

ELAND, Latijnsch *alce*, eigenlijk *ellanddier*, dat is *buitenlandsch*. Doch veellicht is het *elg-dier*. *Elg* was van ouds de *Bison*; ook noemt het Engelsch den *alce* (by de Franschen *elan*) gewonelijk *elk*. Voorheen zei men ook *allant*. M. gelijk men de dieren zich meest in dit geslacht voorstelt, vooral de grootere. Dolle afleidingen heeft men van dien *elant* genomen en er zelfs ons *ellende* van doen afstammen. En wat meer is, de grond waarop men die derivatie bouwde, was nog belachlijker dan die afleiding zelf.

ELBOOG of ELLEBOOG, als *boog*. § 89.

ELDER of EUDER, zie *uier*.

ELEFANT, M. als 't Latijnsche *elephas*, waarvan het genomen is, door den *casus obliquus*, die 't Italiaansch vormt. § 100. Dat de oorsprong in 't Fenicische *elef* is, dat een *os* beteekent, en in de eerste letter van zijn alfabeth afbeeldt, zoo als ook, dat het woord met ons *helpen* verwant is, betoogde ik elders. Zie mijne *Verhandeling over het Letterschrift*.

ELE-

ELEMENT, O. als 't Latijnſche *elementum*. § 100.

ELFSCHE of ALFSCHE, of beter, *Albſche*; oude benaming waarnaar *Alfen* genoemd is, zijnde dat gantſche gedeelte onzer ſtroomen, en plasſen, inzonderheid Vecht en Amſtel en het oude Diemermeer, van ouds rijk in zwanen geweest. V. § 33. 't Is een adjectief, van 't Lat. *albus* gemaakt, even als *alve* voor een ſoort van ſpookſel.

ELF of

ELFT, M. door toepasſing, als *visch*. 't Woord is eigenlijk *elluwe*, *ellige*, *elligſche*, (zie van deze uitgangen de Verhand. § 15, 97 en Aanteek. *ppp.*) waarvan de Romeinen *aloſa* maakten. De Duitſchers noemen dezen visch *alſe*.

ELGER (aalſteker), M. eigenlijk *aaleger* van *aal* en *egger*. § 28. Zie ook *avegaar*.

ELIXIR, O. als in het Oud-Chemisch Latijn, waar het uit overgenomen is. § 100. Het woord is *el ixir* en koomt overeen met het Lat. *quinteſſentia*, of liever *extractum*. Anderen echter wilden 't van 't Lat. *elix* afleiden als uit *elicere* gevormd en een enge greb tot uitloop van water beteekenende.

ELLENDE, V. Het is eigenlijk *ellending*, van *el*, ander, en het werkwoord *landen*, als verblijf houden gebruikt, en beteekent dus *in een ander land* zijn, dat is, *in den vreemde*, of *in ballingſchap*, zijn. — Onze Bijbelvertalers verkozen by meerderheid het woord met ééne *l* te ſchrijven, om dat zy het van het Gr. ἔλεος afleidden. Te onrecht; maar, naar het toenmalig inzicht in de taal, van wier oorſpronklijk verband en ſamenhang men nog geenerlei inzicht had, zeer aannemelijk. Het woord is V. volgens § 67. — Voor *vreemde* wordt het in den Hoogduitſchen Triſtram gevonden. S. 3252, en 3740, enz.

ELLIPS, krom in zich wederkeerende lijn met ongelijken afſtand van haar middenpunt. V. § 100; en zoo ook

ELLIPSIS (als men in den grammaticalen zin gewoon is te zeggen) voor verzwijging van een woord in de rede, V.

ELPENBEEN, O. als *been*, § 48, 39.) en

ELPENDIER (Elefant), O. als *dier*. § 39. Zie *Elefant*.

ELS en ELST, M. door toepasfing als *boom*, § 57. fchoon in zich-zelve, V. door den vorm. § 74, 75. *Els* is eigenlijk de boom; en *elst* (dat is *ge-elste*) het plantfoen, en moet in deze eigen beteekenis, V. zijn, § 74. Hiervan zegt men in het Meervoud *de elzen* (maar niet de *elften*), en zoo ook *elzenhout*, *elzenboom*.

ELST (priem), oudtijds *ilst*, van het Thema *i*, fpitsheid; door den uitgang, V. § 75. Vergelijk *naald*.

ELVE (of *Elbe*), in het Deensch en Zweedsch, als appellativum, *rivier*; en eigennaam van een Duitfche rivier, V. § 57. — Voor fpook of nachtgeest gebruikt, zie men *alve*.

EMAIL, Fransch woord, eigenlijk *efmail*, van ons *fmalt*. Zie *fmalt*. Als een ftof (*ge-fmalte*), O. § 48. Als wortel van 't *emailleeren*, M. § 28.

EMBLEEM, het Gr.-Latijnfche *emblema*, en als dit, O. § 100.

EMBRASURE, eigenlijk *embrifure*, infnijding. Oudtijds noemde men deze embrafures *engiengaten*, om dat men er de *engienen* (d. i. fchiet- of werptuigen) in ftelde, dus van *ingenium* geheeten, waarvan wy nog *ingenieur* zeggen voor den beftuurder des gefchuts, en voorheen ook wel *engienier* genoemd. Vroeger *meefter van de fmisfe*, om dat hy een geheele fmedery ter making en inrichting dier ontzachlijke werktuigen meêvoerde. — V. § 100.

EMER (vaartuig) van *eem*, M. § 28. Ook V. door toepasfing, als de vaartuigen in 't algemeen. Zie *fchuit*.

EMER of EMMER, dat is, *wateraar*, *waterhaler*, van *eem*. § 28. Doch zie *eimer*.

EMERIL, een harde ijzerfteen, waar men meê op het glas plach

plach te schrappen, als met den diamant. M. zie *steen.* 't Is van het Fransche *émeril*, dat uit het Italiaansche *smeriglio* is, gelijk dit wederom van het Gr.-Lat. σμύρις, *smyris.*

EMPLOOI, 't Fr. *emploi.* O. als ampt, of als gebruik. § 57.

ENCYCLOPEDIE, V. als in 't Grieksch, παιδεία. § 100.

END voor eendvogel. Zie *eend.*

ENDE, zie *einde*, waarvan het een verzachte uitspraak is. O.

ENDIVIE of, met een andere uitspraak, *andyvie*, een kruid, soort van *cichorei.* In 't Oosten *Hindiba*, en *hindeb.* (هندبا, هندب). Ook de Latijnsche naam *intubus* schijnt hieruit verbasterd. Zelfs de andere Latijnsche naam *seris* en Spaansche *serraya* schijnt met het Arabische *ser* (شرع) en *seri* (شرعي) saam te hangen. V. als plant, § 57.

ENG, oorspronklijk adjectief, en dus V. § 33. Doch voor ring of omtrek bouwlands, als wortel van *engen*, besluiten, omringen, M. § 28. Dus zegt men in 't Gooiland, *den Naarder* of *Hilversummer eng.* In het Deensch beteekent het *weiland.* — In het oud Germaansch zei men *ing*, waarvan men den naam der *Ingævones* afleidt.

ENGEL, M. als *angelus* in het Grieksch-Latijn, waarvan het is. § 100.

ENGELS, of beter ENGELSCH, als gewicht, 't geen er ook onder verstaan wordt, O. § 57. — 't Is oorspronklijk een tin-gewicht, thands ook goud- en zilvergewicht.

ENGTE, V. § 33, 95.

ENKEL of INKEL, M. door de vorming. § 28. Van *enke* of *inke*, wonde, scheiding, dus in beteekenis, *scheidsel*, of van *ank*, en dus *aanhangsel* van 't been of den voet.

ENKEL, kindskind, M. § 28, en dit in toepassing op beide kunnen. Van *ank*, dat is, *hang*, als ware 't afhangeling. De *Taal- en Dichtk. Bydragen*, bladz. 31, passen dit ook toe op den *enkel* van het been. — Niet te min is hier aan te merken, dat in 't oud Duitsch *Enn*

groot- of oudgrootvader beteekende, en van daar meer algemeen de *opgaande maagschap.* Zoo zei men ook *Vrêrzn.*

ENKLAAUW, oudtijds ook *anklouwe*, de knokkel boven den voet, is *enkele* of *ankele;* maar vervrouwelijkt als adjectief. 't Is een valsche uitspraak van *énkeluw*, dat is, *énkelige;* even als *schaduw* en *peuluw*, van *schade* en *peul*, alle inderdaad oude adjectiven en dus V. § 33. Zie § 97.

ENTE of INTE van *innen*, insteken. V. § 33, 95.

ENTERDIER. Verbastering van *winterdier*, dat is, rundbeest van eenen winter oud.

EPACTA, van 't Gr. ἐπακτος, *toegevoegd.* — Het is een toegevoegd getal ter gelijkmaking van het Maan- en Zonnejaar. V. door den Latijnschen uitgang. § 100.

EPIGRAM. 't Gr.-Lat. *epigramma*, dat is opschrift, en als dit O. § 100. En even zoo *anagram*, *parallèlogram*, en wat in samenstelling met het Grieksche *gramma* eindigt.

EPISTEL. Het Lat. of Grieksche *epistola*, en, als dit, V. § 100.

EPITHETON, Gr. woord, beteekenend byvoegsel of bygevoegd woord, en als dit, O. § 100, 57.

EPOPEE, Heldendicht. Het Gr. Lat. *epopoea*, en als dit, V. § 100. Ook door toepassing van dicht, O.

EPPE, V. als *plant*, van *apium* in 't Latijn, waaruit veellicht *epping* gemaakt en tot *eppe* geworden is. § 57.

EPSILON, V. Vergelijk *Omicron* en *Omega.*

EQUIPAADJE, 't Fransche *equipage*. Van tweederlei oorsprong. — In den eenen zin, uit het Lat. *ephippium* (zadel) van 't Gr. ἱππος (paard) gevormd; en in den anderen zin van het Oud-Fransche *esquif*, ons *schip* of Hoogduitsche *schif.* — M. als in 't Fr. § 100, schoon die uitgang als N. D. V. is. § 100.

ERF, O. juist niet van het Latijnsche *arvum*, maar van *eren*, ploegen, gelijk *arvum* van *arare* schijnt. § 100. Doch zie *erve.*

ERF-

ERFGENAAM (dat eigenlijk *erf-genoem* zou zijn, van *genoemen*, en dus M.) gebruikt men door toepaſsing M. of V. naar de kunne. § 55. Het aanhangen van de *e* by het Vrouwelijke (zie § 67) is onnoodig.

ERG, adjectief, ſaamgetrokken van *errig*, van *erren*, ook *arren*, dwalen, doolen. Verwant met het Latijnſche *errare*, 't Hoogduitſche *irren*, 't Griekſche ἔῤῥειν, enz. Zelfſtandig gebruikt, is het O. § 41.

ERIDAAN als het Latijnſche *Eridanus*, en ook als groote ſtroom, M. § 100, 57.

ERNST, V. als deze uitgang noodwendig medbrengt. Zie 75—78, en Aanteek. *ww*. Men zei ook *neerenst*, en ook *naarſte*, waarvan *naarſtig*. Maar de oorſprong ſchijnt in *eren*, als *in eere en deugd ſprekende*.

ERTS, V. § 73. Het Gebruik echter heeft hier gewankeld, ten minſte, dus koomt het voor; alhoewel zonder eenigen grond. Het is het vervrouwelijkte van *er*, dat reeds by Otfrid voorkoomt, en ook nog *ore* of *oor* wordt gezegd; en het heeft gemeenen oorſprong met het Oudlatijnſche *aeris*, tot *aes* ſaamgetrokken. De ſamenhang met het Hebreeuwſche ארץ is kennelijk. Nog in de 14e eeuw zei men *eere* voor metaal. Dus in den Leekenſpiegel, van de Israëliten:

Si aenbeden een calf,
Dat ſy van eere *ghieten daden.*

en zoo ook uit Pſalm XXIV: *Doet op uwe* eerine *poirten*, en *Die poirten ghemaict van eere*, waar de uitgang door 't laatſte verklaard wordt.

ERVE, V. als *erving*, daad van erven, of erfenis, § 67. En ook als landgrond is dit waarſchijnlijk het echt Hollandſche woord, waarvan *erven*, in den zin van opvolgen in een goed of eigendom, uitgevloeid is. Men kan dus ook *erf* V. nemen, ſchoon dit thands ongewoon is, en *erve* als grond, ook O. gebruikt wordt.

ERWT,

ERWT, zoo men thands ſchrijft en met het Hoogduitſche *erbſe* overeenkomt, V. als zijnde *erwte*. § 33, 95. Doch het woord is eigenlijk *erwete*, van *erwe*, waarin de uitgang *we* een bloote aanhang is, even als in *peulewe*, *ſchadewe* en *geluwe*; en het wezen des woords ligt in *er* of *or*, waarvan even goed *erte*, en *errete* gemaakt wordt als *erwte*, ſchoon het laatſte-alleen in den boekſtijl is aangenomen. Van ouds hoorden onze Overgrootvaders van hun Grootvaders altijd *erreten*, en op ſommige plaatſen *orreten*, en dat dit de ware Etymologie bevestigt, heb ik elders betoogd. Zie de Aanteek. op mijn *Muis- en Kikvorschkrijg*.

ESCH, voor esſchenboom, M. dewijl er *boom* onder verſtaan wordt. § 57.

ESKADER. Schoon eigenlijk *ſquadra*, in 't Fr. *eſquadre*, O. by ons als collectivum. § 49.

ESKADRON, door het Fr. uit het Italiaanſche *ſquadrone*, O. als deze augmentative uitgang, by ons in overeenſtemming met den diminutiven, meêbrengt. De reden geeft § 45.

ESKORTE of ESCORTE, Fr. woord, van het Ital. *ſcorta*, voor een *geleide* ter beſcherming, en, als in beide die talen, V. § 100.

ESKURIAAL ('t Koninklijk Paleis, door Filip den II gebouwd) O. om den adjectivalen uitgang. § 41. Zie *arſenaal*.

ESMERALD, nieuwer benaming van den *ſmaragd*, uit het Fr. overgenomen dat thands *esmeraude* ſchrijft en uitſpreekt. Als *ſmaragd* M. of O. § 57 en 48.

ESP, voor *espeboom* (populier), desgelijks M. 't Woord is van 't beven, in de Noordelijke talen *aspa* of *espa*; waarnaar wy den boom ook *populier* van *popelen*, dat is, *bowelen* (eigenlijk *wawelen* of *waëlen*,) noemen, ſchoon men het natuurlijk genoeg van 't Latijnſche *populus* afleidt. Ook in 't oud Fransch heet hy *tremble*, van *trembler*, het Latijnſche *tremere*, en *tremulus* in 't Latijn.

ES-

ESSAY; (kunstwoord der *Dokimasia*,) proef van het goud of zilver. M. als in het Fransch, waar het uit genomen is, maar ook in 't gebruik O. als ware 't *ge-proef*. 't Ital. oorspronklijke woord is *saggio*, verwant aan 't Lat. *sagus*. § 100, 51.

ESTAFETTE. Zie *stafette*.

ESTERIK, geplaveide of musive grond. M. § 57. 't Woord is een adjectief, waar *grond* onder verstaan wordt. Doch eigenlijk is het van *ast* (een tak), en dus genaamd van het strooien van takjens en biezen op den grond der vertrekken by Vorsten; waarvan in de Aanteekeningen op mijn muizen- en kikvorschkrijg. Vergelijk *mat*.

ESTRADE, verheven stand- of zitplaats, Spaansch woord, van *strada*, van 't Lat. *sternere*. V. § 100.

ESTRIK, plaveisel, doch alleen van gebakken steen gebruikt. Het woord is van *e*, als vlak, effen, beteekenende, en van *strijken*; als ware 't *vlak gestreken*, of *vlak-streek*. M. § 28. Doch zie *esterik*.

ETHER, M. als 't Gr. αἰθὴρ en Lat. *æther* enz. § 100.

ETIQUETTE, Fransch woord en V. zijnde een diminutivum van 't Gr. Lat. *ethica*, zedenregeling. § 100. Naderhand voor een opschrift in gebruik gebracht, het zij op een geneesmiddel, het zij op een pleitzak.

ETMAAL, O. als het enkele *maal*, waar het meê saamgesteld is. § 39. Zie *maal*.

ETNA (berg), M. § 100, en 57. Zie *alp*.

ETS of ETSCH, zware samentrekking van den Ital. naam *Adigo* of liever van 't verfranschte *adige*. V. als wordende *rivier* daaronder verstaan. § 57.

ETTER, M. als *eter*, *verteerer*, gelijk men het opvat, § 28. doch beter V. als oorspronklijk adjectief, *zacht*. § 33. Zie Aanteek. *cccc* en aldaar bladz. 364. Onze groote Brugmans heeft ook voorlang getoond, dat zy van een melkachtigen aart is. De waarachtige Etymologie toont

in

in de benoemingen altijd de aaloude wijsheid, boven de later vooroordeelen verheven.

EUFRAAT, M. als in 't Gr.-Lat. waaruit wy den naam dezes ſtrooms overnemen. En even zoo is 't met den Ooſterſchen naam *Frath.* § 100.

EUNJER of UNJER, (tooveraar), M. 't Is *Heiden*, en gold eigenlijk voor Waarzegger. Het woord is een bloote verbastering van *Unger*, dat is, *Ungaar* of *Hongaar.* By de Franſchen noemde men ze *Bohemiens.* 't Een en ander naar de landen waaruit zy naar herwaart toevloeiden. In Engeland werden zy *Gipſies* genoemd, dat is, *Egyptenaren*, naar den eigenlijken oorſprong dien men hun onderſtelde. Onze Hooft, in een taal, die hy zich op zijn eigen hand maakte, vormt er *eunjerheid* van; doch ten minſte had het dan *eunjerschheid* moeten zijn. Beter is Huygens *eunjery*, ſchoon by hem misſpeld.

EUROPA, als warelddeel, O. § 57.

EUVEL, of EVEL (een adjectief), O. naar de regel, als men het ſubſtantivè gebruikt. § 41. Sommigen maakten onderſcheid tusſchen *evel* en *euvel*, het eerſte als eigen naam van een zieklijk ongemak van paarden, rund- en andere dieren gebruikende. Het laatſte is zeker het algemeene, in oorſpronklijke uitſpraak. *Ubel* (𐌿𐌱𐌹𐌻) heeft het Gothisch, waarvan de Duitſchers *übel*, de Engelſchen *evill*, 't geen zy ſamentrekken tot *ill.* — Den ſamenhang van dit woord met het Hebr. אֱוִיל laat ik daar, het geen *dwaas* te kennen geeft. — Men zie van dat onderſcheid de T. en D. Bydragen, I D. bladz. 368. *Eblis* is by Arabieren en Perzen *de booze* (diabolus), als *de Euvele* oudtijds by ons.

EVANGELIÈ, O. als het Latijnſche *euangelium.* § 100.

EVEGER. Zie *avegaar*, waarvan 't een verbasterde uitſpraak is.

EVE-

EVENAAR, M. als werker van het *evenen*, dat is, gelijk maken. § 28.

EVENHOOG, M. als wortel van *hoogen*. § 28.

EVER, M. van het Latijnfche *aper*. § 100. Maar O. door toepasfing, als er *zwijn* onder gedacht wordt. § 57. 't Geen men er ook wel by uitdrukt. Zie 't aangemerkte op AFFUIT.

EXAMEN. Lat. woord, en als in die taal, O. § 100.

EXCERCITIE of EXERCITIE, 't Lat. *exercitium*, maar als de woorden van dezen uitgang, met die in *tio* verward, by ons V. § 100.

EXCIJS, zie ACCIJS.

EXEMPEL, O. als het Latijnfche *exemplum*. § 100.

EXEMPLAAR, O. desgelijks, als 't Latijnfche *exemplar*. § 100.

EXHIBITIE, vertooning of ten toon ftelling. V. als 't Lat. *exhibitio*. § 100.

EXPERTS, alleen in het meervoudige gebruikt, en met het Franfche Wetboek by ons ingevoerd. Regelmatig M. fchoon men ook vrouwen als *experts* zou kunnen roepen in zaken van vrouwelijk bedrijf, naaien, b. v. ftijven en ftrijken, enz. — Het echt Hollandfche woord was in oude tijden by ons, *verzochte*. Doch niet in de beteekenis van *genoodigd* of *geroepen*, als dit woord thands zou fchijnen meê te brengen, maar van *ervaren*, zijnde *verzoeken* oudtijds *ondervinden* of *beproeven*. Een *verzocht man* was een man, in zijn zaak doorleerd en doorkneed door de oefening.

EXPRESSE, M. als *bode*, dat er onder verftaan wordt. § 55.

EXSERTIE. Uitftorting, uitdrijving, betooning van kracht enz. als 't Lat. *exfertio* V. § 100.

EXSTASE of EXTASE, zie *ecftafe*.

EXTER, *aakfter* of *ekfter*, oorfpronklijk *aakfe*, even als dit V. § 82. van *aken*, of hoe het geluid van dezen vogel

gel heeten mag: doch M. zoo men er vogel onder verſtaat, § 57. 't Woord is *akeſter*, 't geen het V. meêbrengt, § 73. 't Fransch heeft *agace*, dat ons ſimpele *aakſe* is.

EXTEROOG voor *likdoorn*. O. nu *oog* onzijdig gehouden wordt, doch beter, en ook gebruiklijk in 't V. § 39. Zie *oog*.

EXTRACT, als 't Lat. *extractum*, O. § 100.

EXTRACTIE, 't Lat. *extractio*, V. § 100.

EZEL, M. Zie § 23. — Dat men oudtijds *het ezel* zei, is dat er *dier* onder verſtaan wierd, gelijk nog met eenige dieren het geval is, by voorbeeld, *konijn* of *kanijn*, *zwijn*, *verken*, *rund*, *paard*, *hoen*, enz. welke geen eigenlijke namen, maar aangehechte epitheta by den algemeenen naam van *dier* zijn. Doch ſchoon vele eigenlijke namen van dieren in hunnen oorſprong niets anders zijn, zy zijn meest tot eigenlijke namen geworden, en nemen dus een der beide geſlachten aan zoo zy in den grond adjectieven zijn, of doen hun eigen geſlacht gelden zoo zy een ſubſtantive vorm hebben; en dit laatſte is het geval met het woord *ezel*. Zoo men van een ſchilders *ezel* nog hier en daar *het ezel* zegt, het is als adjectivum, voor ſubſtantivum gebruikt, en dus te wettigen met § 41. Doch als ſubſtantivum heeft het woord *ezel* zijn eigen geſlacht, dat M. is; en ook als ſchilders *ezel* behoudt het dit. Sommige Duitſche Geleerden willen, dat *eſel* van 't Latijnſche *aſellus* zij. Zy mogen dit by al hunne nieuw opgekomene *Weisheit* voegen. Het Engelsch heeft *aſs*, het Deensch *aſen*, het A—S aſſa, aſald, eſold, het IJslandsch *aſne*, 't geen ook de oud-Franſche naam is; en het Latijnſche *aſinus* en *aſellus* draagt allen blijk van een derivatief te zijn. Wellicht is dit alles met עצה (*de ruggegraad*) en het Perziſche اسب (*esb*) of اسپ (*asp*), paard, vermaagſchapt. Ook in 't Slavoonsch-Rusſisch is het ОСЕЛЪ (*oſel*).

Ver-

Vergelijk § 23, en mijne Verh. over het Letterſchrift, bladz. 171.

EZEL, voor eens ſchilders ſtelling, is derhalve ook M. Doch, naar Junius aanteekening is deze benaming Brabandsch; en onze Hollanders plachten *knaap* te zeggen.

F.

FAAL of FEIL, V. als *faling* of *feiling*. § 67. *Faal*, wortel van *falen*, M. ſchijnt niet in gebruik. Het Thema is *vallen*. Vergelijk *fout*.

FAALGREEP, als *greep*. § 39.

FAALT, zie *vaalt*.

FAAM, V. als 't Latijnſche *fama*, waarvan het is. § 100.

FABEL, V. als *fabula*, waarvan het is. § 100. Zicht- en tastbaar is dit woord van het werkwoord *fari*. Caſaubonus echter leidt het af van *facere*, als ware 't *factibula*. Doch men zie Varro d. L. L. c. 5. By ons drukt het woord een *verdichtſel* uit, en koomt overeen met ons *ſprookjen*.

FABRIJK of FABRIEK, V. als 't Latijnſche *fabrica*. § 100. Voor *Fabriekmeeſter* (Bouwmeeſter), M. § 55.

FAC SIMILE, nieuwlings ingevoerd woord, waarvoor men beter *kopie figuratief* plach te zeggen. O. om dat er *ſchrift* onder verſtaan wordt. § 57.

FAËTON, voor een ſoort van wagen; benaming uit het Italiaansch overgenomen, wanneer hy in Frankrijk werd ingevoerd. M. § 100.

FAKKEL, V. als 't Latijnſche *facula*, van *fax*. § 100. — Indien het echter niet *fokkel* van *fok* (ſtok) is, als zijnde *pekſtok* de gewone naam der flambou by onze Ouden; in welk geval het min of meer twijfelachtig zou zijn. § 32.

FALBALA, Fransch woord, met dit kleederſierſel overge-

nomen, en dus, als aldaar, M. § 100. Doch hetgeen niet wegneemt, dat het eigenlijk ons *val* is, voor afhangend gordijn gebruiklijk, en verdubbeld als *bonbon*, *joujou*, *fanfan*, en dergelijke woorden van lieflijkheid meer in het Fransch, waar onder men ook den naam van *Mimi* en *Loulou* voor *Marie* en *Louïse* en alzulke ſtellen mag, welke wanſpraak men nu immers by ons ook al fraai vinden wil. De Hemel beware ons voor de *Wimwims* en *Piepiets* voor *Willem* en *Pieter*, en dergelijke. — Zoo het woord van 't Lat. *valvula* was, moest het Vr. zijn.

FALIE, V. als deze uitgang by ons altijd is. Van *velum*, doch door het Fransch *voile*, dat echter in dezen zin M. is. Door toepasſing van *ſluier* zou men het ook M. kunnen nemen. § 57. Van *falie* zegt men *faliekant*, kwalijk als adj. aangemerkt. Het is *kant* (d. i. verſierſel) van een *falie* of omwindſel of dekmantel, en V. Zie *kant*.

FALKONET, ſoort van veld-geſchutſtuk. O. door den uitgang. § 100.

FAMILIE, V. als 't Lat. *familia* en Fr. *famille*. § 100. Iſidorus leidt het woord af van *femin* of *femur*, (de dij) als beteekenende afkomst, nageſlacht. Anderen, van φημι als bevattende *qui communi nomine gentilitio continentur*. Doch by de oude Romeinen beteekende 't de ſlaven, en Festus verklaring is juiſter, die 't van het oude *famel* (naderhand *famul* en eindelijk *famulus*,) af doet komen en 't eene vox Oſca zegt te zijn. Het is zoo: 't woord is Duitsch en is van *fahen*, ons *vaan* of *vangen*, en 't beteekent dus eigenlijk een *gevangene* in den krijg.

FARDEEL, pak, en als dit, O. § 100, 57. — 't Is het Oud-Franſche woord, nu *fardeau*, uit het Ital. *fardello*.

FASCE, in de wapens een dwarſe ſtreek, het Lat.-Ital. *faſcia*. V. § 100.

FASCINE, rijsbundel in den oorlog gebruiklijk. Fransch, van

van het Ital. *fascina*, uit het Lat. *fascis*. V. als 't Fr. en Ital. woord, § 100.

FATSOEN, O. als deze uitgang, uit den Franschen *on* en Italiaanschen *one* gevormd, veelal. Vergelijk wat wy van dezen uitgang op *escadron* zeiden. Het is het Ital. *fazione*, dat het Fr. *façon* en *faction* tevens uitdrukt.

FAUTEUIL, M. Waarom toch dit woord meer uitgesloten dan *kanapee*, of *sofa*, of *ledikant*, en zoo veel anderen die even zeer Fransch en by ons in daaglijksch gebruik zijn? Het is M. zoo wel naar § 100, als om dat er inderdaad het woord *stoel* in begrepen is als het hoofdwoord in zijn samenstelling. Het is naamlijk een bloote verbastering van het uit het Duitsch genomen slecht Latijn der middeleeuwen, die *faldistolium* zeiden, en 't beteekent dus 't zelfde als nu het Fransche *pliant*, naamlijk *vouwstoel*; schoon deze te geestige Natie om hun eigen taal te verstaan, het sints lang voor een *leuning-* of *statie*-stoel neemt. Het bekende

Otez moi ce pliant *et donnez un* fauteuil,

van Corneille, klinkt dus in 't oor van Taalkundigen al heel belachlijk.

Het woord is dus zeker wel Neêrduitsch en bestaat uit twee inheemsche woorden, want *vouw* werd in vroeger eeuwen ook met *al* geschreven als zeer lang by de Franschen: maar jammer is 't dat wy het niet spellen kunnen zoo dat een Hollander 't lezen kan. Want een *fatuil* zou men licht als half Fransch en half Hollandsch kunnen opnemen, en er mooglijk een Hollandsche Petit-maître door verstaan. En *armstoel* echter is maar plat Nederduitsch, en dus niet recht fatsoenlijk! — Men zei ook oudtijds *faldo* voor *fauteuil* (zie Leibnitz Collect. II Deel, bladz. 318), als verkorting van *faldostolium*.

FEEKS of FEEX, scheldwoord niet dan op een vrouw toegepast, en dus V. § 55. 't Woord is eigenlijk 't oude

veegs (d. i. vee-igsch, beestelijk) en zoo zei men voorheen ook *een slimme bestie.* De verandering van beteekenis des woords *slim*, maakt, dat men nu door *slimme feex* een schrander doortrapt vrouwmensch verstaat, en voorheen, *een ondeugend dier.* Omgekeerd is 't met *snood*, voorheen snedig of schrander, nu ondeugend beteekenend.

FEEST, oorspronklijk V. als de uitgang medebrengt in Hollandsche woorden; uit *boost* (Friesch *boast*), van *bo-en*, bogen. En dus gebruikte men 't woord ook nog in den aanvang der 18ᵉ Eeuw, toen men dienvolgende *de Jaarfeest*, *de Lijkfeest* schreef. Zie Aanteek. *c.* Doch O. is 't wanneer men het als het Latijnsche adjectivum *festus* beschouwt. § 41. Men zie echter het geen door den Heer Wiselius daaromtrent naar mijne waarneming opgeteekend is, in de Voorrede voor zijne *Mengel-* en *Tooneelpoëzy*, bladz. XVII en volg.

FEIL, zie *faal.* Doch *feil* voor *dwaal* is niet anders dan 't Lat. *velum* of ons *vel* voor *lap*, of verbasterd uit *dweil*, 't geen het zelfde woord met *dwaal* is, en dus M.

FEIT, O. als 't Latijnsche *factum*, waarvan het door 't Fransche *fait*, afstamt.

FEITEL, M. § 28. als zijnde van *vaten*, *omvatten*, en dus, een *omslagdoek*. 't Woord is zeer oud en komt reeds by Heinr. v. Friberg voor.

FELP of FULP, O. als stof, van 't Spaansche *felpa*, anders *velludo*, en 't daarvan gemaakt Engelsch *velvet*, uit het Latijnsche *villus*, *vlok hairs*, als vlokkig, of hairig. § 48.

FELUUK of FELOEK, V. als de vaartuigen in 't algemeen veelal genomen worden, en als het oorspronklijke woord *feluca* in 't Italiaansch. § 57, 100.

FENIJN. Zie *venijn.*

FENIX, M. als *vogel.* § 57.

FEP

FEP (kwalijk *feb*). V. als *aan de fep zijn*. 't Woord is eigenlijk *fepping* van *feppen*, voor *fleppen* dat gebruikt werd voor zuipen, van *flap* of *flep* d. i. kan; want dus noemde men de *flapkan*, van het toevallend (toeflappend) dekfel genoemd.

Met een fnap
Drinkt een boer een heele flap,

zong men in mijn jongen tijd nog; en dit woord van *flap* voor *flapkan* is zelfs nog op dorpen niet vreemd, en V. als *kan* dat er onder verftaan wordt, terwijl het woord voor het dekfel genomen, altijd M. was als wortelfylbe van *flappen*, § 28. — Voor 't overige werd *feppen* en *fep* voor *fleppen* en *flep* gezegd uit befpottende nabootfing van den dronkaart, die de woorden niet meer recht uitfpreken kan; waarom 't ook alleen tot de *burleske* taal behoort.

FESTON, of FESTOEN, O. als *loofwerk*, 't geen er door verftaan wordt. Zie het aangemerkte op *fatfoen*. — Het is eigenlijk natuurlijk loof, by feeften opgehangen, waarvan ook de naam is. Het gehouwen loof- bloem- en vruchtwerk aan de gebouwen enz. plach men *fruitaadje* te noemen, en in 't Fr. *fruitage*.

FEZANT van 't Latijnfche *phafianus*, M. als *vogel*, ook als men van 't wijfjen fpreekt. Van den Rivier- of Landnaam Fazis. De Italiaanfche Etymologisten zeggen dat hy van *fac fanum* genoemd is. Zijn vleesch werd hierom voor zeer gezond gehouden, en een oude Leuvenfche Academiewet bracht meê dat hy op de promotie-maaltijden niet ontbreken mocht.

FIAT op een verzoek. O. § 48. Zie *manifest*.

FIEL, M. 't zij als 't Franfche *filou*, of *vilain*, 't zij door toepasfing, die alleen op den man gefchiedt (§ 55), van 't Latijnfche *vilis*, of van ons *fel*, waarvan *felon*, *felonnie*, en *f'affellonner* in oud Fransch, dat. is, zich ver-

ſtoren, zich opzetten, muiten. — Kwalijk ſchrijft men *fielt*, tenzij als *fielte* en dan is 't *villainie*, en ſchoon in toepasſing tot een man, zou het dan V. zijn. § 33, 95.

FIERTRE, of FIERTER, by onze Ouden geen draagbaar als ſommigen meenen, maar lijkkist van een heilige, en M. by hen. Het woord is onmiddelijk uit het oud Fransch overgenomen, maar by ons ſlechts tweeſylbig.

FIGUUR. Het Latijnſche *figura*, en als dit, V. § 100.

FIJN of FINE, 't Latijnſche *finis* en Franſche *fin*. M. § 100. *Ten fine* zegt men.

FIJT, zie *vijt*. V.

FILOZOOF, M. door toepasſing. § 55. 't Vervrouwelijkt met den uitgang *in*; *Wijsgeer* daartegen, met *es*.

FIOOL, V. als het Grieksch-Latijnſche *phiala*, fleſch of kruik met een enkele of dubbele buik; en ook voor het ſnarentuig, dat nog om zijne gedaante, met die kruik overeenkomende, met dezen naam, maar eenigzins verzacht tot VIOOL, genoemd wordt. In mijn vroegſten leeftijd, heb ik nog die oude ſnaartuigen gekend, toen reeds buiten gebruik maar als oudheden in de familien bewaard; inzonderheid die zonder buik, eenvoudig in holle kegels beſtonden van buiten met ſnaren beſpannen, en met den vioolſtrijkſtok beſpeeld. § 100. Beide in het Perzisch en Turksch is پياله (*piala* of *pialeh*) thands een beker of drinkſchaal.

FIRLEFANTS of FIERLEFANTS was by onze Ouden de *asſa foetida*, en beteekende in 't gebruik doorgaande, 't zij *kwakſalvery*, of *affectatie*, en 't laatſte inzonderheid. 't Is het Italiaanſche *figliar-fante*, dat is kinderbroeiery, en dus noemde men 't geen in het Neërduitsch het *moërſpel* heet, d. i. de *pasſio uterina*, waar men altijd geacht heeft veel affectatie onder te loopen, en een *phyſique ſentimentaliteit* in te zijn, hoedanige wy in onze dagen in 't *moreele* en *poëtiſche* hebben zien opſtaan en overwaaien. Doch inzonderheid heeft het woord dezen laat-

laatsten zin gekregen door de Fransche spreekwijze *faire l'enfant*, voor zich kinderlijk of zottelijk aanstellen, waar het meê verward werd. — Het woord is V. als de Lat°. naam van dit geneesmiddel. § 100.

FIRMAMENT, O. Zie *fundament*.

FISTEL (pijpgezwel), het Lat. *fistula*, en als dit, V. § 100.

FITS (bunzing) V. door de vorming. § 74.

FITS, verouderd, voor *vezel*, inzonderheid het vezeltjen waarmeê de erwt of boon aan zijn peul vasthangt. — Waarvan ons *futselen*, dat eigenlijk *vezelen* is. V. § 74. — Doch een ander *futselen* was oudtijds *troetelen* of *kraauwen* en koomt nog by Cats voor, in zijn *Spieghel*.

FLAAUWTE, V. als *lengte*, enz. § 33, 97.

FLAB of FLABBE, V. om den uitgang op B. — Zie *flap* en *fleb* of *flep*.

FLAKON, M. als 't Fransche *flâcon* van het Italiaansche woord *fiascone*, groote flesch, *fiasca*, en *fiasco*. § 100. Vergelijk *flesch*.

FLAMBEEL, verouderd, schoon nog by Vondel gebruikt, en oudtijds *flammel*. M. § 28.

FLAMBOU. 't Fr. *flambeau*, van 't oude *flambel*, uit *flambe* voor *flamme*, gelijk men in oud Fransch sprak en schreef. M. als 't Fransche. § 100.

FLANEL, zie *flenel*.

FLANK, door de Franschen voor de *zijde* (*latus*) genomen, maar eigenlijk het *vlakke* der buik. Het is Neêrd. en eene contractie van *vla-ing*, en dus ook V. § 34. In den Vestingbouw neemt men 't als Fransch aan, en dus M. § 100.

FLANTS of FLENTS voor *flag*, van *vla-en* (als flaan), waarvan ook het werkwoord *flansen*, meestal voor *werpen* gebruikt, even als *smijten*, 't geen ook oorspronklijk *flaan* is. — Het woord is *vla-endsch* als adjectief uit het participium afgeleid, en V. naar § 33.

FLAP (kandeksel), M. om dat het de wortel van *flappen*, neêrslaan, toevallen, is. § 28. — Ook voor slag, en voor 't storten van iets, M. om de zelfde reden. Zie ook *fep*.

FLAP (kan), V. om dat er *kan* onder verstaan wordt, § 57. 't Is *flapkan*. Vergelijk *fep*.

FLARD of FLART. Eigenlijk een veest in 't Hollandsch. 't Is van het Fr. *flaire*, 't Lat. *flare*. Kwalijk zegt het gemeen nu *flort*, en *florten* voor 't werkwoord; Huygens zei te recht *flerden*, de *e* voor *r* eenigzins naar *a* trekkende, als toen nog algemeen was. Zie *flort*. M. als wortelsylbe van *flarden*. § 28.

Aan flarden scheuren zegt men. Kwalijk: het is *aan 't flarden scheuren*, d. i. *scheuren dat het* FLARDT, of dat byzonder geluid geeft, dat door 't woord uitgedrukt wordt. Het was oudtijds een kunstjen, dit geluid met een holle hand op eens anders handpalm gedrukt na te maken, en men zei by dat spelletjen:

Daar hebt ge een flard,
Ga er met te mart,
En koop een koe, enz.

Hetgeen men vervolgens uit kieschheid veranderde in *een plak;* dat geen rijm en daardoor ook geen zin heeft. Het *koekoopen* werd hierby gedacht, om dat de koop van een koe met een handslag gesloten werd, zonder welken er geen verband was, maar elk nog te rug treden kon; 't geen ook nog in mijn tijd op de koemarkten vereischt werd. — Dergelijke byzonderheden acht ik niet minder belangrijk voor ons dan b. v. het Grieksche κότταβος. Men had meer zoodanige geluidmakingen; bij voorbeeld het *geld slaan*, het geen met de twee holle handen op elkander gesloten en dus op de knie geslagen, een gerammel als van geld deed hooren, en tot een soort van pochen diende. — Van andere, als met een tulpblad (de Grieken namen er een papaverblad voor, zie Theokritus.) en

en meer zulke waar een foort van bygeloòvigheid meê gemengd was, fpreek ik niet.

Het geluid van den *flard* werd door geen flag verwekt, maar door 't fchielijk opheffen van de opgedrukte holle hand, waardoor de in de holligheid faamgedrukte lucht zich met een foort van knal uitzettede en als losborst. — Van dit *flard* heeft men ook *fleers* gemaakt, voor een fcheur, een gefcheurde lap, en een flag gebruiklijk.

FLATER, d. i. breuk of gebrek. Eigenlijk is het woord *vleter*. Zie *vleet*. — Ook zegt men 't wel voor *flard*. In allen geval M. door de vorm of uitgang. § 28.

FLEB of FLEBBE (voor *flepmuts*), V. als *muts*. Zoo zei men ook *klapmuts*. § 57.

FLEERS, beter *flerts* of *flertfe*, 't vervrouwlijkt woord van *flert* of *flard*. V. § 80. Zie *flard* of *flart*.

FLEGMA, flijm. Latijnsch woord en O. § 100. — Doch overdrachtig voor bedaardheid, koelbloedigheid, of traagheid genomen, ook M. als in 't Fransch *phlegme*. § 100.

FLENEL, O. als ftof, § 48. — Het woord is het Ital. *velinello* van *velum*, en de eerfte oorfprong is in ons *vel*, vlies, in den zin van *fchapen-wol*, gelijk het oudtijds ook gebruikt plach te worden. Als fchapenhuid was het algemeen, en van daar het *gulden vlies*. Ook noemde men de *fchapen*-zelve *vliezen*, gelijk Vondel in zijn *Pafcha*. - Kwalijk zeggen de Franfchen, die alles bederven, *flanelle*. *Vel* en *vlies* toonen zich als verwanten van 't Latijnfche *vello* en *vulfo*. — Van die Franfche uitfpraak is het ook dat onze Ouden *vlaën* voor ons *villen* (ontvellen) zeiden.

FLENTER, gefcheurde lap. Oorfpronklijk, adjectif uit *vla-end*. Zie *flants* of *flents*. M. door den uitgang, § 28. — Vergelijk *fplinter*.

FLEP, M. als wortel van *fleppen*, 't zelfde als *flappen*, doch van zachter geluid. § 28. Ook voor *zuipery*, als wanneer men ook *fep* zegt.

FLERECIJN, (eigenlijk *vleder-* of *vlies-fing*, dat is, vliesbrand, vliesontfteking van het oude *fingen*, branden, waarvan wy *zengen* overig hebben), O. by onze oude Schrijvers, om dat men er *euvel* onder verftond. § 57. De Franfchen noemen het *goûte;* Spanjaarts en Italianen, *gota* en *gotta*, hetgeen met ons *zinking* (Lat. *catarrhus*, *κατάῤῥος* van *ῥέω*, vloeien,) inftemt. Men zou dus ook denken kunnen dat ons *vlederzing* eigenlijk *vleder-zinking* ware, doch het fchijnt van de gloeiingpijn, naar het *zengen*, niet naar het uitftorten van vocht, genoemd te zijn. Ik beflis echter niet. *Vleder* is vlies.

FLESCH, V. als het Griekfche woord *φιαλίον*, het geen een verkleining van *φιάλη*, *phiale*, is, en het daarvan gemaakte Italiaanfche *fiafca*, waar het onze van is. § 100. Zie *flakon*.

FLEUR, M. als zijnde wortel van *fleuren*, *floren*, van 't Latijnfche *florere*, en dus *bloei;* en gants niet het Franfche woord *fleur* (bloem) volgende, 't geen ten onrechte by hen V. genomen wordt. § 28.

FLIBUSTIER. Franfche bederving van een Neêrduitsch woord, als Richelet reeds gemerkt heeft. Het is ons *Vrijbuiter*, gelijk zy ook eerst *Fribustier* fchreven. M. § 28.

FLITS of FLITSE, V. als de uitgang medebrengt zoo het Hollandsch is, en als 't Italiaansch *flizza*, zoo het van daar is. § 80, § 100. *Flits*, M. gebruikt, is Hoogduitsch, en ftrijdt tegen den aart der taal.

FLODDER, van *fladen* of *flodden*, hetgeen met het Lat. *flare* en *flatus* verwant is, en waarvan *fladderen* en *flodderen*, het eerfte van in de lucht waaien of wapperen gezegd, het laatfte van ongeregeld gulpen of zwadderen van water. Het woord plach ook toegepast te worden op een licht meisjen, en is in die toepasfing, V. § 55; doch anders, als wortelfylbe van *flodderen* of als werkend verbale in *er*, blijkbaar M. § 28.

FLOERS,

FLOERS, O. als stof. § 48. Doch eigenlijk adjectief *vloersch*, van 't oude *vloër*, dat is, *waas*, samenhangende met *vloeien* en tevens met het Lat. *flare*, blazen. Zie *vlou* en *vloer*.

FLORET, schermdegen; dus genoemd van den prop (by een bloemknop vergeleken en daarnaar op zijn Fransch benoemd), dien hy op de punt heeft. Men verstaat er het woord *degen* onder en dus is het M. § 57.

FLORET, als stof, O, § 48. Het is de buitenste omwikkeling van de zijde, zoo als die door den zijworm eivormig gesponnen wordt en wolachtig, en men heeft als 't bovenste met den naam van *flore*, *floor* of *fleur* genoemd in den zin van ons *room*, als boven drijvende.

FLORIJN, Italiaansch *fiorino*, geldstuk by ons een Gulden. M. § 100, 57.

FLORT of FLORTE, schoon veelal verward met *flard*, waar 't gemeenschap mee heeft, is echter somtijds voor geur genomen, als der Franschen *fleurite* van *fleur*. In allen geval niet te min met hun *flaire* verbonden, dat het Lat. *flare* is. V. § 33, 97.

FLOUSE, V. door den uitgang. § 80. Doch eigenlijk is 't het Latijnsche woord *flos*, op zijn Oud-Neêrduitsch verkleind, en 't beteekent *blommetjen*, versiersel ter schuldverschooning. Zie echter *vlou*.

FLUIM, als zijnde van 't Italiaansche *fiume*, M. § 100. — Doch V. naar § 84, als zuiver Neêrduitsch. 't Is verwant met *fluise*, een waterleiding, en het werkwoord *fluizen*, eigenlijk schuimen; doch beide verouderd. Waarvan echter *fluisteren* overig is voor een zacht ruischend of zuizend praten.

FLUIM, voor opgegeven slijm van de borst, kwalijk met het vorige verward, is eigenlijk *fleum* en het Gr.-Lat. *phlegma*. Hiervan zei en schreef men oudtijds ook een *fleumaticus*; en ook in deze opvatting is het woord, V. gelijk Kluit te recht oordeelt.

FLUIT,

FLUIT, als van 't Italiaansche *fiuta* en Fransche *flûte*, V. § 100. — Als Hollandsch is het M. als wortel van *fluiten*, § 28, als wanneer het het *fluiten*-zelf beteekenen zou; doch in welken zin het niet gebruikt wordt. — Voor een vaartuig of voor een wijnglas desgelijks, V.

FLUWEEL, 't Spaansche *floxel*, dat men (naar de eigenschap dezer Taal,) met de Griekſche χ uitſprak, en van 't Latijnsche *floccus*, ons *vlok*, is. O. als ſtof. § 48.

FLUWIJN, voor wezel, is of een bloote verbastering van het Fransche *fouïn*, en als dit M. § 100; of het moet van den zachten *huid* genoemd zijn als fluweelachtig, en zoo wordt er dan *wezel* onder verſtaan en 't is M. naar § 57.

FNAZE en FNAZEL, V. § 80, 57. Zie Maerlants *Sp. Hiſt.* III. Deel op bladz. 41 van de Aanteek.

FNUIK (verouderd) voor een vuist-vol, 't geen een geknepen en dus ſchrale handvol is. M. als wortelſylbe van 't werkw. *fnuiken*, 't geen een verſterkt *nuiken* of *neuken* (drukken, onderdrukken) is. § 28.

FOELIE, O. als metalen blad, van *folium*. Ook als ſtof waar wy een ſpiegel meê *foelien*, 't geen oudtijds door 't eenvoudig achterplaatſen van een metalen blad (*folie*, *feuille*,) tegen 't glas geſchiedde, in plaats waarvan men ook wel het glas van achteren zwart verfde. — Kwalijk ſpreekt men van 't *verfoeliën* en *verfoeliſel*. Men moet *foelien* en *foeliſel* zeggen, ten zij men *herfoelien* (wederom foelien,) meent. § 48. Alsdan echter ook M. als wortel van *foelien*. § 28.

FOELIE, als Ooſterſche ſpecery, V. om dat er *ſpecery* onder verſtaan wordt. § 57.

FOK, ſtok, (*vo-ig*,) adjectief van *vo-en*, waarvan *voeren* is, drijven; en dus V. Ook door toepaſſing, om dat er *mast* of *ſteng* onder verſtaan wordt. § 55. Zie *bezaan*.

FOK voor *bril*, M. Het beteekent *praam*, en past dus op

den

den bril als een ſoort van neuspraam voorſtellende, gelijk men den wilden paarden opzet. Men zegt ook *fokkel*, van *fokken*, voeren, of drijven, en dat M. is, voor *praam*. § 28. Kwalijk zou men het voor het Latijnſche *focus* houden, als voor brandglas gebruikt.

FOKKER of FOKKERT, niet gebruikt dan in de uitdrukking *een rijke fokkert*. M. maar niet, als men zou mogen meenen, als werker van het werkwoord *fokken*, waar het niets gemeen mee heeft. Doch als zijnde verbasterd van den eigen naam van *Fugger* (ook *Fuggert* geſchreven), den Rijken Bankier, wien Keizer Karel de Vijfde adelde ter beloning van de groote geldſommen, hem door Fugger opgeſchoten en naderhand op een treffende manier kwijtgeſcholden. § 55.

FOLIE, voor blad in een boek, van 't Franſche *feuille*, of Latijnſche *folium*, maar V. als 't Franſche. Als Italiaansch *folio* gezegd, is het echter M. § 100.

FOLIE, voor metalen blad, zie *foelie*.

FONDEMENT, Fransch, maar overgenomen en O. als deze vreemde uitgang altijd, die oorſpronklijk Latijnsch, en in die taal O. is. § 100.

FONDS, Fransch woord, by ons in geen anderen zin gebruiklijk dan van by één gebracht en rentgevend geld tot eenige bepaalde inrichting of einde, en in deze beteekenis O. waarſchijnlijk door verwarring met het woord *kapitaal*, dat door 't denkbeeld opgewekt wordt. § 57.

FONTANEL, vochtwel, in 't levende lichaam ter afleiding verwekt; en ook de open plaats in het bekkeneel der zeer jonge kinderen. 't Is het Ital. *fontanella*, verkleining van *fontana*, ons fontein, en als dit, V. § 100.

FONTEIN, V. van 't Italiaanſche *fontana*, of Franſche *fontaine*. § 100.

FOOI, V. 't Schijnt het Franſche *foi*, en beteekent dus, iets op *trouw* of ten teeken of bevestiging van *trouw* by een

een belofte of verdrag gegeven; van waar het tot alle gift is overgegaan. § 100. Oudtijds zei men een *hueskede*, dat is, een heusheid of beleefdheid. — Wil men echter hooger opklimmen, zoo vinden wy in 't overoud Duitsch het. woord *fie* als gift, en in zichtbaar verband met *een fie* (als men zei), dat is een dier; als waarin alle beweegbare bezitting bestond, schaap of os, waarvan ook de vroegste munt het beeld droeg, als dit vertegenwoordigende. In de Longobardische wetten is ook *faderfium*, (kwalijk *phaderphium* geschreven,) de vaderlijke Medegave of 't Uitzet aan eene bruid. Dat van dit *fie*, de benaming van *feudum*, (eigenlijk *foedum*) is, weet ieder.

FOOI (nu verouderd), voor gallery, of omgang in of boven op een gebouw, is 't Fransche *voye*, weg, pad. Ook V. § 100.

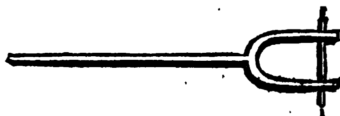
FOP, M. als wortelsylbe van *foppen*, bedriegen of bespotten. § 28. Het is uit het Lat. *vappa* verbasterd, dat in de middeleeuwen op een *laf* en *geesteloos* mensch toegepast werd.

FOREEST, O. als 't Latijnsche *forestum*. § 100.

FOREL, M. als *visch*, dat er by ons onder verstaan wordt. § 57. — Het is eigenlijk eene Uitlandsche terminatie van ons *voren*, waarmeê het tot het zelfde geslacht behoort, dat men in 't Latijn *trutta* noemt, waarvan de Fransche naam *truite*, Ital. *trota*.

FORGON, of beter FOURGON (in de Fransche uitspraak van *ou*). M. als in 't Fransch, waaruit het overgenomen is. § 57, 100. Het beteekent eigenlijk een ovengaffel in 't augmentatif (Italiaansch, *furcone* van *furca*), maar is overgegaan tot de benaming van een tweespannig rijtuig op twee wielen, dus genoemd van zijn eerst allereenvoudigst onderstel, waarin de boom den as der twee wielen omvattende, de gedaante van zulk een gaffel vertoonde.

Kwa-

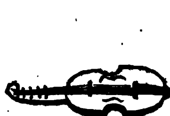

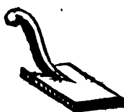
Kwalijk leidt men de benaming van *four* af; 't woord is van 't Lat. *furca*, in 't Fr. ook *fourche*, en, als gezegd is, in 't Italiaanſche augmentatif *furcone*, groote vork of gaffel. By Plutarchus vind ik ten aanzien van een Romeinſchen kar of wagen, dien naam van *furca* ook in het onderſtel. T. w. in Coriolan. Zie ook Lambinus en Baxter op Horat. Serm. II, 7, 66. — De ovenvork hiet by de Romeinen *fuſcina*. Waarvan op *tand*.

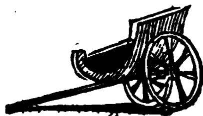
Fourgon noemden de Franſchen voorheen ook een *treeft*, waarop men een pot of pan boven 't vuur zet, en dit van de zelfde vork-gedaante. Waarvan 't oude Franſche ſpreekwoord: *Le fourgon ſe moque de la poëlle.*

By ons: *de pot verwijt den ketel dat hy zwart is.* Op gelijke wijze als een *fourgon*, noemt het Engelsch een diergelijk rijtuig *a gig*, van de overeenkomst het zij met een *geige* of fiool, het zij met een *gek* of *kwibus* (als wy 't heeten) op een ſchoorſteen.

FORKET, 't Franſche *fourchette*, en dus V. anders door den diminutiven uitgang O. § 100, 45. 't Beteekent de vorkige ijzerſtaf die de muskettier oudtijds droeg, om 't musket by het afvuren te onderſteunen. Men ſchreef het *forquet* by ons.

FORM of VORM, als het Latijnſche *forma*. § 100.

FORMAAT, O. als de uitgang der participien meêbrengt. § 51.

FORMULIER. Het Lat. *formularium*, en als dit, O. § 100.

Ook

Ook zelfs wanneer het op eene enkele *formula* toegepast wordt.

FORNUIS of FORNEIS, van het Franſche *fournaiſe*, dat het Italiaanſche *fornace* ('t Latijnſche *fornax*) is, en V. als dit; doch in het Gebruik O. als meer vreemde woorden. Hy misdeed echter niet, die het V. nam. § 100.

FORTSIER, (voor ijzeren kist), V. om dat er *kist* onder verſtaan wordt; doch die het, naar de vorming, M. gebruikt, heeft grond in § 57, 28, en Aanteek. *q*.

FORTUIN, V. als het Latijnſche *fortuna*. Doch ook, door een nu uitgebannen gebruik, O. om dat men er *geluk* of *geval* onder verſtaat. § 57. Welk laatſte zekerlijk best vermijd wordt, ſchoon Hoogſtratens uitval hierover niets dan een geleerd onverſtand kenteekent.

FOUDRAAL, Fransch woord, maar by ons in gebruik voor ſchede of bergdekſel, overtrekſel, en dergelijke. O. als eigenlijk adjectif, als vertegenwoordigende den Latijnſchen uitgang *ale*. § 100.

FOURIER, M. § 28. 't Is een woord in 't Fr., Spaansch, Ital., Hoog- en Nederduitsch aangenomen, als Southey opmerkt. „Men vindt in de oude ſchriften *Fouriers and Harbingers of the Emperor*," zegt hy. Het is zoo, doch kwalijk voegt hy daar by: „Its Etymology is „doubtful." — Het woord is van ons *voeren*, dat is ter plaatſe geleiden of voeren.

FOUT, V. als het Franſche *faute*, het geen in 't oud Fr. *faulte*, en eigenlijk *valte*, dat is, *valling*, of *faalte* (*faling*) is. § 100, 95. Zie *faal*.

FRAGMENT, O. als zijnde 't Lat. *fragmentum*. § 100.

FRAK, nieuw uit Duitschland ingevoerd woord voor een ongekleeden rok, en als dit, M. Doch eigenlijk is het eene verbastering van het oude Franſche *froc*, monniks overkleed. In mijn vroeger tijd kende men 't woord zoo min als de dracht-zelve, en 't eerst kwam het met Goethes

Wer-

Werther by ons op, en werd *mode* met de ſentimentaliteit, want Werther wilde daarin begraven worden, en ieder moest *aliquatenus* een Werther zijn.

FRANCIJN, voor *pergament*, O. als ſtof. § 48.

FRANJE, eigenlijk *frange*, dat is, *fra-inge* van *fra*. V. Zie § 109, en Aanteek. *aaaa*. § 34. Van zijn verwantſchap met *fraai*, zie de zelfde Aanteekening. — Daar men echter in ons oud- of platduitsch *bromge* voor franje zei, is de verwantſchap met *braam* niet te ontkennen, waarmeê tevens *fraai* ſamenhangt.

FRANK. Oude Franſche munt, later in een bloote hoeveelheid beſtaande, even als 't met de ponden vlaamsch en ſterlings is. — In allen gevalle M. als de namen der geldſtukken in 't algemeen. § 57, en als in het Fr. § 100.

FRATS was nog in onze oude taal by 't plompe gemeen in gebruik voor den *crepitus ventris*, en dus eene onhebbelijke uitdrukking. 't Was in de vermaagſchapte talen verwant aan het Franſche *fracàs*, en 't Lat. *fragor*, zoo wel als het Ital. *fracido*, ſtinkend. Ook is het woord V. als ware 't een vervrouwlijkte uitgang van *flard* of *flart* en eigenlijk *flarts*.

FRATSE, Hoogduitsch of verbasterd woord, en wellicht eigenlijk ons *fraze*. — Ook is *fratſe* wellicht in een anderen zin een verbastering van het Franſche *farce*, dat eigenlijk een ingeſchoven Tusſchenſpel beteekende, en om dat dit altijd kluchtig was, in de beteekenis van klucht of grap over kon gaan, en zoo V. is naar § 100. Niet te min mag men aanmerken dat het woord *frats* als ſamenhangende met *fragor*, en dus, met *frangere*, zeer natuurlijk in 't algemeen eene uitbreking of uitbarſting beteekent, en dus zich zoo wel op een geeſtigheid of gril als op eene onhebbelijkheid toe laat pasſen, alſchoon het tevens juist niets te ontkennen is dat de meeſte aartigheden voorheen in het morſige vielen. Men leze (om van

huis te blijven) b. v. den Thijl Uylenſpiegel en den Pantagruel.

FRAZE (verſierſel), dat het vervrouwelijkte van *fra* (zie *franje*), in 't oud Fransch *fraiſe*, en in beteekenis het zelfde als franje is; namelijk, afhangend nestelwerk. V. door den uitgang. § 74.

FREGAT, ſoort van kleiner oorlog- of ander ſchip. O. als daar ſchip by verſtaan wordt, anders V. als in 't Ital. en Fr. § 57, 100.

FREI, allarm, krijgsgerucht, of rumoer. Nog in mijn jongen tijd voor onrust en kijvagie gebruiklijk. Hiervan 't Fr. *effroi* en *effrayer*, en Eng. *fright*, men gebruikte 't V. Ook *belfroi* behoort hiertoe.

FREI (*frey*, of *fray*, of *froy*) gerucht. M. als wortelſylbe van *freien*, dat met *reien* ſamenhangt, en ook met *vro* in ons *vrolijk*. § 28. Het woord is thands byna verouderd. Men neemt het echter nog voor hetgeen men veelal *drokte* heet, in een vrolijken zin.

FRET, O. 't zij als *dier* daaronder verſtaande, 't zij als diminutief. § 57, en 45. 't Is het Franſche *furet* van 't Lat. *furo*. Maar

FRÈT. Fransch woord voor vracht of lading, M. § 100. — Hoe dit met ons oude werkwoord *fretten* ſamenhangt, 't geen voor *woekeren* gebruikt werd, mag de koopman lichtelijk oplosſen.

FRIES, in de Bouwkunst, de vlakte die in het Hoofdgeſtel (of de *Trabeatie*) boven de kolommen, tusſchen de Architraaf en de Kroonlijst ligt, en dus het middelſte deel van de Trabeatie, of (met den Franſchen naam) van het *Entablement* uitmaakt. 't Is verbasterd uit het Italiaanſche woord *freggio*, waarvan de Franſchen *friſe* maakten. V. by ons, als het Franſche, en door er *vlakte* onder te verſtaan. § 100 en 57. 't Woord zelf beteekent beteekent *ingevatte* vlakte.

FRIKET. Vlaamsch woord voor *vork*, van *furcello*. O. § 45.

FROMMEL. Kreuk in linnen of dergelijke flappe ftoffe. Wortelfylbe van *frommelen*, en dus M. § 28; doch eigenlijk van *froïng*, dat is verrekking, van *fro-en*, d. i. *verroën*, waarvan *ver-ragen* (zie T. en D. Verfch. III D., bl. 204), en ook oorfprong van het Latijnfche *frons*, dat participium van 't vergeten *fro-ere* en dus *fro-ens* is. — In allen gevalle M. § 28.

FRONS, V. als van 't ftraks gemelde *fro-en*, § 79; maar als wortelfylbe, en

FRONSEL, als verbale, beide van het werkwoord *fronfen*. M. § 28.

FRONT. Fr. woord, aangenomen om 't voorfte van iets aan te toonen, maar eigenlijk voorhoofd, en als dit, O. naar § 57.

FRONTIER, by ons *grens*. M. en O. fchoon 't Fr. *la frontière* zegt in 't V.

FRONTISPIES. Tempelfpits boven de Kroonlijst, by de Ouden *faftigium*. O. als het Lat. *frontifpicium*, waar 't van is. § 100.

FRONTON, de trommel van 't frontifpies; en fomtijds ook wel voor het frontifpies met lijstwerk en al gebruikt. O. door den Ital. uitgang *one*.

FRUIT, O. als wordende niet dan in een collectiven zin gebruikt, waarom men niet, *een fruit*, kan zeggen. § 48.

FUIK, V. als door zijn uitgang een oorfpronklijk adjectivum kenteekenende. § 33. Doch het zij als *fuikkorf*, het zij als *fok*, of *vang*, kon het bedenkelijk zijn. § 57. — Dit woord fchijnt van *fokken* als *vischfokker* te zijn, en het ding-zelf fchijnt gefchikt te zijn geweest tot voorttelling der daarin gevangen visch. 't Had niet altijd de tegenwoordige vorm, maar eindigde in een foort van *vischkaar* als men 't noemt. 't Is V. om dat men er *korf* by verftaat als *fuik-* of *fokkorf*. — 't Franfche *nasfe*, Ital. *nasfa*, heeft ook betrekking tot ons *nest*.

FULP, zie *felp*.

FUN, oud ſcheldwoord, M. § 55. Het hangt te ſamen met *vuns*, en *vuil*, *vuilnis*, enz. De oorſprong is in *fu*, nu *foei!* Doch eigenlijk is 't het zelfde met *foin* of *fuwyn*, een wezel of bunzing.

FUNDAMENT, O. als 't Lat. *fundamentum*, en zoo alle de woorden met dien uitgang, zelfs ook de uit het Fr. overgenomen. § 100.

FURIE. V. als 't Lat. *furia*. § 100.

FUST. Blok en O. als dit, § 57. Doch voor een kolom- of zuilſchacht genomen, M. als in 't Fr. en Italiaanſch. § 100. — Voor vaatwerk dobbert het tusſchen deze twee Geſlachten.

FUSTEIN of FUSTIJN. Oude benoeming van een ſoort van bombazijn. 't Is het Spaanſche *fustaño* en Ital. *fustagno*, nu gebruikt voor dat gene, dat men *parking* (in Duitschland *barchent*) noemt. O. als een ſtof zijnde. § 48.

FUUM, het Lat. *fumus*, maar by ons gebruik om een zekere verheffing van zelfwaan te beteekenen, M. § 100.

G.

GAAF of GAVE, V. als præteritum van *ik geve*, *ik gave*. § 36.

GAAI (anders *kaauw*), M. als *vogel*. § 57.

GAAL, oneffenheid. V. 't zij als *galle* waarvan 't een verſcheidenheid van uitſpraak ſchijnt, als eerst *ſmet* beteekenend, 't zij als zijnde 't Ital. *gala*, ſtreep, rimpel. § 57, 100.

GAANDERIJ (kwalijk met *gallery* verward), wandelplaats, gang, V. § 69.

GAARD, als wortel van *gaarden* ('t zelfde als *gaderen*, maar in eene andere vorm en dialekt), waarvan ook *gaarder* is, voor *gaderaar*, M. § 28. — Waarvan ook *wijngaard* M. is, gelijk ook het Ital. *giardino*, en Franſche *jardin*.

GAARD

GAARD en GAARDE, als præteritum van *gadren* (gaderen), *ik gadre*, *ik gadrde*, V. § 36. *Gaert* is echter oorſpronklijk uit *gaen*, *ga-en*, vereenigen, by een brengen van het Th. *ga*, het Lat. *co*. *Ga-ert* is die by herhaling *gaët*, en dus toebrengt. De beweging is in de *g* als zoodanig, gelijk in de *k* van *co* (*cum*) haking en hechting, in de *m* van *met* aanſluiting is. Hiervan dan ook *gang*, en 't oude *gasſe* (nog Hoogduitsch) voor ſtraat of weg; desgelijks *galinge* en *galike* by onze Ouden voor ſchielijk, waartoe ons *gaauw* ook behoort, en ook de *gadood* (voorheen voor *apoplexie* gezegd). — Met dit *gaard* is ook het Rusſisch en Slavoonsch *grad* en *gorod* verwant, hetwelk *ſtad* beteekent en den uitgang van vele namen van Steden in die ſtreken maakt. Even zoo is ons *tuin* het *town* der Engelſchen, by hen *ſtad*. — In 't Perz. is *gerdun* een kring (گردون), en *gird* (گرد) rond. In 't Hebr. חדר een beſloten vertrek of kamer.

GAAS, O. als ſtof. § 41. 't Woord is eigenlijk het Franſche *gaze*, dat ons *waas* is. Men mag hierby denken aan de *nebula linea* van Petronius.

GABBE of GEBBE. Zie *gebbe*.

GABELLE, Fransch woord uit het Hoogduitſche *gabe*. V. § 100. Doch dat Leibnitz onder de Oud-Duitſche ſtelt. Collectan. Archæol. p. 67.

GABION, als Krijgswoord aangenomen, doch by ons *ſchanskorf*. Eigenlijk een augmentatief van het Ital. *gabia*, ons *kevie*, gevlochten kooi, en als alle van dien vergrootenden uitgang, O. te gebruiken (zie op *eskadron*) § 45, ſchoon het als in toepasſing van *korf* beter ſchijnt te klinken in 't V. § 57.

GADE, uit den aart V. doch, door toepasſing, ook M. ſedert op het voorbeeld der Dichteresſe Van Winter ingevoerd is, dit woord van een man ten opzichte zijner *gade* te gebruiken. Het is eigenlijk *gading*. § 67, van

gaden, dat is, *paren*, *verzamen*, waarvan het frequentativum *gaderen*, en het adjectief *gâlijk* en *ongâlijk*, waarvan Huydecoper! Van de Vogelen zegt men *gaitje*, dat is, *gadetje*, doch by 't vrouwelijk geslacht blijvende.

Gaden is hiervan eigenlijk byéénbrengen, en *begaden*, wat men zegt toemaken, toestellen. Dus *een akker* BEGADEN by onze Ouden. Daar nu tot dit toemaken ook *bemesten* behoort, is *zich begaden*, zich met drek of vuiligheid besmetten. Hiervan Vader Cats in den Spieghel:

Och, hoe ben ik nu begaet
Van te drillen achter straet.

Hoe ben ik nu TOEGESTELD, zou men thands in den zelfden zin zeggen. Van dit *gaden* is ook het oude *eengang*, *tweegang*, enz. in het oude Duitsch, by ons als in de andere tongvallen, af te leiden voor het latere *een-* en *tweemaal*, etc.

GADE in *gade slaan*, wordt adverbialiter gebruikt en niet als nomen. Het is in den grond echter een naamwoord; en wel, het oud-Fransche en oud-Engelsche *gait* voor *wacht*, waarvan de Franschen hun *guèt* nog overig hebben.

GADER, als wortel van *gaderen*, M. Doch *te gader* zegt men, niet *ten gader*, om dat het niet *tot den gader* is, maar *tot een gader*, als wanneer *te* geen *n* aanneemt.

GADING is niets anders dan *paring*, van het Thema *ga*, en van daar gelijking; van waar het ook is, dat men onverschillig zegt: *'t is mijn gading niet*, en *'t gelijkt my niet.* Van deze beteekenis gaat het over tot *bezoeking* en zoo tot *beklanting van een winkel.* Een winkel echter die veel *gading* heeft, is eigenlijk die veel *assortiments van waren* heeft. *Assortir* is ook paren; wat samenpaart is van ééne soort. — Dat het *gelijkt my niet* samenhangt met het Engelsche *I like it*, toont zich-zelf. Deze taal verandert dus den dativus zeer veel in den noemer, en zet de woord-

woordschikking der regelmatige talen om. Zelfs zegt het dus: *I am told* voor *my is verteld.* Men merke op, dat van dit *gading* 't Fransche *gain* is, thands voor *winst* gebruikt, maar oudtijds *gaaing* en voor *baat* of *buit* gezegd. Zie by voorb. Joinville.

GAFFEL, tweetandige vork, M. van *gapen*, gelijk men ook *gaapstok* plach te zeggen. § 28. Het kon echter eenvoudig *gavel* of *gabel*, als spits zijn. Zie *gevel*, en *javelijn*.

GAITJE (zie op *gade*), O. als verkleinend woord.

GAL of GALLE, V. naar het oud en volstandig Gebruik. 't Is een oorspronkelijk adjectief. § 33.

GALA. By ons niet dan voor *feest* gebruikt, en als zoodanig, O. § 57. 't Is het Ital. *galla*, van *gallare* zich verheugen. 't Oude Fransch zei *galler. Galler le bon temps* is by Montaigne *fêter*. Het Fr. *gai* is hiervan en eigenlijk *gail*, waar meê ons adj. *geil* voor dartel, wulpsch, samenhangt.

GALANT, Fransch woord, M. Eigenlijk adjectief, en als substantief niet dan op den man toepasselijk. § 28. Zie ook *klant*.

GALEAS, M. als van 't Italiaansche *galeazzo*. § 100. Als van *galeazza* daartegen is 't V. en dus verkiesbaar en meer in den aart onzer taal.

GALEI, V. als van 't Italiaansche *galéa*. § 100. Ook zegt men *galeie*, en oudtijds *galeide*, en *galeider*.

GALENDER, ook *galander* gezegd. Voor *leuning*. M. door den uitgang, § 28. Eigenlijk de omslingerende leuning van een wenteltrap. Vergelijk *golf*.

GALG, V. als adjectief, § 33. Als wortel van 't A—S. ȝealȝan (*gealgan*), hangen, zou het M. zijn, doch dit werkwoord is er een bloot derivatief van. Het is van het Thema *ha* waarvan *haken* en *hangen*, (Aanteek. *h.*) en zeer oud in de beteekenis van drager, in welken zin

de Engelschen den *bretel* nog met den naam van *gallows* noemen, en *gallogla* in hunne oude taal, een gemeen bediende, als een lijfknecht, beteekende. Ook in oude overblijfsels vinden wy den linker arm door *galg van het schild* beteekent. — Het Spaansche naamwoord *galgo* heeft hier niets mede gemeen, maar is van 't Latijnsche *helvus*, met ons *geel* verwant; doch wel het Spaansche werkwoórd *colgar* dat ook *hangen* beteekent.

GALJOEN, O. als deze (uit den vreemde) verbasterde uitgang in 't algemeen. Zie ook § 57.

GALJOOT, O. als *schip*, dat er onder verstaan wordt. § 57. Men gebruikt het echter ook V. als vele vaartuigen, en als 't Fr. *galeote*, en Ital. *galeotta*.

GALLERIJ, V. als de uitgang meêbrengt, § 69, en als 't Fransche woord *gallerie*, dat van *galler*, feest houden, is. § 100.

GALLIMATHIAS voor wartaal. M. als in 't Fransch, § 100. Het woord zou naar zijn oorsprong eigenlijk het verspreken in een rede beteekenen, en kwam op ter gelegenheid van een Fransch Advokaat, die telkens *gallimatthias* voor *gallus Matthiæ* zei, toen het onderwerp van zijn pleidooi, en voorts den bynaam van Gallimatthias kreeg, 't geen naar den spottenden geest des tijds op soortgelijke verwarring der woorden werd toegepast, en in zwang raakte. By ons zeggen wy eigenaartiger *Frans Baltus*, wiens volstrekt onverstaanbaar boekjen een zeldzaamheid is geworden, en zekerlijk geen gelijk of wedergâ heeft.

GALLON, een maat van sterken drank, doch eigenlijk *een bottel;* augmentatief van het Ital. *galla*, noot, eikelnoot, pil; en als zoodanig O. § 45. Echter voor soort van *bolachtige flesch* ook wel M. gebruikt, als of men *bol* zeide, en als in het Fransch. § 57, 100.

GALM, M. als wortel van *galmen*. § 28. Doch de oorsprong van 't woord is *galen* of *gallen*, 't zelfde met het Griek-

Grieksche *καλεῖν*, roepen; waarvan *galing*, tot *galm* saamgetrokken. *Gällen* of *gellen* zegt men in Duitschland. § 85. Zie ook *nachtegaal*, en *schal.*

GALNOOT (ook *eikappel* by onze Voorvaders), V. als *noot.* § 39.

GALON, oplegsel op een kleed. Fransch woord van het oude *galler* (waarvan op *gala*,) en dus eigenlijk *feestversiersel* in meening, maar in beteekenis blootelijk *feest.* Op gelijke wijze noemden onze Grootmoeders de oranjesnippers en sukkade in een gebak, *heilige dagen;* om dat zy op de Kerkfeesten alleen gebruikt plachten te worden. — O. by ons, als het Hollandsche *belegsel..* § 57.

GALOP, M. als wortel van *galoppen*, waarvoor men nu *galoppeeren* zegt, naar het Fransch. § 28. Ook O. als zijnde eigenlijk *geloop*, waarvan het by de Franschen verbasterd is, die er ook *walop* van maakten, dat ook weêr by de onzen werd overgenomen. — Intusschen wil men, dat het woord een *onomatopoioumenon* zij van het geluid, en dus tot de vreemde woorden van *gala*, *gallus*, en dergelijke behoore; ik verzet er my niet hardnekkig tegen.

GANDER, de mannelijke gans, ook wel *gend* geheeten. Zie *gans.* M. § 55.

GANF, een woord, te Amsterdam van de Joden ontleend, en hun dikwijls toegevoegd, is 't Hebreeuwsche גַּנָּב, een *dief* beteekenend. M. § 55.

GANG, M. als wortel van het werkwoord *gangen..* § 28; maar V. als *ga-ing*, participium of verbale van *gaën.* § 34. Dus: *loom ter gang*, en *aan de gang* zijn, maar: *'t huis heeft een langen gang.* 't Een is *allure*, 't ander *allée*, in 't Fransch. Vergelijk § 108. Het Gebruik echter maakt er geen onderscheid in. Doch kwalijk verwarde Alewijn dit by zijne Aanmerkingen in het VII Deel der Oudere Werken van de Maatschappy van Nederl. Let-

terkunde. — Van het Thema des woords zie men 't gene op *gaard* is gezegd.

GANS, V. door de vorming, en als naam van het wijfjen, waarvan de man *gander* heet. § 73. Van *gannen* (anders *gaggelen*), het geluid maken dezer vogelen, waarvan *gan* 't wortelwoord is, dat niet alleen, het vervrouwelijkt *ganze* maakt, maar ook het verbale *ganner* of *gander*, voor den mannelijken roeper. Men zei oudtijds ook *goës*, (ook *gus* gefpeld), Engelsch *goofe*, Slav. Гѹсъ, waarvan de ftad Goes, in Zeeland, genoemd is. Ook zegt men hiervan *een goozen* voor een onnoozele in het M. als *een gans* in het Vr.. De oudheid der Duitfche benaming van *gans* blijkt uit Plinius. Doch het *anfer* der Romeinen-zelven is er verwant meê, als men uit Varro mag opmerken. Zie voorts Aanteek. *c**. — Men zei oudtijds ook *gent*, en het is zichtbaar, dat men een gelijkheid ftelde tusfchen een *eend* of *end* (in 't Engelsch *and*), en een *gand* of *gend*. Het laatfte heeft alle voorkomen van *ge-end* of *ge-and*, als ware 't *mede-eend*, *by-eend* (een byfoort van de *eend*) te zijn. — Dus lees ik in een oud Handfchrift:

Die in finen fetel is ghefeten,
Eñ finen buuc fo vol heeft gheten,
Dat hem dunct dat hi raest,
Eñ als een ghent *fit eñ blaest.*

Het oude IJslandsch zei *gas*, en noemde 't jong of een kleiner foort, *gagl*, waarin ons *gaggelen* zich duidelijk weêrvindt. Het Hoogd. *gack* geeft daarvoor *gackeren*. Dus in Olafs Saga: *At fyfta fali gallt han* gagl *fyri* gas, *ok* gris *fyri* gamalt fvin. (Dat is: By de eerfte betaling betaalde hy een *gansjen* voor een [volwasfen] *gans*, en eene *bigge* voor een *groot varken*. — Het Grieksch heeft χὴν, dat ook wel met ons *gannen* overeenkomt. Ook *gand* toont zich als participium *ga-end*, d. i. *ga*, roepend.

Het gezegde van *gan* als wortelwoord van dit *gannen* moet

moet echter wel verſtaan worden. Het Thema is *ga*, en van dit is *gannen*, of liever *ga-en* met de doffe *a*, waaruit dan *gan* by ſamentrekking en zoo *gannen* (frequentatief,) gelijk *gaggelen* en *gackeren* van *ga-igen* is. Zie § 70 en Aanteek. *oo*. – Voor 't vleesch-zelf genomen gebruikt men 't (als ſtoffelijk) O. maar zonder artykel, even gelijk omtrent het wild meestal plaats heeft. Dus by Cats, Tachtig jarig Leven:

Men wil faiſantenvleesch en diere kost gebruiken;
Ons bout *is al te ſlecht, en* gans *en acht men niet.*

Zoo zegt men *haas* eten, *ree*, *konijn* eten of lusten, en zoo is 't met allen visch die men eet (den ſchelpvisch uitgezonderd); en *bout en gans* deelen hierin. — Elders zegt Cats:

— *Wie acht dan* ONZEN *bout*,
Dien ook de Franſche kust in groote waarde houdt.

Hier naamlijk noemt hy den vogel, niet het vleesch. Vergelijk het woord *bout*.

GANTELET, in onze oude krijgsordònnantien-zelve verhollandscht door *wapenhandſchoe*. Als Fransch woord M. als verkleinend O., en als handſchoe, V. § 100, 45, 57.

GAPS, voor handvol gebruikelijk in Vlaanderen, doch eigenlijk *gaapſe*, beteekende *gaping*. V. dòor den uitgang, § 73.

GARD of GARDE, V. als præteritum van *garen*, by een rapen, tot een bondel maken, of van *gerren*, *garren*, 't geluid van het ſchrappen, vagen, of ſlaan met dezen heeſterbondel. § 36. 't Woord is zeer oud in den zin van geesſel. Dus in den Leekenſpiegel:

Ver Dood, waer es dijn gaert,
Dair du mede waers ſo hart?
Waer es, Ver Helle, dijn zeghe
Dien du hads in allen weghe?

Dat is:

Vrouw Dood, waar is uw geesſel.

Men verſta de oude veelſnoerige *geesſels met prikkels* die Rehabeam *ſcorpioenen* noemde, en zoo drukt het uit,

waar

waar zijn uw prikkels, of zoo men aan een enkelſnoerigen denkt, *uw prikkel.* Doch ook zonder dat, werd *gaarde* voor *ſtimulus* gebruikt, en is nog by Kiliaan daarvoor bekend; ſchoon als dan niet hetzelfde woord zijnde en niet van de koppelende *g*, maar van de ſcherpe die naar *k* trekt, en waarvan ons *kaarde* (*wol-kaarde*) is. Zie Aanteek. *mmm.*

GARDE voor Wacht of voor een lichaam van gewapenden. V. Doch voor een byzonder lid van zoodanig lichaam, M. Even als in 't Fransch waar het woord uit genomen is. § 100.

GARDES komt in onze oude Ordonnantien ook voor als *ſchouderwapenen*, dat is ſchouderſtukken aan de rusting of 't pantſer ſluitende en waaraan de brasſaten zich hechteden. V. in dien zin als in 't Fransch. § 100.

GAREEL, O. § 100.

GAREN, O. als ſtof. § 48. — *Garen* is eigenlijk het gerotte en gebeukte vlasch, en af te leiden van *garnen* of *harnen*, kneuzen. — 't Geen wy nu *garen* noemen, noemden onze Ouden *twijndraad.* Dus b. v. Maerlant in zijn Spieghel Historiaal MS. fol. 225 r. *Twijnen* is *ſpinnen*, en *draad* is *getrokken*, van *tra-en*, in 't Lat. *trahere;* van waar *tra-ig* (contractè *traag*), d. i. dat getrokken moet worden; en *dragen*, 't geen hetzelfde woord als *tragen* is, naamlijk trekken, voeren (*to carry* in 't Engelsch). — Dat het Hoogduitsch den pis *harn* noemt, is om de reuk, welke die van het geharnde vlasch is dat op 't veld ligt te rotten.

GARF of GARVE, V. van *garen*, gaderen. Zie *garve.* Het is V. als oorſpronklijk adjectivum. § 33. — Het woord kon echter ook *ſnede* of *ſnijdſel* beteekenen, van *kerven;* gelijk het Deensch ook *kjerv* zegt. — Zie ook Aanteek. *hh*, en *garwe.*

GARN en GARNAAL, M. beide, als wordende *visch* daar-

daaronder verstaan, § 57, en *garn*, ook nog als wortel van het werkwoord *garnen*. § 28.

GARNITUUR, Fransch woord en V. Niet te min zegt men *'t Garnituur*, in 't O. als collectivum genomen. § 100, 57.

GARNIZOEN, O. als deze uitgang meëbrengt. § 45, 49.

GARNT, V. als zijnde *garnte*. § 33, 95.

GAROU (*Bois de garou* zegt men). Fransche naam, aan den heester gegeven, by ons van ouds af altijd *zeidelbast* genoemd, in 't Latijn *thymelæa*. V. als plant, en ook zoo men de bast-zelve dus heet. § 57.

GARST, V. door de vorming. § 75—78. Van *garen*, het zij als *gaderen* (oogsten), het zij in den zin van *gisten*, om dat men er, van oude tijden af, een geestigen drank uit gemaakt heeft. En in dezen laatsten zin geeft het oorsprong aan het adjective *garstig*, dat in 't Hoogduitsch gebruiklijk is, maar by ons als wanspraak aan te merken.

GARVE, dat is, GARWE, van *gaderen*, saamgetrokken tot *gåren*, en dus *gaderige* voor *gadering*, even als 't met *schaduwe* is; V. Zie § 16, 97, en vergelijk *gerwe*.

GAS, Chemisch woord, O. als byzondere dampstof, van *garen*, gisten. § 48.

GAST, M. door toepassing. § 55. 't Is eigenlijk *ge-aast*; dat is: dien men *aast*, voedt, aan zijn tafel onthaalt. Men sprak dus voorheen van *gebroode dienaars*, dat is dienaars die men tot zijnent spijsde, 't geen oudtijds algemeen was. — Hiervan was *gast* in vroeger dagen ook een synonymum van *knecht*, en men zei een *Timmermans gast*, een *Wevers gast*, een *Schippers gast*, enz. 't Is daaruit dat men *een knappe* en *brave* of *kloeke gast* zegt even als *knappe*, *brave*, en *kloeke knecht*.

GASTMAAL, O. zie *maal*. Aanteek. *c*.

GAT, O. het is *ge-ate*, dat is, uitgebeten. § 36; of wel, *gate* van *geten* (anders *eten*), waarvan *gegeten*, dat is,

ei-

eigenlijk *verslonden* of *verbeten*. Doch in 't laatste geval zou het V. zijn. § 36. En zoo vindt men het inderdaad ook wel by de Ouden; gelijk het O. en V. zich licht verwisselden. By Maerlant herinner ik my *rotsengat* voor *spelonk*, in het laatstgemeide geslacht:

In eenre roetsengat verstolen;

doch men zou kunnen twijfelen of hy misschien *roetsen gat* in twee woorden geschreven had, en *eenre* dus by het eerste behoorende, in den tweeden naamval stond. — Het werd oudtijds ook voor *poort*, doorgang, gebruikt, als in 't Engelsch *gate*, en van daar mag men twijfelen of het niet eer van *gaen* komt even als *gait* en meer woorden uit *g*, waarvan zie op *gaert* of *gaard*. Zoo zei men by ons met een zeer gewone spreekwijs: *door eens anders gat te kerk gaan;* dat is, niet door de openbare deur maar door een bydeur, als waardoor die woningen welke rondom de kerken gebouwd werden en wier balken in den kerkmuur gevestigd werden, daar gemeenschap meê hadden.

GAVE, zie *gaaf*.

GAZELLE, soort van *hinde;* van het Oostersche غزال (*gazal*), V. § 55.

GEBAAR, O. § 87, 51. Doch by onze Ouden ook V. als *gebare*. Dus zeiden zy, *in dier gebare*. 't Woord is *houding*, wijze van zich voor te doen, en in dien zin ook wat het Fr. *geste* noemt. — Doch *handgebaar* zegt men ook by toepassing voor bezigheid der handen, mede in 't O.

GEBAARDE wordt by Huydecoper afgekeurd. Het is echter als collectief van *gebaar*, algemeen aangenomen, en dan (als zoodanig) O. § 49. 't Meervoudige *gebaarden*, volgt het V. geslacht, en zoo doet ook het enkelvoudige als men 't van eene *enkele* wending van hoofd of hand b. v. ter uitdrukking van een gevoel om iets uit te drukken

ken wil doen ſtrekken. 't Beteekent *blijk*, en is van *baren*, te voorſchijn brengen. Inderdaad is 't *gebaarding*. Zie § 67. En ook 't werkwoord *zich gebaarden* is uit het participium præteritum van *baren*, even als *gevaarde* van *varen*, *vermaarden* van *mare* (gerucht), enz.

GEBAK, O. van *bakken*. § 51. — Dat dit *bakken* als præterit. *biek* heeft, ſchijnt nu vergeten.

GEBBE of beter GABBE, verouderd, waarvan het diminutief *gebbetjen* in mijn tijd nog algemeen was. 't Is het Italiaanſche *gabbo* of *gabba*, jokkerny, ſpeelsch bedrog, en verwant met *gabbare*, bedriegen. Het woord is by ons V. om den uitgang, als *ebbe* en *ſlabbe* en dergelijke. Het Fransch daartegen zei voorheen *un gab*, en ook *gaber*, voor *grap* en *kortswijlen* als wy 't noemen. — *Gabberdaadje* of *gabberdacie* werd in mijn jongen tijd ook nog wel van zeer oude lieden gehoord, voor ſpotterny of bedrog. Vroeger was *gabberen* niet ongemeen.

GEBED, O. § 87, 71.

GEBEENTE, O. § 49. als collectivum.

GEBERGTE, O. § 49. collectivum.

GEBEURENIS of GEBEURTENIS, V. § 94.

GEBIED, § 51.

GEBIT, O. § 51. (Eigenlijk *gebijt*, en beteekenende van ouds: 1° de daad van bijten, 2° het geen waarmee men bijt, en 3° het geen waarop men bijt. Hiervan drukt het in de twee laatſte zinnen, de tanden, en den breidelſtang, en by uitbreiding ook den geheelen breidel uit.

GEBLAAS, O. § 51. van *blazen*. En even zoo ook GEBLAAT en GEBLAF.

GEBOD, naar § 51. of, als verkort van *geboden*, naar § 41. O.

GEBOEFTE, collectivum, O. § 49.

GEBOF, GEBOM, GEBONS, en al dergelijke, O. § 51.

GEBOOMTE, collectivum, O. § 49.

GE-

GEBOORTE, V. Verbale, gevormd uit *geboren*, participium van *gebaren;* of eigenlijker, van *boren* in den zin van verſchijnen, zoo niet verbale van dit *geboren*-zelf in een Hoogduitſche uitſpraak der lange *a.* § 33, 95.

GEBOUW, O. § 51. en dus ook GEBRAAD, GEBREK, GEBRIESCH, GEBROED, GEBROD, GEBROEDSEL, O. § 50.

GEBROM, O. § 51. en dus ook

GEBRUIK, GEBRUL, GEBULDER, GEBULK, en al dergelijke.

GEBUUR (dat is, *medebuur*, § 88), M. door toepasſing. § 55. 't V. is *geburin.*

GEBUURSCHAP, V. § 39, en Aanteek. *ll.*

GEBUURTE, V. Zie *buurt.*

GECH, zie op *gek.*

GEDAANTE, V. § 33, 88, 95. 't Woord is van *doen.* Oudtijds zei men *gedaen*, als een ſubſtantief, en dit was O. § 51.

GEDACHT of GEDACHTE, als participium, O. § 41. doch dus verouderd, en, ſchoon het door Van Alphen in zijn *Riedel* weêr opgewarmd werd, buiten gebruik. Doch

GEDACHTE, verbale van het præteritum van *gedenken*, V. § 33, 95; en dit alleen in gebruik.

GEDACHTENIS, V. § 94.

GEDARMTE, collectivum, O. § 49.

GEDEELTE, O. als oud participium *gedeelde.* § 41. Netter en regelmatiger zou men het V. gebruiken, als *gedaante*, enz. Maar het Gebruik ſtelt zich daar volſtrekt tegen.

GEDENKENIS, V. § 94.

GEDICHT, O. § 51.

GEDICHTSEL, O. § 50.

GEDIERTE, collectivum, O. § 49.

GEDING, O. § 51.

GE-

GEDOCHTE (oudtijds collectivum), O. § 49. Zie Aanteek. *dd.*

GEDRAG, O. § 51.

GEDRANG, O. § 51.

GEDROCHT, O. Oud participium van *gedragen*, waarvan *dracht*. Zie § 41 en Aanteek. *ooo*. Het is dus eenvoudig *dracht* of *gedracht* (fœtus), maar door het Gebruik tot de enkele beteekenis van *misdracht* overgegaan.

GEDRUIS, O. § 51.

GEDULD, O. § 51. Onze Ouden zeiden ook *gedout*, en even zoo *ongedout*, en dit toont ons den oorſprong des woords van nader by, welke *gedogen* is; eigenlijk *gedoen*, waaruit *gedowe* en ook *gedo-elen* voortkoomt. Voor welk eerſte wy nu *iets verdouwen* of *verduwen* zeggen, terwijl het laatſte *gedulden* en *geduld* heeft voortgebracht. Men ziet hier ook uit hoe *gedogen* met *toeven* ſamenhangt, 't geen wederom met *to-en*, *togen* (trekken) en zoo met *touw* verbonden is. De wortel is *to*.

GEER of GEERE (ſinus), ſchuinte in een kleed, waardoor een plooi gevormd wordt. Men zegt ook *gier*, waarmeê het Franſche en Spaanſche *giron* (ſchoot) overeenſtemt. V. als *geering*, § 67; doch ook M. als wortel van *geeren*, het zij dat (als men meent,) dit *gieren*, draaien (in 't Latijn *girare*), het zij het *gaêren* (vergaderen is. — Wat my betreft, ik houde 't voor *grijpen*. Een *geer* is inderdaad een *greep*, en iets *begeeren* is het met het hart in verlangen *omgrijpen*. En voor dezen beteekende *geere* ook de handpalm. 't Woord is eigenlijk van *gaêren*, vergaderen, van het verbindende Thema *g*. Zoo zijn ook de *geeren* van een rok of hemd de plaatſen waar de loshangende ſlippen in plooien vergaderd zijn, en zoo is de handpalm de plaats waar de vingers vereenigd zijn. Walewijn vaagt dus het zwaard dat hy uittrok *an ſinen ghere*, dat is aan zijn handpalm, als men nog wel

een pennemes doet ter gladding. Vergelijk Huydecopers aanhaling op Mel. Stokes I B. vſ. 977. — *Rimpelsgeeren* zegt Huygens voor *rimpelplooien*. Zie ook *gier*. — De omſchrijving zelfs van een rondte is ook eene omvatting of omgrijping.

Het oude woord *gijen*, dat Cats ſchreef in zijn Spieghel,

(*Die een oud huis heeft te* gijen,)

is ook omvatten met bindſels en ſtutten. — *Geer* is zoo ook eene invatting, en hiervan het oude woord *gorgel*, eene keep ter invatting van den bodem van een vat beteekenende, en lang als eens Kuipers kunstwoord bekend.

GEER of GEERE (oudtijds voor begeerte gebruikt), waarvan *gierig*, en *begeeren*; M. als wortel van *geeren*, en V. als *geering*. § 28. § 67.

GEERST of GIERST, V. niet ſlechts als *veldvrucht* of *plant*, § 57; maar ook door de vorming. § 75. en volgg.

GEESSEL, M. als wortel van *geesſelen*. § 28. De oorſprong des woords is het oude *ees*, verwant met *ast*, *heeſter*, 't Latijnſche *eſculus*, enz. en wellicht dat *bezem* tot het zelfde behoort. Hoe dit zijn moge; dat geesſel wel eens V. gebruikt is, lost zich lichtelijk op, het zij uit § 32, het zij uit § 57; maar het ware geſlacht is het M. als werktuig, en wordt door het Gebruik volſtandig gehandhaafd. — Alhoewel *geesſelen* als werkwoord nog met *roeden* zoo wel als met *touwen* kastijden beteekent; beteekent een *geesſel* echter by ons ſlechts een band-, ſnoer-, of koordtuig om mee te ſlaan, en men *geesſelt* b. v. met geen ſtok. — Met dit *geesſelen* hangt ook te ſamen het woord *gijzelen*, dat eigenlijk en van ouds *binden* beteekent, nu *gevangen zetten*, en *gijzelaar* dat is *verbinder*, die zich namelijk voor een ſchuld of tot de onderhouding van een verdrag voor een ander verbindt en overgeeft, het werkwoord dan als verbum neutrum gebruikt

bruikt wordende. In 't oude Hoogd. was *geisfel* een gevangene, als b. v. in 't Nibelungen lied.

GEEST, M. als onftoffelijk Wezen, door toepasfing, § 55. De oorfpronkelijke grond van dit woord is de harde uitademing *cha*, hier verzacht tot *ga*, en van daar beteekent het *adem*, of 't geen geademd wordt; en van hier de toepasfing op de *ziel*, en op analogue onzichtbare wezens, die men zich als eene blazing, רוח (*rouach*), voorftelde. Hiervan zeiden onze Ouden ook *tot zijn uiterften geest*, voor *laatften adem* of *fnik* of *ademtocht*, als wy thands fpreken. — Door de vorming is het woord blijkbaar V. § 77; en derhalve is *geest*, als gegist of vluchtig overhaald vocht (even als *gest*) V. zoo het niet als wortel van een werkwoord, *geeften* (het zelfde met *gisten*), gebruikt wordt. — Zie Aanteek. *ww.* § 28.

GEEST, voor *dor* of *heideland*, V. Het is dan *ge-eefte*, even als, by voorbeeld, *be-eemde*, § 77. Zie *beemd*.

GEEUW, M. als wortel van *geeuwen*. § 28.

GEFIJMEL, O. § 51. Van *fijmelen*, werkwoord beteekenende eene angftige vroomheid, die zich-zelve verfoeit. 't Woord is gefmeed uit den uitroep van *fy my!* of, *foei my!*

GEFLEEM, O. § 51. Van *fleemen* dat is hartdoorfnijdend of hartroerend fmeeken; oorfpronklijk uit *vlijmen*. Zie *vlijm*.

GEFLIKKER, O. § 51. en zoo ook

GEFLODDER, GEFLONKER, GEFLUIT, enz. O.

GEGABBER, van *gabben* of *gabberen*. 't Italiaanfche *gabbare*, bedriegen, maar by ons lachen of fpotten, in den zin van het Franfche zoogenaamde *myftifier quelqu'un*. O. § 51. Zie *gabbe* en *gebbe*.

GEGIL, GEGONS, GEGRIJN, GEGRIM, enz. O.

GEGINEGAB. In mijn tijd zeer gebruiklijk in Amfterdam, waar het voor belachlijk gekozel ging, zoo als men ook

ginegappen zei. 't Is een ſamenmenging van twee woorden; naamlijk van *gegabber* (waarvan boven) en van *givegave*, dat is fabeltjen, vertellinkjen, ſprookjen, dat als een verdichtſeltjen uitgegeven wordt. Zoo zei men in mijne kindsheid algemeen *ſprookjens en raadſeltjens uitgeven*, als in 't Fr. *debiter des ſornettes*. — Maerlant Sp. Hist. III. Paert. 8. B. Kap. 91, heeft dus:

Dus begint die ghivegave
Die men beſchreven vint hier ave.

Dat is: dat *ſprookjen*. Het Engelsch heeft er *giwgawe* van gemaakt, 't geen men door *a trifle*, *a babble* verklaart.

GEHALTE, verbale van het werkwoord *gehouden*, even als *gedachte* van *gedenken*, en dus V. § 33, 95. Het beteekent inhoud, doch wordt in het Muntwezen als kunstwoord gebruikt en geëigend, voor de proportie van *alliage* gelijk men het noemt. — Men verſtaat er ook de vermengde metaalſtof-zelve wel door, en dan is 't O. § 48.

GEHASSEBAS, O. § 1. Het woord beteekent eigenlijk, het naar iemands kuiten basſen of blaffen, en wordt zoo genomen voor een ſukkelen met geſtadige wederſpraak. Zie *hasſe* of *haze*.

GEHEIM, O. § 51, van *heemen*, *heimen* (dekken), waarvan *hemd*, en ook *hemel*, en *hemelen* dat is, overdekken of overtrekken, en by onze Voorvaders, de oude naam van het boekbinden.

GEHEIMENIS, V. § 94. Doch zie § 92, 93.

GEHEMELTE, O. om de collective vorming. § 49. Doch het zou behooren V. te zijn, als zijnde het geen een bed hemelt of behemelt. *Gehemelen* is hier het enkelvoudig *hemelen*, of 't zelfde als zei men *behemelen*. § 57.

GEHENGENIS thands genomen voor toelating of dulding. V. § 94. — Eigenlijk echter beteekent dit woord *beſchikking*, gelijk het oude *gehinc*; of wel, orde en ſamenhang der

der zaken. 't *Fatum* of noodlot. Dus in den Leekenspiegel fol. 46 V. Van Mariaas bevruchting door den H. Geest:

„ Die ingel gaf haer te verstane,
„ Dat niet soude deze dinc
„ Byder naturen GHEHINC
„ Toecomen." —

En even zoo zegt aldaar de Hel tegen den Satan:

„ ô Prince sot ēn ries,
„ Hoe darstu in diin GHEHINC
„ Crucen der glorien cō."

GEHEUGEN, O. als infinitivus. § 43. Van 't oude HUGE, 't gemoed. Even als 't Eng. *to mind* en *to remind* en ons *minne* (ook oudtijds by ons *gedachtenis*,) van *mind*. Waartoe ook *meenen* behoort als daad der ziel, (*exsertio animi*,) en eigenlijk denken en willen. Zie ook *minne* en *genoegen*. — *Verheugen* is van 't zelfde *huge*. De oorsprong des woords ligt in 't ademen, als ophaling des adems. Intusschen is 't woord ook verwant met hoog, en van daar, dat wy *iets ophalen* zeggen voor *herinneren*. Doch zeer kwalijk vertaalt Görres in zijne *Einleitung* voor den *Lohengrin*, de *Bücher der Hügende* door *Libri exaltationis*, in plaats van *Libri memorandorum*, of *historiarum*.

GEHEUGENIS, V. § 94. Doch zie ook § 92, 93.

GEHOOR, O. § 51.

GEHOS van *hossen*. O. § 51.

GEHUCHT, van *hucht*, struik, heester; en dus omheining. (*'t Woud gehuchtig* was oudtijds eene gewone uitdrukking voor *dichtbegroeid*, beheesterd). Thands voor *dorpjen* in gebruik, is het woord O. § 51 en 49. Het Thema is *hu-en*, sluiten. Zie *huis*.

GEHUIL, O. § 51.

GEI, een byfpriet, verbasterd uit *gade* of *gae* en *gai*, in betrekking tot de mast als ftandaart der zeilen aangemerkt, en dus, V. Zie *gade*.

GEIGE (verouderd) foort van vedel, van 't Fr. *gigue*. V. § 100.

GEIL (vet), O. als ftof, § 48. Het woord hangt famen met het Gr. ἔλαιον en Lat. *oleum*, maar, meest gebruilijk als adj. komt het genoegzaam als fubftantivum niet meer voor dan in *bevergeil*, zijnde 't geen men in de Geneeskunde *castoreum* noemt. — Doch 't adj. *geil*, nu voor *wellustig* gebruikt, beteekent eigenlijk *gretig* of *graag* in het algemeen, en ook als fubftantief *graagte*; en dus komt het voor in den Lohengrin bladz. 27, en by andere Ouden.

GEISTER (verouderd), even als *gleifter*, gloed of vonk, van 't oude *geifteren*, flonkeren. M. § 28.

GEIT, V. als wijfjen van den bok. § 55. Het Arabisch woord خدي ال Zie Aanteek. *cccc*. Het Turksch heeft كيك (*gjeik*) voor den *Bok*, en كجي (*gjeizi*) voor de *Geit*. Het Hebreeuwsch, גדי (*gedi*,) 't Gr. αἴξ fchijnt wel van 't ftooten, ἀΐσσειν genomen te zijn.

GEJAMMER, GEJANK, GEJUICH, en alzulke, O. § 51.

GEK, M. door toepasfing. § 75; in 't V. *gekkin*.

GEK, by verbastering voor *gech*, het kittelig gedeelte der keel, waarvan *de gech fcheren* of *fchuren* (nu kwalijk, *den gek fcheren*), het geen *kittelen* of *iemand doen lachen* beteekent, en by uitbreiding, *lachen verwekken*. Men leest ook in oude fchriften *gok*, 't geen met *gek* en *guich* in verband ftaat.

Men moet opmerken dat er onderfcheid is in 't eenvoudig *den gek fcheren*, en MET IEMAND *den gek fcheren*. Het eerfte is vrolijkheid; het laatfte, iemand *voor den gek houden*, *dien men al jokkende fcheert*. *Scheren* op zich-zelfs is het hair of den baard afnemen, eene balda-

dig-

digheid waardoor men iemand befpottelijk maakte, of onteerde. Het woord *gech* werd ook V. gebezigd. Doch fchoon dit *fcheren* een daad van moedwil ter befpotting was, (zie I Chron. XIX, een voorbeeld,) ons *fcheren*, als befpotten, is echter een geheel ander woord. Het is *fcha-eren*, hard lachen, een onomatopoioumenon even als *fchateren*, 't geen het zelfde met een fterker fchudding en klatering uitdrukt. *Scha-eren* of *fcheren* is lachen dat men fchudt, maar *fchateren*, dat men fchokt. Het eenvoudige *fcheren* (ook *fcherenen* voorheen) is dus lachen en fpotten, en hiervan *befcheren* of *befcherenen*, befpotten; waarvan een voorbeeld, by Maerlant in een Geestlijk gezang, m. f. 2 v:

Here ihu xpe die al naect
Hinct ant cruce, fere mesmaect,
Sere meshandelt, fere te blouwen,
Sere gequeft, befcerent, *befpouwen.*

Een derde *fcheren* is hiervoor bygebracht op het woord *befcheer*. — Van het te dezer plaats gemelde *fcherenen* is het oud Duitfche *fchernen* en Engelfche *to fcorn* (eigenlijk *hoonlachen*); en ook is ons *fcherts* daar verbonden meê. — Hiervan ook het oude *te fcheerne* voor *ten fpot*, en de oude fpreekwijze *in neerenfte no in fcheren*, d. i. in ernst noch in fpot.

Gech echter is in 't oud Duitsch ook *fnel* en *driftig*, en komt dus in den grond der zaak overéén met ons *kittelig* voor lichtlijk geftoord. In eene andere uitfpraak of dialekt *jach*, waarvan het Hoogduitfche *jachzorn*, waarvoor by ons veelal *jachttoorn*. Kwalijk fchoon de *jacht* en het *jagen* zekerlijk met dit *jach* famenhangt. Zie *jacht*.

GEK op een fchoorfteen, in het Fransch *giga*, is ook eigenlijk een *gech* (in het Vlaamsch *keg*) maar verwant met *kegel*, waarvan hy de gedaante heeft. Ook ftaat het woord in verband met *gig* in het Engelsch, en ons *gieren*, als

draaiende. Doch oudtijds noemde men meer algemeen een bochtig geſtel op een ſchoorſteen, met dien naam, en in 't algemeen 't geen de Timmerlieden een *knie* noemen, dat is, een geleding, en dit is ook oorſpronklijk het zelfde *gech* uit het vorig artykel, en van de uitzetting der *cartilago thyreoïdea* aan den hals genomen. Het is dus de wortel van *gechen* (verwant met *gaggelen*, een ſoort van juichen of guichen diep in den hals, dat ook wel *gekken* gezegd wordt, waarvan ook het Engelſche *to giggle*), M. Zie *guich*.

GEKERM, O. § 51. en zoo ook

GEKIJF, GEKIR, GEKLAG, GEKLANK. Ook

GEKLANK van *klanken*, dat is, *klank maken*, zie § 71. En voorts

GEKLATER; O. § 51. Ook

GEKLATS, GEKLETS, GEKLOTS, GEKLUTS, in verſchillende wijziging van geluid. Desgelijks

GEKLIKKLAK, GEKNAAG, GEKNAL, GEKNOR, GEKOR, GEKRAAI, GEKRAAK, GEKRAS, GEKRIJSCH, en al dergelijke. Voorts

GEKRIEL, GEKRIJT, GEKRIOEL, GEKWEEL, GEKWEL, en alzulke.

GELAAT, *aanzicht*. Niet ſlechts in de bepaalde beteekenis van 't Fr. *viſage*, maar ook voor alle uiterlijk; waarvan *zich gelaten* als vroom, als dartel enz. anders zich aanſtellen als zoodanig. Ook zegt het Hoogd. dus, *ſich gelaſſen;* en *das gelazen* beteekende in dien taaltak het gebaar, ons *zich gelaten*, enz. — *Wel laten* zei men oudtijds voor wat men nu zegt *er wel uitzien*, *wel gedaan zijn*. O. § 51. van *laten* in den zin van *doen*, waardoor *gelaten* ſynonymum is van *voordoen*, in *zich gelaten*, en *ge*LAAT het zelfde als *ge*DAAN*te* beteekent. Zoo is *iets laten doen* het zelfde als *doen doen* (*faire faire* in 't Fr.), en is het auxiliare laten ook overeenſtemmend met het En-

Engelsch auxiliare *to do*, ook voorheen in de Duitſche taaltakken gemeenzaam; van welks gebruik de zoogenaamde conjunctivus, (of liever de optativus onzer verba), alleen nog overig is, *laat ik beminnen*, *amem*, (*may I do love* in 't Eng. of woordelijk *do I love*); het geen geheel iets anders is dan *laat my beminnen*, waarin *laten* geen hulpwoord, maar een op zich-zelf ſtaande verbum is, in beteekening, *toelaten* (*ſinere* in 't Latijn). *Gelaat* is dus even zoo *gebaar*. — *Wel laten* was voorheen ook 't geen men thands uitdrukt door *wel uitzien*, een goed voorkomen hebben. — In 't Hoogd. is *antlitz* uit *antlaſs* (d. i. *aan-gelaat*) verbasterd, waarvoor wy *aangezigt* zeggen. *Antlat* heeft het oude plat-duitsch. —

Velerlei *laten* is er; doch de beteekenisſen laten zich tot twee hoofden brengen: t. w. *werking* en *ophouding van werking* (met andere woorden, *doen* en *laten*). Tot het eerſte behoort het gemelde hulpwoord *laten*, met alles wat de uitſtrekking uitdrukt, en is de ſterke en geſpannen tongſlag waartoe *ſlaan*, *loopen* enz. behooren, met *laan*, *lang*, *lat*, gelijk ook het wenſchende *laten* eene uitſtrekking naar de daad inhoudt; *laat ik eten*, *laat ik drinken*, *laat hy leven*, enz. Hiervan is ook *laten doen*, *doen doen*, *faire faire*. Tot het tweede behoort alle *ſlapheid*, ſlaking, ontſpanning, als in *laten* (ſinere), *af-* of *nalaten* (deſinere en omittere), *verlaten*, *overlaten*, *ontlaten* (voor ontſpannen zoo wel als voor ſmelten, dat loslaten der deelen is, daarom ook ontbinding genoemd); en dus ook de vermindering van dadelijkheid, als in gelatenheid, d. i. bedaardheid van drift; in *laat* (tardus), enz. Alles uit den ſlapper tongſlag, *là*; waarvan de interjectie *la-la* voor gebrek aan ijver; *laauw*, dat is *la-e*, *lawe*; *laag* d. i. *la-ig*; *laf*, d. i. *la-ich*, *lache* in 't Fransch; *lam*, d. i. *la-ing*, enz. welke hoedanigheid door de zelfde *l* ook met andere vokalen uitgedrukt

wordt, als in *log*, *loom*, *plomp* (dat *be-lom* is) *lood* als metaal, *liggen*, 't oude *linde* (Hoogd. *gelinde*), *linie*, *lijn*, enz.

GELACH, O. § 51. van *lachen*. En desgelijks

GELAG, O. § 51. van *lagen*, dat is, *een lage* (of ligging, legering, zitting) *doen* (zie § 51). *Zitting* te *houden* in een Herberg plachten de Schouten en Gerechten; en dit hieten oudtijds *gelagen*. Huygens gebruikt het ook van een vrienden-onthaal. In een anderen of tweeden zin is *lag* ons *lage* van *leggen*, (nederleggen) en dus 't geen men nederlegt ter betaling. In 't Deensch is dus (*vederlag* (d. i. *wederlag*) ons *vergelding*, en *vederløgge* vergelden of betalen.

GELD, O. als collectivum. § 49. Maar *geld* of *gelt*, gefneden varken, en zoo ook *gelding* voor *ruin*, en *gelling* voor jongen hamel, M. uit het Deensch *gilde*, fnijden, caftrare.

GELDING (men zou even zoo en beter *gelting* mogen zeggen), paard, ruin. M. als van geen wijfjen gezegd kunnende worden. *Gelten* is ontmannen, en *gelte* was oudtijds een *gefneden varken*. Zie *geld*.

GELEGENHEID, V. § 72.

GELEI (met een fmeltende *g*), voor *lil*. 't Franfche woord *gelée*, en als dit, V. § 100. 't Hollandfche woord is *glee* of *glei*.

GELEIDE, O. § 51. als *gelei* of *geleid*, van *leiden*. En V. als *geleiding*, van 't verbum *geleiden*. § 67.

GELID (medelid), als *lid*, O. § 39. — Voor *artus* genomen, heeft het *geleden*, maar voor *reeks*, *gelederen* in het meervoudige.

GELID in *goudgelid*. Zie op dit woord.

GELIEF (medelief), als *lief*. § 39. Zie § 88.

GELIEFTE, § 95. Zie ook Aanteek. *y*.

GELIEVEN, en BELIEVEN, O. als infinitiven. § 43.

GELIJKENIS, V. door den uitgang. § 80.

GE-

GELOEI, O. 51.

GELOFTE, V. van *geloven*, het zelfde als *beloven*, of 't enkele *loven*. Zie Aanteek. *hhh*. V. om den uitgang, als *belofte*.

GELOOF, O. § 51. van *gelooven*, het geen echter met *geloven*, of *loven*, in den oorfprong het zelfde woord is, naamlijk *waarde* op *prijs geven* aan iets. De Verkooper looft zijn waar dat is, ftelt er een prijs en waarde op, en het is dus, dat *loven* tegen *bieden* overftaat. Die *belooft*, *belofte* of *gelofte* doet, ftelt een prijs voor, het zij ter beloning, het zij ter vereering. Die *gelooft* wat hem bericht wordt, ftelt daar, geeft daar, hecht daar desgelijks waarde aan, terwijl die niet gelooft, het berichte verwerpt en afkeurt. — Onze Ouden zeiden ook DE *geloove*, even als DE *hope* en DE *liefde*, en HET *geloof* werd niet dan collectivè gezegd voor den geheelen inhoud der Kerkbelijdenis, als HET *Roomfche*, HET Lutherfche *geloof*.

Uit de gegeven verklaring ziet men hoe *gelooven* met *loven*, prijzen, en zoo ook, met *lieven*, famenhangt. — Dat het desgelijks famenhangt met *lo*, gloed en licht, toont zich-zelf. En even zoo hangt het *Geloof*, in den hoogen en Christelijken zin genomen, met de *Liefde* famen, en is tevens een waarachtige verlichting in de Gódlijke waarheid, en dus de volkomenfte zekerheid.

GELUID, O. § 51.

GELUK, O. § 51.

GELUWE, adjectief, waaronder *ziekte* verftaan wordt, en dus V. § 33, 57. Anders *geelzucht*. 't Is verbasterd uit *geelige*. Doch zie § 97.

GEMAAL, O. § 51. van *malen*, draaien; of *malen*, vergruizen.

GEMAAL (als gehuwde), van ouds M. of V. naar de toepasfing. § 55. Van *gemalen*, eigenlijk *verzamen*, en dus huwen, trouwen; doch thands alleen in het M. gebruikelijk,

lijk. en in 't V. *gemalin.* Cats zei nog *Gemaal* in het vrouwelijke. Zie, by voorbeeld, zijnen *Zelfſtrijd.* Zoo ook Jan Vos, II D. 283. En zoo gebruikte ook oudtijds het Hoogduitsch zijn *Ehgemahl.* De voorſylbe *ge* in dit woord is het Latijnſche *co.* — Zie § 88. *Gemaal* is eigenlijk *Medeverzamer*, welk *verzamen* byzonderlijk toegepast werd op de Huwlijksgemeenſchap of byligging. Vergelijk Aanteek. *c.* Men zei ook *gemaelijc* of *gemaelick* voor te ſamen of gezamendlijk.

GEMAAUW, O. § 51.

GEMACHT. Oudtijds *virilitas*, 't geen ook in oude wetten eenvoudig *de macht* genoemd wordt. O. door het Gebruik. Zie de Aanmerking in § 35.

GEMAK, O. § 51, van *makken* (waarvan *makker*), dat is, *vlijën*, *voegen*, van het thema *ma*, zacht, week, waarvan *mollis* (Latijn), en ons *mak* (dat is, *ma-ig*), tam; 't oude *maer*, of *moor*, of *moer*, *merg*, *murruw* of *murf* enz. Ook de *maag*, als ſpijsverteerende (*ſubigens alimenta*), en *malen* voor zoo verr' het brijzelen is.

GEMAN, woord van vriendelijkheid by onze Ouden, M. 't Is *medeman*, en dus *makker.* § 55.

GEMBER. V. als ſpecery, M. als wortel, of, gelijk men in dit gewas eigenaartig zegt, *klaauw.* Van 't Franſche *gingembre*, juist het Latijnſche *zinziber* in de ouder Franſche uitſpraak, verkort. Zie Maerl. III. Deel in de Aanteek.

GEMEEN, O. als adjectivum, § 41; en ook door toepasſing van het woord *volk*, § 57. Het woord heeft zijn oorſprong in 't werkwoord *meien* d. i. mengen, en hiervan is *mein*, onzuiver, valsch, waarvan *meineed.* De oude Gerichtsformulen willen dat een eed zij *reine en niet meine;* anders *reine en onmeine.* Een Oud Duitſche formel zegt: *der eydt ſey* REIN, *und* NICHT GEMEIN, in den zelfden zin. Hiervan beteekent *gemeen* tevens *ſlecht*, en

en dat meer dan één' toebehoort, als zijnde (om het dus te noemen) van gemengden eigendom.

GEMEENEBEST, O. als 't adjectief *best*, fubftantivè gebruikt. § 41, 39.

GEMEENTE, V. § 33. § 95. Zie ook Aanteek. *hhh*.

GEMEETE, oud woord, en het zelfde als *made* voor land, (zie op dit woord.) ook even zoo V. § 33, 96.

GEMET, het zelfde woord als *gemate* of *gemete* en dus V. doch ook in 't Gebruik O. genomen.

GEMETE (niet *gemeete*) *lands*. V. door den uitgang, en eigenlijk *gemate*, van *meten*. V. § 33, 96. Een bepaalde uitgebreidheid lands, dus genoemd.

GEMIS, O. § 51.

GEMISCH voor *mengfel*, nu by ons verouderd, fchoon Huyghens nog *misfchen* voor *mengelen* zegt in zijn Hofwijk.

GEMOED, O. collectivum. § 49. Het is ook eigenlijk een adjectief, van *ge-moeden* gemaakt, en het meervoud is *gemoederen*, niet *gemoeden*, als Vondel en andere fchreven. Eigenlijk is het het zelfde met *geweten*, zoo als *ermoeden* (nu *vermoeden*,) ook eigenlijk *te weten worden* is; fchoon nu een bloot *opmaken* (befluiten of opvatten in 't gemoed) beteekenende. Het Th. *mo*, *moe*, drukt het broeien op iets uit; en zoo, het innig gevoel en dus de ziel en denkens- of overwegenskracht. Hiervan is ook *mozen* of *moezen*, dat men *muizen* uitfpreekt, waarvan 't oude *muzenesfe*. (zie dit woord.) — Hier van ook *moet*, *indruk*, en ook *moeten*, dat is drukken, opgelegd zijn als plicht; en *moeder* als die broedt of broedde, d. i. voortbracht; en *moed* als broeiing, bruifching der ziel. — Zie verdere toepasfing van dit *moed* op *moeder*. Aanteek. *gg*. Want zoodanig wijs en verftandelijk is de grond onzer taal dat zy geeftelijke of zedelijke en fyzifche beteekenis tevens uitdrukt, en den Goddelijken ftempel dus met

met zich draagt. — Doch *met gemoede* voor langzaam, gematigd, zou wel met het Lat. *modus* ſamen mogen hangen, of ook met *commodè* als *met gemak* of langzaam. *Met gemake* ſchreven onze Voorvaders in den zelfden zin.

GEMOET (eigenlijk *gemoete*) van *gemoeten*, dat voor *gemoeting* zijnde, V. is. § 67. Dus zegt men kwalijk *iemand in 't gemoet gaan;* het is, gelijk onze Ouden ſchreven, *in d'gemoete gaan*. Beter zegt men *te gemoet gaan;* ook, *iemand iets te gemoet voeren*, dat is, *tegen werpen*. — Gelijk men iemand zoo wel vriendelijk als onvriendelijk *gemoeten*, of *tegenkomen* kan, is dit *gemoet* ook vatbaar voor de beteekenis van *toeſtemming*. — *In 't gemoet gaan* is echter ingevoerd, en dient den Dichter in zijne verzen. Het is 't zelfde met het Deenſche voorzetſel *mod*, *imod*, tegen, en zekerlijk ware dus *in gemoet*, zonder artykel, wel zoo goed gezegd.

GEMOK van *mokken*, dat eigenlijk niet anders dan *meuken* is, 't geen een weekmaken door geſtadige drukking beteekent. Het is dus, gedurig met de gedachten op eene ware of ingebeelde verongelijking als broeien. O. § 51.

GEMOMPEL, O. § 51.

GEMOR, O. § 51.

GEMS (berggeit). V. door den uitgang, en ook volgens § 57. Zie van dit woord op *kamoes*, of op *chamois*, 't geen (alle drie) het zelfde woord is.

GENADE, V. als 't enkele *nade*. Zie Aanteek. *hhh*, en *ooo*. Onze Ouden gebruikten 't ook van de afhelling der zon tegen de avondſtond. Zoo beteekende 't ook *nederigheid* en *oodmoed*, waarvan Huydecoper op M. Stoke II Deel, bladz. 512—514.

GENANT, eigenlijk oud Hoogduitsch participium van *nennen*, noemen. Het *ge* is hier het Latijnſche *co* (§ 88), en het woord beteekent dus *medegenoemde*, dat is, in goed

goed Neêrduitsch, *naamgenoot*. Het is by ons zelfſtandig en M. ook, van eene Vrouw gebruikt, als Poot doet. Doch de latere ingebeelde netheid heeft in het vrouwelijke de *e* toegevoegd, en zegt dus, *genante*. Poot zei in 't V. *genant*, en te recht. Cats zegt *genan*, voor *makker*. Vondel ſchrijft *genan* zonder de *t*. Dus in zijn Peter en Pauwels:

Toen ſtreden twee genans *en Sijmen won 't van Sijmen.*

In 't voorbygaan zij hier aangemerkt, dat het Engelſche *nameſake* eigenlijk *nameſoc* is, d. i. naamhouder, *tenant du nom*; van het oud Eng. *ſock* (verbum), waarvan nog *ſoccage* voor *tenure of lands*, en *a ſockman* voor *tenant*.

GENENDE, oud woord, dat ook in 't Hoogd. bekend is, en *ſtoutheid* of *moed* beteekent. 't Is eigenlijk een adj. en dus als ſubſtantief. V. § 33.

GENET, O. Men verſtaat er *paard* onder. § 57. 't Is krijgspaard, en van Arabiſchen oorſprong, eerst door Karel den V. uit Tunis meêgebracht, en van daar tot ons en de Franſchen overgekomen. Eigenlijk is het woord جنت (*djunnet*), rusting, toerusting of uitrusting ten oorloge, van جند (*djund*), krijg, leger.

GENET of GENETKAT, ſoort van wezel of van civetkat, 't Spaanſche *gineta*. V. als *kat*, § 39.

GENEUCHTE of GENUCHTE, V. van *genoegen*, het werkwoord. § 33, 95. Men zou echter 't O. kunnen rechtvaardigen. § 49.

GENEVER, beter JENEVER, in overeenkomst met het Latijnſche *Juniperus*, den boom-zelven, waarvan de bezie den naam aan dit geeſtig vocht geeft. M. door toepasſing. Men verſtaat er *drank* by. § 57.

GENIE, 't Franſche *genie* uit het Latijnſche *genius*, en M. § 100. — Het *genie* te zeggen, is louter moffery en domme taalverwoeſting, in mijnen tijd doorgedrongen

ſints

ſints de goede Van Alphen, de Hoogduitſche Aestetica van Riedel, met een aangenomen Hoogduitſchen geest, in vergetelheid van zijn moedertaal, waarin hy te voren zeer goed ſchreef, overbracht, en dus het verderf onzer taal en poëzy voorbereidde. De Duitſchers namen 't O. om dat zy op *vernuft* dachten. Maar hun *vernunft* en ons *vernuft*, ſchoon zeer verſchillend van beteekenis, zijn geen van beide *genie*. Veeleer kunnen wy daar *geest* voor zeggen.

GENOEGEN, O. om dat het een infinitivus is. § 43. Dit woord tot het Griekſche νοῦς t' huis te brengen, kan vreemd ſchijnen. Echter behoort het zoo wel als *genoeg* (ſatis), tot dit Thema, even als *verheugen* tot *huge*, ziel of gemoed, waarvan op *geheugen*.

GENOFFEL, voor nagelbloem. V. als *bloem*. § 57. — Als verbale van *noffelen* ('t zelfde woord met *knoffelen* of *knuffelen*) ſpreekt het van zelfs, O. te zijn. § 51.

GENOOT, M. en V. door toepasſing. § 57. In zich-zelf V. als præteritum van *genieten*. § 36. Dat men *genoote* zegt is verkeerd: de *Echtgenoot* is eigenlijk de vrouw, die 's mans echt geniet. Even zoo als *gade* 't wijfjen of de vrouw is, niet de man. Oudtijds beteekende dit woord *gelijk*; en daarvan *wederpaar*. Men behoeft hier niet de bekende ſamengeſtelden van dit woord, als *keurnoot*, *vennoot*, enz. aan te halen, maar aanmerkelijk is de uitdrukking van *overnoot*, voor *hoogere* in gezag of in waardigheid. — Zoo lees ik in den *Sp. der ſonderen*, III. Boek, cap. 71:

> *Eñ is dan dijn knecht mijn* ouernoot,
> *Soe biſtu ijmmer een heer wel groot*;

waarvoor weinig regels vroeger, *ouerheer*.

Men ziet dat dit woord in de ſamenſtelling zijne eigen beteekenis als verliest, en daar niet veel meer dan het eenvoudige *man* of *vrouw* in te kennen geeft.

Non

Non nimis hæc omnia ad vivum resecanda sunt in Etymologicis.

GENOOTSCHAP, V. § 72, het zij als abstractie (voor consociatio), het zij als *genoot-zelf*, by voorbeeld, voor vrouw. Doch als collectivum O. § 49. Zie § 92. — Het Gebruik vermengt de tweederlei beteekenis, doch is sterkst voor het O.

GENOT, O. als ware 't van een werkwoord *noten*, waarover by eene andere gelegenheid. Dat het V. behoorde, blijkt § 36.

GENST. Zie *brem*. V. als plant, en als het Lat. *genista*. § 57, 100.

GENUCHT en GENUCHTE of GENEUCHTE, V. door de vorming. Zie Aanteek. *ooo*. Het Gebruik neemt het echter ook O. als adjectivum. § 41.

GEOOL, Fransch *geole*, van 't Latijnsche *iaula*. (Scalig. *ad Manil.*) O. — Dat men 't in Vlaamsche Schrijvers voor *flesch* vindt, is als verbastering van *fiool*, *phiala*. Met meer recht noemen zy dus een vogelkooi.

GEPEINS, O. § 51. Dus ook het oude *gepens*, waaruit het verbasterd is, van 't Fransche en Italiaansche *penser* en *pensare* (denken) van 't Latijnsche *pendere*, wegen. — En dus ook het Vlaamsche *gepeis*, dat het zelfde woord is. Even zoo is 't met *deizen* en *deinzen*, *peisteren* en *peinsteren*, *peizen* en *peinzen*, enz.

GEPEUPEL, O. als collectivum. § 49. Van 't Fransche *peuple*, volk.

GEPIEP, O. § 51.

GEPOCH, O. § 51.

GEPOPEL, O. § 51, van *popelen*, frequentativum van *popen*, *poppen*, (ook *poffen*, *pochen*,) dat is, slaan; voornamelijk van het hart.

GEPRAAL, O. § 51. En zoo ook

GEPRAAT, GEPRACH, GEPRONK.

GEPS. Zie *gesp.*

GERAAMTE, O. § 49, collectivum, van *raam*, dat is, ſpanſel, of ſpanning: eigenlijk dat gene waarover iets geſpannen wordt; en zoo, het ſamenſtel der beenderen. Van het Thema *ra-en*, rekken.

GERAAS, O. § 51.

GERADE, toeſtel, collectivè. O. § 49. — Voor een byzonder ſtuk van kleeding ook wel V. als *gerading.* § 67. Zie ook *gereide.*

GERAFEL, GERAMMEL, O. § 51.

GERANIUM, plant, en als zoodanig, V. niet tegenſtaande den uitgang.

GERATEL, O. § 51.

GERECHT, O. § 51. Van *gerechten*, het zelfde als *berechten*, in alle beteekenis of toepasſing.

GEREEDSCHAP, V. § 72; maar als collectivum, O. § 49.

GEREIDE, van ouds zadeltuig, als collectivum, en dus O. § 49. Doch meestal van den zadel-zelven gebruikt, en dus leest men *opten*, *inden*, *uten gereide* klimmen, zitten, vallen, enz. — Vroeger was *gereide* of *gereede* alle toebereidſel of benoodigde. Dus, Roman van Limborch fol. 15:

Tetene vonden wi goet gerede.

En dat gerede beſtond in 't geen er volgt:

Ene tafele met enen witten clede
Vonden wi ghedeet, *eñ* alles ghenouch.

Voor 't overige wordt *gereide* en *gerade* veelal aangemerkt als louter verzachte uitgang van 't verbale op *ing* uitgaande, en aldus V. genomen. Zie § 67.

GEREIKHALS, O. § 51.

GERIEF of GERIJF, O. § 51.

GERIT, O. § 51. Men zou thands *gerid* moeten ſchrijven van het werkwoord *ridden* (dat is *rijden*) waarvan ook *ridder.*

GE-

GEROEP, O. § 51.

GEROFFEL, by onze Grootouders de kruidnagel, van 't Fransche *giroffle* of *girofle* verbasterd, 't geen zelf een verbastering is van 't Lat. *cariophyllum*, maar dat eigenlijk de *foelie* beteekent als zijnde 't Gr. καρυόφυλλον, dat is muskaat-*notenblad*. M. als in 't Fr. § 100.

GEROFFEL als verbale van *roffelen*. O. § 51. Zie *roffel*.

GEROMMEL, O. §. 51.

GERST, zie *garst*.

GERUCHT, O. § 51. Van *ruchten*, frequentativum, het zij van *roepen*, het zij van *rugen*, nog in het Hoogduitsch over, en *roeken* by ons, in den oorsprong *ro-en*, waarvan ook *roeren* is.

GERUISCH, O. § 51.

GERVE, zie *garve*.

GERWE. Zie van dit woord de Aanteek. op het III Deel der Spieg. Histor. van Maerlant. En voeg daarby dat nog in Overijssel de Konsistoriekamers der Kerken *garwekamers* genoemd worden van 't oud gebruik waar zy oudtijds toe dienden. — *Gerwer*, nu in 't Hoogd. *gärber* is Leèrbereider; en *garb* in 't Engelsch, de kleeding. — V. als gerwing. § 18.

Dit *gerwe* staat in verband met het Zweedsche en Deensche *göre*, d. i. doen en maken (facere), en *gerninger* (daden).

GESCHENK, O. § 51.

GESCHICHTE, V. Zie Aanteek. *ooo*.

GESCHIL, O. Van *schillen* (ook *schelen*), § 51. Voor schildering kennen wy 't in 't geheel niet meer.

GESCHOOR, O. § 51. Van *schoren* (anders *schuren*) vegen, wegvegen; en dus *wegvaagsel*.

GESCHREEUW, O. § 51.

GESCHREI, O. § 51.

GESCHRIFT, O. ſchoon *ſchrift* V. is, naar de regel, § 96. De in 't oog vallende reden is dat het een collective beteekenis heeft.

GESCHRIJF, O. § 51.

GESCHUT, O. het zij als verbastering van *geſchiet*, van *ſchieten*, het zij als *geſchot*. § 51, § 33.

GESLACHT, O. § 51, als van *ſlachten* (*ſorteeren* in de bastaartſpraak), van *ſla-ën*, waarvan het een frequentativum is door het præteritum *ſlacht*. (Zie § 96. en Aanteek. *ooo*.) En waarvan ook het adjectivum *ſlag* (dat is, *ſla-ig*) het geen *ſlagen* maakt, waarvan *ik ſloeg*, *geſlagen*. *Slag* en *geſlacht* is in deze toepasſing eigenlijk *ſtempel*, en *geſtempelte*, en van daar is het, dat het *ſoort* beteekent. — Hiervan 't werkw. *ſlachten*, als den ſlag (den ſtempel) dragen, zich *ſtempelen* of onderſcheiden door den aart of 't karakter van iemand, als men zegt: *hy ſlacht zijn Vader*, *hy ſlacht Uylenſpiegel*, *hy ſlacht my*, enz. Dat is: hy vertoont dien door den ſtempel. — Zoo zegt de Graaf van Baren in den Rom. van Limburch, een braven gevangen zonder losgeld ontſlaande:

Ic ſlechte
Den ghenen dien doget verwint.

Het Bergſchotsch zegt nog *ſliochd* voor *geſlacht*, als *ta Sliocht nan Ivor.* ('t Geſlacht van Ivor.)

GESMEEK, O. § 51. En dus

GESNAP, GESNIK, GESNOEF, GESNOR, GESNORK, GESNUIF, enz.

GESP, M. als wortelwoord van het verbum *gespen*, § 28. Voor *gespe*, of (gelijk men in Amſterdam zegt) *gespen*, dat is, *gesping* (§ 67, 99), V. 't Is eigenlijk *de doorn* of *angel des beugels*, *fibula* in 't Latijn. Hiervan ook de *wesp*, Fransch *guêpe*. *Wesp* (veſpa) is *wesp-* of *gespvlieg*. *Gespen*, ook *gispen*, is ſteken. *Gesp* voor den gedoornden beugel is een ſynecdoche. — Doch *geps* of *gepſe* is een

een handvol, en eigenlijk *gaapse*, 't holle van de hand naamlijk. V. § 74 &c.

GESPAN, O. § 51. voor alle verbinding. Van *spannen* in den zin van binden, naar aart van het Fransche *bander*, dat van *band* is, doch spannen beteekent. *Gespan* is niets anders dan verbintenis, en dus het zelfde als *bende*. *Spannen* is *binden*. Men zei dus altijd een gevangene in kluisters *spannen*. Dus van Heelu:

Sijn liede ginghen hare gastē
Die si brachten geuaen,
Ontwapenen, eñ spannen *saen,*

En voorts:

Daer onder wert die graue vonden
Van Gelre, eñ ten selven stonden
Heren Godeuaerde van Brabant
Ghegheuen, diene dede leiden te hant
Daermenne beual sinen mannen,
Dien (d. i. *die hem*) *doe vaste daden spannen.*

En Van Velthem, van onzen Graaf Floris den Vijfde sprekende:

Doe daden sine spannen *saen*
In ijser vaste, sonder waen.
Daer lach hi dus die nacht alsoe.
Snachts quam hem een euvel toe
Dat men dlanceuel noemt,
Daer hi sere af ondercoemt;
Hieraf dreef hi pine soe groet,
Dat men (dat is, *men hem*) ontspien *dor die noet.*

Ontspien is *ontspande*, imperfectum. van ik *span*, gelijk *wiesch* van *ik wasch*, *viel* van *ik val*, enz. Kwalijk verklaart Le Long dit, als naar zijne gewoonte.

Thands is *spannen* niet gebruiklijk dan voor *rekken*, of ergens *aanbinden;* en het naamwoord *gespan*, in den zin van *verbond* of *verbondenen* genomen, heeft tegenwoordig al-

altijd een kwade beteekenis, als, by voorbeeld, in *eed-gespan*.

GESPOOK, O. § 51.

GESPREK, O. § 51.

GESPUIS, O. § 51. Het is eigenlijk *geſpuich* (van *ſpuigen*), dat is, *uitſpouwſel*, en de *ch* is, als in meer woorden, tot *s* geworden.

GEST of GIST, V. Zie *geest*, en voorts onze Aanteek. *ww*. De oorſprong is in *g* als keelletter en ophaling of opwerping der keel (die men oprisping noemt) van het reeds verzwolgene. En het is dus eigenaartig dat men *gisteren* of *gesteren* zegt voor den reeds verſlonden tijd. Even zoo is het met *golf* en *gulp*, en zoo hangt het ſamen met het Latijnſche *gula* en ons *gul*, *gooien*, *geven*, ook met *goor* en *geur*. Ook 't Hoogd. *gaume*. — Hiervan ook het *gustare*, en *γεύεσθαι* (ſmaken). Ook zelfs *judicare*, dat een proeven van recht en waarheid is, en *jus*, eigenlijk 't ſap waar de ſmaak der dingen in is. — Hoe 't *guien* der kinderen en 't *juichen* hiermeê ſamenhangt, loopt in 't oog.

GESTALT, O. verouderd.

GESTALTE, V. van *ſtellen*. § 88.

GESTALTENIS, V. § 94.

GESTARNTE, O. als collectivum. § 49. Zie *geſternte*.

GESTE. 't Franſche *geste*, Lat. *gestus*; thands gebruikt voor gebaar des lichaams, doch oudtijds (wanneer men 't ook *jeste* en *jeeſte* ſchreef,) *daad*, *bedrijf*, en zelfs de Geſchiedenis. V. by ons, door dat men 't Lat. *gesta*, ſchoon meervoudig voor geſchiedenis, zich als een enkelvoud voorſtelde, en tevens met *gestus* verwarde. — Doch dit woord zonder den uitgang in *e* te gebruiken (als ik in dezen laatſten tijd ook al gezien heb) is Ezelachtig; ook kan het by ons op geene beweging van mond of tong

tong ſlaan, maar van 't gantſche lichaam te ſamen, en (des noods) van arm en hand.

GESTEEN, O. § 51.

GESTEENTE, O. om de collective vorm. § 49.

GESTEL, O. § 51. 't Zij het *poſitio* of *compoſitio* is.

GESTELTENIS, V. § 49.

GESTERNTE, by ons aangenomen, doch inderdaad naar 't zich aan laat zien, Hoogduitsch woord, van *ſtern* voor *ſter* of *ſtar*. Wy zouden van *ſtar* of *ſter*, *geſtarte* of *geſterte* maken, als *gedierte*, *gebloemte*, *geboomte*, *geſtoelte* van *dier*, *bloem*, *boom*, en *ſtoel*; en inderdaad komt dat *geſtarte* of *geſterte* ook wel voor. Maar men ſchijnt het verward te hebben met het *geſtarrende* (*cælum ſtellatum* of *ſtellans*, of wellicht *figura ſtellata*.) O. § 49. — Vondel zegt *geſtert* in zijn Noach, bladz. 52.

GESTICHT, O. § 51. Zie over het woord onze Aanteek. *ooo*.

GESTOEI, O. § 51.

GESTOELTE, O. om de collective vorm. § 49.

GESTOMMEL, GESTREEL, GESTROOK, enz. O. § 51.

GESUIS en GEZUIS, van *ſuizen* en *zuizen*, O. § 51.

GETAKEL, toeſtel, desgelijks O.

GETAL, O. § 51, van *talen*, dat is, *ta-elen*, frequentativum van *taën*, trekken, en 't zelfde met *tellen*; waarom men ook een reeks getallen *optrekken*, zoo wel als *optellen*, zegt. Het meervoudige heeft *getallen* en *getalen*. — 't Vroeger Thema des woords beſtaat in de aanſtipping, door de *t* uitgedrukt als in *te*, *tot*, *tegen*, *teeken*, enz.

GETALM, O. § 51. Van *talmen*, dat eigenlijk ſaamgetrokken is uit *talingen* van *taling* als verbale van *talen*, trekken, rekken. Vergelijk *taal* en *getal*.

GETELTE (veronderd), O. als collectivum, van 't zelfde

tellen, als ſtrekken; of als adjectief, of participium van dit werkwoord, en beteekenende *uitgeſpannen*, en in dien zin, *tent*; het geen desgelijks van *tendere* (rekken, uitſpannen) is. § 49, § 41. Men zegt dus nog *een tent ſpannen*.

GETIER, O. § 51.

GETIJ of GETIJDE, O. Het eerſte naar § 51, het laatſte naar § 67; van *tijen* of *tijden*. Zie Aanteek. *c*.

GETIMMER, O. § 51.

GETIMMERTÉ, O. § 49.

GETOET, O. § 51.

GETOKKEL, O. § 51.

GETOMMEL, O. § 51.

GETOUW, O. § 51, van *towen* of *touwen*, dat is *ta-ēn*, trekken.

GETRAP en GETRAPPEL, O. § 51.

GETUIG, van een paard, tuigen.

GETUIGE, M. door toepasſing. § 55. In zich zelfs V. § 67.

GETUIGENIS, V. § 94. Doch zie § 92, 93. Onze Bijbelvertalers zeggen *de Arke* DER *Getuigeniſſe*, maar nemen getuigenis veelál O. in den zin van geſchrift of bewijsſtuk. Echter ſchijnen zy tusſchen beide te dobberen. Beide V. en O. derhalve is aangenomen.

GETUIMEL, O. § 51.

GETUIT, O. § 51.

GEUL, 't Franſche *ge-ole*, (waarvan 't een ſamentrekking, en eigenlijk *ge-hol* is) voor *reool*, *riolet*, of *rivolet* (nu *rivulet*), O. om de vorming met *ge*, doch V. als oud adjectief, waarvoor men nu *gul* (dat is, toevoerend) zegt; of wel; als zijnde 't Italiaanſche *gola*, waarvan ook het Franſche *goulette*, dat is, gracht, ons *greb*. Voor *waterloop* vindt men 't in 't oude Vlaamsch.

GEUR, M. als wortel van *goren*, gisten (§ 28); of liever als

als werker van *cho-en*, wasemen (§ 28), waarvan elders.

GEUREN, meervoudig en verouderd, kwakjens, van 't Latijnsche *garrio* en *gerrae*. V. § 100.

GEUS (bedelaar), M. als 't Fransche *geux*, waar het van gemaakt is, § 100; doch

GEUS, voor een soort van winpelvlag, V. om dat er *vlag* by verstaan wordt. § 57. Deze vlag heet *geus*, om dat zij uit driehoekige lappen bestaat, als een bedelaars gewaad voorstellende; even als men een *bedelaars deken* (*cento*) zegt.

GEUT, zie *goot*, waarvan het een verschillende uitspraak is.

GEVAAR, O. § 51. 't Is eigenlijk alle *bejegening*; van *varen*, gebeuren, ontmoeten, waarvan ook *ervaren*. Maar van *vaar* (vrees) afgeleid, is het een beduchtbare toestand. — *Varen* hangt samen met *waren*, zweven, en dus, in 't onzekere zijn. Van *vaar* (vrees) is *vervaren*, zoo wel als activum of transitivum als als verbum neutrum. In 't eerste geval is het *bevreesd* MAKEN, in het laatste is 't *bevreesd* WORDEN. — Zie *vaar*.

GEVAARDE. 't Zelfde als *medgezel*, van *varen*. M. en V. naar de toepassing. § 55, 57.

GEVAARTE (*moles* in 't Latijn), een groote bouwklomp of natuurlijk lichaam waar men tegen op ziet, O. door de collective vorming. § 49. Het is van *vaar* (vrees). Het is eigenlijk *ontzachlijkheid*.

GEVADER, dat is *Medevader*, gelijk oudtijds de Doopheffer deze betrekking ten aanzien van den doopeling aannam, en ook plach te vervullen. 't Vrouwlijke is niet *Gemoeder* als dit woord wel zou schijnen meê te brengen, maar *Gevaderin*. — Vergelijk *genant*.

GEVAL, O. § 51.

GEVECHT, O. § 51. Zie § 110 en Aanteek. *ooo*.

GEVEL, M. § 28. Het beteekent *spits*, doch is inderdaad het zelfde woord met *gaffel* of *gavel*, (in 't Hoogduitsch

 ga-

gabel, waarvoor het Engelsch *gable* schrijft,) vork beteekenende; het geen uit de oude eenvoudige bouwwijze te verstaan is waarin de spanten in den top over of voorby elkander gaande, een vork maakten, waarin de nokbalk kwam te leggen. In 't algemeen is een *gaffel* hetgeen de Latijnen *cervus* noemden, waarvan *cervos figere* by Virgilius. — In ruimer beteekenis heeft men den naam van *gaffel* (daarna *gevel*) gegeven aan alle gapend uit een loopende latten, balken, lijsten, enz. en van daar, dat het *fastigium* of *frontispies* der Ouden door *gevel* vertaald en uitgedrukt is. Ook in dezen zin werd het voor- en het achterspant van een schuins opgaand dak, en zelfs de geheele voor- en achtergedaante van een huis, met dien naam genoemd. Zie *gaffel*. — 't Arabisch جبل (*gibel*) is Berg. — De samenhang met het Hebr. גבול als *extremitas* is ook op te merken.

GEVEST (aanvatsel of greep van een degen, enz.) O. § 51.

GEVLEI, O. § 51.

GEVOEG, O. § 51.

GEVOEL, O. § 51.

GEVOELEN, O. als infinitivus van *ik gevoel*. § 43.

GEVOGELTE, O. als collectivum. § 49.

GEVOLG, O. § 51.

GEWAAD, O. § 51. Van *waden* of *wa-en*, omvatten. Vergelijk *wang* en *wand*. Of van *wade*, zelfstandig woord, ook *wâte* by onze Ouden, en in alle Duitsche taaltakken. Ook reeds in het Oud IJslandsch lezen wy: *I kolsuartum vodum*, d. i. in koolzwarte kleederen (of veellicht, lappen). — Men merke op, dat dit *wa-en* het zelfde woord is met *va-en*, waaruit *vatten*.

GEWAAI, O. het zij voor het waaien-zelf, het zij voor den boom, zonder den stam genomen. Dus Cats:

Het schijnt aan zijn geway *een lauwerboom te wezen.*

en:

Een

Een boom die wordt verplant, moet, even t' sijner baten,
Een deel van sijn geway *en gulle tacken laten.*

GEWAG, O. § 51. Van *wagen*, als geluid geven.

GEWAS, O. § 51. Van *wassen*, groeien.

GEWAT of GEWAD, voor *ondiepte*, van *waden*, O. § 51.

GEWEEN, O. § 51. Van *weenen*, uit *wee*.

GEWEER, O. 51.

GEWEI, O. § 51. zoo voor de hertshoornen, als voor het ingewand der dieren, welk laatste eigenlijk *ingewei* of *ingeweide* is. De twee woorden hebben niets gemeens. Het eerste is het *gewaai*, dat is, de uitspreiding van takken der hoornen op het hoofd, gelijk het ook van de boomen gezegd wordt, in Cats *Ouderdom*, etc. Het laatste is het *ingewade;* namelijk dat in de *wade*, *wading* of *wam* zit, welke drie benoemingen 't zelfde zijn (zie § 85); zoo als men ook *ingewand* zegt. Zie voorts *wade.* — Hiervan ook 't *ontweien.*

GEWELD, O. § 51. Van *welden* (Hoogduitsch *walten*), vermogen. Het beteekent by onze Ouden eenvoudig *macht;* en *geweldig*, *machtig*, en hangt samen met het Lat. *validus*, *valere*, en ook *velle.* – Vergelijke men echter ook 't aangemerkte op *volmolen.* — De eerste oorsprong des woords ligt echter in *wellen* (waarvan ook *zwellen* als uitzetten is), en *geweld* is dus eigenlijk uitzetting van kracht of vermogen. — Het woord *bald* (later *boud*) hangt hier meê samen, en koomt reeds by Jornandes *de rebus Geticis* voor als toenaam aan den Gothischen Alarik gegeven. — Ons BALD*dadig* is STOUT*dadig.*

GEWELF, O. § 51. Zie *welf.*

GEWEMEL, O. § 51.

GEWEST, O, § 51. Verbasterd van *gevest*, van *vesten*, dat is, *houden.* Het thema is *va-en*, waarvan *vatten*, *vangen*, enz. *Gewest* is dus *grondbevatting.* En even zoo is een *vast* of *vesting*, een omvatting; en in de kleeding,

ding, een *vest*, (het Lat. *veſtis*,) een gewaad, dat is, omvatting. Zie *gewaad.*

GEWETEN (dat is, *medeweten*, *conſcientia*), O. als infinitivus, § 43. Zie Aanteek. *y.*

GEWICHT, O. § 51. Van *wichten*, zwaar zijn; 't geen van *wicht* is, præteritum van *wegen.*

GEWIN, O. § 51.

GEWISSE, V. als zijnde 't verbale, *gewisſing*, § 67; en O. als uit het Hoogduitsch overgenomen woord voor *geweten.*

GEWOEL, O. § 51.

GEWOONTE, V. § 33, 95.

GEWORMTE, O. als collectivum. § 49.

GEWOUD, O. § 51. Van *wouden*, dat is, *wolden*, anders *welden.* Zie *geweld.*

GEWRICHT, O. § 51. Van *wrichten*, dat van *wricht* is, lid, geleding; van *wriën*, *vriën* (waarvan *vrijven*, *wrijven*, *wringen*), draaien.

GEWROCHT, O. § 51. Van *wrochten.* Zie § 96. Vergelijk § 110.

GEZAG, O. § 51. Van *zeggen* (in 't Hoogduitsch *ſagen*) voor *gebieden.*

GEZANG, O. § 51. Van *zangen*, oudtijds gebruiklijk voor *zingen*; waarvan men ook *zanger* zegt.

GEZANT, M. en V. door toepasſing, § 55. Zie Aanteek. *cccc.*

GEZANTSCHAP, V. en O.

GEZEET, eigenlijk *gezete*, O. § 51. Van *zeten* voor zitten, waarvan ook *zetel.* Antonides drukt er de *voegen* van een harnas, waar de ſtukken op malkander zitten, meê uit, en neemt het als collectivum.

GEZEL, M. als wortel van *gezellen*, dat is *mede trekken*, of *mede wonen*; 't zij het van *zelen* (zeulen) 't zij van het Gothiſche 𐌱𐌰𐌻𐌾𐌰𐌽 (*ſaljan*) is. In 't V. *gezellin*, en

niet (als Huydecoper wil) *gezelle*, 't geen even zeer mannelijk is als *gezel*, doch zoo wel als dit, door toepassing een geslacht aannemen kan. Onze Ouden zeiden ook *gezelschap* voor een vrouwelijk *gezel*. Zie *gezelschap*.

GEZELSCHAP, O. als collectief, en in 't algemeen door het Gebruik, schoon anders en eigenlijk V. Zie ook *genootschap*. Zie § 92—94. — Het woord is van *gezel*. Doch in mijnen tijd was ook *zelschap* nog in gebruik, schoon reeds uit de boeken verbannen. Het woord is van *zele*, band, en *gezel* is *gebondene*, en dus synonymum zoo wel van knecht (waarvoor onze Grootouders het ook gebruikten) als van een verbonden leerjonge, en van onderling verbonden personen.

GEZETE of GEZET, als *toe-stel*, en dus *kleeding*. § 51.

GEZETTE verouderend (zoo al niet verouderd) woord, waarvan de Franschen hun *gazette* hebben; beteekende *wet* of *artykel*. V. Zie *courant*. Bredero gebruikt *gezetten* nog voor wetten of instellingen:

— *ô Goôn! gh' hebt recht in u* GESETTEN;
Maer reden ist, dat ghy voldoet uw eyghen WETTEN.

GEZICHT, O. § 51. Van *zichten*, waarvan wederom *zichtigen*, en *bezichtigen*; 't geen van *zicht* is, van *zien*. § 96. Het woord *zien* is eigenlijk *trekken* ('t Hoogd. *tzihen*), by ons *ti-en*, als trekkende (naar 't oude begrip) het oog de voorwerpen aan. — Hiervan zegt men *voorzien* in eene beschikkende beteekenis, als ZIE, *dat gy dat doet*, voor BESCHIK *dat gy 't doet*, en deze kracht van dit woord is in 't Engelsch nog algemeener, waar SEE *him gone* beteekent DOE *hem vertrekken*. Dus is in Southeys Madoc (X zang):

I saw *him there consigned to rest*,

ik DEED hem hier ten grave bestellen. — En in de volstrektste kracht van uitwerking is het dat men Gods *Voorzienigheid* verstaat, en niet in een bloot vooruit zien.

GE-

GEZIN, O. § 51. Van *zinnen*, dat is, bevatten. Zie Aanteek. *cccc.* bladz. 339.

GEZINDE, (als men oudtijds zeide), V. § 33, O. § 41.

GEZINTE, V. § 95.

GEZUCHT, O. § 51. En zoo ook GEZUIP, GEZUIS, GEZWEER, GEZWEL, GEZWETS.

GICHT of JICHT, V. of blootelijk *icht*, als verbale præteriti van een verloren werkwoord, namelijk *i-en*, waarvan het de vorm draagt, en dat met *ijk*, indruk, verwant is. § 36. M. als wortel van *gichten* of *ge-ichten*, pijnigen, waarvan *gichter*, beul. § 28. Zie Aanteek. *x.* — Geheel iets anders is GICHT voor *gift*.

GIDS, V. Niet als een vervrouwelijkt woord van 't Franfche *guide* aan te merken, § 73. *To gide* is ook oud Engelsch voor *geleiden*, en dus Duitsch; en ons *gids* is eigenlijk *gits*, dat is geleiding, doch door toepasfing M. § 55. Dit evengemelde *to gide* is ons oude *giden*, anders *giën*, 't geen *erkennen* en *verklaren*, *belijden*, en zoo ook *geleiden* beteekent; waarvan ook

GIEK, eigenlijk *gi-ig*, dat is, geleider of wegwijzer; zijnde 't dwarshout aan een paal dien men op een driefprong zet; in gelijkenis waarmeê men dus ook een bovenhout van een zeil op een zeilfchuit noemt, en ook 't geen op een fchoorfteen den wind wijst, in welke beteekenis het nu met *gech* verward en tot *gek* verbasterd is. Een *gigag* is hier nog van over, voor *bocht*, of *hoek*, dat mede eigenlijk *gi-ig* is. Voor dwerfchen kop, is dit woord ook *gi-ig*, en dan V. als adjectief. § 33; maar het is M. als er *paal* of *hoek* onder verftaan wordt. § 57.

GIER, M. zoo wel, als *vogel*; als ook als wortel van *gieren* of *geeren*, thands in *begeeren* nog overig, doch dat eigenlijk *grijpen* is. Een *gier* is een *grijpvogel*. Zie echter ook op 't woord *gordijn*, van *gorden*, en den famenhang

hang dezes woords met *gieren*, in 't Oosterſche گیر (*gir*).

GIER, draai, van *gieren* als draaien, desgelijks M. § 28. Hiervan 't Perz. گرد (*gird*) rond, adj. گردون (*gir-dun*) kring, گرداب (*gird-ab*) draaikolk, en گردباد (*girdbad*) wervelwind. Ook is گیر (*gir*) greep.

GIERST, V. § 75—78.

GIF of VERGIF (*venenum*) van *given*, ook *geffen*, dooden, waarvan het verbale en imperatief *geffing* en *geffem* (by Hooft *gef* hem,) als moordkreet voorkomt, gelijk *gof* ook een *ſlag* plach te beteekenen, en by toepasſing een *wond*. Zie voorts *jaap*. — Dat *vergif* O. is verklaart zich door het voorzetſel. § 89. — *Gif* zou M. zijn, doch als ſtof is 't O. § 48.

GIFT, V. als præteritum van *geven*, in den zin van *gave*. § 36, 96. Vergelijk Aanteek. *ooo*. Onze Ouden zeiden ook *gicht*.

GIFT voor *vergift*, waarvan het verkort is, O. als ſtof. § 48; of liever als van het werkwoord *vergiften*, het augment *ge* zich onder de præpoſitie *ver* verbergende. § 89. § 51. — En dus ook *tegengift*. § 59.

GIJP, M. als wortelſylbe van *gijpen*, 't geen het zelfde woord met *wippen* en *hippen* is, doch in verſchillende nuance van beteekenis dan het eene en het andere, en eigenlijk *omſlaan* beduidt. § 28. Men zie voorts Winſchoten. — Kwalijk verwart men 't met *gapen*.

GIJZELAAR, M. GIJZELARES in 't V. van 't Oud-Sax. *gijzel* d. i. pand.

GIL, M. als wortel van *gillen*. § 28. In 't voorbygaan merk ik hier op, dat het præteritum van dit werkwoord is *ik gal*.

GILD of GILDE, O. als zijnde een collectivum, *ge-hilde*, ſamenſcholing, en ook verbond. *Hilde* is affectio, cognatio. Men vindt het reeds onder Karel den Groote van roo-

rooververeenigingen en andere famenfpanningen, en ook van maatfchappyen ter weldadigheid, gebruikt. Ook Godsdienftige vereenigingen droegen dien naam wel. Zie Wagenaar *Amfterd.* IX. 66. — § 49. In zich-zelve is 't V. § 35, 95. — Ons GILDE werd ook wel voor een prachtige maaltijd of feestviering gebruikt, en van daar de *gildeos*, daartoe opzettelijk gemest, en ten pronk omgeleid; en ook, de fpreekwijs, *de gilde fpelen.* Hooft en zijn tijdgenooten zeggen *'t gevederd gild*, *het gefchubde gild*, voor de vogelen en de visfchen. En waarom niet? De vernedering en verdrukking der Gilden onder de ftedelijke Ariftocratien bracht het woord in verachting; maar de geheele onderdrukking en affchaffing heeft het nu wederom tot het oude deftige (en dus Poëtifche) te rug gebracht.

GILE, zeer oud woord, ook *ghile* gefchreven, in 't Fransch *guile*, voor *bedrog*, is geheel verloren. § 67.

GIMME, GOMME, en GUMME (Vrouwe) van 't Oud Frank-duitfche *gumo*, man of mensch, verwant met het Eng°. *woman*, en veellicht ook met Gothifche ϹΗΝϘ, 't Was nog in de XIII Eeuw in Duitschland de eertytel van Maria de H. Moedermaagd. *Maria, fusze* GYMME! — Zoo verouderd dit woord is, hebben wy er nog van overig het half fpottende *begommeke!* dat is *by het vrouwtjen!* 't geen wel van de Westfalingen overgenomen fchijnt.

GIOOL. Zie *geool.*

GIPS of GYPS. Het Latijnfche *gypfus*, foort van kalkaarde, by ons *pleifter.* Gr. γυψος. O. als ftof, § 48.

GIPSIE, of GYPSIE, voor heidin of tooverhex, is Engelsch en V. § 55.

GIRAFFE. 't Franfche woord uit het Spaanfche *girafa*, thands ingedrongen voor 't Kameelpaard als men 't by ons heet doch eigenlijk *kameelpardel.* In beide die talen V. maar by ons naar den algemeenen regel der groote dieren, M. § 57.

GI-

GIRANDOLE, uit het Fransch, doch eigenlijk het Spaansche *girandula*, dat is flingertjen of draaiertjen, van 't Lat. *girare*, Sp. *girar*. Het beteekende oorspronklijk een soort van vuurwerk, en by uitbreiding een flinger van licht, en zoo ook by overgang een geslingerde armblaker, als ons Hollandsch het noemt. V. om den uitgang. § 100.

GIRLANDE, bloemflinger; Neêrduitsch woord, als zijnde 't een oud participium van *girlen* of *gierelen*, frequentativum van *girren* of *gieren*, draaien, in alle talen oorspronklijk en aan alle gemeen. Het Latijn zegt *girare*, het Grieksch γυρόω. — Het Italiaansch schrijft voor dit naamwoord *ghirlanda*, 't Fr. *guirlande*, beide in die talen het woord als uitheemsch doende kennen, dewijl het, van haar *girare*, en *girer* gemaakt zijnde de smeltende *g* hebben moest. — De verwantschap met *wirlen*, *zwieren*, en *zwirlen* loopt in 't oog. V. als oud participium. § 34.

GIS, wortel van *gissen*, M. § 51.

GISP, voor *zweep*, of *zweeproede*, M. maar verouderd. § 28. Zie *kwispel*.

GIST, zie *gest*.

GISTEREN. Adverbium, van het Lat. *hesternus*, O. Zie *heden*. De ware volksuitspraak was in mijn tijd nog *gesteren*, schoon de algemeener schrijfwijze *gisteren* vasthield. Doch zie *gest* of *gist*.

GIT, zwarte agaat- of koraalsoort, en, als *agaat*, waar het uit verbasterd schijnt, O. in het Gebruik. § 48. Oudtijds was het *get* en *agèt*.

GLACIS. Fransch woord in den vestingbouw, voor de helling die den bedekten weg voor den vijand verbergt. De naam is van *glace*, ijs, om dat men 't (als andere wallen aan de buitenzijde) by den winter door ophozen doet bevriezen, om de nadering daarop moeilijker te maken. O. als adjectivum. § 41.

GLANS, V. door den uitgang, doch M. als wortel van *glansen*, of *glanzen*, van *gla-en*, waarvan 't Oud Duitsch ook 't adj. *glander* voor *glanzig* had. § 28. Zie op *glas*.

GLAS, O. als stof. § 48. Ook, als van het Latijnsche *glasfum*, zoo men wil. Doch het is inderdaad een verbale van *gelaten*, *ontlaten*, dat is, smelten, van *laën*, vloeien, afkomstig; waarom men nog ten tijde van Cats en Huygens *gelas* schreef. Eerst op 't laatst zijns levens schreef de eerstgemelde *glas* in ééne sylbe. Intusschen is de *g* in *glas* en *glans* inderdaad en onmiskenbaar bloote samentrekking uit het voorzetsel *ge*, en hangt dus met het thema *la*, *lo* enz. te samen. Even zoo in 't Hoogd. *glast* of *gelast* (glans) en *gelästen*, verbum van *glaën* gemaakt, 't welk een flaauwer of bleeker *glo-en* of *gloeien* is. De oorsprong van 't Hoogduitsche *glast* is dus met *gloeien* en *gloren* van *lo*, *licht*, waarvan ook *lux* en *lumen*, en *gloed* en *gloor*. Vergelijk *laje*. *Glas* of *gles* noemt men ook den *barnsteen* aan die kusten waar hy gegaderd wordt. Zie *Reinbot* vs. 1786 en 1848. — Dat het met *be* en *ver* in honderd woorden even zoo is hebben wy elders getoond. —

GLAVIE, V. Oudtijds by ons gebruikt voor *piek*, gelijk ook 't Fr. *glaive* dit plach te beteekenen, schoon oorspronklijk uit *gladius*, en nu ook alleen voor zwaardlemmer genomen. De uitgang heeft by ons het geslacht bepaald. Aanteek. *ppp*.

GLEE of GLEI, anders *lil* (Fransch *gelee*), O. § 48.

GLEIS, pottenbakkersaarde van 't gleizen (d. i. blinken) dus genoemd. O. als stoffe. V. voor de aarde, als daaronder verstaan. § 48, 74.

GLEUVE (of GLEUF), soort van geool of uitholing en verwant met *golve* en *klove*. Zekerlijk ook met het

Gr.

Gr. *γλύφειν*, en 't *triglyf* in de Bouwkunst. V. zie *kloof*. § 36.

GLIMMER. (Een delfſtof.) Het Lat. *mica*, ook wel *kattenzilver* genoemd. O. als ſtof. § 48.

GLIMP, thands voor een bloot uiterlijken ſchijn of voorgeven gebruikt, maar oorſpronklijk eensbeteekenend met *glans*, gelijk 't in 't Hoogd. ook voor *roem* genomen werd. M. als wortel van *glimpen*, uit *glimmen*, activè genomen, waarin de *p* een gedwongenheid aanduidt, waarvan op *ſtamp*. — 't Werd voorheen ook van alle *glimming* gezegd (als nog by Huygens), doch thands alleen van een gemaakte (*factice*) en valſche glans. M. § 28. In 't oude Hoogduitsch beteekende 't dus ook voeglijkheid, *anſtand*, betaamlijkheid, welſtand. Men merke op dat in alle deze woorden een ſamentrekking plaats heeft van 't voorzetſel *ge*. *Glimmen* is GE*limmen*; *glinſtren*, GE*linſteren*; van 't Th. *li* waarvan *licht*: en even zoo *gloed* en *gloeien*, GE*loed* en GE*loeien*, van 't Th. *lo*. Hiervan beteekent in 't Hoogd. *glimpf* ook zelfs *roem*. *Glimp* (in 't oud Teutonisch *gilumphlich*,) was *betamend*, en *limphit* by Otfrid is *decet*. In 't oud Hoogd. leest men ook *limmen* &c. zonder de *g*. B. v. in den Triſtan vs. 13531. — Zoo ook is *groeien*, GE*roën* van 't Th. *ro*, rijzen; *gram*, GE*ram*, d. i. ſtootende of geſtoten (offenſus), zie *ram*. En zoo meer.

GLINSTER, M. als wortel van *glinſteren*. § 28.

GLINTE en GLINTING. (Heining in een boomgaard, waar men de takken aan bindt.) V. § 34, 67. Het woord is *gelinte* en van *lint* (quod vide), band. Zoo het echter niet *glente*, d. i. *geleente*, van 't aanleenen is, even als 't Hoogduitſche *geländer*.

GLIP (met een bastaardwoord, *gelei*), M. als wortel van *glippen*, doch in 't Gebruik meest *glippe* en V. § 28, 67.

GLIPPER van *glippen*, ontsnappen, en dus overlooper, transfuga, kwalijk verward met *gluiper*. M. § 28.

GLOBE, Fransch woord, van 't Latijnsche *globus*, doch waarvan Aanteek. *eeee*. M. § 100.

GLOED, M. als wortel van *gloeden*. § 28. Zie *glas* en *glimp*.

GLOOI, M. als wortelsylbe van *glooien*; dat is *glijen*, glijden, maar in byzondere toepassing. § 28.

GLOOR, M. als wortel van *gloren*, § 28; doch V. als præteritum van *gliezen*, *ik glies*, *ik gloor*, even als *vries*, *vroor*, enz. § 36. Vergelijk § 107, en wat op *laje* gezegd is.

GLORIE, V. het zij als verbastering van 't Latijnsche *gloria*, het zij als *glory* van *gloren*. § 69.

GLOS, V. als zijnde 't Latijnsche *glosſa*. § 100. Oudtijds werd het ook van een Raadselverklaring gezegd.

GLUIP zou M. zijn, als wortelwoord van 't verbum *gluipen*; doch men zegt TER *gluip* ten blijk van 't V., even als *ter ſluik*. 't Was oudtijds *gloepe* en beteekent eigen *betrapping*, *verſchalking* of *verrasſing*. Eigenlijk is het *gloop*, præteritum van *glippen*. § 36.

GLUIPER, M. van *gluipen*, dat is, *geluipen*, van *lo-en*, welk *lo-en* 't frequentativum *loeren* maakt, d. i. *lo-e-ren*. 't Voorzetsel *ge* heeft hier de kracht van *be*, als zei men *beluipen*, *beloeren*, en *gluiper* is dus *verſpieder*; maar ook wel is 't een verbastering van *gelooper*, weglooper of overlooper. Niet zoo wel heeft men 't ook verward met *gelubber*, van *lubben*, ontmannen. § 28.

GLUUR, als wortelsylbe van *gluren* (*gluieren* zei men eertijds), 't zelfde als *geloeren*, 't welk van *lo-en* is, waarvan in de Letter *l*. M. § 28.

GOD, M. door toepasſing, als met alle Geestelijke wezens. § 55. — Van de valsche Goden zegt men in 't Vr. *Godin* en *Godes*, doch welke twee benamingen niet verward

moe-

moeten worden. *Godin* behoort aan de hoogere, maar Godes is van lager rang. — *Afgod* heeft in het Vrouwel. *afgodes; afgodin* is minder goed, om dat het voorzetſel de Goddelijkheid tegenſpreekt. — Het onderſcheid hangt aan den aart der twee uitgangen, waarvan *in* meer eigen- en innigheid heeft, *es* meer ontleend en adjectivaal is. Zie § 79 en Aanteek. *ccc.* Kwalijk zegt men *Goddelijk* en *Goddeloos* daar het woord geen tweede *d* toelaat; ook niet minder verkeerdelijk *Godelijk* en *Godeloos.* Men zegt beter *Godlijk* en *Godloos.*

GODENDOM, collectivum, O. § 49.

GODSDIENST, V. § 39.

GODSPENNING, penning of geldſtuk by 't ſluiten van een koop of huur om Godswil aan de armen gegeven, (*arrha*). Als *penning*, M. Onze Ouden zeiden in hun Hoogerduitsch *haftgeld*, van *haften*, d. i. *hechten*, verbinden.

GODSVRUCHT of GODVRUCHT, V. § 39, zijnde *vrucht* (alhier *vrees*), V. als præteritum. § 96.

GOED, O. als adjectief. § 41. 't Meervoudige heeft *goederen.* 't Is eigenlijk ſamengetrokken uit *ge-odet* van *ode*, bezitting, en dus in zijn grondbeteekenis, *verrijkt.* 't Geen ons niet met iets nuts of dienſtigs verrijkt, is geen *goed.*

GOF. Verouderd woord. Zie op *jaap.* M. Doch ook V. als præteritum. § 36, waarmeê men vergelijke wat op *gif* gezegd is.

GOGEL. Kap, Lat. *cucullus*, M. In oude Bijbelvertalingen voor *neêrhangende kap of hoed;* b. v. by Ezechiel. XXIII, 15.

GOLF, V. als adjectief, zijnde dan eigenlijk *golving;* doch M. als wortelwoord van *golven*, dat is, *gulpen*, gieten. Het Gebruik houdt het V. voor *zeebaar* of *waterbaar.* Voor *inham* is het M. aannemelijker. § 33, 28. 't Thema

is *go*, *co*, holte, (uitdrukking van de keel;) waarmeê instemt het Fransche *goffre*, nu *gouffre* geschreven, dat eigenlijk *diepte* is. Ook in 't Hebr. is גל (*gal*) een *zee-golf*, en גלל, *gewenteld*. Zie de *Taalk. Aanmerk.* van F. Burman L. C.

GOLGOTHA, niet slechts als *gebergte* maar ook als enkele berg altijd O. door het gebruik.

GOM, V. schoon het een stof beteekent, en van 't Latijnsche *gummi* is, dat het O. geslacht heeft. Het is, dat het uit het Fransch (van *la gomme*) overgenomen is. § 100. — Als men *den gom* zegt, is het het *gommen*, de daad van het verbum *gommen*, dat *met gom strijken* beteekent. – Cats echter gebruikt het O. en zegt:

Hier baet *geen machtig gom.*

GOMP (verouderd) voor draaikolk. M. § 28. 't Is omgrijping, en inderdaad het zelfde woord met het oude *goom*, *gome*, of *goem*, voor *acht* of *zorg op*, of *over* iets. Van de *p* ter versterking van de letter *m*, zie *stamp.*

Doch de belachlijke scheldnaam van *Modde van Gompen* is de Vlaamsche uitspraak van *Matjen van Kampen* uit het oude vertelsel, een soort van Vrouwlijke *Margites*, waarmeê de beschaafder Vlamingen de Overijsselsche en ook de Hollandsche botheid en plompheid (zoo 't heeten moest) afschilderden.

GONDE, (kram of wervelhaak van een deur of draaivenster,) V. 't Is schijnbaar verbasterd uit *gehang*. (Hoogd. *gehenke.*) — De verwisseling van *nd* en *ng* is niet zeldzaam.

GONDEL, voor *schapha* of boot genomen, V. als zijnde 't Italiaansche *gondola*, verkleining van *gonda*, § 100. Maar

GONDEL voor grendel, M. als dit. § 28.

GONST (*ge-onst*) van *onnen.* Zie *gunst.*

GOOI, M. als wortel van 't werkwoord *gooien*, Friesch *gijen*, het geen eigenlijk *ge-ooien*, *ge-ijen*, is, waarvan 't Amsterdamsche *hijen*, paal inwerpen of instampen door mid-

middel van een blok. § 28. Vergelijk *gicht*. Echter mag de wortel van *gooien*, wel in *go* liggen, waarvan 't Engelfche *to go*, ons *gaan*, en dus als een horizontaal uit de hand WERPEN te kennen geven, terwijl *fmijten* daartegen een *tegen den grond werpen* is, als by wegen van *neder* of *tegen den grond* SLAAN. — *Den gooi van iets hebben*, zegt Hooft, doch kwalijk. Zie *hooi*.

GOOI voor een landftreek in Holland, O. om dat er *land* onder verftaan wordt: want eigenlijk zegt men *'t Gooiland*, even als 't Amftelland, 't Rhijnland, enz. — Dit *gooi* is een bloot dialektverfchil van *hei* of *heide*, en niet dan in deze benaming gebruiklijk.

GOOILAND, O. § 39. Ook wanneer men by afkorting *het Gooi* zegt.

GOOR, als wortel van 't werkwoord *goren*. M. § 28. Zie *geur*. Doch voor etterachtig bloed, O. als ftof. § 48. — Ook voor *cruor* in 't algemeen. — Doch ook

GOOR, voor een plaats, O. Waarvan zie *gorze*. — Oudtijds was 't woord gebruiklijk voor flijk of modder.

GOOT, V. als zijnde præteritum van *gieten*. § 36.

GORDE, voor ribbe van een fchip. V. § 67.

GORDEL, M. van het werkwoord *gorden*. § 28. In 't O. lezen wy 't Jez. V, 29. Zie *gaarde en gier*. Het Engelsch zegt voor dit *gorden*, *to gird*, van het A—S. **ʒẏꞃðan** (*gyrdan*), en zoo het Perzisch *gird* (گرد) voor *rond*; en dus ook *gird-ab* (گرداب), eigenlijk draai-water, voor *draaikolk*; *girdbad* (گردباد), eigenlijk draai- of wervelwind; en *gerdun* (گردون) voor een *kring*. 't Laatfte woord zekerlijk met *dan* (دان), vat, fchede, omvatting, verwant. Dat dit alles, zoo wel als 't Lat. *circus* en zijn diminutivum *circulus*, ons *cirkel*, met ons *gieren*, 't Latijnfche *girare* famenhangt, ftraalt in 't oog. GIR, met de lange of fcherpe *i* (گير) beteekent daar ook altijd *greep* of *grijpend*. — Onze Ouden

(door verwarring van de *o* en *a*) zeiden wel *gaarde* voor *gordel.* Dus leest men dat Hendrik van Limburch zijn' vijand zulk een ſtoot toebracht,

Dat hi dargaerde *eñ al*
Brac, eñ hi gaf enen val
Saen op die erde neder. fol. 28 r.

Dargaerde is *de arcgorde*, d. i. den zadelband of zadelriem. Van dit *arc* is het Franſche *arçon*, van *arc*, boog. — Dit *gorden* hangt voorts (met *gaderen* en met *garen*, enz.) aan het zelfde Thema *ca* en *co*, waarvan § 88 en Aanteek. *y*.

Doch het zal niet ongepast zijn, hier aan te merken, dat het werkwoord *gorden* ook voor ONT*gorden* plach gebruikt te worden en dus in dezen zin ook weêr met voorzetſels gekoppeld. Even zoo als men *ſchillen*, *doppen*, *bolſteren*, *villen*, enz. voor *ontſchillen*, *ontdoppen*; *ontbolſteren*, *ontvellen* zegt. In dezen verſtande was *gorden* het *zonam virgineam ſolvere* en verkrachten, en *begorden*, bezwangeren. Dus zegt by Breêro (in Roderik en Alfonſus) de Prinſes:

Op die voorwaerde heeft Alfonſus my begord;

en Vondel in zijn vers aan den Rhijn:

De Donau, uw afkeerig broeder,
Nam Ooſtwaert op, zijn ſnellen loop;
Gy Noordwaert, toen een zelfde moeder,
Begort van regen, ijs, en ſneeuw,
U baerde voor zoo menige eeuw.

Poëzy I Deel, bladz. 338.

Ik voeg hier nog by, dat het werkwoord *gord* in het Vlaamsch nog voor een riem ter omgording gebruikt wordt.

GORDIJN, V. als eigenlijk *gording*, van *gorden.* § 34. (Dus in 't Latijn ook *cortina*). Doch het wordt ook O. gebruikt om de diminutive terminatie. § 83.

GORGEL, M. het zij als wortel van *gorgelen*, het zij als ver-

verbale van *gorgen*, 't primitief daarvan; waarvan ook 't Fransche *gorge*. § 28. Eigenlijk echter beteekent het woord slechts *rand*, en is met het Lat. *margo* en *ora* verwant.

GORGERIJN was nog by de vorming van ons Gemeenebest, wat men vroeger *halsberg* noemde, en van 't Fransche *gorge* (keel) genoemd. M. als naar § 100 en 57.

GORS, GORZE, GORZING, V. door de vorming. § 74, 80, 34. Het woord is vervrouwlijkt van *goor*, dat in het gebruik O. is, en beteekent een lage met gras begroeide plaats. Voorheen was *goor*, slijk, en van daar beteekende 't alle vuil, en veellicht is *gorze* en *gorzing* te verstaan als aanslibbing. — Het kan desgelijks, als oorspronklijk een met *gras* zijnde (even gelijk *gort* met *grut*, *terden* met *treden*, en meer zulke) aangemerkt worden.

GORT, V. als *plant* of *veldvrucht*, en door den uitgang, die een præteritum toont, *ge-ort*, d. i. *gerold*, *gerond*. Zie *erwt*. § 36. Men noemt dus de *garst* die onder de molen doorgegaan is, *geparelde garst*.

GOTELING, wat uit ijzer gegoten (niet gesmeed) is, als een stuk geschuts, ketel en dergelijk. M.

GOUD, IJslandsch *gull*. A—S. ᵹolδ (*gold*). O. gelijk alle metalen, als stof. § 48. — Dit woord *goud* was ook by onze Ouden gebruiklijk in den algemeenen zin van *vergelding*, en dan V. als zijnde 't præteritum van *gelden*, dat *betalen* was. Men zei naamlijk, *ik geld*, *ik gold* en *goud*, even als men *sold* en *zoud*, en *ik zol* en *zou* zei. — Dus: by voorbeeld, Van Heelu, in den *slach van Woeronct*:

Die jeeste is van rechter scout
Sculdich enen riddere stout,
Deze gout. —

Dat is: *De Geschiedenis is uit rechte schuldigheid* (van

plichtswege) *een' flouten ridder deze* vergelding *verplicht.* Namelijk, van zijn lof te melden.

GOUDGELID, of beter *glid*, ook voorheen wel *glede.* 't Lithargyrium, glasachtig voortbrengfel van 't gesmolten lood. O. als ftof. § 48.

GOUDSBLOEM, V. als bloem. § 39. — De Franfche naam *foucy*, is 't Lat. *folfequium* tot *folcy* verbasterd, als Junius op heeft gemerkt, en beteekent dus geen goudsbloem maar *zonnebloem*, hierom ook *heliotropium* genoemd.

GOVER, een kap, hoed, fluier, of ander hoofddekfel; eigenlijk het Engelfche *cover.* M. als wortelfylbe van 't verbum *to cover.* § 28. Doch

GOVERT of GOVAART, nomen appellativum, niet te verwarren met den eigen naam, uit *Godevaart* faamgetrokken, is eigenlijk *gaauwaart*, d. i. fchalk, loosaart, en werd inzonderheid genomen voor een fatfoenlijke verleider van meisjens. Van waar ook het oude dansliedtjen van *den Govaart*, nog in mijne kindsheid bekend, en deze verleiding voorftellende. M. § 28.

GOZEN, zie op *gans.*

GRAAD, M. van het Latijnfche *gradus.* § 100.

GRAAF, voor *fchop*, M. als wortel van *graven.* § 28.

GRAAF of GRAVE, eerampt, waardigheid, of tytel, M. door toepasfing. § 55. Het woord fchijnt oorfpronkelijk *graue* (*graauwe*), dat is, oudfte of oude, in den zin van *rechter.*

GRAAFSCHAP, O. als collectivum. § 49. V. als waardigheid, en naar den aart van het woord. § 72.

GRAAN, O. Veellicht, als wordende daar *gewas* onder verftaan. § 57. Anders ook, als zijnde altijd een collectivum § 49. *Een graan* laat zich niet zeggen, maar men zegt een *grein.* — Eindelijk ook als uit het Latijn genomen, dat *granum* zegt. § 100. Zie *grein.* — Niette-

temin is het woord inderdaad Duitsch, en van *gro-en*, waardoor het uitſpruitſel beteekent; en hiervan ook *ſpruit* en *ſpriet*, als by Maerlant III Deel, bladz. 266:

Als hem begoste uit te gane
Van ſinen baerde *deerſte* GRANE.

In het Hoogd. drukt het de ſprieten der korenairen uit, en zoo beteekent het dan ook *knevel* (*mouſtache*). Het Franſche *mouſtache* is *mond-* of *mouth*-ſtakkel. 't Ital. zegt *muſtacchi* in 't meervoud.

GRAAT, eigenlijk *gerate*, doch in allen geval, door het Gebruik V. § 33. Vergelijk *raat*.

GRAAUW, voor *gemeen volk*, O. als collectivum. § 49. De benaming is van de kleur der kleeding van 't gemeen genomen die een vaal zwart plach te zijn. 't Engelsch *mob* wil men in tegendeel dat van '*t mobile vulgus* ontleend zij. Dus *Roger North*.

GRAAUW, wortel van *graauwen*, als verſtoord toeſpreken. M. § 28.

GRAAUWT noemden onze Voorvaders wat de Engelſchen *aleſpice* noemen, d. i. ſtof of gruis van ſpeceryen, en inzonderheid kruidnagelknoppen, waar men het warme bier (even als in Engeland) meê aanzettede. V. door den uitgang als *graauwte*, maar O. in het Gebruik als *grut* en *gruis*.

GRABBEL, M. als wortel van *grabbelen*. § 28.

GRACHT, V. præteritum van *graven*. Zie Aanteek. *ooo*. § 96.

GRAF, O. Het ſchijnt wel dat men dit woord als een collectivum genomen heeft; en veellicht ook is het niet van *graven*, maar van *raven*, grijpen, en dus *geraaf*, dat is, verzameling, of bevatting, by één brenging.

GRAFT, zie *gracht*. V. als præteritum. § 36, 96.

GRAMSCHAP, V. § 72.

GRANAAT of GRENAAT, V. door toepasſing, als *vrucht*. § 57.

§ 57. En dus ook M. wanneer men er *appel* onder verstaat. Het woord is van *granum*, *grein*, als korrel, en beteekent *gekorrelde* of *korrelvrucht*. Sommigen meenden echter dat deze naam van 't gloeiend rood ontleend was, wordende door *gran* de *Kermes* verstaan, in 't Latijn der middeleeuwen, en zoo ook in 't Spaansch en Ital. *grana* genoemd, en in 't Oud Fransch *graingne*. Hiervan leest men by Gottfried von Strassburg en andere oude Duitschers *roter danne gran*, even als *gelwer danne safran*, en dergelijke. Vergelijk *grein*.

GRANAAT of GRENAAT, als *steen*, M. § 57; als *stof*, O. § 48.

GRANAAT of GRENAAT, als *handbombe*, V. om dat er dit woord (*bombe*) onder verstaan wordt. § 57.

GRANIET (soort van steen) O. § 48.

GRAP, M. § 28. Zie van dit woord mijne *Taal- en Dichtkundige Verscheidenheden*, II. Deel. 't Is eigenlijk *greep*, en 't Fransche *grape*; doch in verstandelijken zin, en wel, uit scherts en by verrassing.

GRAS, O. Zeker, om dat het als een algemeene groei- of voedingstof begrepen werd, of, meer bepaald, van *ra-en*, uitschieten, waarvan op *rag*. § 48. Of wel, als *ge-ras*, van *razen*, 't Fransche *raser*, scheren, maaien. § 51.

GRAVE voor *graving*, 't Hoogduitsche *grabe*, V. Dus in *loopgrave*, enz.

GRAVEEL, O. door het Gebruik, om den uitgang, als alzulke uitheemsche woorden. § 100. 't Beteekent eigenlijk zand- en steengruis, maar wordt by ons alleenlijk in aanduiding van den steen in de pisblaas gebruikt.

GREB, GREBBE, V. Zie *kreb*, en vergelijk *eb*; doch als mortel van *grebben*, van *graven* (in 't Hoogduitsch *graben*), M. § 28. Men zei ook voordezen *grob*.

GREBBEL, M. door den uitgang. § 28. Doch ook wel V. gebruikt naar § 57.

GREEP,

GREEP, M. als wortel van *greepen* (nu *grijpen*); doch V. als præteritum van *grijpen*. § 28, 36. Zie § 103 en 108. Doch raadplege men ook het aangemerkte op *reep* en *rijp*.

GREIN (korn of korrel), 't Franſche *grain*, uit het Latijnſche *granum*, O. als dit laatſte. Ook als *gewicht*. § 49, 57. Desgelijks ook als *ſtof* (pulvis). Oudtijds echter ook V. als 't Franſche *graine*. § 100. Voor *graan*, als uitſpruitſel, werd het nog wel in 't begin der 17e eeuw gebruikt, als b. v. in 't Geuzen Liedeboek:

Graef Maurits reyn,
Dat edel greyn
Van Keyſerlycken bloede.

In het hooger Duitsch is *gran* inzonderheid 't hair van knevel of baard. Maar

GREIN (nu verouderd) was *lief*, *vriend*, *geliefde*, van *greien*, lief zijn; van 't Franſche *gré*, dat verwant en wellicht afkomſtig is met en van 't Latijnſche *gratus*. Het juiſte tegengeſtelde derhalve van een *grijn*. Door toepasſing, M. § 55. — Vergelijk *grijn*.

GREIN voor geweven ſtoffe, als zoodanig, O. Het beteekent eigenlijk hairen ſtof, even als *kamelot*. Zie Aanteek. *cccc*. bladz. 353.

GREIN werd ook voor uitgeloopen bloed (*cruor*) by onze Ouden, en dan als dit O. gebruikt. Dus in Walewein, f. 54 v.

Hi hadde ene wonde int ghevechte
Die ſere bloede *ſonder miden*,
Eñ dat gras in corten tiden
Wart gheuaerwet uan den greine.

Zie ook *granaat*. Wellicht heeft *ſchrijnen* (beter *ſchreinen*), bloedige ſchaving van den huid, hier verband meê.

GRENAAT, zie *granaat*.

GRENDEL, M. § 28. van *gerenden*, ſluiten, verwant met

met *ring*. De oorfprong is in *re*, (ftreek), waarvan *re-en*, voortgaan, ftrijken, waarvan *reënd*, ftrijkend, en dus *gereën*, *ge-re-ënd*; en ook *re-ing*, *ring*.

GRENS, V. § 73. Van het evengemelde *re-en*, *gere-en*, fluiten of bepalen; fchoon het Gebruik dit veelal M. houdt als wortel van *grenzen*, verbum neutrum. § 28.

GRIEF. Als wortelfylbe van *grieven*, M. — Men neemt het echter veelal O. als adjectief, gelijk *grief* in het Fransch is. § 28, 41.

GRIEL, nog by Cats voorkomende, werd in den zin van een worp in 't wilde gebruikt, en zoo zei men *grielen* als werkwoord. Hiervan ook *grielgeld*, dat men by plechtigheden onder 't volk wierp. M. door den uitgang. § 28. *In den griel werpen* was voorheen eene aangenomen fpreekwijze. Zie ook *gris*.

GRIENT, aangewonnen land; V. als zijnde eigenlijk *griente*. § 33, 96. Van denzelfden wortel *ge-ro* met *groeien* en *groen*.

GRIET, M. als *visch*. § 57.

GRIF of GRIFFEL, fchrijf- of graveerftift, M. van *griffen*. § 28. Het wordt echter V. gebruikt, gelijk het primitief *griffe*, voor *griffing* genomen. § 67. en in dit geflacht nam men het oudtijds voor *ent* in de boomgaardery. Zie 57.

GRIFFIE, 't fchrijfkantoor van een Gerechts- of ander Hof van openbaar gezag. V. In 't oud flecht Latijn, waaruit het is voortgevloeid, *graphia*. — Dit woord niet te verwarren met *grifjen*, als in de Amfterdamfche uitfpraak van dit diminutief veelal gefchiedt.

GRIFFOEN, ook GRIFFIOEN, M.. als *vogel*, en dit, tegen de algemeene regel van den uitgang *oen*, waarvan op *fatfoen*. § 57. — 't Is het Lat. Gr. *gryphus*, doch Oostersch, en van 't Perz. گرفتن (*griftan*), dat ons grijpen is, in 't Hoogd. *greiffen*.

GRIFT,

GRIFT, V. als zijnde *grifte.* § 33, 96.

GRIJN, M. als wortelſylbe van *grijnen*, dat is, het zelfde als *grimmen*, grim zien. § 28. Ook als ſcheldwoord; doch zie *grein*, dat geheel iets anders is. Men moet ook dit *grijn* niet verwarren met het verouderde *grijn* of *grien* dat van *grijen* of *grien* is ſaamgetrokken, en bezorgen, behartigen is, en door Cats *greien* geſchreven wordt, als hy zegt:

Die een oud huis heeft te GREIEN,

d. i. te bezorgen, daar 't bewind over te hebben en 't te onderhouden. Vergelijk *grein.*

GRIJNS, momaanzicht, V. § 73.

GRIJNS echter, dat niet zeer gebruikelijk is, als wortel van *grijnzen*, M. § 28.

GRIL, M. het zij als wortel van *grillen*, dat is, *gerillen*, anders *rillen*, het zij, by verlies van de ware accentuatie, als verbale van *geeren* of *gieren*, draaien, en dus eigenlijk *gérel.* § 28.

GRIM, M. als wortel van *grimmen;* doch als *gri-ing*, dat is, *krijting*, het zij van *pijn* of *toorne*, V. § 85. Oudtijds beteekende *het grimmen* eigenlijk *buikpijn* by ons.

GRIMAS, of beter, GRIMATS, M. 't Is het Italiaanſche *grimaccio.* § 100. Zie *agio.*

GRIND, M. als wortel van *grinden*, dat is, *malen;* § 28. Echter is *grind* ſaamgetrokken van *gegrind*, of wel van *gerind*, en als zoodanig, O. § 51. De oorſprong is in *rind* (bast of bolſter), *gerinden* beteekent *ontrinden*, dat is, ontbolſtren; gelijk *ſchillen* en *doppen*, ontſchillen en ontdoppen, en al dergelijke.

GRINTE, van *grienen*, 't zelfde met *grinden* of wel 't primitivum daarvan, *rinnen.* V. door den uitgang. § 33, 95.

GRIS of GRITS, V. als de uitgang meêbrengt. § 74. Van *gri-en*, Thema van *grijpen.* Doch M. als wortel

van

van *gritsen.* § 28. Hiermeê is ook verbonden 't oude *gries*, voor 't geen te grabbelen geworpen werd, als suiker b. v. by huwelijken, klein geld of penningen by inhuldiging van Vorsten; en de oude uitroep *aan de gries*, voor *aan 't grabbelen of grijpen!* (eigenlijker: *aan 't gestrooide!*) — Doch men zei ook *gries* voor ons *gruis*. Zoo is ook *kiesch* en *kuisch* eigenlijk 't zelfde woord, en dus hangt *brieschen* aan *bruischen*, *rieken* aan *ruiken*, en is *kieken* en *kuiken* het zelfde woord.

GROEF of GROEVE, V. als præteritum van *graven.* § 36.

GROEI, M. als wortel van *groeien.* § 28. 't Woord is eigenlijk *geroeien*, d. i. *roeden* (spruiten) uitschieten, of *geroën*, waarvan *groot*, als participium præteritum.

GROEN, O. als adjectief. § 41. Eigenlijk *geroeën* of *geroën*, waarvan *groot* (dat *geroët* is), uitgeschoten.

GROENTE, V. § 33, 96.

GROEP, V. Eigenlijk *greup*, dat is, *greep*, maar thands uit het Fransch *grouppe* overgenomen, dat van 't Italiaansche *groppa* is, waarvan wy 't geslacht volgen. § 100. Zie voorts *greep.*

GROES of GROEZE, vervrouwlijkt woord van *groe-en*, dat is, *groeien*, en dus V. § 73.

GROET, M. als wortel van *groeten.* § 28.

GROETE, als *groeting*, V. § 67.

GROL, M. § 28. Het zij in den zin van een *fabeltjen* (waarin het oudtijds en oorspronklijk een spookhistorie beteekende), het zij in dien van *afkeer* of *verbittering*, 't is het zelfde als *grouwel*, *gro-el* tot eene sylbe saamgetrokken, en met *grommen* verwant, dat van *groing* saamgetrokken is, onomatopoioumenon, niet te verwarren met het hier volgende

GROM, GROME of GROOM (ingewand), O. als stof. § 48. Het woord is van *gro-en*, d. i. *geroën*, rijzen, waar-

waarvan ook *groeien*, waarom het oudtijds ook alle lijfsvrucht (geboren en ongeboren kinderen) beteekende, en nog inzonderheid op de vischkuit past. In de Noordfche Talen is het *rom*, als ware 't ons *room*, waarvan de Franfchen misfchien *lait de poisfon* zeggen, zoo dit niet eigenlijker *laite* en *laitance*, van 't Latijnfche *lactes* is, dat wel met λάγνης verwant fchijnt. Doch dat ook ons *gro-en* wederom van *ro-en* is, waarvan *room* en *ronnen*, dit ziet ieder. Het is dus het zelfde wat Job zegt (X, 10): „Gy hebt my als *melk* gegoten, en als een kaas doen *ronnen*." Heerlijk is de Oofterfche wijsheid, die alom in onze taal befloten ligt. — Maar

GROM als wortelfylbe van *grommen*, M. § 28.

GROND, M. Door het overoud en volftandig gebruik; offchoon tegen den grond der zake, want het woord is *gro-end*. § 98.

GRONDEL en

GRONDELING, vischnaam; en dus M. door toepasfing. § 57. In zich-zelf zijn beide woorden als adjectiven aan te merken, waarby *visch* verftaan wordt.

GROOM. Zie *grom*.

GROOT voor *oude Vrouw*, als verkort van *Grootmoeder*, V. § 55. De gewone benaming waarmeê men nog in de helft der 17e eeuw elke Burgerlijke Vrouw van aanzien begroette was *Grootjen*. Dus zei men *Grootjen Bikker*, *Grootjen Pancras* tegen de Vrouwen der Burgemeefters in Amfterdam. Dit *Grootjen* was van hooger eerbied niet flechts dan *moêr* gelijk de gewone tijtel in lager ftaat van getrouwde vrouwen was, maar ook dan *vrouw*. — *Juffrouw* was toen nog aan den Adelftand verknocht, en begon flechts wat algemeener te worden. *Mevrouw* kwam eerst na Willem den III. op, en was nog in mijn vroegen kindertijd een zeer uitftekende tijtel. — Als ftuk gelds (nu blootelijk geldswaarde), M. Zie *gulden*.

GROOTTE, V. § 33, 95.

GROS, O. als meer vreemde woorden; doch veellicht als collectief, zoo het al geen Hollandsch en *ge-ros*, *gerofe*, dat is, *ſtapel*, geſtapel, en dus van *ro-en*, rijzen, is. § 49, 51. De verwisſeling of verandering van V. en O. ontmoet men veelvuldig, en wy hebben er de oorzaak van opgemerkt. § 26.

GROS, voor benaming van geldſtuk, M. als *penning* enz. (Zie *penning*.) § 57.

GROS, voor uitgift van een Geſchrift, in tegenſtelling van het opſtel of de *minute*. O. als adj. of V. als 't Lat. *grosſa*, waaronder *ſcriptura* verſtaan wordt. § 41, 57.

GROS voor de bepaalde hoeveelheid van twaalf dozijnen. O. als *tal*. § 57.

GROT, V. als in 't Fransch; doch 't is zuiver Neêrduitsch van oorſprong, en van *graven*, uitholen; en niet van 't Grieksch-Latijnſche *crypta*, als ſommigen wilden, hoezeer κρύπτη wel van gelijken oorſprong en vorming mag zijn. § 35.

GROUWEL of GRUWEL, M. § 28. Van *grouwen*, doch het geen eigenlijk *ge-rouwen* is.

GRUB, GROB, GROBBE, V. als zijnde ſlechts eene andere uitſpraak van *groef* of *groeve*. § 36.

GRUIS, O. § 51. Saamgetrokken van *ge-ruis*, van *ru*, waarmeê ook 't Latijnſche *rudis*, *rudera*, *ruina*, 't Franſche *ruïne*, ons *ruuw* enz. verwant is. Zie *grut*, en vergelijk ook *gris*.

GRUIT of GRUITE. 't Kroos in ſloten en kreken. — Een ander woord is 't wanneer het voor *grutte* gezegd wordt. — Als *kroos* is 't van *groeien*; als *grutte* van 't *gruien* waar *gruizel* van is. — In beide gevallen is het echter V. doch ook, collectivè genomen wordende, O. § 95, 49.

GRUIZEL, M. van *gruizelen*, als wortel; of van *gruizen*, als verbale § 28.

GRUT,

GRUT, O. § 51. Het woord is *gerut*, van het evengemelde *ru*, door *ru-en*, breken. Hiervan

GRUTTE (garst), V. § 33. De overeenkomst met het Griekſche *κριθὴ* is kennelijk.

GRUWEL, zie *grouwel.* Doch

GRUWEL voor *grutten-* of *garſtenwater*, van *grutte*, is als eigenlijk adj. V. doch door de vorm of den uitgang M. § 28, maar ook O. als een ſtof of vocht, dat tot algemeen vehikel der dranken voor zieken plach te dienen. § 48. In 't Oud Engelsch werd het algemeen voor *potage* gebruikt.

GUDS of GUTS, als vervrouwelijkt woord van *giet*, wortel van *gieten*, V. § 74. Doch, als wortel van *gudſen*, onomatopoioumenon, M. § 28.

GUICH, verouderd; meest in diminutivo gebruikt, als by Cats:

Hy ſchoot haer guychens toe —

M. als wortelſylbe van het ſtraks te melden *guichen*, in den zin van ſpotten. § 28.

GUICH of GUIG (keel, of eigenlijk dat gedeelte der keel, dat dit geluid maakt), V. als adjectivum *gui-ig.* § 33. Van *gui*, thema van dartelheid; waarvan ons *guichen*, dartelen, ſpelen, het Italiaanſche *giga*, het Franſche *guigue*, en het Engelſche *jig* dat een dans is. Ook behoort hiertoe het Hoogduitsch *geige* voor ſpeeltuig. Ook der Franſchen *gigue* voor *geig* of *vedel*, en hun oud *juglere*, of *jugleur*, ſpeler. Dus:

Je ſuis *juglere* de vièle,
Je ſais de muſe et de frestèle,
Et de harpe et de chiphonie,
De la gigue de l'armonie,
Et el ſaltère et en la rote.

Alle ſpeeltuigen, waarvan *muſe* de zakpijp, *freſtèle* 't Pansfluitjen is, en de *Chiphonie* (anders *ſifoine*,) 't zij een

tambourin met een ſnaar beſpannen, waar men de trilling deels met den vinger, deels met den adem in verwekte, 't zij een lange trommel, dwars voor het lijf gedragen en welke men aan beide zijden ſloeg. De overige zijn ſnaartuigen. *Rote* koomt ook in 't Oud Hoogd. voor, als b. v. in den *Tristan und Iſolde*. By ons zei men *krote*. Vergelijk de *Muis- en Kikvorschkr.*

Ik voeg hier een Engelsch uittrekſel by van den aanvang der vijftiende eeuw, gelijke opnoeming van ſpeeltuigen behelzende:

Ffor there were Rotys of Almayne,
And eke of Arragon and Spayne: —
And inſtrumentys that did excelle,
Many moo than I kan telle.
Harpys, Fythales, and eke Rotys,
Well according to her notys,
Lutys, Ribibles, and Geternes,
More for eſtatys than tavernes:
Orgayns, Cytolis, Monacordys. —
There were Trumpes and Trumpettes,
Lowde Shallmys and Doucettes.

Dat *fythals* ons *vedel*, *lût* ons *luit*, *ribible* ons *rijfel*, *cytol* (anders *ſitole*, als by Chaucher,) een ſoort van harp is, die men in 't Latijn *ſambuca* noemde, en *orgayn* een *orgel*, zal men licht begrijpen, hoop ik. De *geterne*, ook *gitorne* is de oude *guitar* die een zwaar geluid had. *Shallme* is ons *ſchalmei*, en *Doucette* de oude doedelfluit. *Le ſaltère* is *pſalterium*.

Ook het woord *jouer*, zoo wel als *jeu* voor ſpel, is hiermeê verwant, even als *jugler*, *gugler*, met ons *juichen* en *guichelen*. Het Thema ligt altijd in dat *guich*, dat, meer met het verhemelte uitgeſproken, *juich* is. Ook behoort ons *verguizen* hiertoe als beſpotten, zijnde eigenlijk *verguichen*. Vergelijk *gek*.

GUICH voor *huig*. Zie *huig* of *huich*.

GUIL. Oud flecht of druilig paard. M. § 28. Men noemde 't beter *gaul* (de vroeger fpelling), 't geen ook het Franfche zoo wel als 't Hoogd. woord is, en niets anders dan een verbastering van ons *vaal* is, d. i. verkleurd van ouderdom.

GUILLEMETS. Fransch woord, niet dan in 't meervoudige gebruikt, en in die taal M. § 100. — Men weet, dat hierdoor verftaan worden de teekens voor aan de regels geplaatst, waar de woordelijke rede van iemand wordt uitgedrukt in het geen men noemt *oratione directa*; hoewel zy ook wel in eenig ander geval tot vestiging van byzondere aandacht op iets, gebruikt worden. Thands beftaat dit teeken in een herhaalde *comma* („): oudtijds werd het ook wel als een dubbeld fchuin ftreepjen (de comma der Duitfche taal, //), gevormd: doch eigenlijk en oorfpronklijk was het een gebroken dwarsftreepjen, niet ongelijk aan het aangenomen teeken van den Waterman, doch enkel, en niet, als in die beduidenis, dubbel (~~~). Men noemde 't uit hoofde dier gedaante een *welletjen*, dat is *golfjen*, of *baartjen*, en het Franfche *guillemets* is niets anders dan een verbastering van dit *welletjens*. Men heeft zich ook, dien naam overeenkomftig, met de dubbele commaas niets anders voorgefteld dan golfjens af te beelden („„). Die de oude drukken en handfchriften behandeld heeft, heeft dit als ik kunnen opmerken.

GUIT, M. door toepasfing. § 55. In het gebruik neemt men 't eigenlijk van beide geflachten. Het woord, als verbasterd van *goot*, beteekent het zelfde als een *vuilig* of *vuilijk*; doch voorheen was 't een vrolijke grappenmaker, van het verb. *guiten*, het zelfde als *juiten*, vrolijk zijn, dartelen.

GUITAR of GUITARRE. Even zulk eene verbastering

 van

van het Gr. *κιθαρα*, als ons *cyther* van het daaruit verlatijnschte *cythara*, en V. als dit. § 100, alhoewel men 't niet onaartig kon afleiden uit het Italiaansche *guizzare* (uit te spreken als *guitzar*), van 't af- en aanhuppelen van 't *plettro* (het pennetjen waar men de snaren meê tikte).

GULDEN, M. door vermenging met het verloren *gualdone* van 't Spaansche *gualdo*, geel. § 100. Zie ook *agio*. — En uit gelijkheid met dit woord is alle stuk gelds M. gebruikt. Zie ook *penning*.

GULLE (kleine kabiljaauw), M. als *visch*. § 57.

GULLETJEN niet te min, als diminutivum, O. § 45. *Gul* is oudtijds een draaikolk, maar als *verslindend*, even gelijk *schlund* in het Hoogd. dat ook *keel* is, en het is met 't Lat. *gula* verwant. Ook is daarvan *gulzig* voor *vratig*, en zoo is de *kabiljaauw* een verslinder. Ook *gulp* is hiervan als *zwelging*. Vergelijk *juul*, waarmede 't wel eens vermengd is. Doch zie van deze benaming op *kabiljaauw*.

GULP, het zelfde woord als *golf*, V. als oorspronkelijk adjectief; en M. als wortel van *gulpen*, dat is, *gulp uitschieten*. § 33, 28. — Oudtijds echter beteekende dit *gulpen*, inzwelgen.

GUNST of GONST, V. Zie § 75 en volgende, en Aanteek. *ww*. Zie ook *jonst*. Dat het van *onnen* is, toont ook Kero, by wien *anst* ons *gunst* is.

'T Woord GUNST, heeft thands een mengsel van afdaling in zijne beteekenis, en wordt niet zonder erkentenis van meerderheid in een gever, begunstiger, of vergunner genomen. 't Versjen van Hooft zou dus eene stuitende aanmatiging behelzen, waar hy zegt:

In de bladen van een roosje,
Vindt gy, ó mijn zoetste Troosje,
Kleene gift; waar zy zoo groot
Als de GUNST*, te klein een doosje*
Waar de gantsche wereldskloot.

Doch

Doch *gunst* is hier de toegenegenheid van 't hart des gevers.

GUTTEGOM, als ſapverfſtof, anders *gom gutte*. V. als *gom*.

H.

HAAG of HAGE, V. Het is het zelfde woord met *hegge* of *heg*, en inderdaad een verkort verbale, of een adjectivum, en dus, hoe men 't neme, zeer zeker V. Vergelijk § 110.

Dat men van de Oud-hollandſche Graaflijke Verblijf- en Hofplaats *den Haag* zegt, is door de *n* paragogicon, als in vele woorden, en die zich daarin te beter gehandhaafd heeft, om dat men het woord als een eigen naam gebruikte, waarin men aan geene beteekenis van het woord denkt. De gewoonte doet dit aanhouden, ſchoon men die *n* paragogicon thands geheel verwerpt; en men zegt *den Haag* even volſtandig als men *onze lieven heer* zegt, waarin men zich even weinig aan de horting der *e* en *h* gewennen kan, maar de *n* in de uitſpraak behoudt. Het was een groot onverſtand, die *n*, waar de welluidendheid haar vorderde, af te ſchaffen, door 't welk onze Taal niet weinig geleden heeft; maar daar men toch niet ſpreken kan gelijk men ſchrijft, en niet meer wil ſchrijven gelijk men ſpreekt en ſpreken moet, waarom dan ook niet *de Haag* geſchreven, en de oude uitſpraak behouden? ingevalle, namelijk, de kortheid vereiſcht dat men dus ſpreke. Want den naam dus te verminken, waar men *'s Gravenhage* behoort te zeggen, is te dom, om er een oogenblik by ſtil te ſtaan. — Van *'s Hage* en *'s Bosch* behoeven wy hier niet te gewagen; men zie het woord *Bosch*.

HAAI, M. als *visch*, en ook als wortel van *haaien*, bijten, nog gebruiklijk in den zin van iemand afbijten, en verwant met *houwen* en *happen*, voor bijten. Het hangt met *happen* te famen, als *fnaaien* met *fnappen*, en *fnoeien* met *fnoepen*. § 28, 57.

HAAK, V. als *ha-ig*, en dus adjectivum. Ook als *eg* of *aak* (hoek). § 33. Men heeft het M. gebruikt, door 't bedrieglijke van de *n paragogicon*, in 't artykel. Zie Aant. *x*. Als wortel van *haken*, is *haak* echter M. § 28.

HAAK was voorheen ook een fchietgeweer, waarvan men nog *dubbelhaken* kent, en even zoo *halfhaken* plach te hebben. Zy werden genoemd naar den eenvoudigen *haak* (geen fpring of veêrhaak nog,) waarmeê zy overgehaald werden, en de Franfchen noemden ze *trebuchet*, dat is *trekbusfe*, met verkleinenden uitgang. Men zei ook by ons, *haakbus* en dit was de eigenlijke naam. M. doch beter V. als *bus*.

HAAL, M. 't zij als wortel van *halen*, trekken, 't zij als verbale van *ha-en*. § 28.

HAAL, voor *heugel*, M. als verbale van *ha-en*, haken, of van *hangen*, om dat er de ketel of de pot aan hangt. Zie echter ook *heugel*.

HAAM, O. naar 't gemeen Gebruik, als *tuig*, dat er onder verftaan wordt; doch als *haing*, haking, omvatting, V. en als wortel van *hamen*, klemmen, M. Zie § 84, 85. — *Verhaemt* was oudtijds *beklemd* of ook *ingefpannen*.

HAAN, M. als *vogel*, en wel, alleen mannelijke vogel, waarom het ook voor het mannetjen van alle vogelfoort gebruikt wordt. Het woord echter is eigenlijk het pronomen *hy* (nog *han* in het Deensch en Zweedsch), en men moest een *haanhoen*, een *haanpatrijs*, een *haanmosch* zeggen, even als de Engelfchen *a he-cat* en *fhe-cat*, en *a he-* en *a fhe-fervant* en dergelijke zeggen. Zoo zegt de Deen ook *Hankat* en *Hunkat*, en zoo ook, by voorbeeld,

beeld, *Hun-bjorn* voor beerin; doch dit alleen ten aanzien der dieren. By onze Ouden was even zoo een *hy* en een *ſoe* (dat is, *zy*), een uitdrukking van de kunne der dieren. Veelvuldig koomt dit voor by Maerlant, en vooral in zijn *beſtiaris*. *Haan* en *hen* drukken dus geen vogelſoort uit, maar onderſtellen die. Ook is het even zoo een Deenſche uitdrukking: *en han eller hun*; d. i. *een hy of een zy*. — Gelijkerwijs noemden onze Voorvaders een *mees* als 't een mannetjen was, een *hyken*; en als 't een wijfjen was, een *ſuetken*, van *hy* en *ſoe*, d. i. *hy* en *zy*. Een *ſoe* voor een wijfjen was vooral algemeen; en hoe zeer ons *zog* of *zeuge* voor wijfjen van een varken, hiermeê ſamenhange of niet, behoort elders t' huis. De ſoortnaam is *kob* of *kop*, waarvan in het oude Liedtjen: *de kob zal leggen*, en de naam *koppe* in Reintjen de Vos. Het Thema is *co*, (waarvan ook 't Franſche *coq*), van 't geluid, dat men *kokelen* of *kakelen* noemt. — Ook de *haan* van een torenſpits als windwijzer, waarvoor de Romeinen *Triton* zeiden, M. § 55, 57.

Men vraagt, waarom men den *Haan* op de Kerktorens zet. Het is als aanmaners tot berouw, 't geen een voeglijk emblema of aanduidſel eener Christenkerk is, genomen van 't uitwerkſel van den hanenkraai op Petrus. — De Turken zetten er hun halve maan op, als overblijfſel van hunne maandienst voor Mahomets tijd, waarvan by de Joden ook nog eenig overblijfſel is.

HAAN (ſpringveder) naar den vogel genoemd, en dus als deze, M. — Doch veelal zegt men door misbruik *haan*, waar het woord eigenlijk *haal* is. Zoo is 't met den *haan* van een *ſnaphaan*. Men noemde dien oudtijds *ſpringhaal* (ook *ſpringel*), dat is, *ſpringtrek*. *Spring* is *veer* (resſort). Toen men dit *ſpringhaal* met *ſprinkhaan* verwarde, zei men ſpoedig *haan* alleen. Zie Kiliaan op *ſprinck-hael*.

HAARD, M. als zijnde *brand*, en zoo verwant met *ardere*; en dus ook in het gebruik. Zie Aanteek. *bbbb* op bladz. 358. Als *heerde*, dat het zelfde woord is, zou het V. zijn. Zie ook *harst* en de Aanteek. *x*.

HAARDSTEDE, V. als *ſtede*. § 39.

HAAS, V. als de uitgang meêbrengt. § 73. Doch eigenlijk is het het wijfjen (als het Franſche *haſe* of *aze* nog bepaaldelijk beteekent) van de *haas*, of de algemeene naam voor het ſoort. Zie over dit woord *de Brosſes*, *Mechaniſme des langues*. Het mannelijke is *haar*, Engelsch *hare*; doch men zei ook *haasſer*, eigenlijk *hazer*, gelijk men *doffer* van *dove*, *gander* van *gans* of *gand*, en *kater* van *kat* zegt. Collectivè zegt men *haas* zonder artykel, even als *visch*, enz. en ook met het artykel gebruikt de Jager het woord O. Of het Engelſche *hare* gemeenſchap heeft met de *ge*HAIRD*heid* van 't dier, zou men bedenkelijk kunnen vinden als men by Plinius leest: *animalium villoſisſimum lepus*; zoo dit echter niet *velocisſimum* zijn moest. Doch ik hou het woord voor afkomſtig van 't oude *haën*, waarvan *haast*, en *hasch* of *hasch op*, 't geen men ook *haas op* zegt, en dat het Latijnſche *apage* uitdrukt, en (in eene kinderlijke vervorming, *happa!*) met ons *weg!* overeenſtemt. Waartoe ook 't Franſche *chasſer* behoort. — De *Haas*-ſpier wordt dus als loopſpier, van *hazen*, als loopen, genoemd.

HAASE of HASSE, *kuit*, als loopſpier by uitſtek; eigenlijk 't zelfde woord als *haas*, en dus V. Veellicht echter is 't het oud Hoogduitſche *hahſe* of *hachſe* van *hak*.

HAAST, V. § 95. Zie *haas*.

HAAT, M. als wortel van *haten*. § 28. Als primitief van dit werkwoord zou het V. zijn, doch het is als zoodanig vergeten. Zie § 107, 108. Zonderling mag het in den eerſten opſlag ſchijnen, dat *haken* (begeeren en vasthouden) en *haten* van 't zelfde Thema *ha* zijn; doch het

eene

eene *ha* is inademend en dus trekkend, en het andere uitademend, en derhalve afstootend.

HABYT. Het Latijnsche *habitus* by onze Ouden, en dus, zoo voor hebbelijkheid of inborst als voor kleeding gebruikt. O. om de participiale vorm, als ware *gehebd*. § 45.

HACH (*gevaar* of *kans*), waarvan *hachlijk*, M. § 28. Zie *hagel*. Doch *hachte* (*mora*), waarmeê het wel verward plach te worden, is V. § 94. Maar *Hach noch wach is*, *ha noch wee zeggen*, dat is, noch blijdschap noch droefheid toonen.

HACHT, zie *hecht*. — Men gebruikt van *hacht* thands niet meer dan den diminutief, *een hachtjen*. *Hacht* beteekent oorspronklijk een *snede* en van daar een *moot visch*. 't Woord is door den uitgang, V. § 96. — Wanneer men zegt: *Hy is een hachtjen*, zoo gebruikt men 't woord in den zin van een *snoek*, als die zijn medegeslacht opvreet. Het is dus of men zei: *'t is een menschenvretertjen*.

HAF. Deensch woord *zee* beteekenende; doch by ons niet gebruiklijk dan voor de zee in een boezem van Pommeren enz. Ook het Hoogd. zei van ouds *habe* voor *zee*. Dus Heinr. v. Fribergs vs. 1563:

— *Da er nu stiez abe*
Und hin für uf der wilden habe.

D. i. Als hy nu afstak (van den wal) en heenvoer op de woeste zee. 't Woord is V. en niet te verwarren met *häft*. § 57. De oorsprong is met *effen* en *even* uit *e*, en 't is dus, even als 't Lat. *æquor*, *vlak*. Men zei ook wel *haft* collectivè. In 't algemeen werd het ook wel voor *watervak* of *meer* genomen even als *see* by de Duitschers.

HAFT, V. als de uitgang aanwijst. § 33, 96. Maar men zegt *het haft* collectivè. § 49. 't Woord is eigenlijk *hafvlieg*, dat is watervlieg of watermug.

HA-

HAGE, V. Zie *haag*.

HAGEDIS, V. verbasterd van *hage-* of *haagdasse*, *dekse*, of *dachse*, in 't Hoogduitsch *eidechse*, dat uit *haindachse* verbasterd is. § 73. In Twente, verneem ik, noemt men het dier ook *averdasse* en *averdesse*, het geen nagenoeg het zelfde in beteekening is: want *aver* is daar bosch of liever busfel, ftruik, kreupelhout; gelijk de *averbeze* aldaar, elders *boschbezie* genoemd. Vergelijk *aver*.

HAGEDOCHTE was by onze Schrijvers van de 13e en 14e eeuw een fpelonk. Doch inderdaad was 't eene bloote verbastering van 't Latijnfche *aquaeductus*. Die vervallen waterleidingen of liever de verfpreide holen of bogen daarvan dienden vluchtelingen en hermieten tot fchuil- en verblijfplaatfen, en van daar ging dat verdorven woord over tot de beteekenis van elk hol of kluis. — Kiliaan brengt ook *aghetucht* als een Sax.-Sic. woord by, voor *cloaca*, riool, gebruikt. Het is klaar dat dit *awe-* of *agetocht* is, van *awe*, water, en *togen*, trekken, en 't Lat. *aqua* (*agua*) en *ducere* is niet anders dan deze zelfde oudduitfche grondwoorden, in Latijnfche uitgang- en uitfpraakvervorming. — V. als *tocht*.

HAGEDOORN, V. § 39. Zie *doorn*.

HAGEL, M. § 28. Van *hagen* of *haggen*, treffen, verwant met *hakken*, waarvan ook *hach* en *hachlijk*.

HAIR, O. niet flechts collectivè genomen, maar ook als ftof. § 48. En zelfs gebruikt men 't dus van een enkel *hair* (pilus). Het woord is van 't Thema *ha*, haken, houden, en trekken. — Van de fpreekwijze *'t hair van den hond*, zie op *hond*.

HAK, M. als wortel van *hakken*. § 28.

HAK voor *hiel*, desgelijks, als zijnde 't zelfde woord. De *hak* is eigenlijk de inhakking van een klomp of houten fchoe, waardoor de hiel dan van den bol of plant van den voet afgefcheiden wordt; zoo dat de hiel eigenlijk ach-

achter den hak zit. Omgekeerd, zegt men *'t hieltjen* van een ham voor den *hak*, dat is, 't geen men er af plach te hakken, als tot de kluifjens of voeten van een dier behoorende. Van *hak* is het Vr. *hakſe* (Hoogd. *hahſe*) voor hiel, en eigenlijk van de paarden gezegd. *Auf die hahſen* zegt het oude H. D., gelijk wy *op de hakken zitten.*

HAKKEBORD (een ſnarentuig) even zoo als

HAKKEBORD (een keukengereedſchap) O. als bord. § 39. Het eerſte ſchijnt na dit laatſte genoemd om de uiterlijke gedaante.

Het *hakkebord* onzer voorvaderen was het *tympanon* der middeleeuwen.

HAKKENEI, V. uit het Italiaansch en Fransch overgenomen, maar door dezen uit het Hollandsch, koomt in beteekenis overéén met ons *tel* of *pasrijder*. Het woord is in zijne oorſpronkelijkheid

HAKKENY, met de Y, van *hakkenen*, dat is, met de hakken (in plaats van 't geheele been, of liever, met ſtijf geſpannen hakken) loopen, waaruit dat *kleppen* in tegenſtelling van *draven*, ontſtaat, waarvan men ook *klepper* voor 't paard zegt. Dit *hakkenen* is het *amble* der Franſchen, 't geen zy *entre le pas et le trot* noemen. § 69.

HAL, het houdende of vaste van het anders weeke ſpoor, O. § 41. 't Is het adjectief *hal*, 't harde en klinkende van den harden grond uitdrukkende.

HAL of HALLE, gebouw. Een woord van ouds in alle vermaagſchapte talen bekend, en verwant met *zaal*. In beteekenis *verblijf*, *woning*, waarvan op *zaal*. Doch in *vleesch-* en *vischhal*, zou het van *houden* afgeleid kunnen worden, als ware 't de plaats waar men *waren te koop of in voorraad gereed* HOUDT. Hoe het zij, het is en was altijd en overal V. § 67. — En zoo is dan ook de *vauxhal* V. welke dus naar den gene die haar eerst invoerde ge-

genoemd is. § 39. — Intusſchen is de overeenkomst met het Gr. αὐλὴ (voorhof of voorportaal) en αὐλὼν (ons *hol*) opmerklijk, en zekerlijk van het geluid af te leiden. Vergelijk *hol*, en Valckenaers opmerking op αὐλέω enz. in zijne Schol. op Lucas Euangelie, cap. VII. — *Hallen* (verwant met *ſchallen*,) is van den klank of galm in hooge ſteenen gebouwen.

HALFTER (door een wonderlijke verwarring verbasterd van *halter* en *halſter*, dat is, toom of toomgeſtel, toomtuig), M. als *halter*. § 28. Men zegt ook *holſter* in het ſaamgeſtelde *holſterkap*. Zie *halſter*.

HALM, M. als deze uitgang, en 't Latijnſche *calamus*, dat het zelfde woord is, aanduiden, § 84 en 100; ſchoon het echter veellicht oorſpronklijk *haling*, dat is, trekking, ſcheut, of misſchien ook wel *holling*, zijn mag.

HALS, V. als zijnde *halſe*, *halze*, vrouwelijke uitgang van den wortel van *hallen*, *hou-en*. § 73. *haus* of *hauſe* zei men van ouds in 't Schotsch, en zoo *hauſt bana* voor nekbeen, *a ſair hauſe* voor een zeere keel. Zie Aanteek. *x*. Daar men echter het Scheepswoord *halzen* heeft, kan men 't, als wortel van dit werkwoord, M. nemen. § 28. By de Bijbelvertalers leest men (Jeſ. LII, 2) *uws hals*, en niets is gemeener by elk, dan *den hals*. Voor *onnoozele* gebruikt men 't ontwijfelbaar alleen M. En, op een V. toegepast wordende, neemt men 't in diminutivo. Zie § 51. Voor de keel genomen, zou het van *hallen* (geluid geven) zijn kunnen, en zoo zegt men in 't Deensch *give hals* voor *een ſchreeuw geven*, gelijk wy zeggen *een keel opzetten*. Tuinman begrijpt dat *hals* van *collum* is. — Waarom ſchreven zulke lieden? — Doch Cats zal het ons zeggen: Om dat ieder geſtrand ſchip tot een baken in zee ſtrekt.

HALSBERG. Naar de tegenwoordige bepaalde beteekenis van *hals*, ijzeren halskraag, maar naar 't oud gebruik, waar-

waarin *hals* ook het geheele lichaam beteekende, 't pantser. M. als zijnde *berg* de wortelsylbe van *bergen* voor bewaren. § 28, 39. Vergelijk voorts het aangemerkte op *kreeft*.

HALSTER, V. als vrouwelijke uitgang van *hal*, hou, wortel van *hallen*, en zelf van *ha-en*, *hou-en*, gemaakt. § 28.

HALTE, V. door den uitgang, § 33, 95.

HALVE, V, als eigenlijk adjectief. § 33. Het is 't zelfde als *helfte*, in de oude en eerste beteekenis van *zijde*. Hierom is ons *behalven* in 't Engelsch, *beside*. In het Hoogd. van den H. Georg leest men van den Heiland:

Er ist hymmelsippe vaterhalb,
Muterhalb *von der erden hie*.

D. i. Hy is van hemelsche afkomst (van) *Vaders zijde*, (en van) *Moeders* zijde van de aarde alhier, vs. 3833 en volg. En even zoo vs. 4442 en volgg. mede van den Heiland:

Die bucher han ich nicht gelesen
Da es in het,
Das he eyn prophet,
Were, muterhalb *us Israhele;*

Dat is, *van Moeders zijde* uit Israël. — Kwalijk leest men in de Uitgave: *Da ich en het*. De zin eischt: *daar het in heet*, dat is *gemeld wordt*.

Op gelijke wijze onze Nederlandsche Roman van Limborch:

Sonderlinghe was da' gheprijst
Die maghet van Limborch ende ghewijst (d. i. met
Eñ seiden al openbare den vinger aangewezen.)
Datsi emmer comen ware
Van goeden halve, *na haren sin*.

Emmer is *zekerlijk*, ons *immers;* en *na haren sin* is na hunne meening of verstand. Doch *mijnent halve* is *mijnent hal-*

halfe, *mijnent wege*, dat is, my te hulpe, te gemoete, ten bate, en geheel iets anders dan *van mijne zijde*. Naamlijk, *mijnen*, *uwen*, *onzen*, enz. is in die fpreekwijze *my*, *uw*, *ons*, in dativo.

Dat *ik* en *my*, en zoo ook de overigè pronomina fubftantiva, geene andere naamvallen hebben, maar die van het aan elk verwant zijnde pronomen posfesfivum ontleenen, heb ik meer aangemerkt, inzonderheid mede in mijne Aanteekeningen op Huygens, waarby men ook de verklaring van de posfesfiven *mijn*, enz. in het II. D. der Nieuwe T. en D. Verfcheidenh. mag raadplegen, bl. 35 en volgg. — Hiervan gaat *mijnen* voor den dativus van *ik*, en zoo met de overigen.

HAM, V. Het is *ha-ing*, dat is, *hou-ing*, dat gene waar men het beest by houdt of vat; als zeide men greep. § 85. Het is inderdaad het zelfde woord met het Italiaanfche *gamba* en Franfche *jambe* (Lat. *crus*). Ook met het Franfche *hanche* verwant, 't geen zy nu voor *heup* gebruiken, en dat kennelijk *de hang* van het been is, van hangen.

HAM voor *hang*, door de verwisfeling van *ng* in *m*, die in onze taal zeer algemeen is, en waarvan in mijne Nieuwe T. en D. Verfcheidenheden, IV. Deel, zie op *hang*.

HAM voor plaatsbenoeming. Zie *heim*.

HAMEI, V. Eigenlijk *hamede* of *haam-eide*, van *hamen*, *hemmen*, fluiten, bepalen. Waarvan 't Engelfche *hem* voor *Loom*. § 69.

HAMEL, M. § 28, om de kunne, zoo 't woord Duitsch en niet bloot Arabisch is, الحمل, § 51, 57. Zie ook § 133. Het beteekent *ram*, fchoon thands niet dan voor een gefneden ram geldende.

HAMER, M. § 28. Zie § 84. 't Woord is eigenlijk niet anders dan *ham*, als knots of dikke ftok genomen, en koomt met het Fr. *masfue* overeen. Ook waren de ftrijd-

ſtrijdhamers oorſpronklijk niet anders, tot men er een bijl en ſpitſe punt by voegde. Zie van den uitgang § 23.

HAMP (of HAM), anders ook *homp*, M. als wortel van *hompen*, op een plompe wijze aangrijpen. § 28. 'In zichzelfs zou het *ham* dienen te volgen, waarmede het het zelfde woord is, en V. zijn. Het Fransch heeft het ook maar in 't V. en zegt *la hampe de la hallebarde*, *de la pique* enz. — Wy merkten elders op dat deze *mp* ſlechts een verſterkte *m* is, en het is de meerdere kracht in de uitſpraak dezer *m*, die 't woord M. maakt, daar 't anders, als zijnde bloote ſamentrekking van *ha-ing*, V. zou zijn naar § 34.

HANAP. Fransch woord van ons *hangnap*, voor een drinkſchaal met één oor. M. als *nap*. § 39.

HAND, V. § 34. het is *ha-end*, dat is, *hou-end*, *vattend*, *grijpend*. Zie § 98. En vergelijk Aanteek. *h*. In 't woord *allerhande* beteekent het *greep*, en dus *ſoort*, of *wijze*, zoo als 't Franſche *manière* ook van *main* (*manus* in 't Latijn), en 't werkwoord *manier* koomt. *Allerhande* is *aller grepe*, dat is, van alle *begrijp* of *begrip*. En even zoo is 't met *velerhande*, *menigerhande*, enz.

In dezen zin wordt ook 't enkele *hand* voor *ſoort* of *klasſe* gebruikt. Maerlant in de beſchrijving van een rangſchikking by optocht:

Na hem volgheden ſine gheverde
Sine baroene van den lande
Chierlike ghecleet, bi hande. Sp. Hist. fol. 153 r°.

Dat is, by klasſen, naar verſchil van rang. — *Gheverde* is gezelſchap. *Na hem* is onmiddelijk op hem. *Volghed*EN is *volgde hem*.

Even zoo zegt men nog *de overhand* voor de *overwinning*. Oudtijds zei men *die vorderhant*. Dus dezelfde Maerlant:

Want die Sasſen wonnen *int lant*
Met haren here die vorderhant.

D. i. zy wonnen de zege. Zy waren aan de beste party.

HAND noemt het Engelsch den Wijzer van een Uurwerk. Even zoo gebruikt Huygens het woord in zijn *kostelijk mal;*

„Wat gaet het raderwerk van binnen uyt de koten,
„Daer, buyten op, de *hand* ſoo wiſpel-uerigh wijst!"

HANDEL, M. § 28. Van het werkwoord *handen*, (het primitivum van *handelen*,) of van *handelen*-zelf.

HANDSCHOE, M. als *ſchoe.* § 39. En dus reeds by M. Stoke.

HANDSCHRIFT, O. als *ſchrift.* § 39.

HANDVAT. O. als vat of kuip, die men by de hand draagt. § 39. Maar M. in de beteekenis van het vatſel, als zijnde dan de wortelſylbe van het werkwoord *vatten.* § 28. In den laatſten zin zei men voorheen de *handhave* in 't V. voor *having*, van 't verbum *haven*, 't geen tevens *hebben* en *houden* is. En onze Bijbelvertalers gebruiken het nog dus, Hoogel. V, 5.

HANDVATSEL, als *vatſel*, O. § 50.

HANDVEST, V. Van *vaën*, vatten, § 75; want het is *handvatting*, *handtasting*, voor *verbond.* Doch *grondvest* is M. § 28, om dat het van *vesten*, vastmaken, is.

HANDVOL, O. als 't adjectief *vol* vordert. § 41. Dus zegt men *een klein handvol*, dus *een armvol*, dus *een boordevol*, in het O. Zie ook Huydec. *Proeve* I, bladz. 445. Maar dit neemt niet weg, dat men ongekoppeld zeggen kan *een goede hand vol*, *een goeden arm vol*, *een halven beker vol*, enz. Waarin *vol* de kracht van adjectivum behoudt, en niet als ſubſtantivum gebruikt wordt; en *goede* niet by *vol*, maar by *hand*, *arm*, of *beker* behoort.

HANG, een plaats waar gehangen wordt, en in dezen zin geëigend aan een *rookery.* Daarvan de naam van *Buckinham*

ham (dat is, bokking-hang,) aan een oud Engelsch geslacht eigen. Het woord is M. als wortel van *hangen*. Doch eigenlijk is 't in zich-zelfs participium van *ha-en*, waarvan *haak* 't afgeleid adjectivum, *ha-ig* is. In 't Oud Hoogduitsch leest men *hahen*. Dus in den Roman van *König Rother*, vs. 4114:

Die heiden begunden nahen (d. i. naderen),
Dar man Rothere solde hahen (d. i. ophangen).
Doe riefen sie allenthalven:
„*Nv rich dic uf den galgin.*"

Allenthalven is *van alle kanten*. Vergel. *halve*.

En even zoo is het met *vangen*. Dus in den Heil. Georg. c. 4284:

Die Keiser his sie vahen,
Stecken, *slahen*, hahen,
Sieden, *braden*, *rosten*.

De Keizer hiet (d. i. beval) hen te *vangen*, steken, slaan, *hangen*, koken, roosten of branden. Namelijk, de Doopelingen.

Merken wy in het voorbygaan aan, dat *hangdief* oudtijds den beul beteekende, en niet (als nu) den dief die opgehangen moet worden. Zie b. v. Rom. v. Limb. fol. 11 v°.

HANNE, scheldwoord voor een lafaart of keukenklouwer, is, zoo men meent, niets anders dan het woord *henne* (gallina). In deze toepasſing neemt men 't dan M. doch kwalijk, ten zij als eene *contradictie in adjecto* aan willende duiden. Doch in der daad is het woord *haning*, adjectivaal genomen van *haan*, en beteekent *kapoen*.

HANS, M. Het woord is *hansbeker*, dat is, *oorbeker*, van *hanse* of *anse*, oor, handvat, (het Latijnsche *ansa*). Hiervan *hans-eë*, bekerverbond, 't geen men dwaaslijk *hans-eë-verbond* noemt. Op zich-zelf zou dit *hans* of *hanse* V. zijn, § 100; maar het daaronder verstane *beker*

geeft er het M. geslacht aan. § 57. Van dezen beker wederom werd, om zijne grootte, wat groot was een *hans* genoemd. En zoo ook een groot man. — Het geen echter niet weg neemt dat *Hans* ook een verbasterde eigennaam uit *Johannes* is.

Men zegt ook *hensbeker*, maar dan is 't van het werkwoord *henzen*, dat is, *hansbekeren* in overgaanden zin. *Hanzen* is den *hans drinken*, maar *henzen* is hem doen drinken. — Dat dit *hans* en 't Lat. *ansa* inderdaad van *ha-en*, *houden*, en dus verwant met *hangen* is, blijkt door zich-zelfs. *Ha-end*, als substantief vervrouwelijkt, wordt *handse* of *haendse*, en is dus *vatsel*, *housel*, *hangsel* in beteekenis. § 73.

Verhanselen voor *herstellen*, of liever *verstellen* (*reparer* in het Fransch) is ook van dit *hans*, ansa. *Reansare* zei men in 't Monnikenlatijn, dat is, aan de kannen en bekers nieuwe *ooren* of *hangen* maken, 't geen oudtijds na groote drinkpartijen niet zelden te pas kwam; en naderhand breidde men de toepasfing van 't woord, als men 't niet meer verstond, verder uit, en zelfs tot kleederen.

HAP, M. als wortel van *happen*, toebijten. § 28.

HAPSCHAAR, M. § 28. 't Is een zotte verbastering van 't Hoogduitsche *hascher* van *haschen*, grijpen. Doch Böhmer leidt dit van 't Fransche *archer* af. Zie zijne *Princ. Jur. Feud. in append. document.* Het kon echter ook het oude *asschier* (hellebaardier) zijn van *axt*, waarmeê de Franschen hun *archier* (d. i. *arcuarius*, boogschutter,) verward hebben.

HARE, oudtijds voor kluizenaars hairen kleed, V. gebruikt. § 67.

HAREM, Oostersch woord, beteekenende *afzondering*, ook *schaamte* (حارم), gewoonlijk voor de woning der Vrouwen gebruikt, waarvoor anderen kwalijk *serail* zeggen.

V. of

V. of O. door toepasſing naar 't woord dat men er onder verſtaat. § 57. Vergelijk *pyramide*.

HARING, M. als *visch*, hoe zeer het woord op zich-zelfs, als zijnde *heering*, van *heeren* (by wege van heirbende optrekken), V. zou moeten zijn.

HARK, M. als wortel van *harken*. § 28. V. als adjectief *harrig*, van *harren*, in den zin van *ſchrappen*. De wortel is *ha* (punt), of *ar*, ſcherpte, welk laatſte wel te onderſcheiden is van *ar*, *er*, draaien, waarvan *harre*, *arm*, enz.

HARMONIE. Het Lat. *harmonia*, en als dit, V. § 100.

HARNAS, (eigenlijk *weernes*, 't geen V. was), O. als collectivum. Het beteekent in 't algemeen alle *toeſtel*. § 49. Onze Ouden zeiden *arnas*, en beſchouwden 't als verwant met het Latijnſche *arma*, of het Franſche *armes*, dat alstoen *tuig*, *toeſtel* in 't algemeen beteekende, waarvan ook 't Latijnſche *armarium* en Franſche *armoire* voor *kas*, *armaris* of *almaris* by ons. Niet ſlechts in het Engelsch, maar ook in het Italiaansch, dat *arneſi* in 't meervoudige zegt, blijft nog deze algemeener beteekenis van tuig of toeſtel. Niet te min is de ſamenhang des woords met het Gr. ἀρνεῖσθαι of ἀρνήσασθαι, als *afweeren*, in 't oog loopend.

HARP, V. als in alle Talen. § 100. Zoo het Hollandsch is, van *harren*, *ſchrappen*, als *harrig*, welke uitgang dikwijls in *f* en *p* verbasterd is. § 33. Het is de algemeene naam van alle ſnaartuigen waar men op ſchrapt het zij met den nagel, het zij met een yvoren of andere ſtift. In 't Irisch noemt men haar *oirpeam*, 't welk het zelfde woord is. Venantius Fortunatus ſprekende van de Europiſche zangſpeltuigen in de zesde eeuw, eigent de *lyra* aan de Romeinen, de *achilliaca* aan de Grieken, de *crotta* aan de Britten, en de *harp* aan de Germanen; en de Schrijver van 't leven van ſint Dunſtan zegt, dat in de tiende eeuw de *cythara* van dezen Heilig in zijne

volkstaal *hearpe* genoemd werd. Zie *Warton*, *Angl. ſacra*.

De *crotta* heet in 't Wallisch *crwt* en heeft daar veel gemeenſchap met de *viool*. De *harp* heet daar *telijn*, 't geen ſpanning beduidt. De Hedendaagſche Grieken hebben de oude *Lyra*, waarop zy met de vingers, en ook met een ſtrijkſtok ſpelen, en de Guitar, maar geen harp, en de ſnaren rusten in die lier ook op een kromme kam.

De Iriſche harp heeft van 18 tot 28 ſnaren.

HARPOEN. Het Spaanſche *harpon* en *harpéo*, Italiaansch *arpione*, haak, en als deze, M. Ook in toepaſſing van *angel* of *pijl*. § 100.

HARPUIS ('t Oud Franſche *harpoix*), O. als ſtof. § 48.

HARPY, V. als in 't Latijn, *harpya*. § 100.

HARRE, V. als *harring*, van *arren*, draaien. § 67. Zie ook *herre*.

HARS, (Lat. *reſina*,) O. als ſtof, het zij men *harst* of *hars* zegge. § 48 en 78.

HARSEELSEL, O. § 50, en

HARSEERING, V. § 34; beide verbaſteringen als men 't acht, van het Franſche *hacher*, voor de doorſtrepingen in een teekening ter uitdrukking van de ſchaduwtinten. Men zegt gewoonlijk met zachter woord, *artſeeren*, *artſeering*, en artſeerſel; en dit *artſeeren* beteekent *ſtrijken*, *ſtreken* maken, en is verwant met den *archet* of *ſtrijkſtok* van een fiool; welk woord onmiddelijk van *arc*, boog, is. Ook het oude Franſch zei *archer* voor dit onverſtandige woord van *hacher* en *hachure*.

HARSEN of HERSEN, oudtijds V. als *herſing:* doch in 't enkelvoudig verouderd, zoo dat men alleen het meervoudige *herſens* of *herſenen* gebruikt. § 99.

HARST, dat is, *gebraad*, van eenerlei afkomst met *haard*, waarvan op het woord. — Deze twee woorden wijzen ons op een gemeenen oorſprong, waartoe ook het adj. *hard*

hard behoort. In Amsterdam zegt men nog *kermisharst*; V. Doch *harsten* hieruit gevormd, is ook *roosten*, en dus kan men 't ook wel M. nemen. Zie § 75, 78. Zie ook § 142. By Maerlant is 't kenbaar Vrouwelijk. *Sp. Hist.* f. 186. v.

Dat die ARST *was gevenijnt:*
Want soe hem te doode pijnt.

HART (cor) van *ha-en*, 't zij als heet zijn, 't zij als *ha-k-en* of *ha-l-en*, trekken, als adem- of levensbeginsel; O. schoon oudtijds V. waarom men *ter harte nemen*, en *van goeder harte* zegt, gelijk men by onze Ouden ook in genitivo *miner hartē keus* en dergelijke overal leest. Zoo ook by Van Velthem van 't hart sprekende:

Dat SY *nimmer werde bekoort,*
Noch dat SY *pense.* —

Zie voorts Aanteek. *cccc.* bladz. 359.

HART, of HERT (gelijk men ter onderscheiding heeft ingevoerd,) O. Het volle woord is *hartebeest* of *hartedier*, en het is dus naar zijn hartsgewijs staande hoornen genoemd. Oudtijds noemde men 't *bok*, waarvan nog *reebok*, even als *geitenbok*. Ook in 't oud Engelsch. Zie Chaucer in *Sir Topaas*. Het woord *ree*, nu voor 't wijfjen van 't hartebeest by ons aangenomen is ook eigenlijk *raa* als in 't Deensch, en even zoo naar de horens genoemd, van *ragen*. Zie *raa*.

HARTSTOCHT, als *tocht*. § 39. V. Zie § 96.

HASPEL, M. als wortel van *haspelen*. § 28. Doch eigenlijk is het *ha-spil*, dat is, *haal-* of *windel-spil*, en moest dus *spil* volgen. § 39.

HASSE, zie *haasse*.

HAUBITSER of HAUWITSER. Hoogduitsch woord, bedorven uit het Fransche *obus*, het geen zelf bedorven is uit het oud Nederlandsche *hoogbus*, 't zelfde als het oudere *hoogstel* of *ostel*, waarvan Huydecoper op Mel. St.

Het beteekent *bus* of *buis* (dat is, kanon of mortier) op zijn *ſtelling* of (zoo men 't noemt) *affuit*. — Dit bedorven woord is in 't Hoogd. en Fransch M. en zoo by ons ingevoerd, § 100, ſchoon *bus* en *buis* V. zijn. — Vergelijk *roer* als ſchietgeweer. — De Franſchen zeggen *obus*, en dit kon wel van *ostbus* (d. i. legerbus) verbasterd zijn. Zoo is by ons *draaibas* ſlechts een verbastering van *draaibus* of wellicht van *drawbus* voor *trekbus*, waarvan de Franſchen *trebuchet* maakten. Vergelijk *haak*.

HAUTBOIS (eigenlijk ook verdorven uit *hooge buis*, als zeide men *altfluit*, fluit die een hooge ſtem blaast. M. als uit het Fransch overgenomen, § 100, doch beter V. als *buis*. § 39.

HAVE, V. § 67. Het is hebbing, *hawing*, van 't oude *haven* of *hawen* (nu *houen* of *houden*), Hoogduitsch *haben*, Engelsch *to have*, waarvan wy *onderhevig* hebben. — Thands heeft men ook al *onderhavig* geſchreven, het geen plomp Hoogduitsch is. *Onderhave* is in goed Hollandsch een ſynonymum van *hondsdraf*, waaraan men by 't hooren van dit woord zich niet onthouden kan te denken; en die *onderhavig* ſchrijven, zijn in hun Moedertaal keutelaars.

HAVEN, V. § 99. Het is desgelijks *having*, *hawing*, houding, bevatting. In 't ouder Hoogduitsch was *haffen* al wat iets bevatten kon, zelfs een keukenpot. Een voorbeeld hiervan koomt ook in het Nibelungenlied voor, vſ. 3114. — Vergelijke men echter 't woord *haf*.

HAVER, V. als *plant* of *veldvrucht*. Zie § 57 en *aver*.

HAVIK, M. als *vogel*, ſchoon de vorming het woord V. zou maken, als zijnde 't het adjectief *havig*, van *ha-en*, *hawen*, *happen*, in den zin van grijpen. § 57 33. *Hawk* zegt het Engelsch.

HAZELAAR, M. als *boom*, en door de vorming. § 28, 57.

HECHT, eigenlijk *hechtſel*, O. om deze reden, § 57; of

wel

wel (zoo Kluit wil) als adjectief; § 41. Oudtijds ook *hacht* (waarvan 't *hachtjen* kwijt worden,) en *heft*.

HECHT voor *ſnoek*, verouderd, M. als *visch*. § 57. De oorſprong van 't woord ligt in *ha-en*, *hawen*, *happen*. Zie § 96 en Aanteek. *ooo*.

HEDEN. Adverbium uit het Lat. *hodie* (d. i. *hoc die*) verbasterd, by onze Voorvaders naar den klank dien zy aan de korte *o* gaven, *huiden*. O. als ſtoffelijk gebruikt wordende, by voorb. in: *Het* gistren *is geweest*, *het* heden *gaat voorby*, *het* morgen *hangt aan 't Lot*.

HEEM, zie *heim*.

HEEMST (in 't Lat. *althea*) V. door den uitgang en tevens als plant. § 75, 57.

HEEP, een krom tuinmans mes, als een ſikkel, dienende ter boomſnoeiing. V. als præteritum van *happen*. 't Woord is eigenlijk *hiep*, gelijk *biek* præteritum van *bakken*, *miek* van *maken* is. — En dus wordt het nog wel in de gemeene taal voor een *houw*, of *ſnede*, of klemmenden *ſlag* gebruikt, doch dan neemt men 't ook M. als wortelſylbe van *heepen*. § 36, 28.

HEER, 't Latijnſche *herus*, M. § 28. Men heeft dit woord in menigvuldige woorden of gezocht of ingedrongen, door verwarring met den uitgang *er*. Zoo zegt men b. v. *gasthèer*, voor *gaster*, waarvoor men nu *vergaster* gebruikt: dus *beſchermheer*, voor *beſchermer*, enz. Zoo zegt het Hebreeuwsch בעלי־הצים (d. i. pijl- of geſchutheeren,) voor *ſchutters*, על שוט (d. i. *riem-* of roeiſpaanheer) voor *roeier*, gelijk ook Euripides *κώπης ἄναξ* ſchreef.

HEER voor *heir* of *legermacht* (zie *heir*). By Huygens koomt zeer Dichterlijk voor:

Gelijk een reisbaar heer
Zijn huizevesters ſchikt met krijt en met geweer
Daar hy *vernachten wil.*

Dit slaat volkomen op 't inkwartieren van een leger; doch het voornaamwoord HY betoont dat met *Heer* hier geen krijgsvolk maar een reizend Prins is gemeend.

Ik noem dit Dichterlijk, hoewel het voor de deftige Poëzy zekerlijk te veel in het kleine valt, en het woord *krijt* daar geen plaats in vinden mag.

HEERGEWADE, O. Zoo voor laudemium, als voor krijgstoerusting, welke de man (in tegenoverstelling van *gerade*, 't geen de vrouw,) by erfbeuring, vooruit nam, gelijk de Saxenspiegel heeft. § 39. Zie *gewaad*.

HEERSCHAP, V. § 72, in welken zin of toepasfing ook. Het *heerschap* in het O. is collectief, als Huydecoper aanmerkt op Melis Stoke III. Deel bladz. 49, en het is kwalijk ingedrongen als tot een idiotismus van de Ambachtsgilden geworden.

HEERSCHAPPIJ, V. § 69.

HEESTER, M. § 28, schoon ook wel V. gebruikt, als zijn primitivum *eest*. § 57. 't Is eigenlijk een oud adjectief, en beteekent *takkig*, Goth. ASTS (*asts*), *tak*.

HEF of HEFFE, V. als adjectief, verwant met *hevig*, zwaar, Engelsch *heavy*. § 33. Als *stof* gebruikte Vondel het O. Te recht. § 48.

HEG of HEGGE, V. (zie *haag*.) Van *egge*, stekel, punt, spits. Zie Aanteek. *mmm*.

HEGIRA, Tijdrekening, of aanvangpunt daarvan, der Mahomedanen, van هجرة (*higre*), *vlucht*, bedoelende Mahomeths vlucht van Mekka naar Medina. V. door toepasfing, en als in de overige talen. § 57, 100.

HEI voor het *heien*, dat ook by de Ouden bekend was (zie *Vitruv*. III, 3.), als wortel des werkwoords, M. § 28. *Heien* is *stampen*, en van daar het geroep *hei!* in de plaats van een *stamp* met den voet, ter geruchtmaking of om een geraas of gewoel te stillen.

De *hei* voor het *heiblok* of de daad van *heien*, M. § 28.

HEI!

HEI ! Interjectie, even als *ha* en *ho*, O. § 48.

HEI of HEIDE, V. als zijnde eigenlijk *ei-de*, woeſte vlakte, van *ei*. Zie *eiland*. Aanteek. *ccc*. Voor *heidekruid* desgelijks V. als *plant*, 't geen er dan onder verſtaan wordt. § 57.

HEIDEN, M. door toepasſing. § 55. Het V. is *heidin*. — In het meervoudige maakt men onderſcheid tusſchen *heidens* en *heidenen*. De eerſten zijn die zwervers, die de Franſche *Bohemiens* (*Bohemers*) en de Engelſchen *Gypſies* (bedorven woord van *Egyptenaren*,) noemen, en wier oorſprong en taal Scaliger uit Nubie afleidt; de laatſten zijn Volken die den waren God niet kennen. Om dat men in de onkunde der Middeleeuwen dit van de Mahomedanen ook meende, werden zy by de Schrijvers van dien tijd ook Heidenen of Heidenſche Volken genoemd. Het woord ſchijnt wel uit het Hebreeuwſche גוים (*gojim*), Volken, ontſtaan te zijn, en van de Joden afkomſtig, die dus alle Onjoden noemen, en, zelf zwervers door Europa, de zoogenaamde *Heidens* toen op hun zwerftocht geleidden, en aan elkander onder dien naam aanbevalen. Na hunne verſchijning wordt ook het vrouwelijke *heidin* niet anders dan van dezen gebruikt, en voor eene Vrouw uit het Heidendom dient alleen het adjectief *heidensch*. Echter zei men in vroeger dagen ook *Hei-wijven* voor de Heidinnen, en dit kondigt den oorſprong uit *hei*, *heide* aan. Het woord *heide*, drukte voorheen even als *haag* en *ſtruik*, wildernis uit, en niets is gemeener van ouds dan de uitdrukking *dolen achter heiden*. Het woord kan dus zeer wel Hollandsch zijn ten aanzien der *Heidens*, en *Heidenen* daartegen uit גוים afkomſtig zijn.

HEIDENDOM, O. als collectivum. § 49, 91.

HEIL, O. Het ſchijnt als adjectivum aangemerkt te zijn. Of veellicht wordt er *goed* onder verſtaan, als zijnde eigenlijk *heilgoed*. § 41, 39. Hinlopen op Huydecopers Proe-

Proeve leidt het van *hegen* af, als zijnde *hegel.* III. D. bladz. 152. — *Hegen* en *hegenen* is een land opmaken (inftruere). Het hangt famen met *egge*, 't zij als raftrum, 't zij als omheining, en ook met *havenen*, als fchoon en rein maken. Voorts is de betrekking van 't woord met *heel* en *al* niet te miskennen. *Heil* is volkomenheid, en dus, volmaakt geluk. — Dat *heelen* (genezen) hier meê verwant is, ziet elk.

HEILAND (eigenlijk een participium), M. door toepasfing. § 34, 55.

HEILBOTH, gelijk BOTH, M. als *visch.* § 39, 57. Het is *eel-both*, gelijk Kiliaan wel heeft, dat is, *fnijboth*, om dat men hem aan moten fnijdt. — Zoo zei men oudtijds ook een *eelkind* voor *cæfar* of *cæfo.* En zelfs is misfchien het geen men thands *Heelmeefter* zegt, oorfpronklijk *Eelmeefter*, dat is, *fnijmeefter*, zoo als de benaming der *Snijkamers* nu als Anatomiekamers bekend, oudtijds *operatiekamers* waren, waar de kunstbewerkingen der Chirurgie ten overftaan van het Gilde gefchiedden. — Maar van waar is *elen*, fnijden? Het woord komt van *el*, *lengte*, en daarvan *reep*, moot, en zoo is *elen*, aan lange *repen* of *moten* fnijden geworden, en van daar tot alle *incifio* overgegaan.

HEILIG, HEILIGE, M. en V. door toepasfing. § 55.

HEILIGDOM, O. als collectivum. § 49, fchoon het Gebruik dit woord op een tempel, of choor, of eenig byzonder ftuk van Godsdienftig gebruik toepast.

HEIM of HEEM (waarvan *heemraad*), eigenlijk *hei-ing*, dat is, *om-* of *be-landing*, V. Maar 't adverbiale *heim*, als in *heim komen*, of *iemand iets heim zoeken*, is *te heim*, en O. De famenhang van dit woord *heim* met *ham* in *Hamburg* b. v. en met *hemmen* (bepalen) is zichtbaar. Zie voorts § 84. — Inzonderheid wordt het op huis en

Va-

Vaderland toegepast. — Het Engelsche *home* is daar een bloot dialekt verschil van.

HEIMKEER, HEIMWEE, HEIMZUCHT, zie op *keer*, *wee*, en *zucht*. § 39.

HEIN, eigenlijk *zode*. § 99. — Als *zode* (of als samentrekking van *heiden*) werd het ook voor het graf gebruikt, waarvan de Duitschers dan hun *Vriend Hein* voor den persoonlijken Dood hebben, 't geen de domheid nu by ons ook al overneemt, zonder te weten wat het zeggen wil. — Hiervan is in 't Overijsselsche of Drentsche nog een Heinekleed voor een grafkleed (of, als wy in Holland zeggen, een doodkleed) overig, gelijk ook het werkwoord *heinekleeden*, het geen men by ons *een doode afleggen* of *de doodwaâ aantrekken* noemt.

Heinebed is zoo ook een grafterp; en of de *Hunnenbedden*, schoon met steenen in plaats van zoden opgehoogd of overdekt, wel iets anders dan 't zelfde woord *heinebed* zijn, verdient vrij wat bedenking. Een boek heet nog *boek*, *liber* schoon het thands uit geen *boekenbast* of *liber* bestaat; een stadssoldaat bleef altijd een *stoep* schoon hy zoo recht als een kaars ging, en een *kanapé* houdt zijn naam, schoon het *muggenet* waar het naar genoemd is, niet meer bestaat. En zoo kan het woord dat *zodenbed* beteekent, wel op een steenhoop die er voor in de plaats kwam, toegepast en daaraan gebleven zijn. — Onze Oude Historien zijn vol van dwaasheden, uit misverstand van namen ontstaan, en de Geschiedschrijvers schijnen opgestemd te hebben om alle gezond verstand af te leggen zoo wel in het aannemen als 't verwerpen der overleveringen, waarvan zy den oorsprong nooit wisten na te gaan. Had men ook de Hoofdschedels enz. in zulke graven wel onderzocht, men zou daar meer blijks in hebben gevonden, dan in wat verroest ijzerwerk.

HEINING, V. § 34, van *heinen*, omtuinen, het geen

van *hein* is, Hoogduitsch *hain*, en (alhoewel zode by ons) in die Taal een *boschjen* beteekent, schoon 't veellicht eigenlijk een beplanting met struiken of teenen zou zijn, als met *heester* verwant. — Gelijk *omheinen* en *omtuinen* plach men ook *omhagen* en *omheggen* te zeggen. Dit *hein* (Hoogd. *hain*) kon dus wel een contractie van *heging* zijn, waarvan op *heil*. — Doch men maakte ook wallen van zoden om de landhoeven of akkers.

HEIR (legermacht), 't geen men nu zeer kwalijk begonnen heeft *heer* te schrijven, daar de *ee* niet meer gelijk eertijds als de Grieksche *η* wordt uitgesproken, O. als collectivum. § 49. 't Woord is oorspronklijk uit de *ch*, als omvatting, en zoo כרי, beteekenende dus *vergaderd*, waarvan ook כרה, een gastmaal. En van 't zelfde *ch* is ook 't Gr. *χειρ* van 't vatten, even als ons *hand* van het *houden*. Zie *hand*. Kwalijk leidt men 't van *weerèn*, tegenstaan, af.

HEK, O. als adjectivum, beteekenende *spits*. § 41. Ook, als zijnde een collectivum. § 49. Eigenlijk is het woord, *hak* van *hakken*, 't geen M. zijn zou (§ 28), en *palissade* of zetpaaltjen, staak, beteekent, doch geheel in onbruik is. Oudtijds zei men een *hekken*, en dus nog op eenige plaatsen, ook O. en het zou dus het omsluiten-zelf kunnen beteekenen, en met *haken*, met *hof*, met *honk*, enz. in oorsprong verwant zijn. Dit verdiende uitvoeriger uitéénzetting dan hier gepast is.

HEKEL, M. § 28. Van *haken*, door 't transitief *heken*, dat is, *doen haken* (zie *henker*). Men moet dit woord, dat een puntig schraptuig voor vlas beteekent, niet verwarren met het sedert kort ingedrongene: *Een hekel aan iets hebben*. Bespottelijke wanspraak uit het Hoogduitsch, waarin *ekel* of *eckel* walg is.

HEL of HELLE, V. van ouds. 't Oude *Halla* of *Wahalla* (naar 't schijnt), het Doodenverblijf der Noordelijke Volken.

HEL

HEL voor *helling* of 't *hellen* van een vlakte. M. § 28. In Noordwijk is een boerenerf en woning dus genaamd.

HELD ('t oude *Kelt*, en dus volksnaam), M. In 't Vrouwelijke heeft het *heldin*.

HELDER, naam van de Noordpunt van Holland, M. als werker van het oude *helden*, het zelfde als *hellen*, in den zin van schuins toe- of afloopen. § 28.

HELFT of HELFTE, oudtijds ook *helte*, V. § 33, 95. Het beteekende voorheen ook *zijde*, *latus*, *coté*, in 't Latijn en Fransch. Vergelijk *halve*.

HELIKON, als berg, en als uit het Lat. en Gr. overgenomen, M. § 57, 100.

HELLEBARD of HELLEBAARD, V. als *bard*, in beteekenis van bijl. § 39. Het woord schijnt *helmbard*, dat is, *helmbijl*. Zoo het echter het Oostersche الحربة (*al-harba*) niet is, dat is *lans*, by de Spanjaarts in hunne taal overgenomen, die *alabarda* zegt; waarvoor alle gissingen, van Ducange en Vossius af, tot Fr. Burman toe, weg schijnen te zinken. Het Fransch zegt *hallebarde*, waarmeê men vooral het oude Fr. *haubert* niet verwarren moet, 't geen ons oude *halsberg* (d. i. pantser) is.

HELLER, een koperen muntstuk van een halven penning waarde. M. door den uitgang, § 28, en als alle *stuk gelds*. Het schijnt van *hellen*, klinken, gelijk *schelling* van *schellen*, dat ook klinken is. Men noemde dit muntstuk ook *halling*. Van ouds was 't een algemeene spreekwijze, *den penning te laten klinken*, en *waar de penning klinkt*. En ook *geld* schijnt van den hellen klank genoemd; niet te min kon het uit *helfte* of *halve* verbasterd zijn. Zie *Gulden*.

HELLESPONT. De aftrekking des uitgangs van dit geleende woord verandert het geslacht niet. 't Is M. § 100.

HELLEVEEG, wel V. door toepasfing, in het gebruik, doch

doch kwalijk. § 55. 't Woord is innig M. als Imperatief en dus wortelſylbe van *vegen.* § 28. Vergelijk *ſchijnſchoon* en *waaghals.* Om 't V. te maken, zou men *hellevaag* moeten zeggen, als præteritum van *veeg.*

HELLING, V. van *hellen*, ſchuins liggen. § 34.

HELM, M. voor *hoofddekſel*, in den oorſprong *holm*, waarvan de Franſchen *heaulme* zeggen. Het woord is oogſchijnlijk ſaamgetrokken uit *holling* voor kap. § 85. Dit geſlacht is zeer oud in dit woord als uit de verwantſchapte talen blijkt, ſchoon het uit *holling* ſaamgetrokken, V. moest zijn. § 84. Doch

HELM als *plant*, V. door toepasſing, § 57. ſchoon het inderdaad het woord *halm* (en de calamus juncus) is, welk woord men M. houdt. Zie *halm.*

HELMET, O. § 100.

HELP, waarvoor nu *hulp* in gebruik is, M. als wortelſylbe van 't werkwoord, *helpen*, § 28. Naar de oude uitſpraak der *e* voor de liquidæ zei men *halpe*, en dit ook tevens als præteritum van *helpen* (gelijk *warp* van *werpen*) aangemerkt wordende, werd dit *helpe* of *halpe* dan ook V. genomen. § 36.

HEMD, O. als adjectief. § 41. Zie de beteekenis. § 84. Het IJslandsch heeft *hamr*, 't A—S. hamaŋ voor *kleed.* hamuŋ (*hamur*,) plunje, exuviæ. Huygens zegt ergens *hem.* (Zedeprinten en ook in de Bybelſtof.)

HEMEL, M. § 28. van *hemen*, bedekken. — Zoo is 't inderdaad, doch men mag twijfelen of dit zelfde *hemel* als het voor de lucht of dampkring genomen wordt, niet een geheel ander woord en eigenlijk *wemel* zij. Zie *wind*, *wiel*, *wieling*, *weder*, en andere woorden van het thema *we*, en vergelijk mijnen *Kloekaart* (Krekelzangen I. Deel), en de Deenſche Aanteekeningen van Magnuſen op dit ſtuk in de *ældre Edda*, die voor het woord *Ilſing* van de Stokholmſche uitgave *Iſing* leest, van het werkwoord *yfa*

of

of *ifa* afgeleid, bewegen, woelen, wemelen, beteekenende. *I Bind*, bladz. 103.

HEN, HENNE, of HINNE, als men plach te zeggen, V. als vrouwelijke naam van het *hoen*. § 55. In het Deensch *hun*, en vrouwelijk pronomen, *zy*, waarom het ook voor het wijfjen van alle gevogelte ſtrekt. Zie *haan*.

HENG, oor, waar iets aan *hangt*. Eigenlijk verfijnde uitſpraak van *hing*, præteritum van *hangen*, en dus V. § 36. Die het voor verbastering van *hang* hield, zou het M. moeten nemen als wortelſylbe van *hangen*. § 28. Zie echter *hang* en *gehengenis*.

HENGEL, M. § 28. doch V. wanneer men er *roede* onder verſtaat. § 57. Hooft zegt *hangel*. 't Onderſcheid is naar men 't van het verbum activum of 't verb. neutrum afleidt, en het woord dus *pasſivè* of *activè* verſtaan wil. Het Spaansch maakt daar *anzuelo* van.

HENGSEL. O. door de vorming. § 86.

HENGST (ook *heinst*), M. als mannelijk *dier*, en ook als wortel van 't werkwoord *hengſten*, anders *henniken*, *hennichen*, en *wrenſchen*, ook *brieſchen*; doch bepaaldelijk, het brieſchen uit paardrift beteekenende. Het Deensch zegt *hest*. § 28. 't Grondwoord is *hennen* (brieſchen), van 't geluid, in 't Latijn *hinnire*, Fransch *hennir*, waarvan ook 't Latijnſche *hinnus*, en 't Griekſche *ἴννιον* voor jong paard. Op gelijke wijs zei men *wren* en *wreen* voor een paard, van *wrenſchen*, 't geen kwalijk van *war* (krijg) afgeleid wordt. Dit *wren* is in de oude Romans zeer algemeen. In den Walewein koomt het telkens voor. Dus b. v.

Hi doolde in gonen berch alleene,
Hi ende Gringolet, *zijn* wrene.

Dat is, zijn rij- en ſtrijdpaard, dus genoemd, 't geen hy in dat hol aan den arm leidde.

HENGST voor *ſchouw*. Zie *ſchou* of *ſchouw*. V. § 75.

HENKER (beul), M. Het woord is van *hengen*, dat is, *doen hangen*, of de actieftranſitive vorm des werkwoords, terwijl *hangen* een verbum neutrum is. Men heeft dit onderſcheid tusſchen de verba neutra en activa door vokaalverandering nog in honderd werkwoorden (hier niet op te halen,) over, als *drinken* en *drenken*, *ſpringen* en *ſprengen*, *zinken* en *zenken*, *krinken* en *krenken*, *ſtallen* (dat is, ſtaan, plaats hebben,) en *ſtellen*, *zitten* en *zetten*, enz. De dief *hangt*, maar de beul (als onze Voorouders ſpraken) *hengt* hem, en heet daarvan *de henger* of *henker*. § 28.

HENNEP of KENNEP ('t Griekſche *κάνναβις*), O. als *ſtof*, doch V. als *plant*. § 48, 57.

HERBERG, M. van *bergen*, of *herbergen*. § 28. Doch als verkort van *herberging*, V. § 67. Gelijk het ook nevens het enkele *berg* van ouds op zich-zelfs V. is, als adjectief in zijn oorſprong. § 33. Zie *berg*.

HERFST, V. Zie § 75 en volgende. Cats zegt ergens *herft* en rijmt het op *ſterft*. Men kon inderdaad zoo 't gebruiklijk ware, zoo wel *herfte* als *herfſte* zeggen, van *erven* in den zin van *gewinnen*. — Het Engelsch zegt in dien zin *harvest* voor oogst. Ook werd zomer en herfst by ons als één deel des jaars gerekend, en winter als 't andere. *Lente* bevat eigenlijk ſlechts de vastentijd en werd tot den winter gerekend. Men behoeft dus ter verklaring van 't woord geene toevlucht tot het Hebr. עֶרֶב (avond) te nemen. — Ik leide hier het woord af van *erven*: wil men 't echter van *herren* (waarvan *harre*, gondel) doen ſtammen, als draaiing, wending, van den jaartijd, ik heb er niet tegen.

HERHAAL, O. even als *verhaal*, en om de zelfde reden, als zijnde 't augment *ge* onder het voorzetſel *ver* verborgen.

HERMELIJN, ſchoon eigenlijk een diminutief zijnde, wanneer men het voor het dier-zelf neemt, in 't Gebruik V. Doch O. als de *ſtof*, waar men een kleed of voering, of opleg van een kleed uit maakt. § 48. 't Eigenlijk woord is *hermijn*, 't Franſche *hermine*, en als dit V. § 100; maar dit is in onbruik geraakt. Het woord, als Le grand in zijn Fabl. I, 110, zeer wel aanmerkt, is van *Armenie* ('t geen men *Harmenie* noemde), van waar deze peltery uitgevoerd werd. En gelijk *harmelijn* een diminutif is vindt men in 't oud Duitsch ook *harme* als 't poſitivum. Dus in den Triſtan vſ. 3550:

als ein harme blank.

D. i. blank als een hermelijndier.

HERMIET, gelijk men naar 't Franſche *Ermite* zegt, van ἔρεμος, woeſtijn, klaarblijkelijk M. naar § 55.

HERMITAADJE. 't Franſche *Hermitage*. Kluizenaarſchap, of kluizenaarswoning. V. § 100.

HERRE of HARRE, V. als *harring*. § 67. Maar *Har*, zoo men dit zeide, (en waarom zou men niet? het is *hanger*, *haker*, *om-* of *ontvanger*, van 't oude en oorſpronklijk *ha-en*), zou M. zijn § 28. Zie *harre*.

HERSEN, zie *harſen*.

HERSENIER, ſoort van ijzeren kalot onder den helm. O. even als in 't oude Hoogduitsch, door den uitgang. § 23.

HERT, zie by *hart*.

HESP of HESPE (verouderd), het heupgewricht. V. door den uitgang. § 67 en Aanteek. *ll.*

HEUG in de uitdrukking: *Tegen heug en meug*, dat is, *tegen zin* en *lust*. 't Is *huge* of *heuge* (lust), van het Runisch *hug* (gemoed), en het Deenſche *hu*, zin, en van ons *meug*, dat wortel van *mogen* of *meugen* is. Het eerſte is V. om de adjectivale vorm als *hu-ig*, gelijk het laatſte M. is. § 41 en 28. *Goed heugs* plach men te zeggen voor vrolijk van den dronk. Verg. *vreugde* en *geheugen*.

HEUGEL (dat is, *hogel*, werktuig ter verhooging of opheffing), M. Zoo ook het van *hogel* of van *hangel* ſaamgetrokkene *haal*. § 28. Zie echter *haal*.

HEUL, M. troost, toevlucht, en voorts in alle beteekenis. § 28. Doch als *heulbrugge*, dat is, ſteile boerenbrugge, V. Men weet dat de vreesachtige jonge meisjens, by 't gevaarlijk overrijden der zeer ſteile bruggen over naauwe wateren, als by ons oudtijds zeer algemeen waren, de knapen uit angst om den arm grepen, die ze dan ook vertroostten en al kusſend bemoedigden, 't geen *heulen* genoemd werd, en waaruit de gewoonte ten platten Lande ontſtaan is, dat men in een jongenlui-party de meisjens by elk bruggetjen omhelsde en *heul* riep. Zie Berkhey onder anderen, in het Eerſte Deel van het *Leydſche Kunstgenootſchap*. Doch ſchoon inderdaad de gewoonte zoo gevestigd was, en deze meening van de beteekenis algemeen; de *bruggen* hebben daar heur naam niet van, maar een *heulbrug* is een brug over een *heul* liggende en geene andere. Een *heul* is een gracht tot doortocht of afloop van 't water, en 't zelfde wat men ook een *zijl* noemt. Zie *zijl*.

't Is de tweederlei beteekenis van het woord *heul* die gemelde aartigheid heeft doen invoeren, welke Gargon in zijn Walch. Arcad. *een oude liefdetol* noemt.

Intusſchen is dat *heul* niets anders dan het geen men ook *geul* en *geool* noemt dat is goot waar het water door of langs afloopt.

HEUL of HEULBLOEM (de maankop, *papaver*,) dus by onze Ouden genoemd als de algemeene toevlucht en *panacé* in pijnen en ziekten. V. als bloem of plant. § 57.

HEUP, V. oorſpronklijk adjectief *ho-ig* of *o-ig*. Het is de uitwendige *verhooging* en *ronding* van de dij-geleding met het bekken. § 33. — Deze afleiding wordt mede geſterkt door 't gebruik van dit woord, ter beteekening van

van de *wang*, als, by voorbeeld, in den Roman van Wigalois, vs. 895, doch die ik thands niet by de hand heb, om hier in te vlechten. Ik herinner my echter aldaar het derivatief *hiuffel:*

Die hiuffelin *warn ir rofevar.*

Dat is: *Haar* wangen *waren rozenkleur.*

Ook is het woord *koon* van het zelfde grond-thema *o*, en eigenlijk *ge-o-ing*, dat is, *ronding.* Voor 't overige, dat de *heup* verwant is met *huppen*, *hippen*, van welk laatste ook 't Gr. ἵππος voor paard is, toont de zaak-zelve, ook kon men het naamwoord-zelf daar wel van afleiden, doch dan zou het M. zijn § 57. 't Fransche woord is *hanche*, dat is *ha-ing*, hanging of aanhechting van 't boven- en onderlijf. Het Engelsch heeft tevens het Nederd. woord in *hip* en het Fransche in *haunch* bewaard.

Van de eigenlijke beteekenis van het woord *wang* zie men ter zijner plaats. Maar, alle overeenkomst ongeacht, kon het door verwarring van *h* en *w* met *hang*, *hanche*, en *haunch* verwisfeld zijn geworden.

Men mag vragen of het woord *hupsch* tot de derivaten van *heup* behoort? Ik denk ja; *hupsch* is *wel geheupt*, en dus *welftaltig*, en zoo in het Hoogd. tot de algemeene beteekenis van *fchoon* overgegaan. — By ons echter fchijnt het in dezen zin louter zedelijk genomen te worden en dus alleen op het gedrag te zien, en wellicht is *heusch*, 't geen wy van *hovisch* (d. i. hoffelijk) afleiden, 't zelfde *hupsch.* — Onze ouder Schrijvers namen het woord algemeener, en zelfs fpreekt Cats van *den hupfen wijn.* Samenfp. van ziel en lichaam.

HEUR. Zie *uier*, waarvan het een bloot dialect verfchil is, gelijk *euer* en *huier.*

HEUVEL, M. § 28. Van *ho-el*; van *ho-en.* Van welk *hoël* men in het oud Vlaamsch *hul* en *hullekijn* vindt. § 23.

HEVE, zie *hef.*

HEVEL, M. § 28. Van *heven*, *heffen*, 't geen een en het zelfde woord is, even als *nevens* en *neffens*, en *even* en *effen.*

HEX of HEKS, V. zoo door toepasfing als door 't woord zelve dat den V. uitgang *se* heeft. § 57 en 73. Het is van het Engelfche *hag*, verwant met *haw*, waarvan *havik*, zoo niet van het Deensch *hedse*, Hoogd. *hetzen* als *duivel-jaagster* of *geest-opstookster.*

HIEK, verouderd, doch nog by Cats voorkomende:

Hy kromp gelijk een hiek —

M. als de visfchen in 't algemeen. § 57. 't Is de oude naam van den fchol, dien men gekorven, met wiggen tusfchen de moten te droogen hangt. Anders *iek.*

HIEL, M. § 28. Oudtijds zei men ook *hilte*, dat V. was, § 33.

HIEP. Zie *heep.*

HIEROGLYF, O. als wordende daar *schrift* onder verftaan, of het woord collectivè genomen, § 57, 49. Een enkele hieroglyf (d. i. de enkele figuur) zou M. zijn, naar § 100, of V. als figuur of letter. § 57.

HIJACINTH. Het Lat.-Gr. *hyacinthus.* V. als bloem, § 57. Als edelgefteente, M. of O. Zie op *hy.*

HIJDRA, waterflang, van het Gr. ὕδωρ, water. 't Is een adjectief, en neemt dus het geflacht aan van de *slang*, daaronder verftaan. V. § 57.

HIJENA. Het Gr. ὕαινα, 't geen men van ὗς (een zwijn) afleidt. M. als groot viervoetig dier. § 57.

HIJZOP of HIJSOP. V. als *plant*, en ook in de verwantfchapte talen. § 57, 100. Gr. ὕσσωπος.

HIK, M. wortel van *hikken.* § 28.

HIL, in het Engelsch *heuvel*, is by ons niets anders dan harde grond. De zelfde plaats die onze Cats *hil* noemt, noemt hy in den zelfden adem, *dal.* (*Ouderd. en buitenl.*)

tenl.) (Ook in zijne *Mengelingen* fpreekt hy van *een groenen hil.* M.

HILTIK (bikkel), nu verouderd, doch by Cats nog met dien naam als meisjens fpeelgoed gemeld. Zie b. v. zijne *Tachtigjarige bedenkingen*, Kap. VIII. V. als eigenlijk adjectief *hiltich* van 't oude *hilte* voor hiel. Ook in mijn kindertijd bikkelden de meisjens nog. — Junius onderfcheidt de *hiltekens*, als hy ze noemt, van de *koten. Illud*, zegt hy, *ovillis talis*, *hoc lufûs genus bubulis conftat.* De Franfchen noemden deze bikkels, *talons.* Doch het fpel beftond niet in het werpen, maar in het opvangen der bikkels by het opftuiten.

HINDE, V. als naam van een wijfjen van het foort der hertebeeften, en ook door de vorming. § 57, en Aanteek. *ccc.* Het woord-zelf fchijnt wel eenigzins verwant met *hond*, *hund*, naar wien 't horenloos wijfjen zou kunnen genoemd zijn, als de gehorende man naar den *bok.* Zoo men het echter van 't Deenfche *hun* niet moet afleiden, waarvan op *haan.* — By onze Ouden leest men ook *hertinne*; van *hert.*

HINDER, M. als wortel van *hinderen.* § 28. O. als oud adjectief van *hinder*, dat is, *achter. Hinderen* is niet zoo zeer beletten als verachteren. 't Kon echter van *henden* zijn, dat is, bepalen, waarvan 't oude *hendeboomen daer men die kampe mede behendet*, als de oude fchriften fpreken.

HIP, kleene fprong op één been. M. als wortelfylbe van *hippen.* § 28. — Hiervan de fpreekwijze *hippen noch ftippen.* Zie *ftip.*

HISTORIE, V. als 't Latijnfche *hiftoria.* § 100.

HIT (Hitlander), voor een klein paard uit Hitland genomen, O. als *paard*, doch ook M. abfolute befchouwd wordende. § 57, 55.

HITTE of HETTE, V. Eigenlijk *heette* van *heet.* § 33, § 95.

HOBBEL. M. als wortelfylbe van *hobbelen* of werkuitdrukkend verbale van *hobben*, op en neêr of heen en weêr bewogen worden, waarvan 't Engelfche *hobby* in *hobbyhorfe*, ons hobbelpaard, en de interjectie *hob-fa-fa*, waar men van ouds het danfen meê uitdrukte. § 28.

HODEN, de balletjens in den mannelijken balzak. Meervoudig, en V. door den uitgang. § 39.

HOED, M. door het vast Gebruik. Ook is 't zeker M. als wortel van *hoeden*. § 28. Zie echter § 35.

HOEDE, V. als *hoeding*, van *hoeden*. § 67. En dus dan ook *Voor-* en *Achterhoede*, V. § 39. Doch

HOEDE beteekent ook gezag, macht over iemand, zoo wel als befcherming. En zoo was ἐξουσία (macht, gezag) ook tevens een Hoofddekfel. Zie I Kor. XI, 10. Als zoodanig droeg ook een eenvoudige band om het hoofd, en dus ook een krans, den naam van *hoed*, en hiervan zegt men *den Koningshoed* voor *le bandeau de Roi*. Hiervan zeiden onze Ouden ook een *rozenhoed* voor *rozenkrans*, en uit de zelfde oorzaak zeggen de Franfchen *chapelet* (dat is *petit chapeau*, hoedtjen,) voor de bedekrans of het bedefnoer der Roomfchen, dat wy ook wel rozenkrans noemen. — Ook onderfcheidt het oude Duitsch *hoed* en *hoede* niet als wy, en wy lezen b. v. by Koenraet van Wurtsburg *fchatehut* voor zonnefcherm.

HOEF (ungula), twijfelbaar; doch de uitgang pleit eenigzins voor het V. als verradende een adjectief. § 33. Wellicht mag men 't met Junius tot het Griekfche ὁπλὴ t' huis brengen.

HOEF of HOEVE, V. als oorfpronklijk *owe*, *oue*, grond, indien niet adjectief van *o*, omvatting. Zie Aanteek. *l*. Dat men *in* of *op den hoef* zegt, is echter juist geen *n* paragogicum, maar het woord is ook M. als wortel van *hoeven*, waarvan 't frequentativum *hoevenen* is, 't zelfde met *oefenen*, dat is, *colere*, en 't geen ook *hoevenaar*

(cul-

(*cultor*) maakt. Vergelijk Huydec. *over den ablat. abfol.* in 't I. D. der *Maatfch. van Letterk.* Dit *hoevenen* is 't geen men kwalijk *havenen* noemt voor wasfchen en reinigen, en waarvan *ongehavend*, incultus. § 28.

HOEF of HOEVE was ook oudtijds een grondmaat, verlatijnscht door *huba*. V. Zie Aant. *l*, en 't vorig artykel.

HOEFSLAG, 't zij voor *orde* of *rij*, ontleend van het fcharen der ruitery tot een veldflag; 't zij voor aanflag van landgoederen, M. § 39.

HOEK, M. door het Gebruik; zeker om dat er *winkel* onder verftaan werd. Als adjectief zou het V. zijn, § 33. Of het is als wortel van *hoken*, *hoeken*, buigen, waarvan *hukken* (eigenlijker *huken*,) thands nog in gebruik is, en *hockerig* of *hockericht*, gebocheld, waarvoor men by verbastering wel eens *hofrecht* plach te zeggen.

HOEK voor *bok*, verouderd. Dat men oudtijds by ons door *hoek* en *hoeke* of *hoeking*, ook een *bok* verftond, is bekend. Dus in de Homilien van St. Gregorius: *Want defe coye- en fcaapfcop der heyligher Kerken ontfaet die* hoekene *mitten lammeren.* En verder: *Als een herde fcheidet die* hoekene *mitten lammeren.* — *Scaapfcop* is *fchaapfchap*, waarvoor men thands liever *fchapendom* zeggen zou; doch men zegt dus nog *manfchap* in 't collective. Dat *coyefcop* even zoo de *koeien* collective beteekent, als *fcaapfcop* de *fchapen*, behoeft wel geene verklaring.

Even zoo noemt Maerlant in zijne *Heimelijkheid der Heimelijkheden*, als fpijzen by elkander,

Lamsvleesch, huke (of *hoeken*) *en wederen.*

Dat is: *Lams-*, *bokken-*, *en hamelvleesch.*

Het is van het Thema *ho*, ftuiting en ftooting, waarvan het werkwoord *hokken*, dat niet anders dan *ftuiten* is. Hiervan de interjectie *ho*, waardoor men een paard doet ftilftaan, en *ho-en* nu *hou-en*, dat met *houden*, vast heb-

ben enz. en zelfs met *hebben* verwant is. Een ***hoek*** is daarvan een ſpits (*cornu*), punt, wigge enz. en na die ſtooting met hoornen is de bok genoemd, als '*hoekdier*, juist als 't *hert* naar zijn hoornen, even gelijk men *hoornbeest* en *hoornvee* zegt.

HOEKER voor een ſoort van vaartuig, V. als de meeſte namen van vaartuigen, in het Gebruik, uit hoofde dat zy als adjectiven zijn aan te merken. § 33.

HOEN, O. als het meervoudige *hoenderen* of *hoenders* aantoont. Het woord is inderdaad het zelfde als *hen* (*hun*), maar waar, by ons, *broed* onder verſtaan wordt, als zei men *hennebroed*. Zie op *haan* en *hen*. Eigenlijk of op zich-zelf, is het de *hen*, doch men gebruikt het ook voor het vogelſoort en als zoodanig is 't O. terwijl men, bepaaldelijk eene *hen* in tegenſtelling van een *haan* meenende, de *hoen* plach te zeggen. Zie ook § 99.

HOEP, V. ten zij als wortel van *hoepen*, dat is, *ronden*, in welk geval M. § 28. Op zich-zelfs is 't een adjectief. § 33. Als omvatting van de vatduigen is 't woord eigenlijk *kopel*, van *ko*, en *kuipen* ('t geen eigenlijk *koepen* of *kopen* met de open *o* der Duitſchen is) is omvatten, omſlaan. Zie *kuip*.

HOEPEL, M. § 28. van *hoepen*. Echter wordt het ook V. gebruikt als zijn primitivum *hoep*. § 57.

HOER, V. door toepasſing. § 55. Wat men zegge, en ondanks de menigte van afleidingen die men van dit woord gegeven heeft, en waarby, op het gezag van Papinianus, 't Griekſche φθορὰ nog gevoegd kon worden. (zie *l.* 6. § 1. *ff ad l. Jul. de adult.*), het woord, zoo wy het thands gebruiken, is niet anders dan *huur*, adjectivè gebruikt. Zoo zegt men er in 't Engelsch *hackney* (*hakkenei*) voor, om dat dit aldaar *huurpaard* beteekent; gelijk men er by ons ook *nachtmoer*, dat is, *nachtpaard* voor plach te zeggen. — Dat *hoer* (حوری) in het Ooſtersch

een

een Paradijsmaagd is, weet ieder, en zoo ons woord niet ouder dan de Kruistochten ware, kon het daar gemeenschap meê hebben. Doch dit eischt volkomener kennis *en detail* van de byzondere tijdvakken onzer taal dan waaraan men tot nog gedacht heeft. Junius afleiding uit het Gr. ὡραῖα koomt wel minst aannemelijk voor. Leibnitz leidt het van 't Gr. κόρη af.

HOEST, V. § 57. Doch als wortel van *hoesten*. M. § 28.

HOEZEE, als uitroeping en als naamwoord, O. § 48. — 't Is een vreugd- of feestgejuich, van den Turkschen naam *Hussein* ontleend, zijnde die van een moedig Krijger, wiens nagedachtenis nog gevierd wordt. — Van dit woord is ook het werkwoord *hoezeeren*, voor uitgelaten vreugde of dartelheid bedrijven. Wellicht ook mag men het verwant achten met het Perzische en Turksche حضور (*hosur* of *hozur*), genoegen, vreugde en rust, en ook tegenwoordigheid (namelijk van een Vorst of Weldoener.)

Dwaaslijk heeft men dit *hoezee* met *hurra* verward, 't geen een schreeuw van onrust is, en kwalijk schrijft Wagenaar *huzza* met een *a*.

De overeenkomst met ὡσαννὰ is echter niet voorby te zien, van den zelfden wortel als de naam *Hoséa*, en 't Gr. ὅσιος.

Belachlijk is, dat Wagenaar altijd *huzza* schrijft; doch ware hy slechts belachlijk en niet ongetrouw in zijne voordracht der belangrijkste gebeurtenissen! Een ander schrijft *haussé*, als ware 't een Fransch woord van toejuiching by 't ophijssen van de vlag eens Vlootvoogds, die men ook met het lossen van Geschut pleegt te *bevestigen*, zoo de scheepsuitdrukking 't heet.

HOF even als *hoef*, van *oue*, of *o*. Voor *tuin*, M. door het Gebruik. Ook O. Daartegen

HOF voor *Koningshuis*, O.

Beide uit een misbruik, doch het welk gevestigd is. Het

woord

woord is inderdaad V. en het zelfde met *hoef*. § 67. Het Mannelijk is hier ontſtaan uit de *n*-paragogicon in het artykel voor de *h*. Zie Aanteek. *x*. Het O. is door de Vlaamſche vermenging van het O. met het V. verwekt, en de uitſpraak der oude ſchrijfwijze *dhof* koomt zeer na aan *'t hof*. Dat ons adjectivum *hupsch* uit *hoofsch* verbasterd is, heeft Leibnitz reeds aangemerkt in *Collect. Etym.*

HOK voor *ſluiting*, M. als wortelſylbe van *hokken*. De Franſchen maken er hun *hoquet* van, om het ſtotende *hikken* te beteekenen. § 28.

HOK, O. door het Gebruik, als adjectief. § 41. Zie Aanteek. *h*. Het kon echter dus ook, zoo wel als *hof*, *hoep*, enz. van *o* zijn, in den zin van omrondend, omſluitend. Zie Aant. *l*.

HOL, O. desgelijks, als adjectief. § 41. Van 't geluid. Zie *hal*.

HOLA. Interjectie. Fransch, en eigenlijk twee woorden, *ho là*, dat is *hou* of *hei daar!* O. § 48.

HOLSBLOK of HOLTSBLOK, voor 't armelijk houten ſchoeiſel, thands hier in 't vervallen Leyden zoo algemeen. O. als *blok*, § 39. Men leidt het te onrecht van 't Hoogd. *holtz* (hout) af. Onze Voorouders noemden het *holſte*, en by dialekt verſchil *heulſte*, van *hol* (cavus), en in 't Vr. § 75.

HOLSTERKAP. Oudtijds aan den *halſter* vastgemaakt van het trekpaard dat voor een rijtuig geſpannen was, wanneer de Voerman daarop zat; en hiervan *halſterkap*. In later tijd eerst zijn ze aan de zadels der rijpaarden vastgemaakt, en door rijders aangenomen. V. als *kap*. § 39.

HOLTE, V. § 33, 95.

HOM, HOMME, V. Het is *homming*, dat is, *manning*, 't geen den man maakt. Van *guma*, *gome*, uit het Frank-Duitsch, dat by ons ook in *bruidegom* overig is, en *man* beteekent. § 67. Zie Aanteek. *u*.

HOM-

HOMMEL, M. uit alle hoofden en betrekkingen; doch V. als er *vlieg* onder verſtaan wordt. De oorſprong des naams is in 't gonzend geluid van het dier. § 28, 57.

HOMP, zie *hamp*.

HOMPELBEEN, als aanduiding van een man, M. van eene Vrouw. V. § 57. Vergelijk *breekbeen* en *roodbaard*. Doch van 't *been*-zelf geſproken, O. § 39.

HOND, M. ook van 't wijfjen gezegd, naar 't volſtandig Gebruik, ſchoon men 't inderdaad voor een participium te houden heeft, dat door de toepasſing een der twee geſlachten aannemen moest. De kunne onderſcheidt zich in *reu* (dat is, *roede*) en *teve* of *teef* (dat is, *tepel*); waaronder men dan *hond*, als ware 't *reuhond* en *teefhond*, verſtaat. Het Hoogduitsch heeft in 't V. *hundinn*. Het is eigenlijk *howend* van *howen*, dat is, *how*- ('t zelfde als *waf*-) *roepen*. Waarvan *houwen* ook voor blaffen gebruikt wordt. Iemand *toehouwen* of *toehauwen* is *toeblaffen*, en *hauwen* en *ſnauwen* is nog zeer bekend. Welk laatſte met *ſnabben*, *ſnebben*, of *ſnibben* verwant is, waarvan ook *ſnebbig* en *ſnibbig*. — In 't Maleitsch heet dit dier *anjin*, van 't *janken*. Het geen met onze afleiding van *houwen*, waarvan ook *howlen* voor 't *huilen* van den hond, overeenkomt. — De oude ſpreekwijze *'t hair van den hond weêr opleggen*, voorheen zeer algemeen, en ook in Huygens *oogentroost* te vinden, wordt in mijne Aanteekeningen op dezen Dichter verklaard.

't Hair van den HOND. Het beteekent, *den ouden of zelfden gang gaan.*

Naar een oud bygeloof, lei men, na van een hond gebeten te zijn, het hair van dien hond op de wond ter genezing, even als op een kwetſuur van een venijnig dier (b. v. een ſchorpioen,) dat dier verbrijzeld tot verband ſtrekte. Die dus van een hond gebeten was, nam zijn toevlucht tot dien hond om van zijn hair daarop te leggen;

Kiliaan ook een *hoon* als gunst beteekenende aanvoert, is louter misverstand. Hy verwart het woord met *onne*, gunst, waarvan onze Verhandel. bladz. 199. Doch dergelijke verwarringen heeft hy meer, en hy is een voortreflijk handboek voor die de taal beter dan hy verstaat; voor anderen, een gevaarlijke wegwijzer. — De natuurlijke, doch nu min gewone beteekenis is *spot*, het geen ook zelf met *spat* samenhangt; voorts, *verachting*; en thands wordt het voor *trotseering* gebruikt even als voor *beschimping*. Huygens zegt *te hoon hebben* voor *verachten*, IV Deel, bladz. 341 van de kleine uitgave. — Van dit *hoon* hebben de Franschen hun adjectief *honny*. — By ons zei men oudtijds óok *hoont* of *hoonte*. Vergelijk *honig* en *honing*.

HOOP of HOPE, V. als oorspronklijk adjectivum, in den zin van *verwachting*, *vertrouwen*; eigenlijk verheffing of opbeuring van 't gemoed. Van *op*. ('t Engelsch zegt dus *cheering up*). § 33. — Opmerking verdient het echter, dat onze Ouden dit woord (ook *hope* schrijvende,) als wortelsylbe van het werkwoord *hopen*, M. namen. Dus b. v. in den Psalter van Delf 1534, Ps. III, 2, en VII, 1.

HOOP, M. voor *opstapeling*, *menigte*. Als wortel van *hoopen*, dat eigenlijk *oppen*, *opdoen*, hoogen is. § 28. Dat het Gemeen zegt *een hoopen* mieren, is eigenlijk een *hooping*. § 99.

HOORN, HOORNE, of HOREN, (eigenlijk *horn*, 't zelfde woord met het Lat. *cornu*, en 't Hebr. קרן). De oorsprong van 't woord ligt echter in *horren* waarvan *horten*, stooten, en waarvan ook het Engelsche *to hurt*. V. even als *doorne*, maar door het volstandig Gebruik van de *n* paragogicum in het artykel, verloopen, zoo dat men het thands niet dan M. gebruikt ziet. § 99, 34. — Voor *stof* O. § 48. — Voor *hoorn van overvloed* zou ik 't echter liefst V. zien, om de glans der Oudheid. *Drinkhoorn*

hoorn gun ik het M. geslacht, als *beker* en *kelk*. § 57. — 't Oude *hoornik* en *hornik* voor *hoek* (zijnde *hoornige*), is V. § 33. Men zei nog lang *horn* voor *hoek*. Dus mijn Oudoom Rodenburg in een zijner Tooneelstukken:

't Is best ik my verschuil in een vergeten horn.

Zie voorts *horse* en *horzel*, en *hoek* voor *bok*.

HOOS, M. ook als *water*, of *wind-* en *wolkwervel*, doch ook V. door 't gebruik. § 28, 80. Maar als wortel van *hozen*, M. § 28. En dit laatste is wel het rechte. 't Is *waterschepper en storter*, het geen men *hozen* noemt, van het oude *oos* of *ose*. Zie *oos*. Gijsbert Japix, bladz. 62, I Deel:

Oolje' in Swevel ynne bran
Eaſt *me' ynn' plaats fen wetter.*

Olie en zwavel *hoost* (stort) men, in plaats van water, in den brand. Huygens heeft ook *oosten* voor tappen.

HOOSTEL, M. § 28. Dus ook by Cats, *Ouderd. en Buitenl.*, III Deel:

„Aan hem die schatten vond en liet *den hoostel* leggen."

HOOZE, zie *hoze*.

HOP, V. als *plant*. — Als *vogel*, (in 't Lat. *upupa*) M. in zich-zelf en door toepassing. § 28, 57.

HORDE, V. als *hording*. § 67. *Horden* is *vlechten*; doch oorspronklijk, *omgeven*, van *oren*. Zie *oord*. Waarvan ook *hardes* in 't Fransch kleederen zijn.

Zoo is ook *horde* eene omtuining, en van daar, eene samenwoning of samenscholing van een onbeschaafd of zwervend Volk, en altijd V. en 't wordt dus by catachresis op dit Volk-zelf toegepast. Het Turksch zegt اوردو (*ordo*), van de Tartaren by voorb. Doch de gewone uitspraak van dit woord is *hordwa*.

HOREB, schoon als enkele bergspits genomen, in 't Gebruik veelal O. alhoewel beter M. en even zoo is 't met *Sinaï*, en met *Golgotha*. § 57.

HORIZON of HORIZONT, M. als in de talen waaruit het genomen is. § 57.

HORLEMENT, bedorven woord, van *horrelen*, verwant met het Engelsch *to hurl*, en frequentativum van *horren*, dat is, een verward half schor en half brommend geluid geven, en niet zeer ongelijk aan *borrelen*, *morrelen*, *snorrelen*, enz. *Horlegooi*, en (by verbastering) *Gorlegooi*, zei men ook, in deze samenstelling met *gooi*, werping, als *door malkadr werping*. — Doch ook is dit *horlement* somtijds wel verbastering van *ornament*. Niet te min is *horlament* aan te merken als van 't Spaansche *orlar*, omranden, en in dezen zin zou het dus omranding of randversiersel beteekenen. Vergelijk *orle*. 't Is O. als alle woorden op *ment*, het welk de Latijnsche uitgang *mentum* is. § 100.

HOROSKOOP, M. Zoo ook *teleskoop*, *mikroskoop*, en niet O. als in het Hoogduitsch. Het is, zoo wel om dat het eindigt in den wortel van het verbum, waar 't mee saamgesteld is (σκοπεῖν), § 28, het geen het noodwendig, by ons verhollandscht, en, als Hollandsch gebruikt wordende, M. maakt, als om dat men er ons Hollandsch *kijker* onder verstaat. § 57. *Horoskoop* echter is ook wel V. gebruikt, als het V. naamwoord σκοπὴ vertoonende.

HORRI, eene interjectie, en dus O. wanneer 't als een nomen gebruikt wordt, § 48. 't Is verwant met het Fransche *hors*, buiten of weg. De Franschen zeiden oudtijds *bihorre* (of *bihore*), dat nog by Montaigne voorkoomt, doch eigenlijk Engelsch is van *to be hurried*, verjaagd zijn.

HORS, of eigenlijk ORS, verouderd voor paard; waarvoor wy nog *ros* zeggen. Het woord was van *horren* als *jagen*, *sporen*, enz. gelijk *ros* van 't thema *ro* als voortgaan is.

HORST, V. § 75, waarvan men ook *Ter horst* zegt. Doch 't koomt als M. voor door het lidwoord met *n*, waarvan in Aanteek. *x*.

HORT, M. als wortel van *horten*. § 28. — Niet te verwarren met de interjectie *hort* voor *ga* of *ga weg*, 't geen een loutere verwisfeling van blazing voor blazing, en *voort* is.

HORZE is *fpoor*, en V. als zijnde eigenlijk *hortfe*, het vervrouwelijkte woord van *hort*. Doch *horfe* of *orfe* voor paard, als by onze Ouden, is eigenlijk *horzedier*, fpoordier. *Horten* is fteken of ftooten, 't Engelfche *to hurt*. Het Thema is *hor*, waarvan ook *hoorn* en *cornu*. Hiervan ook

HORZEL (anders wesp), M. als drukkende het woord den angel, als het werktuig uit van *horren* of *horten*. § 32. Doch V. als er *vlieg* onder verftaan wordt. § 57. En eigenlijk behoorde 't dus. *Horzelvlieg* is *angelvlieg*. Door de overeenkomst van klank heeft men er paardevlieg van gemaakt, als ware 't *orze-* of *horzevlieg*. — Men kan het ook van het fnorrend geluid dezer infekten in hun vlucht afleiden.

HOS, M. als wortel van 't werkwoord *hosfen*, fchokken. § 28.

HOSPITAAL, O. gelijk deze uitgang meêbrengt, ook onafhankelijk van de toepasfing, wanneer men er *gasthuis* onder verftaat. § 100, 57. — 't Is de onzijdige uitgang *ale* van 't Latijn.

HOT voor *hotfel*, O. als dit § 50, 86, anders (b. v. in *den hot van iets hebben*) M. als de wortelfylbe van 't werkwoord zijnde. § 28.

HÔTEL. Fransch woord, maar by ons O. als *huis*, waarvan 't fchijnbaar afftamt. Men vertaalt het door ons *huizing*; doch het is het *hoftello* der Italianen, maar dat van ons *hus* is, 't geen men eertijds (ook *hos* gefchreven) voor *huis* zei. En dit Thema is algemeen. Het Lat. *hospes* is *domum petens*, van dit zelfde *hos*. — Zoo is

ook

ook 't Fransche *huis* (deur) van *ostium*, en het grondthema ligt in de *o* (opening) waarvan *os* in de algemeene beteekenis van *holte*. — Het woord *hôtel* is (als blijkt) van diminutiven uitgang (*-elle*), en derhalve O. § 45. Vergelijk § 100.

HOTS of HOTSE, V. § 74; van *hotten*, stooten, als *bots* van *botten*. Doch M. als wortel van 't derivatief *hotsen*. § 28. 't Thema *hot* heeft Vondel in zijn *Pascha:*

„*Hot*, *hot*, al breydeloos de wagen henen glipte."

Het frequentative hiervan, *hottelen* en *hotelen*, wordt thands door verandering der bolle *o* in de open *ō* of de *u* der Duitschen, *hoetelen* gezegd.

HOUT, O. als *stof*. § 48.

HOUT voor *bosch*, O. als collectivum. § 49.

HOUTMIJT, V. als *mijt*. § 39. 't Is *houtkapping*, van 't Goth. MAITAN (*maitan*), snijden, kappen; of eenvoudiger, *houthoop* of *stapel*.

HOUW, M. § 28. als wortel van *houwen*. In 't Zweedsch, enz. *hug*.

HOUWEEL, O. § 100. Echter zou men zeer wel *houweel* (dat toch eigenlijk *houwel* is,) M. kunnen nemen, ondanks deze vervalschte uitspraak des uitgangs. Het echte woord is *houw* of *houwe*. En zoo ook in 't Hoogduitsch. Als by Reinbot:

Die erde-unerbauwen
Mit phluge und mit hauwen.

HOUWELIJK, zie *huwlijk*. Men zegt beide, en zoo ook *houwen* en *huwen*, doch *herhouwen* voor *hertrouwen* of andermaal huwelijken, is ongebruiklijk, schoon men het by de Decker vindt, die *ik heb my weêr* HERHOUWD schreef.

HOUWER, M. § 28 en 32, als werker van *houwen*.

HOZE of HOOS, als *kous*, gelijk in 't Engelsch; V. § 75. Eigenlijk *waterlaars*, van *oos*, water. Zie de Aanteek. achter de *Muis- en Kikvorschkrijg*. En even zoo

HOZE, of, in het Meervoudige, HOZEN, voor *beenkleed*, gelijk de Duitschers het noemen. V. gelijk *broek*, 't geen er onder verstaan wordt. De Franschen plachten *houses* en *houseaux* te zeggen, en nog ouder, *huezes* en *huesces*, 't geen de Spaansche spelling van *ue* voor *o* is, doch aanleiding tot het latere *ou* in plaats van ons *o* gaf. Zie voorts de *Muis-* en *Kikvorschkrijg*, in de Aanteek.

HUI, anders *wei*, 't geen het zelfde woord is, V. Van *hoien*, schudden, met *ge-oien*, *gooien*, verwant. Het beteekent in zijn oorsprong *karnmelk*, maar is voorts op alle dunne afscheiding van melk toegepast. — Van dit *hoien* is *gehoite*, waarvan wederom *hot*, en *hotten*. Zie *wei*.

HUIBE of (by verkleining) HUIBEKE, soort van Uil, Hoogd. *uhu*, Lat. *ulula*. V. om den uitgang, en in 't diminutief, O. § 76, 45. Van dit *huibe* is 't Fr. *hibou* verbasterd.

HUICH of HUIG, 't zelfde als *guich*, en bepaaldelijk de uvula. V. of M. naarmate men het woord als adjectivum, of als wortel van *huichen*, *guichen*, beschouwt. § 33, 28. *Huich* en *guich* inderdaad het zelfde zijnde, is dan ook *huichelaar* en *guichelaar* in den grond der zake één woord, en alleen in de toepassing verschillend. Beide komen ook daarin overeen dat zy *histriones* zijn, een rol spelen, en wel een *rol* ter bespotting, *risui* vel *derisui inserviens*, *sive ut irrideantur*, *sive ut alios irrideant*. By Otfried is *huche* bespotting. *Einen aushauchen* is by de Hoogduitschers ook niet vreemd, voor ons *uitjouwen* en *uitlachen*.

HUID, als wortel van *huiden*, dat is, *hoeden*, dekken. M. § 28. Het werd echter by onze Ouden V. gebruikt, en wellicht als een met *hoede*. Het Latijnsche *cutis* wordt van het Grieksche κύειν als omvatten, afgeleid, waarvan ook κυτίς, *cista*, kist; doch het is veellicht het zelfde woord.

HUIDEN, zie *heden*.

HUIDENSTAL, en HUIDENSTALLER, was voorheen

Looiery en Looier, als welke fabriek niet dan in een afgelegen hoek der Steden in ſtallen of lootſen gedreven mocht worden, gelijk het ook veelal met de ſlachters was en nog met de vilders plaats heeft. 't Was ook zoo in Leyden, waar zelfs aan de vest twee molens gebouwd waren om het vuile water weg en het friſche buitenwater weêr in te malen, welke molens in de Revolutie des onverſtands (van 1795) weggebroken zijn tot groot nadeel van de voormaals zuivere lucht dezer ſtad. — Het misverſtand of een moedwillige verwarring der woorden, heeft St. Krispijn voor een dief doen doorgaan. *Ik* ſtal *den huid, en* geef *er de ſchoenen van om Gods wil*, deed men hem zeggen in een ſoort van Raadſeltjen, en men voegde daarby, *en dit heeft my ten hemel gebracht.* Hy was naamlijk Looier, en gaf *geſtalde* huiden of leêr of ſchoenen daarvan, maar niet *geſtolen.*

HUIF of HUIVE (ſluierkap), V. Oorſpronklijk adjectief, van *ho* (hoofd), doch waar *mutſe*, of iets dergelijks onder verſtaan wordt. § 33, 57. Junius leidt ons *huif* van het Gr. ὕφη (weefſel) af, en brengt het tot het *reticulum* der Vrouwen van 't later Romeinſche Rijk t' huis, het geen niet van allen ſchijn ontbloot is, als men aanmerkt dat toen byna alles met Griekſche namen genoemd werd, gelijk thands by ons alles met Franſche.

HUIG of HUICH, M. in het Gebruik; doch men zou dit aan de *n* paragogicum des artykels mogen toeſchrijven, en het zou de *hoge* van de keel, of wel, als een afhangende ſluierlap aangemerkt, het zelfde woord met *huik* of *huif* kunnen zijn, en in beide opzichten V. § 34, 33, 57.

HUIK, V. als adjectivum, even als *huif.* § 33. 't Woord beteekende oudtijds een langen mantel die tevens 't hoofd bedekte, en werd vervolgens zoo wel voor een afzonderlijken kap als voor een afzonderlijken vrouwenmantel gebruikt,

bruikt, doch meest voor het eerste;
eene vrouwen muts is.

HUIS, van het Thema *ho-en* of *hu-en*,
ook *hok* koomt, zoo als ook het F
O. door het oud en volstandig Gel
schap met het Griekſche *οἶκος* is di
merkt, maar niet, dat het niet bloot
kent, maar inzonderheid de huisho
waarvan *huisvrouw* een benaming va
Perzisch كوش. Vergelijk onze aanme
is 't Latijnſche *uxor* van *hus*, dat h
van het oude *jusso*, en niet van het
een compoſitum is van *ju* (*jus*) en h
van ook *praebere*, en waarvan men
zegt voor *augere* en *auctus dono* v
gelsch ſchijnt *husband* en in 't Deens
ook van ouds *heer* te beteekenen, v
hos, als gezag. — Men kent ook de
ook het *gospod* van 't oude Rusſisch.

HUIS voor kastjen of ſchede waarin m
lijk in *peperhuis*, *brillenhuisjen*, en e
gelijks O. Zie ook 't diminutivum,

HUISENBLAAS, bedorven Hoogduits
lijm. 't Is *hausenblaze*, en beteeke
een ſoort van visch, in 't Hoogduits
tijn *huso* genoemd, en onder de ra
penseres behoorende. De Engelſchen
van gemaakt, door welk zelfde woo
doorſchijnende delfſtoffe verſtaan.
het lijm-zelf gebruikt wordende, is

HUISGEZIN, zie *gezin*.

HUISJEN voor *ſchede* of 't geen men
een *foudraal* noemt. O. als diminuti
Fransch *huche*.

HUISRAAD, O. als collectivum. § 49. Anders en in zich-zelf M. gelijk onze Bijbelvertalers 't ook nemen. Luc. XVII, 31.

HUIVER, schudding van koude, M. als wortelsylbe van *huiveren*, *heuveren*, *hóveren*, van de Interjectie *hui-hui* of *how-how*, trillende geluidgeving daaraan verknocht. § 28. Let wel, dat het Fransche *hyver* voor Winter, niet anders dan dit *huiver* is. — Het Lat. *hyems* daartegen schijnt uit ὕειν (regenen,) en *tempus* saamgetrokken.

HUL (kap of overtreksel,) als wortel van *hullen*, dat is, dekken, M. § 28.

HULDE, V. § 95. — By de Ouden was het zoo wel *gunst* benedenwaarts, als vereering of erkentenis opwaarts gericht.

HULLE voor *hulling*, V. 67.

HULK, V, oorspronklijk adjectivum; naamlijk *holk*, van *hollig*. § 33. In 't Fransch *hulque*. 't Grieksche ὁλκὰς toont er eenig verband mee.

HULP, V. præteritum van *helpen*. *Ik helpe*, *ik halpe* of *holpe* of *hulpe*. § 36. 't Woord toont eenige gemeenschap met het Perzische الفت (*ulfeth*), 't geen voor *vriendschap* gebruikt werd. In dien zin zeggen wy: *Doe my de vriendschap en* &c. voor *doe my die hulp*.

HULST, M. als boom, schoon het woord op zich-zelf door zijn vorming en ook als struikgewas, V. is. § 57, 75. — Eigenlijk is het het zelfde met *elst*, priem of prikkel; en de Franschen hebben er *houlx* van gemaakt, nu *houx*, en ook *oulche* en *ouche* voor een omtuinden kruidhof. Zie Menages Observat.

HULZE. Vervrouwelijking van *hul*, en dus V. het zij voor den hul- of dop-zelven eener peulvrucht, het zij voor de vrucht. § 74.

HURK of URK, V. woord van verschillende oorsprong. In de eerste plaats, van het Latijnsche *orca*, dat voor al-

alle groote zeevisſchen, als walvisſchen, walrusſen, zeekalven, enz. ter vangst waarvan men zich uitrustte, gebruikt werd. — In de tweede plaats, als ſcheldnaam voor een klein of lelijk kind, is 't het Engelſche *urchin*, en wordt niet gezegd dan van een meisjen. Van een jongen zegt men *kabouter*, in 't Hoogduitsch *kobolt*. Deze twee benamingen behooren tot de aardgeeſten, klein en afſchuwlijk, *Gnomen* in 't Fransch en Engelsch genoemd. En eindelijk is

HURK (Fransch *hurque*, 't zelfde als *hulque*, ons *hulk*) een *laag overdekt vaartuig*, V. Waar men niet dan belemmerd en met kromgebogen beenen in zitten kon. (Zie *durk*, het geen ook voor de waterkolk, *ſentina*, van een ſchip genomen wordt.) — Hiervan zou men *hurken*, en *hurk zitten* af kunnen leiden, zoo dit echter geen verbastering is van *hukkeren*, frequentative vorm van *hukken*, 't geen *buigen* beteekent, en, voorheen voor allerlei buigen des lichaams gebruikt, nu aan een byzonder ſoort van kniebuigen met nederzitting vermengd, eigen geworden is. Hiervan ook 't oude *hueriken*, voor herkaauwen gebruikt, maar dat eigenlijk het nedergehukt zijn der dieren daarby beteekent. Men moest niet zeggen *op de hurken* maar *op 't hurken zitten*. Het welk niets met het *horken*, door Huydecoper in zijn *Proeve* III. Deel bladz. 276 enz. bygebracht (het Hoogduitsch *horchen* en Friesch *harcken*,) gemeen heeft. Doch men zou mogen twijfelen of het *hurken*, hier geroerd, niet eer een verbastering is van *hukkeren*, frequentatief van *hukken*.

HURRA, Interjectie van onrust, beroering, en dergelijke. O. § 48.

HUSSIER van *hus*, 't zij als Duitsch woord nu *huis*, 't zij als het Fr. *huis* dat *deur* beteekent, en waarnaar wy er Deurwaarder voor zeggen. M. § 55.

HUT, V. als oud participium, van *ho-en*, beſluiten. § 28. Zie *hok* en *huis*.

HUUR, M. als wortel van *huren*, dat van *uur* is, als een tijd verbonden. Zie *uur*. Kwalijk willen Alewijn en Moonen met Hoogſtraten 't V.

HUWLIJK, O. als oorſpronklijk adjectivum. § 41. Van *huwen*, het zij dit van *huiven* (nubere,) van *huif*, het zij van *euwen* van *eë*, *ewe* (verbintenis), is. Zie Aanteek. *x*. en *ll*.

HUZAAR, of beter HUSSAAR. Hungaarſche ruiter van het Hongaarſche woord *huſz*, d. i. twintig; om dat de twintigſte man der Landlieden tot deze Krijgsdienst verplicht is.

HYACINTH, als bloemnaam, die 't wonderlijk is dat men op de nagelbloem toegepast heeft, V. § 57. Waarſchijnlijk gaven de Grieken dien naam aan de Tulp, die zy zeker gekend moeten hebben, omtrent hetwelk de Heer Cornelisſen, groot Botanist en Geleerde te Gent, my zeer overtuigende waarnemingen meêgedeeld heeft. De letters die men er in wilde vinden, zijn de vlammen die recht of omgekeerd naar men ze beſchouwt eenigermate O, en A, I (V of Λ) vertoonen.

HYACINTH, als edelgeſteente, M. als de ſteen, O. als de ſtof. § 57, 48.

HYADEN, V. als *ſtarren*, § 57.

HYDRA, V. als 't Gr.—Lat. § 100. Zie hiervoor op *hijdra*.

HYEEN of HYEËNE, 't Lat. *hyæna*, Gr. ὕαινα, en als dit, V. § 100.

HYMNE, M. als 't Gr. ὕμνος en Lat. *hymnus*. § 100.

HYPERBOOL, of HYPERBOLE, V. 't zij voor kromme lijn van een der kegelſnede, 't zij als grootſpraak. § 100.

HYSSOP, anders YSOP, V. als plant. § 57.

